

HISTORIA ZARINGO BADENSIS

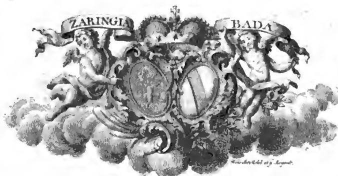
AUCTOR

IO. DANIEL SCHOEPFLINUS

HISTORIOGRAPHUS FRANCIAE

TOMUS QUARTUS

CAROLSRUHAE

EX OFFICINA AULICA MACKLOTIANA

MDCCLXVI.

CONSPECTUS

TOMI IV.

I.

LIBER VI. BADENSIS.

LINEA ERNESTINA

SEU

BADA-DURLACENSIS.

II.

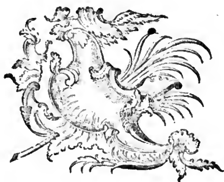
ORDO

TABULARUM GENEALOGICARUM.

ORDO

TABULARUM INCISARUM.

NUMISMATUM BADENSIUM ERNESTINÆ LINEÆ TABULÆ XXV. CUM SUPPLEMENTIS IV. pag. 433

HISTORIÆ

HISTORIAE
ZARINGO-BADENSIS
LIBER SEXTUS

IN QUO

ERNESTINA LINEA

SIVE

BADA-DURLACENSIS.

Sanguis et Foedera jungunt

AVG GEORG. CAROL FRID.

Poſtremam Hiſtoriæ Badenſis partem deſcribere aggredior, quæ *Erneſtinam* ſive *Durlacenſem Lineam* omnem exponit, atque adeo opus noſtrum omne abſolvit. Marchionibus decem regentibus hæc Linea conſtat; ex quibus tres filii Caroli, diviſa inter ſe Durlacenſi Nexus hiſtor.

Marchia, uno eodemque tempore regnarunt. Tripartitam GEORGIUS FRIDERICUS in unum corpus redegit; a cujus temporibus utraque Marchia (nam & BERNHARDINA aliquando biceps fuit) terrarum fuarum divifionis ignara eft. Sanctio eam prohibens (a) tranquillitatem, felicitatem & fplendorem Domus Badenfis promovit. Tot feculis opus erat, ut inveterato Principatuum dividendorum errori tandem valediceret Germania; nec turbarum inteftinarum, ex divifione nafcentium, exemplis, nec provenientibus inde infortunis civium, nec evidendi dignitatis & potentiæ illuftrium Familiarum decremento, a tam funefto avertenda propofito.

Erneftus Fridericus, Jacobus, Georgius Fridericus, triga Caroli II. filiorum, qui a prima pueritia literis artibusque imbuti, fed controverfiis inter Theologos magno cum ardore agitatis, ex feculi illius genio, nimis addicti, diverfa finguli

(a) Georgius Fridericus A. 1615. teftamento fuo divifionem terrarum prohibuit. Fridericus V. & fua difpofitione A. 1549. eandem conftitutionem roboravit. Ferdinandus III. Imp. A. 1654. d. 25. Aprilis eam reddidit perpetuam.

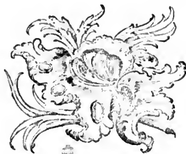
amplexi ſunt ſacra. Ex Lutherano ſenior Calvinianus evaſit. Secundus reverſus eſt ad ſacra majorum. Tertius religionem patris ſecutus, Invariatæ Auguſtanæ Confeſſioni conſtanter adhæſit. Tam firmo propoſito omnes, ut ſobolem ſi reliquiſſent, in ſola Durlacenſi Marchia trium diverſarum religionum tres Lineæ regnaſſent. Fata voluerunt, ut quatuordecim annorum ſpatio duo rami exareſcerent ſeniores.

Georgio Friderico ſoli, fratribus ſuperſtiti, reſervata eſt Marchionum Durlacenſium propagatio. Hi ab oppido, Marchiæ Inferioris tum principe, & a conſtituta ibi ſede Marchionum, (*b*) *Pforzheimenſes* primum, dein ſede per CAROLUM SECUNDUM translata Durlacum, *Durlacenſes* appellati ſunt.

Erneſtinam hanc poſteritatem ſi ſpectes, Marchiones, qui ex ea regnarunt, benignitatis & humanitatis laude celebrati ſunt

(*b*) Ludovici Bavari Imp. in literis A. 1335. ad Rudolphum Marchionem; qui & ipſe in literis, A. 1336. Pforzheimenſi Xenodochio datis, ita vocatur.

omnes. Bellicæ virtutis gloria claruerunt nonnulli; artium & ſcientiarum amore floruerunt plerique. Docebunt hoc vitæ eorum, quas ad noſtra usque tempora ex ipſis rerum documentis & ex idoneis Scriptoribus, ſine fuco, expoſiturus ſum, Scriptor ex Marchia Hachbergenſi prognatus.

STINAE.

;18.

2. ARGARE-THA Volfgangi ...igaeComitis Nov. 1538.

2. SALOME ux. Uladislai Comitis ab Haag A. 154.. † 1559.

2. CAROLUS n. 24. Jul. 1529. Protestantium sacra introducit, † 13. Mart. 1577. ux. 1) Cunigunda, Casimiri Brand. filia, 10. Mart. 1551. † 1558. 24. Febr. 2) Anna, Ruperti Comitis Veldent. filia, 1. Aug. 1558. † 30. Mart. 1586.

2. ELISABETHA nata 27. Sept. 1570. † 6. Oct. 1611.

s JACOBUS posthumus ig. 1590. † 2. Mart. 1591.

2. GEORGIUS FRIDERICUS natus 30. Jan. 1573. Lutheri doctrinae adhaeret. A. 1622. filio regimen tradit; ad Wimpenam a Tillio fusus. † 14. Sept. 1638. ux. 1) Juliana Ursula, Comes Sylvestris & Rhenana, 2. Jul. 1592. † 30. Apr. 1614. 2) Agatha, Georgii Comitis Erpacensis filia, 23. Oct. 1614. † 30. Apr. 1621. 3) Elisabetha Stotzia, ad morganaticam desponsata, 29. Jul. 1621. † 14. Maji 1652.

C R U

1. RUDOLPHUS natus 21. Januarii 1602. † ultimo Maji 1603.

1. CHRISTOPHORUS natus 16. Mart. 1603. † 20. Apr. 1632. ad Ingolstad. caesus.

1. ANNA AUGUSTA nata 30. Mart. 1604. † 2. Apr. 1616.

1. SOPHIA DOROTHEA nata 14. Mart. 1610. † 24. Oct. 1633.

1. ERNESTINA SOPHIA nata 26. Dec. 1612. † 4. Jul. 1658.

2. AGATHA nata 2. Sept. 1615. † 1616.

2. ANNA nata 29. Maji 1617. † 15. Oct. 1672.

2. ELISABETHA nata 5. Febr. 1620. † 13. Oct. 1692.

1. ...RISTINA nata 25. Dec. 1626. † 11. Jul. 1627.

2. ANNA PHILIPPINA nata 9. Sept. † 27. Decembr. 1629.

2. ELEONORA nata † 15. Novembr. 1630.

2. BERNHARDUS GUSTAVUS natus 14. Dec. 1631. mutata religione Cardinalis Abbas Fuldensis † 26. Dec. 1677.

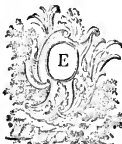
...NORA BARBARA ...a 12. Jun. 1656. † 4. Nov. 1657.

FRIDERICA CHRISTINA posthuma nata 1658. † mense Mart. 1659.

CAPUT I.

E R N E S T U S.

A. 1527. ---- 1553.

§. I.

Ernestus, filiorum Christophori septimus, Pforzhemii natus die VII. Octobris A. 1482. cum fratribus a tenera ætate bonis literis & artibus institutus est puer. Insita primis annis virtus ætatis progressu firmata fuit & aucta. Cum Ulrico, Wirtenbergæ Duce, amicitia junctus, una cum conjuge festivitati interfuit, (c) quæ A. 1511. Stutgardiæ celebrata, quum Sabinam Bavaricam, Alberti IV. Bavariæ Ducis filiam, Ulricus duceret uxorem; ille, qui octennio *Ernesti initia.*

(c) In Comitatu Ernesti tum fuerant: Wolfius & Neuhausen, Georgius de Herfenstein, Johannes de Hertzstein, Otto & Dietericus de Gemmingen, Christophorus de Habspurg, Georgius de Uffenloch, Johannes de Ehingen, Christophorus Weischenfelder, Melchior & Johannes de Hirnheim.

poſt a Suevico fœdere expulſus Ducatu, nonniſi revolutis tribus luſtris (A. 1534.) in eundem reſtitutus eſt.

§. II.

Ditiones ejus.

ERNESTUS ex patris teſtamento Hachbergam, Sauſenbergam, Uſenbergam, Rœtelam, Badevillam, ut & oppida Schopfheim & Sulzberg, A. 1515. vivo parente accepit; (*d*) ita nimirum, ut terras illas eodem jure regeret, quo fratres duo ſeniores ſuas regendas acceperant. Sedem regiminis ſui tum fixit Sulzbergæ, quæ Hachbergicæ ditionis eſt. Marchiæ Hachbergenſis intuitu, in Comitiis Imperii ſedem ei atque ſuffragium Maximilianus I. Cæſar conceſſit. Carolus V. autem in Wormatienſibus Comitiis A. 1521. jura & privilegia omnia Domus Badenſis ei & Philippo fratri confirmavit; collata ei quoque præſenti inveſtitura; additaque conditione, ut poſt obitum patris, ambo fratres ex Cæſaris manibus eandem iterum reciperent. Wilhelmus IV. Bavariæ Dux, cum Domo Badenſi vinculum ambiens, Mariam Jacobeam, Philippi filiam, ex Eliſabetha Palatina genitam, Erneſti noſtri ex fratre neptem, A. 1522. in matrimonium petiit. Erneſtus, patris loco, eam comitatus eſt Monachium.

(*d*) Diſplicuerat Erneſto terrarum diviſio, quam A. 1510. ordinaverat pater; unde A. 1515. nova hæc diviſio inita. Vid. ſupra Tom. II. pag. 264.

Prima hæc ex ſanguine Marchionum Badenſium Princeps in Bavaricam Domum migravit. Mathildis filia ejus ex Bavarica viciſſim Domo in Badenſem prima tranſivit; (*e*) in Philiberti Marchionis thorum traducta. Reciprocum hoc ſanguinis vinculum Bavaris dedit occaſionem, ut Badenſibus rebus ſe ſubinde immiſcerent, magnisque in Marchia mutationibus darent occaſionem.

§. III.

Moniales Sulzberg expulſæ.

Benedictinum S. Cyriaci Parthenium, prope oppidum Sulzberg, a Birtilone Dynaſta, qui ibi ſepultus eſt, A. 996. conditum (*f*) ad annum usque 1521. ordine non interrupto ſuas aluit Moniales. Erneſtus ex patris Chriſtophori deſtinatione A. 1515. regiminis ſui ſedem quum fixiſſet Sulzbergæ, mores earum propius obſervavit.

Sub Magiſtra hæ ſua licenter cum viverent, nec aliud, quam expulſio earum, ſupereſſet remedium, ad Baſilienſem Epiſcopum, cui Monaſterium ſuberat, ſe convertit Erneſtus, eoque conſentiente, Moniales cum Magiſtra ejecit; (*g*) dilapidata ab illis bona recuperavit, reditusque Monaſterii A. 1521. adminiſtratori curandos commiſit. In medio Eccleſiæ Monaſterii ſupereſt lapis,

(*e*) Vid. Tom. III. *Hiſt. Bad.* pag. 35.

(*f*) Conf. Tom. I. pag. 21.

(*g*) Poſtrema fuit *Gunſia Spoerlin.*

ERNEST.

cui hæc inſcripta ſunt verba: „ Obiit Venerabilis Vir frater „ Georgius Locher Adminiſtrator & Prior hujus loci - - - „ Anno Dom. MDXX. „

Monaſt. Rhein-thal. In illis quoque partibus (h) aliud olim viguerat Parthenium, ſed Regulæ Ciſtercienſi adſcriptum, quod *Rheinthal* vocabatur; circa A. 1255. a Conrado, Friburgi Comite, inſtitutum; Abbatiæ Lucellenſi in Sundgovia Alſatica ſubordinatum.

Moniales fatis adverſis extinctæ ſunt, Abbatia in Prioratum, a Lucella pendentem, redacta. (i) Lucellenſis Abbas Erneſto A. 1533. Marchioni noſtro, promiſit, ſi ipſe vel ſucceſſores Rheinthalenſem Prioratum aliquando vendituri eſſent, ante omnes offerendum Marchioni. Lucellenſes eum hodieque poſſident.

Ferdinandus Archidux Auſtriæ, Caroli V. frater, quum A. 1523. in Briſgoviam veniſſet, Erneſtus Marchio in honorem ejus venationes inſtituit. (k)

§. IV.

(h) Neoburgum inter Rhenenſe atque Mulhemium, ubi Badevillanæ Præfecturæ ſedes.

(i) BERNHARDINUS in *Faſtis Lucellenſibus* pag. 149.

(k) In diſtrictu, quem vocant Ried, qui per Beckingenſem, Scaphuſianum, Gottenheimenſem, Mördringenſem, Waſſenvilleranum & Ihringenſem agros ſe extendit.

§. IV.

Rusticorum tumultuantium furor, qui A. 1525. magnam Germaniæ partem & inferiorem quoque aliquandiu turbaverat Marchiam, (l) velut contagio quodam Brisgovicas Rœtelæ & Sausenbergæ Dynastias invasit.

Turbæ rusticanæ.

Hœhingæ & Landeckii Castra Ernesti a tumultuantibus combusta sunt. Res tamen sine sanguinis effusione fere fuit peracta. Rebellionis auctores mulctati sunt capite. Reliquos Ernestus mulctavit pecunia. (m) Securitati suæ consulturus Argentinam se contulit Ernestus, Castri Hachbergæ tutela Georgio ab Hohenheim, Ord. S. Joh. Equiti, & deinde Magistro supremo commissa. Biennio post (A. 1527.) die S. Galli super damna, accepta & data, Neoburgi ad Rhenum transactum est inter Austriacos Brisgoviæ Status ex una parte, atque Ernesti subjectos ex altera; illos nempe, qui in Hachbergæ, Susenbergæ, Rœtelæ & Badevillanis terris habitaverant, atque tumultibus suis infestaverant Austriacos. Conventum est, ut rustici pro damnis illatis 5600. florenos persolverent; Austriacis incolis ablata fideliter restituerent; census debitos novo laterculo consignandos curarent; chartas enim & urbaria, quæ vocantur, rustici tumultuantes

(l) Vid. Tom. III. pag. 11.

(m) Foersterus in *Commentariis Mss. de reb. Hachberg.*

comburere ſolebant. Contra Auſtriæ ruſticos, ſeditionis participes, actio viciſſim Erneſto ſervata. Comitum ac Dynaſtarum nomine Sigismundus de Falckenſtein, Baro; pro Eccleſiaſtico Ordine Conradus, Schutterenſis Abbas, & Wilhelmus de Wyger, Ord. Teut. Commendator Friburgenſis; pro Equeſtri Ordine Joh. de Reyſchach & Conradus Sturtzel de Bucheim, cum Civitate Friburgenſi, ſigillis ſuis Inſtrumentum transactionis firmarunt.

Conventionis hujus participes fuerunt Jo. de Hatſtein, Ordinis Melitenſis per Germaniam Prior; Johannes Abbas S. Blaſii; Laurentius Abbas Ettenheimenſis; Jo. Abbas Thennebacenſis; Leonhardus Abbas S. Mariæ; Joſ. Abbas S. Petri; Abbatia S. Trudperti; Præceptoria S. Antonii Friburgi; Capitulum Waldkirchenſe; Prioratus S. Ulrici; Carthuſia Friburgenſis; Abbatiæ Monialium in Guntersthal, Adelhauſen, S. Catharinæ & Wunnenthal. Inter Dynaſtas & Equites comparent Conradus, Comes Tubingenſis; Dominus in Lichteneck; Dynaſtæ in Stauffen. Ex Nobilium quoque ordine quamplures.

§. V.

Comitia Spirenſ.

Annus, qui transactionem præceſſit (A. 1526.) memorabilis eſt Comitiis Spirenſibus, quæ religionis & belli Turcici cauſa Carolus V. indixit. Interfuit illis Erneſtus noſter. Præfuit illis, poſt Ferdinandum, Cæſaris nomine, Philippus frater Er-

nesti; inter quatuor Vicarios primus; (*n*) cujus res supra exposui. (*o*)

Post multas contentiones decretum est denique, in terris suis ita se gerant Imperii Ordines, ut nec Deo, nec Cæsari displiceant. (*p*)

Transivit A. 1527. ad plures Christophorus Marchio. Ernestus noster & Philippus frater a Regimento Imperii, quod Maximilianus I. instituit, quodque Cæsare absente res Germaniæ ordinavit, prorogationem investituræ A. 1528. impetrarunt. Biennio post, in Comitiis Augustanis, Carolus V. Imp. præsens feuda Imperii Ernesto contulit, qui ea suo & Philippi fratris nomine accepit. Investitura March.

§. VI.

Carolus V. in Augustanis Comitiis A. 1530. Pacem Religionis Protestantibus quum constanter recusasset, Principibus Evangelicis discedentibus, perstitit Ernestus; novas de compositione religionis conditiones proponens. Inter alias hæc erat, ut in causa religionis in posterum nihil typis vulgaretur, donec in Comitia August.

(*n*) *Recessus Spirensis* hujus anni in *Præfat. & Subscriptione*.

(*o*) Tom. III. pag. 53.

(*p*) SLEIDANUS Lib. VI. pag. 150.

Concilio, intra ſex menſes convocando, controverſiæ tollerentur. Lutherus & Wittenbergenſes reſtiterunt Theologi. Saxo legatis ſuis, qui Comitiis intererant, die 15. Octobris reſcripſit, ut hac ſuper re mandata ſe non accepiſſe reſponderent. (*q*) Auguſtanis his Comitiis, ut Wormatienſibus ante decennium, intererat Cancellarius Badenſis, Hieronymus ille Vehus, vir doctus, probus, moderatus; a Luthero adverſario his laudibus ornatus. Placida ille Principis ſui ſenſa Catholicis & Proteſtantibus Germaniæ Statibus, medius inter utrosque, expoſuit; ex gravaminibus religionis nonnulla admittens; nonnulla rejiciens; omnia ad concordiam & pacem reducens; (*r*) qui rem tanti momenti vel in Synodo, vel in Comitiis diſcuti & definiri, non ex privatorum arbitrio decidi debere contendit.

In iisdem Comitiis Erneſtus damna, bello ruſticano e Brisgovia Marchicis terris illata, ut reſarcirentur, a Cæſare petiit. Hic nonnullis ex conſiliariorum ordine cauſæ cognitionem commiſit.

Inſtitutus paulo poſt Conventus, quem Auſtriaci Brisgoviæ, privilegiorum prætextu, adire noluerunt. Erneſtus, qui

(*q*) SECKENDORFF. *Hiſt. Lutheraniſmi* Lib. II. Sect. XXXV. §. 80. pag. 209.

(*r*) COELESTINI *Hiſtoria Comitiorum Auguſtanor.* A. 1530. Tom. III. pag. 80. SECKENDORFF. *l. c.* Lib. I. pag. 155. & Lib. II. pag. 177. & 195.

ante triennium Austriacis damni restitutionem præstiterat, (s) suam impetrare non potuit. Nec transeundum silentio est, quod Consul & Senatus Friburgi Brisgoviæ litteras ad Ernestum Marchionem Bad. A. 1523. die 30. Jan. scripserint, quibus eum monent, tres homines in tractu Kayserstuhl Lutheri doctrinam inter rusticos disseminare, petuntque, ut eos impediat atque custodiæ tradat.

§. VII.

Varia.

A. 1530. die 19. Febr. Ferdinandus, Hungariæ & Bohemiæ Rex, Ernestum Marchionem, literis Pragæ datis, monuit, ut periculoso hoc tempore, belli face in Helvetia ardente, communi Brisgoviæ securitati prospiceret; atque prohiberet, ne ex ferraria ejus officina Canderensi ad Ulricum Wirtenbergæ Ducem, hostem suum, ferrei globi deportarentur.

Ernestus Kalendis Maji, epistola Sulzbergæ data, respondit, globos inscio se fuisse confectos atque exteris venditos ab homine, cui pater jam officinam locaverat. Ceterum de futuro se prospecturum & communi Brisgoviæ paci invigilaturum promisit. Plures aliæ metallifodinæ in terris, Ernesto subjectis, tum temporis se manifestaverant. Marchio, rei tam proficuæ intentus, Corpus juris Metallici jussit conscribi (t) & ad inquiren-

(s) Vid. supra §. 4.

(t) *Berg-Ordnung.*

da, tractandaque metalla non modo cives ſuos, ſed & exteros liberaliter invitavit. (u) Continuatum interea apud Hungaros Turcicum bellum. Erneſtus A. 1532. Procerum quorundam exemplo ſuas quoque copias in Hungariam miſit.

Anno ſequente Chriſtophorus de Venningen, qui una cum Marchione vicum Kœnigsbach tenebat, ob lites de venatione exortas, Seboldum de Siglingen, præfectum Steinenſem, in via publica gravi injuria affecit, brevique poſt nonnullos Erneſti Conſiliarios atque Miniſtros, Pforzhemium inter atque Bretthemium aggreſſus, captivitati mandavit. Venningius, fractæ pacis publicæ reus, punitus eſt Imperii banno. Res non ſine turbis agitata, Philippi denique Spirenſis Epiſcopi interventu A. 1541. compoſita.

§. VIII.

Portio hæreditatis Philippi.

Philippus Erneſti frater A. 1533. quum deceſſiſſet, maſcula nulla prole relicta, Erneſtus cum fratre Bernhardo terras ejus ita diviſit, ut ſuperior Marchia, ubi Bada eſt, ad Bernhardum; inferior, vel Pforzheimenſis, ad Erneſtum pervenerit, uti ſupra docuimus. (x)

Inferiorem Marchiam tum compoſuerunt: Pforzhemium oppidum & Caſtrum, cum Præfectura; Stein Caſtrum, vicus

(u) Oſtendunt hoc literæ ejus impreſſæ d. 20. Mart. 1530. datæ Sulzbergæ.

(x) Vid. Tom. III. pag. 9.

Ernest.

& Præfectura, ut & Remchingen vicus. Durlacum oppidum, Castrum & Præfectura cum Monasterii Godesaviensis Advocatia. Mülberg Castrum, Burgus olim & Præfectura. Vici Knielingen, Neureuth, Eckenstein, Schreck cum vectigalibus terræ & Rheni, Linckenheim, Hochstetten cum Harda inferiore, quæ est infra Mülbergam; Graben Castrum, vicus & Præfectura. Staffort Castrum, Burgus & Præfectura. Speck, vicus. Altenstaig, oppidum, Castrum & Præfectura; quam Philippus, quadriennio ante mortem, a Fœdere Suevico, in cujus potestate tum fuerat Wirtenbergæ Ducatus, redemit. Liebenzell, oppidum, Castrum & Præfectura. Omnia hæc Marchiam inferiorem tum composuerunt.

Duæ posteriores Præfecturæ sub Ernesto Friderico avulsæ sunt, ut suo loco docebitur.

A. 1534. cum Civitate Basiliensi de jurisdictione superiore & inferiore in minorem Hüningam, ut & de aliis quibusdam controversiis, transactionem inivit Ernestus, cujus opera tum quoque Bremgarticum bellum, inter Helvetios, ob religionem discordes, compositum est.

§. IX.

Neque vero Philippi ditiones modo, sed & onera, eis inhærentia, æquis partibus inter fratres divisa sunt, ita quidem, ut dimidiam eorum partem ferret uterque, nec alterius negligentia alteri esset damnosa. Repetita hæc Conventio clariusque expo-

Conventio de debitis.

ſita fuit poſt mortem Bernhardi, quæ A. 1536. evenit. Nova tum A. 1537. S. Michaëlis feſto inter Erneſtum Marchionem & tutores filiorum Bernhardi, Wilhelmum nempe, Bavariæ Ducem, & Johannem, Comitem Palatinum Simmerenſem, inita eſt pactio. (y) Adjecta conditio, ſi onerum ſibi incumbentium partem alter fratrum negligentius curet, atque creditoribus communibus, ſolutionem perſequentibus, alteri damnum afferatur, licitum ſit læſo alterius terras occupare, iisque tanquam propriis frui, donec de damno dato fuerit ſatisfactum. Sarcito autem damno, terræ occupatæ reſtituantur. Dubium ſi oriatur, an reſarcitum ſit damnum, cognitio cauſæ ad Electorem Palatinum, vel ad Spirenſem deferatur Epiſcopum, qui controverſiam intra ſex menſes componant; neque victo liberum ſit uti provocationis remedio. Conventionem hanc a parte Bada-Badenſium conſules, judicia & ſenatus Badæ, Etlingæ, Cuppenhemii, Stolhovii, Beinhemii, Steinbaci, Raſtadii atque Bielæ ſuis ſigillis ſignarunt.

Inter

(y) Pactionem hanc exhibet Diatriba cujus Rubrum: *Warhaffter und beſtendiger Bericht, was ſich vor und nach unlengſt durch den durchlauchtigſten Furſten und herrn, herrn Ernſt Friederichen Marggraffen zu Baden, &c. rechtmæſig und befugter weis fürgenommenen occupation des Obertheils des Furſtenthumbs der Marggraffſchafft Baden --- verloffen* p. 10. LUNIG in *Reichs-Archiv* tit. Baden & SCHADAEUS in *Sleidano cont.* Lib. 19. part. 3. pag. 735.

Inter hæc, ut diximus, e vivis excessit Bernhardus, relictis filiis, ætate minoribus, Philiberto & Christophoro. Tutelam eorum ad se pertinere contendit Ernestus. Prælatus tamen ei Wilhelmus IV. Bavariæ Dux, gener Philippi Marchionis, ante quadriennium mortui, ut supra jam docui. (z) Tutela filiorum Bernh.

Ernestus in tutela præteritus est, quod lites ob inæqualem, ut Bernhardus ajebat, terrarum divisionem exortæ, nondum erant compositæ. Lites hæ ad Philibertum filium transierunt a patre.

A.1537. Ferdinandus, Rex Romanorum, literis Pragæ die 10. Junii datis, Christophoro Episcopo Augustano, Ulrico Wirtenbergæ Duci, & Ernesto nostro Marchioni, tanquam Circuli Suevici præfectis, (a) injunxit, ut ob sustentationem Cameræ Imperialis imminensque a Turcis periculum, Ordinum Sueviæ conventum indicerent.

§. X.

Ernestus noster ad Christophori patris sui exemplum A. 1537. inter tres filios, Albertum, Bernhardum & Carolum, de terris suis disposuit Pforzhemii die 27. Junii, qua nempe ratione post mortem dividerentur. Usus est in hac re consiliis Guillielmi ab Honstein, Argentinensis Episcopi, quem præ aliis ama- Divisio Ernesti inter filios.

(z) Tom. III. pag. 19.

(a) *Obern des Schwæbischen Creyses.*

vit, Guilielmi & Ludovici, Comitum Palatinorum Rheni, Georgii, Marchionis Brandenburgici. Partitio hæc eſt:

I. Marchionatus Badenſis & Dynaſtiæ Beſigheim, Mundelsheim, & Altenſteig Alberto primogenito aſſignantur.

II. Ad Bernhardum & Carolum perveniant reliqua; ita quidem, ut duæ conſtituantur partes, quarum una Hachbergam, Uſenbergam, Sulzbergam, Hœhingam & Landeckium; altera Sauſenbergam, Rœtelam, & Badevillam comprehendat. Optio ſit penes Bernhardum.

III. Cautum eſt, ne partes hæ ſubdividerentur in poſterum.

IV. Si Albertus moriatur ſine heredibus maſculis, portio ejus accedat ſeniori, & in ejus linea ſubſiſtat. Hac autem deficiente, natu minimus ſuccedat.

V. Quod ſi ex junioribus intereat unus, reliqui duo ſuccedant, ita tamen, ut tertiam illam partem non dividant, ſed indiviſam relinquant. Dos filiarum ſit 10. mille florenorum.

VI. Circa onera decernitur, ut Pforzheimenſis portio quinque partes, Hachbergenſis duas, Sauſenberga, Rœtela & Badevilera tres partes exſolvant.

VII. Singuli fratres feudorum ſuorum inveſtituram pro ſe & ſuis fratribus accipiant.

VIII. Debita, quæ Erneſtus pro ſuſtentatione ſua contrahet, tres filii ſolvant.

IX. Nova acquifita dividantur æqualiter.

X. Si vivo patre unus ex filiis aliquid vel judicio vel vi amittit, reliqui fratres pro rata ei refarciant damnum.

XI. Quamdiu mares fuperfunt, nulla femina fuccedat; unde filiæ fingulæ renuncient, quoties annum tredecimum ineunt; & matrimonialibus pactis inferatur exclufio.

XII. Lineæ extinctæ filia octies vel decies mille florenos accipiat.

XIII. Alienatio terrarum prohibita.

XIV. Ubi vendendi & oppignerandi neceffitas occurrit, non modo res offeratur agnatis, fed & reluendi eisdem concedatur facultas.

XV. Singulis fratribus chartæ & documenta tradantur, quæ eorum terras refpiciunt; communia autem fenior confervet.

XVI. Singuli communibus titulis infignibusque fruantur.

XVII. Lites per Auftregas, Conventiones vel per Judices ordinarios decidantur.

XVIII. Tutela proximo conferatur agnato, &, ubi fimilis eft gradus, feniori. Teftamentaria tamen permittitur tutela.

XIX. In religione antiqua nihil immutetur, nifi ex decreto Concilii, vel Comitiorum Imperii, nihilque ex bonis ecclefiafticis ad feculares ufus transferatur.

XX. Carolus, junior filiorum, decimum quartum annum adeptus, fanctionem hanc quoque jurejurando confirmet.

Difpofitio hæc Erneftina A. 1537. Pforzhemii facta, a Carolo V. Auguftæ Vindel. A. 1550. die 20. Augufti firmata eft.

§. XI.

Johanna Saufenberg.

Inter filios hæc dum ita ordinat Erneftus, Johanna Saufenbergica, Ludovici, Longuevillæ Ducis, uxor, Philippi, poftremi Saufenbergæ Marchionis, A. 1503. mortui, filia, tum fenex, de Dynaftiis Brisgoviæ Badenfibus, quas ad fe pertinere credebat, apud Helvetios frequenter conquefta, ad Bafilienfes fe denique convertit, eisque jura fua obtulit. Bafilienfes conditionibus propofitis aures ab initio præbere vifi funt. Plures hac fuper re A. 1538. inftituti fermones. Albertus de Annvil, Saufenbergæ & Rœtelæ Præfectus, miffus eft ab Ernefto Bafileam, qui veterum Marchionum in Civitatem merita illis in memoriam revocavit, oftenditque, Chriftophorum patrem Dynaftiarum Brisgovicarum poffeffionem, ex pacto cum Philippo, Cæfaris confenfu, bona fide adiiffe. Bafilienfes promiferunt Marchioni, omnibus Johannæ oblationibus fe renunciaturos, fi difficultates Marchionem inter & Civitatem, jam diu durantes, rationabili mox transactione componantur. De jurisdictione criminali in Hüninga mi-

nore & in Nova Domo (*b*) de vico *Riehen*, aliisque ſimilibus pridem diſputatum & de illis tandem A. 1547. transactum.

A. 1538. Erneſtus & Chriſtophorus Laudeccii, accepta pecuniæ ſumma, juri, quod in dimidiam partem vici Köndringen habuerant, renunciarunt.

A. 1541. Erneſtus Marchio dimidiam partem vici Kœnigſchaſhauſen ab Agnete de Ramſtein coëmit.

§. XII.

Hungaria hoc tempore in magno fuit conſtituta periculo. Solymannus, ille heros Turcarum, regiam urbem occupavit Budam, ultima regno minatus. Aeger animo Cæſar, ab infelici Algeriana expeditione redux, Comitia Imperii indixit Spiræ, quæ A. 1542. Februario menſe ceperunt initium. Ex Germaniæ Principibus nonniſi Brandeburgicus, Palatinus, Electores, & Mecklenburgi Dux fuerunt præſentes. Præſens quoque fuit Erneſtus noſter, Cæſari & Regi Romanorum, quorum cauſa præſertim agebatur, ut placeret. Ceterorum aderant legati. Cæſaris loco Ferdinandus præſedit. (*c*) In Comitiis his contra Turcas decernitur indictio belli. Decernitur indictio Concilii generalis. Comitia Spirenſia.

C 3

(*b*) In dem *Neuen Haus.*

(*c*) Sleidanus Lib. XIV. p. 396.

ERNEST.

Auditæ Galliæ Regis, de violatis a Cæsare legatis suis in Insubria, querelæ. De caussis religionis statutum est nihil, quia ad Concilium deferendæ.

In iisdem Comitiis Ernestus, ut senior gentis, ante fratris sui natu majoris Bernhardi filios locum postulavit. Reluctantibus autem pupillorum tutoribus, Ferdinandus, Romanorum Rex, decrevit, ut nihil mutaretur, sed & simul literis cavit, ne res ullo modo noceret Ernesto, nec posteris.

Eodem anno inter Cameræ Imperialis Emendatores Marchio noster comparet.

Circa id tempus Castrum Landeck & vicus Kœndringen in Marchia Hachbergæ, ut & vicus Brunstatt in Sundgovia, occasionem litis cum Austriaca domo dederunt Ernesto. Litem Erasmus, Argentinensis Episcopus, A. 1549. componere studuit.

§. XIII.

Monast. Nymburg.

Nymburgi in eadem Marchia haud procul Emmedinga, Monasterium fuit Eremitarum Ordinis D. Antonii, simile illis, quæ olim Friburgi Brisgoviæ, Villingæ in Nigra Sylva, Memmingæ apud Suevos floruerunt. (*d*) Carolus I. Marchio Ecclesiam parochialem Nymburgi, in quam jus patronatus habebat, Præceptori Ordinis D. Antonii, in Friburgensi Civitate habitanti,

(*d*) MANLII *Chronicon Constantiense*, & ex eo PETRUS in *Suevia Ecclesiastica*.

Ernest.

A. 1456. tradidit, ut Monasterium ejusdem Ordinis ibi constitueret. Monachi ad paupertatem redacti, A. 1545. locum illum paulatim deseruerunt. Ernestus & successor ejus Carolus Nosodochium ibi constituere.

Albertus, natu maximus filiorum Ernesti, quum A. 1542. præmatura morte obiisset, de portione terrarum ejus inter Bernhardum & Carolum fratres enata est controversia, quam Ernestus pater, A. 1547. ita composuit, ut inferiorem Marchionatum Bernhardus; Marchiam Hachbergæ, cum reliquis Brisgoviæ Dynastiis acciperet Carolus.

In Comitiis Germaniæ A. 1548. decretum est, ut novum Imperii conficiatur Laterculum, quod vocant Matriculam, ad quod tributa publica, huc usque inæqualiter distributa, in posterum exigerentur. Curam ejus rei in Circulo Suevico Elector Moguntinus Augustano Episcopo & Ernesto Marchioni, literis die 24. Jun. scriptis, commendavit. Ordines Imperii in Comitiis Augustæ habitis, eadem repetierunt. Literæ Ordinum ad memoratos Principes die ultimo Junii conscriptæ sunt; ex quibus apparet, jus convocandi Circuli Suevici Ordines soli Wirtenbergæ Duci illo tempore nondum competiisse; quod & aliis exemplis firmatur.

A. 1551. Ernestus cum Friderico, Septemviro Palatino, Wolfgango Bipontino, Johanne Brandeburgico, Christophoro

ERNEST.

Wirtenbergico aliisque Principibus pro liberando Landgravio Hassiæ ad Cæsarem misit legatos. (e)

§. XIV.

Regimen filiis tradit.

Post regimen 38. annorum Ernestus, privatam acturus vitam, certa sub lege duobus filiis (Albertus enim jam ante decennium obierat) regimen tradidit; suam cuique partem assignans; ut, qui ab eo vitam acceperant, artem quoque regnandi ab eo adhuc vivo, addiscerent, atque adeo non tam ordini naturæ, quam patris voluntati, suum regimen deberent. Instrumenta hac super re, Christophori, Wirtenbergæ Ducis, interventu, A. 1552. condita sunt.

Cum Bernhardo, filio natu seniore, in hunc modum convenit.

1. Pater die XI. Augusti, Pforzheimensem partem concedit Bernhardo.
2. Bernhardus, ut Vicarius patris, quotannis festo D. Martini, in œconomicos parentis usus Offenburgum 500. quartalia frumenti, 500. quartalia avenæ, 25. plaustra vini sumptibus suis curet transferri.
3. Bernhardus & Carolus fratres duas virgines sorores, eodem modo dotent, quo maritatæ dotatæ sunt; mortuoque patre

(e) THUANUS Lib. VIII. Cap. 6. pag. 281. SLEIDANUS Lib. XXIII. p. 370.

patre fumtibus fuftententur communibus fratrum. Fine anni de acceptis & expenfis patri reddantur rationes, ut de Marchiæ adminiftratione fit omnino fecurus.

4. Pecuniarios reditus ex fortibus & bonis, ab ipfo acquifitis, fibi pater refervat, ut & ex metallifodinis.

5. Liberum fit patri, quandocunque voluerit, recipere regiminis fafces.

Simile Inftrumentum in Caroli filii junioris favorem die 26. Septembris ejusdem anni, ratione Hachbergæ, Rœtelæ, Saufenbergæ & Badevillæ condi juffit Erneftus.

§. XV.

In privato hoc ftatu non ultra quinque menfes Erneftus transegit, fexto Februarii anni fequentis (1553.) ereptus e vivis, anno ætatis 71. Pforzhemii in Choro Collegiatæ Ecclefiæ, quæ olim Aulica fuit, atque adhuc, fed absque Canonicis fubfiftit, fepultus. Obitus & Character.

Monumentum in Ecclefiæ choro magnificum, duplex; altera pars Erneftum, altera uxorem Urfulam repræfentat.

Sepulcralis infcriptio nonnifi fimplex eft, nomen ejus & ætatem indigitans.

Ex omnibus Ernefti geftis Princeps vere bonus, juftus, lenis, æquus, & prudens elucet. Maximiliano & Carolo V. Cæfaribus, ut & Regi Romanorum Ferdinando, femper carus, con-

ERNEST.

ſtanti quoque Principum Imperii amicitia floruit; cum quibus nunquam in gratiam redierat; quod nullum eorum offenderat unquam. Moderatio, quæ omnibus ejus præſedit actionibus, in negotio religionis, ubi rara eſſe ſolet, præſertim apparuit. Vetera ſacra nec aboluit; nec perſecutus eſt, quæ viſa ſunt nova. Comitiorum vel Concilii futuri decreta expectans, ſuoque diffiſus judicio, caute omnia tractavit; Friderici II. Electoris Palatini, amici ſui, imitatus exemplum, antequam hic arma contra Cæſarem corripuit. Unde nec Smalcaldico fœderi A. 1536. nec Smalcaldico contra Cæſarem religionis bello, A. 1546. ſubſcripſit.

Lenitas Erneſti ita fuit comparata, Principis dignitati ut nihil decederet. Auctoritate cum opus, ſeverum ſe oſtendit & gravem; quod exprimit lemma ejus nummo impreſſum: *Erneſto illudere noli.* (f)

§. XVI.

Religio.

Regimen ejus in illa incidit tempora quibus religionis negotia igne tractabantur & ferro. Lutheraniſmus & Zwinglianiſmus in Germania & in reliquo Europæo orbe magnas vires tum acquirere viſi ſunt. Cæſar, veteris religionis tenax, eam contra Proteſtantes defendere; hi ſermonibus & ſcriptis ſuam promovere quovis modo ſtuduerunt. Mediam Erneſtus ingreſſus

(f) *Nit Schimpf mit Ernſt.* Nummum, qui hoc ejus ſymbolum refert, vide infra inter Numiſmata.

eſt viam. In abolendo veteri cultu lentus, in admittendo novo non præceps, nec Cæſarem offendit, nec Proteſtantes a ſe alienavit; futuram religionis pacem, quam ſperaverat, expectans; cujus initium Paſſavienſi Transactione lætus vidit; complementum Pace Auguſtana videre non potuit.

Lutheranum tamen Concionatorem, quem Philippus frater vocaverat, Ungererum, Pforzhemii publice docere permiſit. Quin & ipſe Concionatorem Aulicum, Proteſtantium ſacris addictum, denique habuit, Jacobum Truckenbrotium, qui dein ad Eccleſiam S. Theodori Baſileæ Minoris vocatus eſt Paſtor. Hoc auctore non ſemel Auguſtanam Confeſſionem in terris ſuis introducere cogitavit Erneſtus, niſi Cæſarem timuiſſet. Filios tamen ſacris Lutheranis imbui curavit. In Clericos, diſſolutis moribus viventes, inclemens. Ferdinandus Romanorum Rex, ad Prælatorum Brisgoviæ, Sundgoviæ & Silvæ Nigræ preces A. 1536. a propoſito avocare ſtuduit Erneſtum; ſed ille jus ſuum in Clericos, ditioni ſuæ ſubjectos, eorumque bona, in Marchionatu ſita, literis, die 12. Martii A. 1537. ad Ferdinandum ſcriptis, defendit.

Erneſtus in Badenſium Marchionum ſerie primus eſt, qui *Landgravii* axioma in ſua Gente renovavit, illudque Sauſenbergico axiomati junxit, *Landgravium Sauſenbergæ* ſe vocans.

§. XVII.

Uxor I. Brandeburgica.

Tres Conjuges thoro ſuo induxit Erneſtus; cum quibus conſtanti vixit concordia.

Prima fuit ELISABETHA, Friderici Brandeburgici filia; Alberti, Boruſſiæ primi Ducis, ſoror, quæ A. 1494. die 26. Martii nata, nupta die 29. Sept. 1510.

Ceremoniam Maximilianus Cæſar legatione ornavit, Eliſabetha poſt octennale connubium obiit Stutgardiæ die 31. Maji A. 1518. in primaria illius Civitatis Eccleſia ſepulta; ubi inſcriptio ejus ſepulcralis hodieque ſupereſt, nihil præter nomen continens.

§. XVIII.

II. Roſenfeldia.

Secunda Erneſti uxor fuit URSULA DE ROSENFELD; (g) ex perantiqua Suevicæ Nobilitatis gente prognata; quæ nomen ſuum traxit ab oppido, quod Wirtenbergicæ Præfecturæ cognominis caput eſt. Urslingenſis Dynaſtiæ veteris pars fuit. Eberhardus, Wirtenbergæ Comes, Wernero de Roſenfeld immunitatem bonorum Roſenfeldæ A. 1389. confirmavit. (h)

In haſtiludio Wirzburgenſi A. 1479. decretum fuit, ut, quorum majores jam frequentaverant haſtiludia, & qui quartum No-

(g) Nonnulli male *Roſenfels*. Roſenfeldiorum Inſignia extant in *Libro Inſignium*, Norimbergæ impreſſo, Part. II. Tab. 98.

(h) BURGERMEISTER *Cod. Diplom. Equeſtr.* Tom. II. pag. 631.

bilitatis gradum probaverint, ad certamen admitterentur soli. Wolffius de Rosenfeld senior testimonia protulit. (*i*)

A. 1488. inter Nobiles Clypei S. Georgii, qui Fœderi Suevico nomen dederunt, Wernerus Georgius & Wolffius de Rosenfeld numerantur. (*k*)

A. 1518. Georgius de Rosenfeld Nobilis decessit cum conjuge Margaretha de Hoheneck, (*l*) in Byhelensi Ecclesia prope Tubingam sepultus. (*m*)

Eberhardus de Rosenfeld, Ecclesiasticam vitam eligens, A. 1525. cælebs decessit, in eadem Ecclesia sepultus. Cum eo Rosenfeldia gens periit, ut CRUSIUS testatur. (*n*) Ursulæ de Rosenfeld, quæ Ernesto Marchioni nupsit, pater videtur fuisse Georgius ille, qui A. 1488. Fœderi Suevico accessit & A. 1518. extinctus est.

Ursula Rosenfeldia die 26. Febr. A. 1538. decessit, Pforzhemii prope maritum sepulta. Sepulcrum simplici Inscriptione ornatum; absque chronologicis & genealogicis notis.

(*i*) CRUSIUS *Paraleipom. Rer. Suev.* pag. 103.

(*k*) DATT. *de Pace Publica* Lib. II. Cap. 7. pag. 280.

(*l*) A. 1488. Rodulfus & Johannes de Hoheneck in Fœdere Suevico partis Hegovicæ; A. 1512. Endriss de Hohneck in Fœdere Nobilitatis Suevicæ occurrit. DATT. *de pace publica* Lib. II. Cap. 7. pag. 279. Cap. 22. pag. 204.

(*m*) Epitaphium exhibet CRUSIUS *Annal. Suev.* Part. III. Lib. XII. pag. 819.

(*n*) Loco alleg.

§. XIX.

III. Bombastia de Hohenh.

Tertia Ernesti conjux erat ANNA BOMBASTIA DE HOHENHEIM, quam Genealogi Badenses ignorant.

Hæc ex veteri quoque Suevorum Nobilitate prodiit. Hohenheim vicus, supra Plieningam, in Wirtenbergico Ducatu, Castro quondam conspicuus, quod Nobiles, nomen inde ducentes, inhabitarunt. Seculi XIII. medio Hohenheimenses Nobiles dimidiam Præfecturæ Eslinganæ partem tenuerunt. (o) Ejusdem seculi fine (A. 1292.) Fridericus & Hugo patrueles, dicti de Hohenheim vixerunt. Wilhelmus Bombast de Hohenhaim cum sociis Clypei S. Georgii ad Neccarum Suevico Fœderi A. 1448. accessit. (p) Hic Annæ Marchionissæ vel pater fuit vel avus.

Obiit post maritum vidua XXI. annorum A. 1574. die 6. Junii. Epitaphium ejus duplex Sulzbergæ in Ecclesia Aulica in choro conspicitur. Duo nempe lapides sepulcrales: alter muro inclusus, cum quatuor gentilitiis insignibus, alter in plano. Conjugium hoc sterile. At numerosam Ernesto sobolem conjuges duæ priores dederunt.

§. XX.

Albertus filius Ernesti.

Ex Elisabetha prodiit Albertus; cujus annus nativitatis ignotus. Turcico bello A. 1541. in Hungaria interfuit; ex qua

(o) CRUSIUS *Paraleipom. Annal. Suev.* pag. 91.

(p) DATT. de *Pace Publ.* L. II. C. 7. pag. 280.

redux anno ſequenti, die XII. Decembris Waſſerburgi in Bavaria, in ipſo juventutis flore, deceſſit. Juvenis non ſatis obſequens patri, ad ſecundas pater quod progreſſus eſt nuptias.

Johannes Sapidus, Seleſtadienſis, inter bonarum literarum reſtauratores illuſtris, Argentorati docens, *Conſolationem* de morte Alberti hujus ad Guilielmum Bœcklinum, Epiſcopi Argentinenſis Præfectum Rubeaquenſem ſcripſit, quæ Argentorati A. 1544. impreſſa (q) oſtendit, Albertum bonis literis non mediocriter fuiſſe ornatum. Scriptum boc Sapidi Albertum, Chriſtophori Marchionis fratrem, reſpicere ſupra (r) relatum eſt. Sed Albertum noſtrum Chriſtophori nepotem, Erneſti filium, a Sapido laudatum eſſe, monendus eſt Lector.

§. XXI.

Filiæ Erneſti. I. Anna.

Alberto naſcendi ordine ſucceſſit *Anna*, Carolo Hohenzollerano Comiti A. 1537. nupta; Johannis Georgii, Hohenzollerani Comitis avia; quem Ferdinandus II. A. 1623. Imperii Principem Ratisbonæ creavit.

II. Amalia.

Secunda filiarum Erneſti, *Amalia*, Friderico Lœwenſteinii Comiti, Cameræ Imperialis Præſidi, A. 1561. nupta, A. 1594. abſque liberis defuncta eſt.

(q) Gesnerus in *Bibliotheca* pag. 494. Hertzog in *Chron. Alſat.* Lib. VII. pag. 36.

(r) Tom. II. pag. 291.

ERNEST.

III. Maria Jacobæa. Tertia Ernesti filia fuit *Maria Jacobæa*, Wolfgango, Comiti Barbiensi, apud Saxones A. 1577. maritata, A. 1594. mortua.

IV. Maria Cleophe. Quarta fuit, *Maria Cleophe*, Wilhelmo, Sulzio Comiti, in matrimonium collocata A. 1584. decessit d. 28. Augusti A. 1580.

V. Elisabetha. Quinta fuit *Elisabetha*, nata d. 20. Maji A. 1516. Primo hæc matrimonio A. 1533. nupsit Gabrieli, Salamancæ Comiti, Ferdinandi I. Cæsaris Aulico, qui eum Ortenburgæ apud Carentanos Comitem creavit.

Ephorus hic fuerat Ferdinandi I. Imp. quum ex Hispania in Germaniam proficisceretur. Salamancano mortuo Elisabetha secundis nuptiis A. 1554. Conrado Comiti de Castello, Wolfgangi filio, nupsit atque A. 1552. die 9. Maji diem obiit supremum.

§. XXII.

Bernhardus filius. Secundus filiorum Bernhardus A. 1517. natus, adolescens A. 1534. Lutetiam & Aurelianum profectus est. Redux indomitus juvenis, liberiorem cum ageret vitam, divisione terrarum, a patre inter filios A. 1537. facta, non contentus, debitis immersus, ad Basilienses se vertit & ab illis jus Civitatis ad 20. annos pro se & pro terris, quas ex paterna hæreditate aliquando in Hachbergæ, Sausenbergæ & Rœtelæ ditionibus accepturus erat, A. 1540. die 2. Aug. obtinuit.

In conventione cum Basiliensibus inita, promisit illis jus aperturæ in Castris suis; promisit, insciis illis, se non suscepturum

rum esse bellum; nec contra religionem aut leges illius Civitatis aliquid se suscepturum, si in eâ fortassis commorari decreverit. Bernhardus enim, uti pater, Protestantium sacris nondum publice accesserat. Evenerunt hæc, senior dum viveret frater Albertus.

Mortuo cælibe fratre A. 1542. sororum & affinium intercessione Bernhardus anno sequenti die 15. Octob. à patre in gratiam his conditionibus receptus est:

I. Bernhardus per triennium militet sub Cæsare, vel sub Rege, Electore quodam aut Principe.

II. Juri Civitatis Basiliensium renunciet. Pater ejus debita, ibi contracta, solvat.

III. Alberti, natu maximi filiorum, nuper mortui, Pforzheimensem Marchiæ portionem pater assignavit Bernhardo. Carolo Hachberga, Sausenberga, Rœtela & Badevilla concessæ.

Bernhardus, XXXVI. annorum juvenis, die 20. Jan. decessit cælebs, ante patrem, sepultus Pforzhemii. (*s*) IMHOFIUS eum cum Beato Bernhardo confudit. (*t*)

(*s*) Epitaphium ejus est: *Anno a Christo nato M D L I I I. X I I I. Cal. Febr. illustriss. Princeps Bernhardus Marchio Badæ & Hochbergæ. &c. cum ex febre laboraret suam in Jesum Christum fidem pie testatus universæ carnis viam ingressus est.*

(*t*) *Tabular. Genealogicar.* Part. II. Tab. 78.

§. XXIII.

VI. Margaretha filia. Sexta Ernesti Marchionis filia, Margaretha, Wolfgango, Oetingæ Comiti, qui fuerat filius Ludovici senioris, nupsit die 12. Nov. A. 1538.

VII. Salome filia. Septima filia Salome, Uladislao, Comiti ab Haag, A. 1540. nupta; sine liberis A. 1559. defuncta.

Carolus filiorum postremus. Carolus Ernesti filiorum fuit postremus, ex Rosenfeldia A. 1529. prognatus. Ernestinæ hic Lineæ propagator in regimine successit patri, quem omnino felicem diceres, si nonnisi hunc filium habuisset; cujus nativitatem ægre tulisse videntur fratres natu majores.

Nec transeundum silentio est, Tabularii Marchici illorum temporum custodes, in annotanda matrimoniorum Ernesti Marchionis & nativitatis liberorum ejus chronologia non fuisse satis diligentes.

CAROL. II.

CAPUT II.

CAROLUS II.

A. 1553 - - 1577.

§. I.

Postremus filiorum Marchionis Ernesti Carolus, Ernestiadum & Carolorum Badensium fuit ordine secundus. Sub eo in juniore hac Linea, ejusque terris, evenit quoque religionis mutatio, quæ in Linea seniore & Marchia superiore jam pridem fuerat introducta. (a) Carolus II. A. 1529. die 24. Jul. lucem aspexit Sulzbergæ, ubi pater tum habitabat. Hic quidem A. 1537. ordinaverat, ut vel Hachbergicus Marchiona- Caroli II. initia.

(a) Sub Bernhardo & Philiberto. Vid. Tom. III. pag. 15. 20.

tus, vel Saufenbergicæ, Rœtelanæ & Badevillanæ ditiones, inftituta cum Bernhardo fratre fortitione, ad Carolum tranfirent. Sed immutata eft rerum facies, cum Albertus atque Bernhardus, fratres natu majores Caroli, ante patrem obiiffent.

Omnem patris hereditatem A. 1553. vigefimo quarto ætatis anno Carolus folus adivit.

Primaria ejus cura fuit, ut contentiones, cum Wirtenbergico Duce de territorio componeret, atque Bafilienfes vicinos arctiori fœdere, mutuæ defenfionis cauffa, fibi conjungeret.

Primo Regiminis anno hoc fœdus confectum, & res cum Wirtenbergico compofita. Controverfia de ære alieno, quod Bernhardus, Caroli frater, quondam Bafileæ contraxerat, aliisque de rebus minoris momenti, pactione quoque fublata eft.

Circuli Suevici dux eodem anno à Chriftophoro, Wirtenbergæ Duce ac reliquis Sueviæ Ordinibus creatus eft Carolus. At dignitatem recufavit; rerum bellicarum fe non fatis gnarum caufatus.

§. II.

Mutatio facrorum.

Paulo poft in Auguftanis Comitiis A. 1555. Pax publica Religionis quum ftabilita fuiffet, Carolus animi fui fenfa, quæ huc usque occultaverat, anno fequente publice explicuit, miffoque legato Auguftanæ Confeffioni & Proteftantium facris fe acceffurum eaque in Marchiam fuam publice introducturum, declaravit. Quin & ipfe brevi poft in Comitiis comparuit, ac ea, quæ

declaraverat legatus, suo præsens ore firmavit, Recessui Imperii sua manu subscribens.

Anno sequente ea, quæ in Comitiis promiserat, executioni daturus, Jacobo Andreæ & Jacobo Heerbrando, Tubingensium Theologis, ut & Simone Sulcero, Basiliensium Antistite, (b) aliisque Protestantium Doctoribus, Pforzhemium invitatis, veterem cultum aboluit, illumque instituit, quem Confessio Augustana commendat; (c) & qui in superiore pridem Marchia obtinuit. Idem quoque tunc facere cœperat Otto Henricus, Palatinus Elector, & Spirensis Senatus.

Carafa in Commentariis suis (d) ita scribit: „ Minus constantes fuerunt Otto Henricus, Elector Palatinus & Carolus
„ Marchio Badensis, qui anno uno post Edictum Pacis, e suis
„ ditionibus veterem religionem profligarunt, & novam intro-
„ duxerunt. Unde paulo post contra Pacis Edictum Ecclesiasticos
„ omnes reditibus, possessionibus ac beneficiis in suis ditionibus
„ spoliarunt, eaque in proprios usus, aut in ministerium suarum

(b) Basilea Lutheranis sacris per aliquod tempus tum fuerat addicta mortuoque Sulcero ad Reformata rediit.

(c) Sleidanus Lib. XXVI. pag. 871. Thuanus Lib. XVII. Cap. 22. p. 603. litteræ ejus hac super re extant in Joh. Christian. Sachsii programmate de Carolo II.

(d) De Germania sacra, pag. 35.

„ Ecclesiarum aut scholarum novae doctrinae applicarunt.„ Saxonica illius aevi cum Badensibus comparare si lubeat, Ernestum Badensem cum Friderico Sapiente, Carolum nostrum cum Johanne Constante haud immerito compares. Ernestus, Caroli V. reverentia ductus, in religionis negotio, ut Fridericus Elector, lente & caute processit. Carolus Badensis, ut Johannes Saxo, Friderici successor, nova sacra amplexus, in suis illa terris promovit atque defendit; *Constantis* elogium apud Protestantes promeritus, quod Saxones suo tribuerunt Johanni.

§. III.

Monasteria seculo addicta.

Pleraque monasteria, praesertim Pforzhemii, praescriptam religionis formulam subire tenebantur. (e) Wirtenbergae Dux regulam, qua in reformandis Ducatus sui monasteriis usus est, cum Marchione communicaverat. At Pforzheimenses Moniales nonnisi A. 1564. Coenobium relinquentes, apud Kirchbergenses denique invenerunt refugium. (f)

Immutatio haec rerum difficultatibus obnoxia fuit. De institutione pastorum & ministrorum Ecclesiae cum Collatoribus

(e) Tria feminarum, sex virorum monasteria fuerunt Pforzhemii, in tam modica civitate, quae nonnisi octingentos cives continebat. Monasteria haec recenset PETRI *Suevia Ecclesiast.* p. 664. sq. Godesavienses Monachi plures in Monasterium Ochsenhusanum transierunt.

(f) PETRI *Suevia Ecclesiast.* pag. 460.

Catholicis exortæ ſunt lites; quæ Auſtriacos inter & Carolum Stutgardiæ, Pforzhemii, Baſileæ & Neoburgi A. 1560. & ſequentibus amica compoſitione pedetentim ſopitæ; ita quidem, ut Catholici, quibus jus Patronatus competiit, Paſtores Auguſtanæ Confeſſioni addictos, Marchioni ſe oblaturos promiſerint. Circa vicum Stetten, Lœraco vicinum, A. 1559. difficultas nata eſt. Vicum hunc Schœnavii Nobiles ab Abbatia Seckingenſi tenent in feudum. Marchio, cui jus vitæ & necis aliaque ſuperioritatis jura in eo competunt, Evangelica quoque ſacra ibi introducere ſtuduit. Sed intercedentibus Schœnaviis & Auſtriaco Regimine, quod vici hujus ſuprematum ad Auſtriacam Domum ſpectare contendit; ipſoque Cæſare A. 1565. ad Marchionem ſcribente, in priſtino res ſtatu relicta.

A. 1556. Carolus Caſtrum Weyher, prope Emmedingam, Melchiori de Au vendidit, ſed poſt novendecim annos illud recepit.

§. IV.

Albertus, Brandeburgicus Marchio, ille Germanorum Achilles, qui nominis ſui terrore tum compleverat omnia, poſt varia bella, prœlio denique ad Siverſhuſam Luneburgicam A. 1553. victus, ſuisque pulſus ditionibus, fuga ſe in Galliam receperat. Interventu Caroli Marchionis, affinis ſui, aliorumque Principum reditus ei in Germaniam conceſſus eſt. Arrepto igitur per Lotharingiam & Alſatiam itinere ad Carolum noſtrum venit Pforz-

Alberti Brandeb. obitus.

hemium; ubi morbo correptus A. 1557. die 8. Januarii ætatis anno XXXV. deceſſit, in Collegiatæ S. Michaëlis Eccleſiæ crypta Marchionum ſepultus. (*g*)

Statua ejus eleganter exſculpta inter Durlacenſes Marchiones in Eccleſiæ Choro incorrupta ſubſiſtit. (*h*)

§. V.

Comitia Franco-furt.

Celebrata ſunt anno ſequenti (A. 1558.) Februario menſe Francofurti Electorum Comitia, ut Ferdinandus I. Carolo V. deponente Imperium, ex Rege Romanorum conſtitueretur Cæſar. (*i*) Comitiis his Carolus Badenſis interfuit.

In

(*g*) THUANUS Lib. XIX. Cap. 4. p. 642. CRUS. *Annal. Suevicor.* Lib. XII. Part. III. p. 698. HEERBRANDUS, qui interfuit morienti, in *Relatione peculiari* apud HORTLEDER. Cap. XXX. & ſq. HEUTERUS Lib. XV. Cap. I. THRASYBULUS LEPTA, vel, qui ſub nomine hoc latuit, CONRADUS DINNER, in *Hiſtoria de Rebus Geſtis Ludovici a Seinsheim*, Lib. II. pag. 136.

(*h*) Inſcriptionem monumenti dedit MAJUS in *vita Reuchlini* pag. 129. & ante eum ZEILERUS *in Itinerario German.* pag. 563. Item HENR. PETRI *Cont. Sleidani* pag. 127.

(*i*) CHYTRAEUS in *Chronico Saxoniæ* Lib. XIX. p. 557. GODELEVAEUS *de Abdicatione Caroli V.* apud SCHARD. Tom. II. pag. 1893.

In illis Cæſaris legati, depoſita ejus nomine Imperatoria dignitate, in Ferdinandum Românorum Regem eam tranſtulerunt. (k) Occaſione hac Electores Proteſtantes, cum Veldentino & Wirtenbergico Ducibus, cum Landgravio Haſſiæ & Carolo noſtro, de diſſidio religionis inter ipſos Evangelicos ſuper Euchariſtiam exorto, ejusque componendi ratione, iniverunt conſilia; Auguſtanæ Confeſſioni, Carolo V. oblatæ, Invariatam quam vocant, conſtanter ſe adhæſuros profeſſi.

§. VI.

Succeſſerunt anno ſequente (A. 1559.) Auguſtana Comitia, quibus Carolus Marchio interfuit. Tum vero Wormatienſis Colloquii Acta coram Imperii Ordinibus recitata ſunt publice. Ex quibus concilianda religionis ſpes nulla cum affulgeret, Cæſar Tridentinæ Synodi, quæ ab A. 1552. interrupta fuit, inſtaurandæ conſilium Ordinibus aperuit, ſed Auguſtanæ Confeſſionis refragati ſunt Principes. Religioſa tamen Pax, denuo firmata. (l) In iisdem Comitiis Carolus noſter & fœderati Principes de Reſervati Eccleſiaſtici abolitione Cæſarem fortiter ſollicitarunt; nun-

Comitia Auguſtana.

(k) Chytraeus *in Chron. Saxon.* Lib. XX. p. 579. Thuanus Lib. XXII. Cap. VII. pag. 748. Orta tamen ſunt brevi poſt Gravamina, quæ apud Lehmannum *de pace religioſa* Lib. II. Cap. I. & II. leguntur.

(l) Schadaei *Continuatio Sleidani* Part. I. Lib. IV. pag. 171.

quam illud se agnovisse, nec unquam agnituros esse, professi. Cæsar rem omnem ad Conventum Deputatorum, qui vocantur, Imperii, Spiræ habendum, rejecit. *(m)*

A. 1559. Carolus noster Wilæ & Altensteigæ diffidia varia super jus forestale & alia hujus generis cum Wirtenbergæ Duce terminavit, quæ enarrare heic necesse non ducimus.

Eodem anno Salome, Caroli nostri soror, Ladislao Comiti de Haag nupta, cum obiisset, maritus superstes dotem ejus & cetera bona, titulo donationis inter vivos, sibi vindicavit. Camera Imperialis pro Carolo Marchione litem decidit.

A. 1560. Delubrum D. Mariæ Virginis ad Quercum, prope Wilferdingam, eximio opere & peregrinationibus religiosis celebre, aboluit Marchio.

§. VII.

Conventus Naumburg.

Anno sequenti plerique Augustanæ Confessionis Principes apud Thuringos convenerunt Naumburgi. Septemviri aderant duo, Fridericus Palatinus & Augustus Saxo. Aderant Johannes Fridericus Saxoniæ, Ernestus & Philippus Brunsvici, Ulricus Meclenburgi, Christophorus Wirtenbergæ, Duces, Philippus Landgravius Hassiæ, Wolfgangus Comes Palatinus Rheni, Ernestus Hennebergæ Princeps, Principumque reliquorum legati. Aderat etiam Carolus Badensis.

(m) SCHADAEI *Continuatio Sleidani* Part. I. Lib. IV. pag. 171.

Auguſtanam Confeſſionem, cui Pacis Religioſæ beneficium competit, Proteſtantes deſeruiſſe, Romanenſes urgebant; alios Zvinglii; alios aliorum Doctorum ſententias & opiniones amplexos cauſati. Doctrinam eorum vagam eſſe atque inſtabilem. Objectionibus his ut occurrerent Principes, Auguſtanam Confeſſionem Carolo V. exhibitam, quæ ab hoc tempore Invariata (*n*) appellatur, ſubſcriptione ſua denuo Naumburgi firmarunt; quod & Carolus noſter fecit Badenſis.

Ardua denique eodem in Conventu agitata eſt quæſtio; An Principum Proteſtantium legati ad Concilium mittendi ſint Tridentum. Sollicitandis Principibus Zachariam Delfinum & Franciſcum Commendonum (*nn*) Nuntios ad Conventum hunc miſit Pius IV.

(*n*) Philippus Melanchthon in Nova Editione Auguſtanæ Confeſſ. A. 1540. in articulo X. ubi de S. Cœna ſermo eſt, hæc verba poſuit: *Quod cum pane & vino vere exhibeantur Corpus & Sanguis Chriſti veſcentibus in Cœna Domini.* In Exemplari authentico Confeſſionis A. 1530. Auguſtæ Vindel. Carolo V. exhibitæ legitur: *Quod Corpus & Sanguis Chriſti vere adſint.* Ab hoc tempore inter Variatam & Invariatam Confeſſionem Auguſt. diſtinctio.

(*nn*) Flechier *Vie du Cardinal Commendon* Lib. II. Cap. 2. ſeq. ex Schedis Gratiani. Paulus Sarpius *Hiſt. Concil. Trident.* Lib. V. §. 63. Pallavicinus *Hiſtor. Concil. Trident.* Lib. XV. Cap. 2. Raynaldus ad A. 1561. num. 25.

Misit & legatos suos Cæsar Ferdinandus. Re deliberata decrevit Conventus, Protestantibus abstinendum Tridento, eaque de re mentem suam Cæsareis aperuerunt legatis. Consilii rationes consignatæ libello, qui Cæsari Francofurti oblatus. *(o)*

§. VIII.

Acta varia.

Argentinenses, veteri amicitiæ vinculo cum Badensibus juncti, Carolum nostrum induxerunt, ut negotiis eorum cum Episcopo se immisceret. Senatus Argentinensis in Ecclesiis Collegiatis urbis suæ Sacrificium Missæ A. 1529. suspendit. Vicennio post cum Erasmo Episcopo transactionem inivit, virtute cujus in iisdem Ecclesiis pristinus restitutus est cultus. Finito Naumburgensi Conventu, cui Henricus de Mulnheim, legatus urbis intererat, Argentinenses in Summo templo, quod Ecclesiastici A. 1559. mense Nov. deseruerant, *(p)* Lutherana sacra eum in modum, qui ante Transactionem cum Erasmo obtinuerat; die 18. Maji 1561. restituerunt.

In omni hoc negotio sine Caroli Marchionis consilio Argentinenses nihil susceperunt. *(q)*

(o) CHYTRAEUS, qui Conventui interfuit, Lib. XX. p. 586. seq. THUANUS Lib. XXVIII. Cap. XXI. Libri rubrum est: *Stattliche Ausführung der Ursachen* &c. Editus quoque latine Argentorati A. 1565. 4to.

(p) GUILLIMAN. *de Episcopis Argent.* p. 451.

(q) BERNH. HERZOG. *in Chron. Alsatiæ* Lib. VIII. pag. 100.

A. 1562. Castrum Remichingen & vicum Minoris Steinbach (r) aliaque Remichingorum Nobilium jura coëmit Carolus & suæ Marchiæ adjecit.

Eodem anno Conventui Circuli Suevici una cum Christophoro, Wirtenbergæ Duce, interfuit Ulmæ.

A. 1563. idem cum Christophoro Wirtenbergico super reditus Ecclesiasticos Conventionem inivit; utrique Principi utilem. Conventum est, ut redituum, quos alter in alterius ditione habuerat, permutatio fieret, adeoque minoribus impensis reditus suos uterque perciperet. Tractatus conclusus fuit Wilæ Suevorum.

Apud Fridericum Electorem Palatinum, qui Calviniana sacra tum in terris suis introducebat, una cum Christophoro Wirtenbergico & Wolfgango Bipontino pro Lutheranis eodem anno (1563.) intercessit.

Anno sequente Moniales D. Mariæ Virginis & D. Mariæ Magdalenæ, Ordinis Prædicatorum, Pforzhemii, accepta undecim florenorum millium summa, Monasterium suum, una cum vicis, hominibus, reditibus, juribusque Carolo Marchioni tradiderunt.

Idem cum Marquardo, Spirensi Episcopo, pactionem inivit, qua homines proprii, quos alter in alterius ditione habue-

F 3

(r) Klein Steinbach.

rat, permutati ſunt. In alterius ditionem in poſterum migraturi ejusdem juri atque dominio addicti. Detractionis jure tamen prior Dominus libere utatur. Conventio hæc A. 1576. ad Capitulum Cathedrale apud Spirenſes extenſa.

§. IX.

Lites cum Sueviæ Nobilibus.

Nuperorum Imperii Comitiorum Decreta (s) libertati ſuæ periculoſa eſſe Sueviæ Nobiles ſuſpicati ſunt. Poſt varios Conventus denique Munderkingæ die VII. Aug. A. 1560. arctiori ſe fœderi junxerunt, quo libertatem avitam & jura ſua adverſus Principum conatus ſe defenſuros jurarunt. Fœdus hoc Cæſar A. 1561. firmavit.

Confirmatio Principes vicinos commovit. Fridericus III. Palatinus Elector, Albertus Dux Bavariæ, Wolfgangus Palatinus, Chriſtophorus Wirtenbergæ Dux, Philippus Landgravius Haſſiæ; Carolus & Philibertus, Marchiones Badenſes, de communi ſalute tuenda inter ſe iniverunt conſilia; publicoque ſibi proſpexerunt ſcripto A. 1562. ne ex confirmatione fœderis Nobilium, a Cæſare obtenta, ipſi detrimenti quid caperent. (t) A.

(s) *Receſſ. Auguſt.* Part. I. §. 46.

(t) Proteſtationes exhibet liber, cui rubrum: *Reichsſtändiſche Archival-Urkunden ad Cauſam Equeſtrem* Part. II. Cap. I. pag. 21. & 22. ubi & alia huc pertinentia occurrunt.

parte Principum celebratus quoque Maulbronnæ Conventus; ubi de jungendarum inter se virium modo deliberatum. (*u*)

§. X.

Iisdem temporibus Grumbachianæ in Franconia turbæ surrexerant; quibus pleraque Nobilitas credebatur implicita. Principum Consilia.

Crevit suspicio, ne Equester Ordo, sociatis per Germaniam armis, bellum inferret Principibus. Unde in Wormatiensi Deputatorum Imperii ejusdem anni Conventu, ad quem gravamina Principum delata sunt, res militaris Circulorum sollicite ordinata; copiæ, ut in re subita, conscribi jussæ, nihilque prætermissum, quo publica Imperii firmaretur tranquillitas. (*x*) De universis quoque Principibus, in fœdus contra Nobilitatem cogendis, non semel deliberatum.

At Carolus noster, Princeps providus, circumspectus & prudens, ad Wirtenbergæ Ducem A. 1566. die 28. Januarii scripsit, sibi & Philiberto agnato rem non tanti apparere periculi, quanti putatur. Singulis Principibus ad coërcendos suæ cujusque regionis Nobiles satis virium esse, neque confirmationes Cæsareas, a Nobilitate obtentas, Principibus esse posse periculo. (*y*)

(*u*) Acta hujus Conventus extant in Libro alleg. Part. II. Cap. I. pag. 66.

(*x*) SCHADAEI *Contin. Sleidani* Part. I. p. 375. & *Recessuum Imp.* Tom. III. pag. 201. seq.

(*y*) Literæ hæ extant in *Actis Wirtenberg.* loco alleg. p. 59.

§. XI.

Sedes Durlacum translata.

Hos inter rerum motus Regiam fuam Pforzhemio Durlacum transtulit Carolus. Sexagefimus quintus feculi XVI. annus eft, quo in Badenfium Annalibus translatio hæc figitur.

Ab eo tempore Bada-Pforzheimenfis Linea, mutato nomine, Bada-Durlacenfis appellatur.

Subitum fuit hoc Marchionis confilium. Paulo ante enim Cancellariam, Themidis fedem, prope Palatium fuum a fundamentis exftruxerat. (z) Traditio eft, Pforzheimenfes petitum aliquod Caroli pertinaciter recufaffe, tabulamque, translationis caufas continentem, in Palatio ibi fufpenfam, jam pridem interiiffe. Quæcunque confilii hujus fuerit caufa, Carolus nofter fpatiofum, & magnificum, pro illo ævo, Palatium Durlaci magnis fumptibus exftruere cœpit; opus feftinavit, brevique tempore perduxit ad finem; indito Caro-

(z) Cancellariæ hi verfus infcripti leguntur:

Carolus has Princeps Badenfis condidit ædes
Ut fint confiliis Curia fancta bonis.
Hic populo par eft æquas præfcribere leges
Omnibus ex merito reddere jura fuo.
Hinc procul affectus animi feponere pravos
Et rem judicio nofcere quemque fuo.

Caroloburgi nomine; conditoris memoria in eo ut perpetua perſtaret. Formam & ædificii reliqua ipſe invenit, direxit, urſit, perfecit. Succeſſores illud auxerunt, donec omne palatium cum oppido A. 1689. bellicis flammis conſumptum, poſtquam per 124. annos ſtetiſſet. Sed & ipſum Durlaci oppidum aliis operibus exornatum a Carolo. Oppidani in animi grati memoriam publico urbis ſuæ fonti ſtatuam ejus impoſuerunt, quæ perſtat hodieque. Hachbergæ Caſtrum A. 1554. jam reſtauraverat Carolus atque in formidabile munimentum erexerat. (*a*) Ad opus perficiendum Rœtelani, Sauſenbergici & Badevillani cives gratuitum quindecim crucigerorum, in ſingulos centum florenos, ſubſidium, ad quindecim annos Principi ſuo dederunt. (*b*)

§. XII.

Eodem anno (1565.) die Lunæ poſt Laurentii Marchio ab Antonio, Dynaſta Staufenſi, jurisdictionem ſex Curtium in tractu Viſnach, & tres Curtes in Reichenbach, cum ſilva adhærente coëmit. (*c*) Geſta varia.

Inſequentis anni die tertio Octobris cum Friburgenſi Civitate de limitibus Friburgum inter, Haslacum & Bœzenhuſam

(*a*) Tom. I. pag. 333.

(*b*) Foersterus MS. de Rebus Hachberg.

(*c*) Die Vogteyen der 6. Höfe.

transegit. Georgius Bombastius ab Hohenheim, Prior Ordinis Melitensis in Germania, transactionem promovit. Tum quoque inter Austriacam & Badenses Domos de supremo Imperio in Dynastias Rœtelæ, Sausenbergæ & Badevillæ diu agitata lis, Spirensis Episcopi, Austregalis Judicis, Laudo contra Carolum decisa est; qui a Laudo hoc ad Imperii Cameram provocavit. (d)

Circa idem tempus cum Georgio Friderico, Marchione Brandeburgico, de dote Cunigundæ, uxoris Caroli, haud ita pridem defunctæ, disputatum, ut & de pecuniæ summis, quas Albertus Brandeburgicus, nuper in Aula Caroli mortuus, (e) a Sulzbergensi Monasterio & ab Ecclesia Collegiata Pforzheimensi mutuo acceperat. Christophorus, Wirtenbergæ Dux, arbiter electus, A. 1566. rem omnem composuit.

Abbatia St. Georgii in Nigra silva tum quoque motibus Austrios inter & Christophorum Wirtenbergicum dedit occasionem. Hic Ducis Circuli munus Carolo nostro tradidit Marchioni, qui bellicum ejusdem Circuli Senatum Weilam evocavit, ut de conservanda tranquillitate publica cum illis deliberaret. Res pedetentim sopita. Austriacis jus supremum in Abbatiam servatum.

(d) Vid. Tom. II. pag. 270.

(e) Vide supra §. 4.

Lites, quæ ob divifionem terrarum, a Philippo fratre relictarum, inter Bernhardum & Erneftum inceperant, fub Carolo noftro in Camera Imperiali continuatæ fuerunt. Unde Cæfar, ne fraudi id effet Lineæ feniori, inveftituram Marchioni noftro negavit; indultis tamen, quæ A. 1553. 1554. & A. 1566. ei concefferat, juribus ejus profpexit.

§. XIII.

A. 1567. Carolus cum Saxoniæ & Brandeburgi Electoribus, cum Duce Wirtenbergæ, Haffiæque Landgravio in Belgium mifit legatos, qui apud Margaretham Parmenfem, Gubernatricem Belgarum, pro Proteftantibus Inferioris Germaniæ, quæ decimum Germanici Regni Circulum componit, intercederent. Antverpiam, factionibus plenam, Gubernatrix nuper in deditionem receperat. Starembergius obviam miffus eft legatis, qui moneret, in civitate, vix pacata, adventum eorum minus opportunum videri. At Principum fuorum dignitatem, ut admittantur, exigere cum regeffiffent legati, admiffi funt, pofteroque die frequenti Senatu auditi; libellum protulerunt, cujus hæc fere fententia fuit: Confeffionem Auguftanam virtute Pacis Religiofæ apud Germanos admiffam, in Inferiore Germania quoque non poffe prohiberi. Proinde a fuperioris Germaniæ Principibus Margaretham orari, Legati in Belg. miffi.

ne populos, cetera innoxios, divexari hoc nomine ac pœnarum immanitate plecti patiatur. Gubernatrix, in Senatu deliberans, remittendos absque responso legatos censebat. Mutata tamen deinceps sententia, Starenbergium in hæc verba respondere jussit: Legati quæ de religione monuerunt, indigna esse responso. Ex illis autem, quæ pro excusanda rebellium contumacia addiderunt, patere, Germanos Principes non tam habuisse rationem eorum, quæ Hispanorum Rex & Belgii Gubernatrix publice declararunt, quam quæ seditiosi homines disseminant, quorum impietatem eversa & spoliata templa, vis illata Magistratibus, excitati ad arma populi, abunde testentur. Admoneant suos Principes legati, ut Provinciarum Regiarum curam Regi permittant, neque turbulentorum hominum patrocinium porro suscipiant. Quo responso accepto legati quarto, ex quo venerant, die recesserunt. (f)

§. XIV.

Bella Gallica.

Protestantium causam in Belgio sine successu Carolus noster dum suscipit, de adducendis contra Protestantes in Gallia auxiliis cum Carolo IX. tractavit.

Exardescente ibi secundo religionis bello in Germaniam missus est a Rege A. 1567. Bernardus Bocatellus, Britanniæ Mi-

(f) FAMIANUS STRADA *de Bello Belgico* Decad. I. Lib. VI. p. 188.

noris Rhedonum Episcopus, qui Imperii Status doceret, non de religione jam agi, sed falso religionis obtentu Majestatem Regis offendi, atque adeo ab iisdem delectus pro Rege expeteret. (*g*) Wilhelmo, Landgravio Hassiæ, & Augusto Saxoni, Joachimo Brandeburgico Electoribus, id haud difficulter persuasum, qui Regi permiserunt delectus; ita tamen, ut sub Johannis Wilhelmi, Saxoniæ Ducis, & Caroli, Marchionis Durlacensis ductu, & auctoritate fierent. Conscripti Regis nomine ter mille quingenti equites, quos Claudius Aumalius in Lotharingia accepit. Expeditioni in Galliam num interfuerit Carolus, neque Thuanus, neque alius illius temporis Scriptor prodiderunt. At Philibertus, Caroli nostri patruelis, in eodem bello contrarias secutus est partes; una cum Casimiro Palatino Protestantibus adducens auxilia. (*h*)

§. XV.

In tertio autem religionis bello, quod anno sequente exortum est, Philibertus contra Protestantes Regi adhæsit, in prælio Moncontoriano, uti supra docuimus, (*i*) A. 1569. occisus. Inter heroës prœlii hujus Carolum quoque nostrum refert Thua- Bello III. num interfuit Carolus?

(*g*) Thuanus Lib. XLII. Cap. 10.

(*h*) Tom. III. p. 27.

(*i*) Ibid. p. 32.

NUS, (k) additque, in secunda regiorum acie eum mille duxisse equites & dextrum Andini latus cinxisse; denique fortissime pugnantem in primo occidisse conflictu. At Carolum nostrum cum Philiberto Bada-Badensi, qui haud dubie tum periit, & inter occisos a THUANO quoque relatus est, (l) manifeste confundit Thuanus. Carolus noster Bada-Durlacensis nonnisi octennio post placida morte in palatio, a se condito, obiit Durlaci. Hæc de Gallico bello.

§. XVI.

Gesta cum Longuevill.

Juridiciale bellum cum Principe Gallo his ipsis temporibus Marchioni nostro apud Germanos exortum est.

Helionorus ab Aurelia, Longuevillæ Dux, virtute juris, quod ab avia Johanna, Philippi Hachbergensium Marchionum postremi filia, super Dynastias Rœtelæ, Sausenbergæ & Badevillæ, in se derivatum credebat, in Camera Imperiali Spirensi A. 1568. Carolo Marchioni nostro, litem intendit. (m) Hubertus Languetus, ab Augusto Electore Saxoniæ A. 1569. in Galliam missus, in transitu per Marchiam Carolo promisit, hac de controversia se cum Longuevillano Duce acturum, &, ut eo

(k) Lib. XLVI. Cap. I. p. 738.

(l) *Loc. alleg.* p. 739.

(m) FOERSTERUS in *Relatione Genealogica & Historica de Marchionibus Hachbergicis* Lib. II. Cap. 6.

promtius res fieret, ad eum fusceptorum esse iter. Iter, inscio Electore, suscepit Languetus, remque eo redegit, ut A.1570. legati a Longuevillano & Carolo Marchione Argentinam mitterentur, qui transactione amica litem finirent. Languetus, Electoris jussu Argentinae tum haerens, ab utroque rogatus est, ut negotio interesset, ac utrique parti addictus, transactionem promoveret. (n) Res transacta tum non est, sed brevi post Caroli mortem composita, ut suo loco videbimus.

§. XVII.

Circa tempus hoc in Gallia quoque de tertio religionis bello, quod per biennium jam duraverat, finiendo laboratum. Johannis Casimiri Palatini & Elisabethae, Principis Saxoniae, nuptiarum festivitas die V. Junii A. 1570. Heidelbergae celebrata est. Praeter Palatinum & Saxonem, Electores, aderant Georgius Fridericus Brandeburgicus, Ludovicus Wirtenbergicus, Wilhelmus, Philippus & Georgius Hassi, Adolfus Holsatiae Dux, & Carolus noster Marchio. Principes hi ad Galliae Regem Heidelberga scripserunt, ex Reginae ad Hassum literis se intellexisse, res in Galliae regno ad pacem pedetentim disponi; ad quam illi Regem prolixe hortantur, docentes, ad amicitiam Imperii retinen-

Pro Protestantibus Gall. intercedit.

(n) Langueti *Epistolarum* Lib. I. Epist. 87.

dam necessarium esse, ut abolitis intestinis bellis, libertas religionis per Galliam & æquale inter subditos jus constituatur. (o)

Mense Augusto 1570. subsecuta est Pax omnium amplissima, quæ Protestantes ad munera & dignitates Gallici Regni admisit.

§. XVIII.

Comitia Spirens.

Heidelberga Carolus profectus est Spiram, ubi Maximilianus II. Imp. die 3. Idus Quinctiles Comitia celebravit, in quibus de Pace publica firmanda; de emendanda Cameralis Judicii in Imperio forma; de belli Gothani sumtibus; de rei Monetariæ fraudibus corrigendis, aliisque tractatum. Cæsar cum Imperatrice duas quoque filias secum adduxerat, Annam & Elisabetham. Illa Philippo Hispaniarum, hæc Carolo IX. Galliarum Regibus desponsatæ fuerunt. Annam Johannes ab Hoya, Monasteriensis Episcopus & Ordinis Borussiæ Præfectus, in Belgium, & inde classis in Hispaniam deduxit.

Caroli iter in Galliam.

Elisabetham Cæsar, peractis Spiræ sponsalibus, (p) Jacobo Trevirensi Præsuli Septemviro, Johanni Argentinensi Episcopo

(o) THUANUS Lib. XLVII. Cap. 3. pag. 778. CRUSIUS *Annal. Suevicor.* Part. III. Lib. XII. Cap. 16. pag. 738.

(p) Sponsalia hæc describit HUBERT. LANGUETUS *Epistolar.* Lib. I. Epistol. 51. Carolus noster mensæ tum Cæsaris cum aliis Principibus assedit.

po & Carolo nostro Badensi, Philippo Arscotano Duci, Hohenloënsi & Zollerensi Comitibus ad Galliae Regem ducendam tradidit. (q) Excipiendae suae sponsae Mazerias ad Mosam in Campania Carolus Rex venit in occursum. Praemissi sunt Andegavensis & Alençonius, Regii fratres, cum Carolo Lotharingiae Duce, Guisio, Aumalio & Mommorantio, Ducibus, aliisque proceribus, qui Elisabetham exceperunt Sedani & inde ad Regem duxerunt Mazerias, ubi a Trevirensi Electore, Caesaris nomine tradita est Regi. (r) Rex per Vicecancellarium suum Caesari & Germaniae Principibus atque inprimis Trevirensi, Argentinensi Episcopo, Marchioni Badensi & Hohenloënsi Comiti, praesentibus, gratias egit atque Elisabetham honore & amore conjugali se prosecuturum declaravit. Postridie, qui fuit XXVI. Novembris, regali pompa celebratae sunt nuptiae. Conviviis & hastiludiis more

(q) Thuanus Lib. XLVII. Cap. 5. pag. 780. Schadaeus *Contin. Sleidan.* Part. II. Lib. VI. pag. 196.

(r) In introitu urbis Mazeriarum Trevirensis Elector Andegavensem inter & Alençonium fratres Regis, Episcopus Argentinensis inter Lotharingiae & Montpensierii Duces, Badensis noster inter Principem Delphinum (le Prince Dauphin) & Aumalium, Hohenloënsis & Zollerensis Comites inter Guisium & Mommorantium medii incesserunt. Wicquefort in libro: *L'Ambassadeur & ses fonctions*, Part. I. Lib. I. pag. 200, qui p. 49. Germaniae Principes legatione hac suae derogasse dignitati contendit.

solenni peractis, legati cum muneribus (s) dimissi, in Germaniam redierunt. (t)

§. XIX.

Legati ejus ad Regem.

Redux Spiram ad Comitia Carolus noster, Cæsaris Legatus, ipse jam cum aliis Principibus auctor fuit legationis ad eundem Regem mittendæ. Palatinus, Saxo, Brandeburgicus, Electores, Richardus Palatinus, Friderici III. Electoris frater, Georgius Fridericus, Brandeburgicæ Domus, Julius Brunsvicensis; Ludovicus Wirtenbergicus; Wilhelmus, Hassiæ Landgravius, Johannes Albertus Meclenburgi Dux, ut & Carolus Marchio Legatos communi nomine miserunt in Galliam, qui Regem adierunt Villeriis ad Cotiam, (u) in Insula Franciæ die 24. Decembris. Legati de matrimonio cum Cæsaris filia gratulati Regi, ad servandas pacis, nuper in Regno factæ, conditiones longa & prolixa oratione (x) eum hortati sunt.

Ab Evangelicis Principibus legationem hanc petierant Joanna, Navarræ Regina, & Protestantes in Gallia Principes.

(s) In Inventario mobilium Caroli Marchionis leguntur dona, quæ a Galliæ Rege accepit. Adde Popeliniere *Hist. de France* Tom. II. fol. 3.

(t) Thuanus *loco alleg.* Cap. 21. pag. 806.

(u) Villers-Cotterez.

(x) Exhibet eam Popeliniere *Hist. de France* Tom. II. Lib. XXIV. p. 3. 2.

Miſſus ab illis ad Comitia Johannes Hangeſtus, (y) qui & pro ſuppetiis, in bello nuper ſubmiſſis, literisque haud ita pridem Heidelberga ad Regem ſcriptis, gratias egit. (z) Carolus IX. Principum Legatis benigne reſpondit eosque muneribus donatos dimiſit. (a)

§. XX.

Gesta reliqua.

Philippus Badenſis, filius Philiberti, per tutores a religione patris ad Romanam traductus, Proteſtantium ſacra, ſub Philiberto patre in Marchia ſuperiore latius propagata, quum abolere decreviſſet, Carolus noſter a conſilio hoc eum avertere ſtuduit, rem periculi plenam oſtendens, quæ ſeditionibus materiam præbere poſſit. Sed & una cum Electoribus & Principibus Auguſtanæ Confeſſionis ea de re apud Cæſarem interceſſit. Philippus tamen, obtenta A. 1571. a Cæſare ætatis venia, Bavari atque Zollerani auxilio, priſtinum cultum reduxit atque Auguſtanæ Confeſſionis doctrinam in Bada-Badenſibus ſuis terris aboluit. (b)

A. 1572. die 22. Jan. Ordines Sueviæ, ex præſcripto Comitiorum Imperii, inter ſe convenerunt, ut per totum Sueviæ

(y) Jean d'Hangeſt Sieur d'Argenlieu.

(z) Thuanus Lib. XLVII. Cap. 6. pag. 781.

(a) Idem *loco alleg.* Cap. 21. pag. 807.

(b) Vid. Tom. III. pag. 54.

Circulum nonnisi quatuor Officinæ Monetariæ constituerentur, Stutgardiæ nimirum, Tettnangæ & Augustæ Vindelicorum; quarta, destinata Badensibus, in loco, quem utraque Linea designaverit. Carolus noster cum Philippo Agnato, Lineæ senioris, die 19. Aprilis, ejusdem anni convenit, ut per singula sexennia, nunc Durlaci, nunc Badæ, officina monetaria esset. A Durlaco autem initium fieri placuit, quod Carolus rem monetariam ibi jam ante ordinaverat. Oppidum hoc, officinæ monetariæ in Badensium ditionibus sedes, eodem anno a Circuli Deputatis Norimbergæ designatum est. Sed alternatio, quam memoravimus, non habuit locum. (c)

Castrum in Oberwœsingen, quod ad Steinios nobiles pertinuerat, Badensi superioritati jam ante subjectum, A. 1573. cum juribus, illi annexis, emtione ad Marchionem pervenit.

Jus Patronatus in Sellingen, & alia, quæ inde pendent & ad Marchionem hucusque spectaverant, cum jure patronatus in Sinzheim & parte decimarum in Mœrs Carolus noster A. 1574. tradidit Collegiatæ Badensi.

(c) Ernestus Fridericus A. 1586. cum Bada - Badensibus de communi tractavit moneta, ita ut damna quoque & lucra invicem compensarentur; sed res in tractatibus substitit.

Udenheimense vel Philippiburgense vectigal ad Rhenum inter Episcopum & Civitatem Spirensem jam pridem excitavit dissensum, quod immunitatem ab eo sibi arrogaverat Civitas. Ernestus, Caroli pater, constitutus jam fuerat arbiter. Carolus, mortuo patre, pro Civitate pronunciavit. Laudum ejus Camera Spirensis A. 1575. firmavit. *(d)*

Anno sequenti pro Parochia in Schupffart a Canonissis Collegiatæ S. Fridolini Ecclesiæ in Seckingen Marchio decimas vici Maulburg in Dynastia Rœtelensi accepit.

§. XXI.

A. 1577. die XXIII. Martii Carolus, nondum quinquagenarius, Caroloburgi in arce, ab eo exstructa, decessit, Pforzhemii in Ecclesiæ Aulicæ choro sepultus. *(e)* Vita longiore, si quis Obitus & character.

(d) Lehmann. *Chron. Spir.* Lib. IV. Cap. 22. p. 323. & 326.

(e) Elogium ejus sepulcrale his verbis conceptum: „Illustrissimus atque magnanimus Princeps & Dominus, Dominus CAROLUS Marchio „ Badensis & Hochbergensis, Dominus in Rœteln & Badenweiler, S. „ Romani Imperii totiusque Marchiæ singulare Decus, qui mortuo Patre „ domino Ernesto unicus successor ditiones hereditarias inprimis divi„ no cultu ab antiquis sordibus repurgato, insigni animi prudentia, „ justitia & fortitudine tam belli, quam pacis tempore, XXIV. annos „ placidissime gubernavit, amplissimis ædificiis ornavit & singulari in-

unquam Principum Domus Badensis dignissimus; Princeps moribus & vita integer; mansuetus, parsimoniæ deditus, qui civium tributis non ad voluptates & delicias inanes est usus, sed in utilia patriæ instituta convertit. Nævos in eo paucos invenias. Non tenax offensionum, si Pforzheimenses excipias, quos ut puniret, Durlacum migravit. In Comitiis & Conventibus publicis assiduus & frequens; ut Cæsari placeret; simul & sollicitus, ne detrimenti quid religio, quam professus est, caperet, publicæ nunquam indormiens caussæ. Natura liberalis, munificus; quin & splendidus, pro illo tempore, ædificator. Decessit postquam omnia, quæ sibi proposuerat, in Religione ordinasset; Bada - Durlacensium Numa; omnium civium, quos ipse amaverat, a quibus ipse amatus est, compositus lacrimis. Filios non Aulico Comitatu corrumpi, sed continuo studiorum ordine institui, virtutum & disciplinarum cultu ornari,

„ dustria indefessoque labore multo fertiliores reddidit dignus longio-
„ re vita, si Deo placuisset, nondum expleto XXXXVIII. ætatis suæ an-
„ no die 23. Martis Anno Domini 1577. in arce Caroliburgo immatura
„ morte eripitur atque hic, ut vivus jusserat, sepelitur, gloriosam resur-
„ rectionem exspectans, quam ei largiri dignetur omnipotens Pater per
„ Jesum Christum Filium suum unigenitum Amen. Marito ac parenti
„ charissima conjux fecunda Anna Palatina & tres filii Ernestus Fri-
„ dericus, Jacobus & Georgius Fridericus in perennem & bene me-
„ ritam memoriam H. M. P. „

educarique curavit, nisi quod vicinarum more Aularum Theologicis disputationibus nimis imbuti sunt. Religionum initia plerumque fervida & plena fervoris. In omnibus hujus generis negotiis circumspectus & prudens; felix, quod in illa incidit tempora, quibus Maximilianus II. præfuit Imperio; princeps ejusdem cum Carolo indolis; qui cognatum hunc suum, divi patris exemplo, præ ceteris amavit.

Christophorus, Wirtenbergæ Dux, testamento A. 1568. Carolum nostrum inter tutores Ludovici filii nominavit.

§. XXII.

Carolus bis matrimonium inivit. Uxor prima fuit Cunigunda, Casimiri Marchionis Brandeburgici in Franconia & Susannæ Bavaricæ filia; desponsata die 10. Martii A. 1551. defuncta Gemundæ Suevorum, die 24. Febr. A. 1558. ætatis anno XXXIV. cum Onolsbaco rediret Pforzhemium; ubi condita in Marchionum sepulcro. Ex ea prodierunt: Uxor 1. & liberi.

1. Maria, nata Hachbergæ A. 1553. die 3. Jan. quæ post octennium decessit Pforzhemii A. 1561. die 11. Nov. ibique sepulta.

2. Albertus, natus Pforzhemii A. 1555. die 12. Jun. novendecim annorum juvenis, podagra, quam vita intemperanti contraxerat, A. 1574. die 4. Maji decessit, sepultus Pforzhemii; ubi ejus Epitaphium extat.

§. XXIII.

Uxor 2. & liberi.

Secunda Caroli uxor fuit ANNA, Ruperti Comitis Palatino Veldentini, filia, A. 1540. die 12. Novembris nata, Marchioni nupta Heidelbergæ Calendis Aug. 1558.

Hæc marito superstes tutelam filiorum A. 1577. adiit; A. 1585. deposuit; vixitque Grabæ; ubi Castrum olim; nunc omnino destructum: A. 1586. d. 30. Martii ibi decessit; sepulta Pforzhemii; sex liberorum felicissima mater; ex quibus tres filii terras Badenses inter se diviserunt.

1. ERNESTUS FRIDERICUS.

2. JACOBUS.

3. GEORGIUS FRIDERICUS; quorum singulorum expositurus sum fata.

Tres filiæ fuerunt:

1. DOROTHEA URSULA, nata die 20. Junii 1559. dein uxor Ludovici Wirtenbergici; cujus tutelam gesserat Carolus pater; nupta Stutgardiæ A. 1575. die 8. Novembris. Nuptias has, magna pompa celebratas, eleganti carmine illustravit illustris Wirtenbergensium Poëta, NICODEMUS FRISCHLINUS. (f)

Hæc,

(f) In *Parte Epica Operum Poëticorum*, pag. 86.

Hæc, A. 1583. die 19. Maji ex Aula Vinarienſi domum reditura, Noribergæ improlis deceſſit; ſepulta Tubingæ.

2. ANNA MARIA, nata A. 1565. die 4. Aug. denata 1573. die 8. Octobris.

3. ELISABETHA, nata A. 1570. die 27. Sept. Hæc apud Urſulam Palatinam, Ducis Wirtenbergici viduam, A. 1611. die 6. Oct. Nurtingæ Wirtenbergicæ obiit cælebs, Pforzhemii ſepulta.

§. XXIV.

Paulo ante mortem Carolus noſter conceperat teſtamentum, quo tres filios, omnium principatuum ac ditionum ſuarum conjunctarum inſtituit heredes; prohibita omni omnino alienatione atque diviſione; juſſitque adeo, communi ut regimine filii uterentur. Teſtam. Caroli.

Annam Palatinam, conjugem viduam, cum Ludovico Electore Palatino, Philippo Ludovico Neoburgi, & Ludovico Wirtenbergæ Ducibus, quorum hic gener ejus futurus, liberis tutores conſtituens.

Ludovico Electori, ante tutelam finitam ſi decederet, Johannem Caſimirum fratrem ejus, atque Philippo Ludovico Neoburgico, Johannem fratrem ſubſtituit.

Teſtamentum tamen imperfectum reliquit. Filii, ad legitimam ætatem provecti, reprobata communione reginıinis, redituum diviſionem iniverunt.

Teſtamentaria vero, quam memoravimus, tutela ex Caroli mente obſervata.

CAPUT III.

ERNESTUS FRIDERICUS.

A. 1577. ---- 1604.

§. I.

Regimen viginti feptem annorum nobis defcribendum occurrit; nec felix, nec prudens. Erneftus Fridericus, natu major Caroli filiorum, natus Mülbergæ A. 1560. die 17. Oct. patre amiffo, ipfe cum fratribus fuis, Annam Palatinam matrem, Ludovicum Electorem Palatinum, Philippum Ludovicum Neoburgicum & Ludovicum Wirtenbergæ Ducem, ex teftamento patris accepit tutores. Hi a matre invitati, menfe Majo A. 1577. convenerunt Caroloburgi, atque teftamentum Caroli vel ipfi, vel per legatos fubfcribendo, firmarunt. Si-

Erneſti Frid. tutela.

ERNEST. FRIDER.

gillum tutorium commune confectum; omniaque ordinata, quæ præsens rerum usus videbatur exigere. Regimen terrarum, ex legibus defuncti, Vicario & Consiliariis delatum; illisque injunctum, ut de causis gravioribus ad tutores referrent. In alio ejusdem anni Conventu, mense Novembri, Caroloburgi quoque habito, visum est tutoribus, confirmationem testamenti neque a Cæsare, neque a Camera Imperiali petendam; reparandas esse Mülbergæ & Hachbergæ Castrorum munitiones; Judæos omnibus Marchicis terris expellendos; Principes juvenes, Ernestum Fridericum atque Jacobum, qui paulo ante in Aulam Wirtenbergicam fuerant translati, a se invicem separandos; hunc ob erectum ingenium, studiorum causa, Tubingam mittendum; illum diutius domi retinendum. Elector Palatinus tutorum nomine homagium civium solus suscepit.

In Aula Wirtenbergica cum versaretur Ernestus Fridericus, comite fratre, seculari Tubingensis Academiæ festo A.1578. interfuit. (*a*)

Variis itineribus dein per Europæ regna institutis A. 1580. in patriam redux, in senatum regiminis a tutore Wirtenbergico introductus est; Anna matre præsente. Adolescens viginti annorum, omnibus deliberationibus interfuit, sed decidendi potestatem nonnisi quinquennio post, tutela cum exivisset, accepit.

(*a*) CRUSIUS *Annal. Suevicor.* Part. III. Lib. XII. Cap. 24. pag. 764.

§. II.

Longuevillanæam de Saufenbergica fucceffione litem, per octoginta fere annos durantem, ut tandem componerent, omni ftudio laboraverunt tutores. Compofita eft denique, poft reditum Ernefti Friderici, Bernatium interventu, in Caroloburgenfi Palatio Durlaci A. 1581. Maria Borbonia, Helionori, Longuevillæ Ducis, vidua ejusque filii, Henricus & Francifcus, acceptis ducentis viginti quinque millibus florenis, omni in Dynaftias Saufenbergæ, Rœtelæ & Badevillæ juri, quod habere fe credebant, renuntiarunt. (b) Acta varia fub tutela.

Eodem anno Friolshemii in Wirtenbergica ditione de finibus & de jure conducendi gravamina plura Wirtenbergicos inter atque Badenfes tandem transactione fopitæ funt die 30. Septembris. Enimvero jam A. 1516. inter Ulricum Wirtenbergæ Ducem & Philippum Marchionem convenerat, ut ille a Neuenburgo oppido ad fuburbium Pforzheimenfe; Marchio a Pforzhemio ad portam Neuenburgicam reciproca conducendi facultate uterentur. Porro ut a Neuenburgo Etlingam, Gernspacum & Ellmen-

(b) Inftrumenta extant in Tabulario Bada-Durlacenfi. Add. FOERSTERUS in *Hiftor. geneal. March. Hachberg. MS.* Lib. II. Cap. 6. Conf. Tom. II. *Hift. Zaringo-Bad.* pag. 262.

ERNEST. FRIDER.

dingam Wirtenbergicus, & versa vice Badensis, conduceret. Pforzhemio Gernspacum, omisso Neuenburgo, euntes, Badensis Pforzhemio Schwanam, & Schwana Gernspacum comitaretur Wirtenbergicus. Ex adverso Pforzhemium Gernspaco euntes, Badensis Gernspaco Schwanam & Schwana Pforzhemium Wirtenbergicus conduceret. At Friolshemiana transactione cautum est, ut pons Mettlingam inter & Haugstætten juris conducendi versus Liebenzellam inter utramque Domum constitueret limitem. Equitibus conducentibus non licitum sit pontem transire. Stutgardiam inter atque Pforzhemium limes extra vicum Friolshemium in editiore constituitur loco. Pactiones hæ juris conducendi in illis partibus normam inter utramque Domum hodieque constituunt.

Diuturna lis duas inter Lineas Badenses de divisione terrarum Marchionis Philippi, quadragesimo octavo seculi XVI. anno ab Ernesto Marchione ad Cameram Imperii provocatione (c) delata, ejusdem Cameræ sententia die 12. Maji A. 1582. decisa est. Confirmatum Ludovici, Electoris Palatini Laudum. Caroli II. filii, Ernesti nepotes, condemnati in litis expensas.

A. 1582. die 12. Sept. Feudorum Imperii investituram in Comitiis, Augustæ Vindelicorum habitis, a Rudolpho II. Imperatore, trium fratrum nomine susceperunt tutores; (d) qui jam ante

(c) Provocaverat Ernestus a Laudo Electoris Palatini ad Cameram. v. Tom. III. pag. 13.

(d) Enumerantur in literis investituræ: Marchionatus Badensis & Hachber-

quadriennium a Jacobo Christophoro, Basiliensi Episcopo, Brisgovica feuda Brondruti acceperant.

In iisdem Comitiis inter quatuor Domos, Badensem, Hassiacam, Pomeranicam, Wirtenbergicam de alternatione in Comitiis per singulos dies promiscue observanda, convenit.

§. III.

Divisio terrarum.

Enimvero post obitum Caroli II. communi trium ejus filiorum nomine a tutoribus administrata est omnis Marchia Badensis, ex patris testamento, quod ille tamen non omnino perfecerat. Hinc communi quoque eorundem trium fratrum nomine Paulus Wonecker, Doctor, Comitiis Augustanis A. 1582. interfuit, atque comitiali recessui subscripsit legatus. (e) Communio hæc abrogata A. 1584. die IV. Decembris, quo iidem tres fratres, con-

gensis, dimidia pars Comitatus Eberfteinensis, Dynastia Usenbergensis, feuda Windeckiana cum omnibus vasallis, banno ferino, vicis majoribus & minoribus, hominibus, bonis in Rietha, in Kippenheim, Ichenheim, Kirchzelle, Tundenheim & Altenheim, ut & dimidia pars in Ottenheim, Frisenheim, Schopfheim, Oberuweiler & Heiligenzelle, &c. In aliis literis die 11. Sept. Augustæ tum datis, in quibus jura Domus Badensis confirmavit Imperator, memorabilis hæc adjecta est clausula, ne privilegia, a Cæsare ejusque prædecessoribus ac successoribus concessa, Marchionum juribus & privilegiis damnum inferrent.

(e) Vid. Corpus Recess. Imperii ex editione Senckenbergiana Tom. III. pag. 414.

ventione inter se inita, Philippi Ludovici, Palatino-Neoburgici (f) & Ludovici, Wirtenbergæ Ducis, interventu, communionem testamento Caroli II. præscriptam aboluerunt.

Placuit divisio, quam A. 1537. conditor Lineæ inter filios suos constituerat Ernestus.

Ernestus Fridericus, senior fratrum, Marchiam Inferiorem vel Pforzheimensem partem, cum Besighemii, Mundelsheimii & Altensteigæ Præfecturis accepit.

Hachberga, Usenberga, Sulzberga, Hœhinga, Landekium composuere partem Jacobi, filiorum secundi.

Sausenberga, Rœtela & Badevilla, Georgio Friderico obvenerunt. Metallifodinæ Sulzbergensis portiones inter fratres æqua lance divisæ; jurisdictione Domino terræ servata. Mobilia bona, quæ a Carolo II. relicta, inter fratres quoque æqualiter divisa. Elisabethæ sorori cœlibi, eadem decreta est summa, quam Dorothea Ursula, Duci Wirtenberg. nupta, acceperat; X. mille florenorum pro dote, & V. mille flor. pro additamento.

Ad hos decem mille florenos Ernestus Fridericus quinque partes, Hachberga duas, reliquæ Dynastiæ tres conferant partes. Eodem modo onera publica & æs alienum inter fratres distributa. Soror renuntiavit juribus, quæ potuerat habere. Mortuæ

(f) Ludovicus VI. Elector Palatinus paullo ante divisionem decesserat.

Ernest. Frider.

Mortuæ ſine liberis dos reditura ad fratres. Conventum porro, ut non modo pro ſe, ſed & pro reliquis ſinguli fratres ſua feuda acciperent; utque ſenior frater Regalia Imperii ſolus, ſed communi ſumptu, reciperet. Suæ quisque portionis conferat feuda. Ad pecuniam & uſuras, Longuevillanis ſolvendas, omnes fratres concurrant. Lis contra heredes Ladislai Comitis de Haag, de dote uxoris, communibus trium fratrum ſumtibus aſſumatur, & quæ inde obvenerint, æquis diſtribuantur portionibus. Eadem intuitu aliarum quoque litium ac creditorum (*g*) obſerventur.

Ita ceſſavit Regiminis communio, & ad Sanctionis hujus normam facta eſt inter fratres terrarum diviſio. Georgio Friderico Marchioni reſervatum, ut legitimam ætatem adeptus, contra diviſionem hanc poſſit proponere gravamina.

§. V.

Regimen adit.

Tutores eodem anno & die, quo pactum diviſionis coaluit, abdicata tutela, Erneſto Friderico & Jacobo, ſenioribus Caroli filiis, regimen tradiderunt; qui una cum matre, fratris ætate minoris, Georgii Friderici, in ſe ſuſceperunt tutelam. In Circuli Suevici Conventu A. 1585. Ulmæ celebrato, tres fratres ſingula obtinuerunt ſuffragia. (*h*)

(*g*) Inter alia Carolus Principi Condeo 10000 florenorum A. 1562. mutuo dederat.

(*h*) Biennio poſt tamen ad alium Circuli Conventum, Ulmæ menſe Nov. habi-

ERNEST. FRIDER.

A. 1586. die 20. Martii, Erneſtus Fridericus inveſtituram terrarum & jurium Imperii, a Rudolpho II. Imp. ſuo & fratrum atque agnatorum nomine, tanquam ſenior gentis, Pragæ per Legatos accepit.

Legati hi cum Vice-Cancellario Imperii de Durlacenſium in Comitiis ſuffragio tractarunt. Petierunt nempe tres fratres, ut ſinguli non modo vocarentur ad Comitia, ſed & loco & ſuffragio peculiari uterentur. Vice-Cancellarius Cæſari pergratum eſſe teſtatus eſt, ſi Principes frequentes ad Comitia conveniant, quæſtiones autem de loco & ſuffragio decidendas eſſe in Imperii Senatu. Defuncto tamen Jacobo, ſuperſtites duo fratres ſinguli ad Comitia Ratisbonenſia A. 1594. vocati, duplex in illis tulerunt ſuffragium.

§. V.

Gymnaſ. Durlac.

Hoc tempore (A. 1586.) ceremonia ſolenni inauguratum eſt Durlacenſe Gymnaſium; quod jam triennio ante, Cancellario Martino Amelio ſeu *Achtſynit*, Durrio Superintendente Gene-

tum, Erneſtus Fridericus tantum vocatus & ad ſuffragium admiſſus eſt. Fratres ejus ſibi injuriam fieri arbitrati ſunt, quod diviſis ſemel ditionibus, cum Imperii Circulique onera ſpectent ad ſingulos, æquum ſit, ut ſingulis quoque permittantur ſuffragia. Quodſi neque vocati fuerint, neque conſenſerint, tributa denegaturos. Rationibus his num ceſſerint Ordines, non liquet. At A.1588. & 1590. Receſſibus Circuli ſingulorum fratrum nomine ſubſcriptum.

rali & Joanne Piſtorio ſuaſoribus, ſub communi trium fratrum regimine, durante adhuc tutela, inſtitutum eſt. (*i*) Durlacum, ubi Caroloburgi Palatium eſt, nupera diviſione cum obtigiſſet Erneſto, illius tantum nomine A. 1586. aperta eſt Schola; *Erneſtina* hinc dicta. (*k*) Præter ſex Præceptores, qui totidem Claſſibus præfecti, quatuor Profeſſores & Rector conſtituti ſunt, qui in publico Auditorio ſuas ſcholas haberent.

Stipendiarii Juvenes, qui Baſileæ & Tubingæ, Marchionum ſumtibus huc usque alebantur, literis jam incubuerunt Durlaci; duodecim ordinarii, cum famulo communi.

His ex liberalitate Principis victus, amictus, libri comparati. Ex illis, qui ad Theologiam applicuerant animum, ſele-

(*i*) PAULUS CHERLERUS, BinzheimenſisPaſtor, tum vivens, in *Præfat. ad opus Poëticum*; ex quo FECHTIUS in *Apparatu ad Ep. Marbach.* p 956. ſcribit: Martinum Blanckium hujus Gymnaſii primum extitiſſe Rectorem.

(*k*) JUNGLERUS ita: „ Scholam Durlaci aperuit Erneſtus Fridericus „ A. 1586. excitato a fundamentis ædificio, iu quo præter VI. Claſſes, „ quibus juventus diſtinctis gradibus eruditur, etiam auditorium continetur publicum, Philoſophiæ & Theologiæ docendæ, nec non exercendis declamando & diſputando auditoribus deſtinatum. Rectorem, Profeſſores & Præceptores idoneos magno ſumtu conquiſivit, „ & honeſtis ſtipendiis ornavit, alendis ex ſubditorum pueris, qui ceteris indole præcellerent, rei divinæ proficiendis perpetuos decrevit „ reditus. „

cti sunt, ad exteras qui mitterentur Academias, ut ad summos in Theologia promoverentur honores, aut ad Professoris munus, in Gymnasio obtinendum, se idoneos redderent.

Abeuntes comitabatur beneficentia Principis. Georgius Fridericus annuos mille florenos pauperum studiosorum alimentis A. 1614. adjecit.

§. VI.

Fata illius.

Gymnasium haud procul distabat a Templo. Aedificium amplum, quod rudera ejus hodieque testantur. Reducta Pace aliud exstructum est minus. Laterculum lectionum primus Eloquentiae & Poëseos Professor, Johannes Schoepfius, in Programmate (*l*) Inaugurationis exhibuit. Leges ejus A. 1588. prodierunt in lucem.

Sub Friderico V. Christianus Keckius JCtus, literas humaniores egregie doctus, Gymnasii Ephorus fuit. Successit ei Fechtius, axiomate Inspectoris ornatus. Praeter Fechtium, Arnoldus, Foertschius, Majus, & alii, quos fama doctrinae ad illustres Germaniae Cathedras Academicas vocavit, (*m*) tum Durlaci docebant.

(*l*) Scriptum est versibus latinis. FECHTII *Colloq. Emmeding.* p. 41.

(*m*) FECHTIUS Rostochii, ARNOLDUS Francofurti ad Moenum, FOERTSCHIUS Jenae, MAJUS Giessae docuerunt, ex Durlacensi Gymnasio vocati.

ERNEST. FRIDER.

Pace Risvici constituta, Gymnasium, bellica face A. 1689. cum oppido destructum, Fridericus Magnus, pristino nitori restituere decreverat. Sed interveniens Hispanicam ob successionem bellum intervertit consilium.

Carolus Wilhelmus, Friderici Magni successor & filius, novo Palatio Carolsruhæ exstructo sedeque Regiminis in illud translata, Gymnasium quoque eodem transtulit A. 1724. Joan. Casparus Malschius, poëtica præsertim laude clarus, alterum quem Ovidium diceres, Gymnasii Prorectoratum eo tempore gessit. (n)

§. VII.

A. 1587. Guisius Dux cum Lotharingicis copiis in Comitatum Montisbeliardensem irrumpens, quum late omnia vastaret, Ernestus Fridericus, belli propinquitate permotus, vasallis suis injunxit, ut ad defensionem se pararent. Fridericus Wirtenbergæ Dux lineæ junioris, quæ Montisbeliardum tenebat, & agnatus ejus Ludovicus, regens Ducatum, a Marchione tum petierant auxilia. Hic non transitum modo Ludovici copiis concessit, sed & delectus per suam ditionem haberi permisit.

Gesta Marchionis varia.

K 3

(n) Illustris Gymnasii hujus Rectores enumerantur in *Programmate* erudito, quod Jo. CHRISTIANUS SACHSIUS, hodiernus ejus Rector A. 1765. conscripsit.

A. 1588. decimas & jus patronatus in Hochſtetten Erneſtus Fridericus acquiſivit. Decimas illas & jura annexa, clientelari nexu, a Spirenſi Eccleſia Fridericus Lœwenſteinius tenuerat; quo extincto Eberhardus Spirenſis Epiſcopus, ad quem feudum redierat, illud vendidit Marchioni; qui eodem anno varias cum Wirtenbergico de finibus lites transactione compoſuit.

Kaufbeuræ, quæ Imperialis Sueviæ Civitas eſt, quum graviſſimi inter Catholicos atque Proteſtantes illo tempore motus fuiſſent exorti, Erneſtus Fridericus cum Wirtenbergico aliisque ſuarum partium Sueviæ Ordinibus civium Proteſtantium cauſam ſuſcepit & pro illis A. 1589. apud Cæſarem interceſſit.

§. VIII.

Tutela liberor. Jacobi.

A. 1590. Jacobi Marchionis, nuper defuncti, vidua, enixa eſt poſthumum, Erneſtum Jacobum, cujus tutelam & adminiſtrationem terrarum patruus Erneſtus Fridericus ſuſcepit, eaque de re Cameram Imperii literis certiorem reddidit.

Jacobus pater ultima voluntate ordinaverat, ut in terris, ab ipſo relictis, Catholica conſervaretur religio, in qua & educarentur pupilli, quibus præter Erneſtum Fridericum agnatum & Eliſabetham matrem, Wilhelmum quoque Bavariæ Ducem & Carolum, Zolleranum Comitem, tutores nominaverat. Sed Erneſtus Fridericus, nulla teſtamenti, quod variis modis impugnabat, habita ratione, Catholica ſacra ex fratris defuncti ditionibus proſcri-

Ernest Frider.

psit sibique soli vindicavit tutelam. Quem in finem cum Elisabetha, Jacobi vidua, die 5. Nov. A. 1590. inita pactione, Mulburgense Castrum, insigni supellectile instruendum, viduitatis illi sedem assignavit, addita conditione, ut liberum ipsi esset Emmedingam redire. Pupillorum educationem Marchioni, ut legitimo tutori, Elisabetha reliquit, eidemque bonorum suorum, quæ in Luxenburgica ditione & in Ducatu Lotharingiæ habebat, administrationem concessit.

§. IX.

Lis de ea & transactio.

Indigne hæc tulit Zolleranus Comes, tutor, qui surreptas Emmedingæ testamenti tabulas ad Cæsarem perferens, die 14. Decembris Rescriptum obtinuit, quo Marchioni, innovata ut corrigeret & ad aperiendum testamentnm se sisteret judicio, injunctum. Marchio, protrahendæ liti, jurisdictionem Consilii Aulici declinavit atque ad Judicem ordinarium causam hanc remitti petiit; sed irrito conatu. Post biennii moram Consilium Aulicum A.1592. testamentum Jacobi confirmavit, & Wilhelmum, Ducem Bavariæ, tutorem filiarum Jacobi & testamenti executorem agnovit. Ernestus Fridericus ea de re per Bavarum certior factus, die 11. Decembris (A. 1592.) *a Cæsare male informato ad melius informandum* sibi provocandum putavit. Denique Friderici Wirtenbergæ Ducis interventu die 9. Nov. A. 1594. Leonbergæ inter Ernestum Fridericum & Wilhelmum Bavarum inita est transactio,

ERNEST. FRIDER.

qua in communionem tutelæ quidem admiſſus eſt Marchio, ſed educatio pupillarum nonniſi ad certum tempus illi relicta. Natu major enim illarum poſt ſex menſes, at natu junior poſt biennium, aliis locis, ubi Romana Religio viget, ex voluntate teſtatoris, donec elocentur, educari juſſæ ſunt. Legatorum vero piorum nomine Erneſtus Fridericus certam pecuniæ ſummam ſe ſoluturum promiſit. De cetero, compenſatis expenſis, renunciatum eſt liti.

Marchio heres Jacobi.

Inter hæc Erneſtus Jacobus poſthumus ſeptimo nativitatis menſe quum A. 1591. deceſſiſſet, Hachbergicæ ejus & Uſenbergicæ ditiones ad patruos pervenerunt. Ditionum inveſtituram Erneſto Friderico ejusque fratri, qui legitimam nondum attigerat ætatem, A. 1592. die 27. Junii Rudolphus II. Cæſar Pragæ conceſſit.

§. X.

Turbæ Argent.

Apud Argentinenſes Capitulum Cathedrale, ſub Johanne Manderſcheidio Epiſcopo, in duas ſeſe partes, Catholicos & Proteſtantes, diviſit. Sopiendis difficultatibus, inter eos exortis, omnem operam impendit Antiſtes.

Erneſtus Fridericus, cum Johanne Caſimiro, Electoratus Palatini Adminiſtratore, Richardo & Johanne, Palatinis, ut & cum Jacobo fratre, Hachbergenſi Marchione, ad Epiſcopum & Canonicos, Catholicæ Religioni addictos, A. 1584. miſit legatos, qui

qui eos ad concordiam hortarentur, atque Marchiones officio suo ea in re non defuturos oſtenderent. (*o*) Compoſitio fruſtra tentata. Canonicorum Proteſtantium cauſam ergo Marchio ſibi defendendam ſuſcepit. Miſſa A. 1589. plerorumque Principum Aug. Confeſſ. & inter eos Erneſti Friderici ad Rudolphum II. Imp. legatio, quæ pro Canonicis Proteſtantibus apud Cæſarem interceſſit, remque eo perducere laboravit, ut ómnis controverſia Ordinum Imperii permitteretur cognitioni. At Cæſar ad ſuum rem omnem evocavit tribunal. (*p*)

Mortuus inter hæc A. 1592. Epiſcopus. Suffragia in electione novi diviſa. Canonici Proteſtantes Joh. Georgium, Joh. Georgii Electoris Brandeburgici nepotem, Argentinæ; Catholici Carolum, Caroli II. Ducis Lotharingiæ filium, Tabernis Alſaticis elegerunt ſucceſſorem. Belli, in Alſatia mox orituri, præludium. Lotharingiæ Dux, filii partes ſuſcepit. Pro Brandeburgico Argentinenſes, Tigurini, Bernates, Baſilienſes & Erneſtus Fridericus noſter ſteterunt.

(*o*) Mandata, legatis data, una cum reſponſo Argentinenſis Epiſcopi, extant in ſcripto: *Ausſchreiben und gründlicher Bericht unſer Georgen von Seyn, Grafen von Witgenſtein* &c. num. 34. 35.

(*p*) BERNH. HERZOG, *Chron. Alſat.* Lib. IV. pag. 128.

§. XI.

Marchio Proteſt. ſuccurrit.

Hic menſe Novembri mille equitum, bis mille peditum auxilia in Alſatiam duxit, inſtitutoque per Argentinam itinere, in agro Argentinenſi prope Husbergam, una leuca ab urbe, conſedit. Brocomagus (*Brumpt*) juris Hanoici burgus; oppidum olim, ab Erneſti copiis die 29. Nov. direptus eſt, arce illæſa, quam fortiter defenderant ruſtici. Eadem paulo poſt fata habuit Hochfelda, Advocatiæ Provincialis Alſatiæ vicus, qui ad Auſtriacos illo tempore ſpectabat. Chriſtianus Anhaltinus Princeps, copiarum Argentinenſium Præfectus, cum centum equitibus, die 7. Decembris, circa Molshemium quum ageret prædas; irruentibus in eum e Dachſteinio Lotharingis, cum omni manu ſua in hoſtium poteſtatem veniſſet, niſi equites Marchici advolantes, Lotharingis eripuiſſent victoriam. Mansfeldius Comes & fortiſſimus quisque in eo conflictu ceciderunt.

Eodem menſe Marchicæ copiæ vicos Ebersheim, Kogenheim, Keſtenholz, Bliensweiler, Scherweiler, partim ad Epiſcopum & Capitulum Argent. partim ad Auſtriacos ſpectantes, ut & alia in illis partibus loca, diripuerunt. Dambacum, oppidum, acceptis Argentorato tormentis, ab iisdem expugnatum.

Componendis his turbis Legati Cæſaris Argentinam venerunt. Chriſtianus Anhaltinus, atque Erneſtus Fridericus Marchio

Ernest. Frider.

noſter ab illis interpellati ſunt. (*q*) Legatis ultro citroque commeantibus, die 15. Febr. A. 1593. in has conditiones transactum: ut, depoſitis utrimque armis, arbitrio Principum Imperii omnis cauſa committeretur. Reditus Epiſcopatus interea duos inter dividerentur Epiſcopos. (*r*) Pace facta, Erneſtus Fridericus rediit domum. Ferox ejus miles, amicis hoſtibusque infeſtus, late omnia vaſtaverat. Crudelitatis Erneſtus accuſatus a multis. Philippus, Hanoviæ Comes, ad Cameram Imperii detulit contra eum querelas. (*s*)

§. XII.

Dynaſtia Bitenſi ejicitur.

Durantibus his turbis, Lotharingiæ Dux Erneſtum Fridericum, qui A. 1591. Jacobo Erneſto, fratris ſui Jacobi filio, poſthumo, ſucceſſerat, Dynaſtia Bitenſi, quam pignoris jure Jacobus tenuerat, forte non reddita, ejecit. Damni hujus reparationem a Civitate Argentinenſi & Canonicis Proteſtantibus, ſociis ſuis, Marchio flagitavit; ad Lotharingiæ Ducis partes ſe tranſiturum minatus; niſi ſatisfieret petitis. Senatus & Canonici

(*q*) Exponit hæc *Chron. MS. Argentinenſe Germanicum* Sebaldi Buheleri quod in Bibliotheca mea ſervatur. Bühelerus filius, Chronici paterni Continuator, Armamentarii Argentinenſis tum fuerat Præfectus.

(*r*) Thuanus Lib. CV. Cap. 2. pag. 205.

(*s*) Idem Lib. CIV. Cap. 10. pag. 185.

ERNEST. FRIDER.

menſe Septembri A. 1592. Electorem Palatinum, Fridericum IV. & Johannem Comitem Palatinum literis rogarunt, ad æquiores conditiones ut Erneſtum inducerent. Res anno ſequenti ita compoſita, ut Capitulum quinquagies mille florenorum ſortem, variis Germaniæ Principibus mutuo datam, traderet Marchioni; qui, Dynaſtiam Bitenſem, ope ſociorum, ſi quando recuperaverit, ſortem ſe reſtituturum promiſit.

A. 1595. die 12. Januarii literas oppignerationis Dynaſtiæ Bitenſis Marchio tradidit Capitulo. (*t*) At Lotharingiæ Dux, Leiningæ & Hanoviæ Comitum interventu, in tranquilla Dynaſtiæ poſſeſſione permanſit. (*u*)

§. XIII.

Fœdus Heilbronn.

Turbæ hæ aliique in Imperio motus, ob religionem exorti, induxerunt Marchionem, ut cum Friderico IV. Electore Palatino, cum Joanne Georgio, Electore Brandeburgico, cum Joanne Bipontino & Friderico, Wirtenbergæ Duce, A. 1594. menſe Martio conveniret Heilbronnæ. Prolata ibi in medium longa ſeries Gravaminum, quibus Transactioni Paſſavienſi & Paci Religioſæ vim illatam eſſe Proteſtantes querebantur. Decretum, ut ea Cæſari in proximis exhiberentur Comitiis; nec de

(*t*) Acta Tabularii Argent.

(*u*) CALMET. *Hiſt. de Lorraine*, Tom. V. pag. 764.

tributis, ad Turcicum bellum conferendis, inirentur suffragia, nisi remedium his malis allatum. Quin & de ferendo inter se celeri deliberatum auxilio, ubi tranquillitatis publicæ id exegerint rationes.

Incunabula hæc inclyti fœderis, quod *Unionem Evangelicam* vocant, A. 1610. Halæ Suevorum initam; cujus consilium jam ante XV. annos dederat Elisabetha, Anglorum Regina; (*x*) cujus promotor Henricus IV. Galliæ Rex, conjunctis Protestantium Germanorum viribus, ad res suas promovendas usurus.

§. XIV.

Missus ab eo jam A. 1591. in Germaniam Jacobus Bongarsius, Aurelianensis, vir prudens & doctus, Reformatorum Galliæ sacris addictus, (*y*) qui Principum Protestantium Aulas obambulans, in fœdus eos colligere studuit, atque ad ferendam Regi suo opem invitavit. Reditus Regis ad sacra majorum Aulas has aliquandiu retinuit. Bongarsius eas tamen paulatim reduxit in viam, (*z*) & Argentina, ubi diu versatus est, ad Heilbronnensem Protestantium Conventum literas dedit, quibus Henrici IV. fœ- R. Galliæ fœderi accedit.

L 3

(*x*) HUBERTUS LANGUETUS in *Epist. politicis & historicis ad Philippum Sydnæum.* Epist. 64.

(*y*) THUANUS Lib. CI. Cap. 2. pag. 46.

(*z*) *Lettres du Cardinal D'Ossat.* num. 249. 251.

ERNEST. FRIDER.

dus & amicitiam obtulit Principibus; qui quadringenties mille florenorum ſubſidia, intra biennium ſolvenda, Regi promiſerunt; ita quidem, ut Brandeburgica Domus centies mille, Elector Palatinus & Wirtenbergæ Dux quinquagies mille, totidemque Johannes Veldentinus, una cum Erneſto Friderico Marchione, ut & cum Adminiſtratore Argentinenſis Epiſcopatus, ipſaque Civitate Argentinenſi perſolverent.

In eodem Conventu de afflicto Marchiæ ſuperioris ſtatu, ſub Eduardo Fortunato, & de fatis ejus futuris multa conqueſtus eſt Erneſtus Fridericus; ſociorum ea ſuper re mentem exquirens. Deliberatum; & ulterius deliberandum eſſe Proceres cenſuerunt. *(a)*

§. XV.

Occupatio Marchiæ ſuperior.

Enimvero infelix & turbidum Eduardi Fortunati regimen Marchiam ſuperiorem fere omnem everterat; ut ſuo loco oſtendi. *(b)* Debita, quæ a tempore diviſionis terrarum, Bernhardum inter atque Erneſtum, Marchionatui ſuperiori inhæſerant, a Philippo, Bernhardi nepote, adaucta; ab Eduardo, ſucceſſore ejus, adeo cumulata fuerunt, ut ſpes emergendi fere nulla ſupereſſet.

(a) Receſſus Heilbronnenſis, die 16. Mart. 1594. ſcriptus, extat in LONDORP. Tom. III. pag. 509.

(b) Tom. III. *Hiſt. Badenſ.* pag. 71.

Ernest. Frider.

Erneſtus Fridericus illam æris alieni partem, quæ Marchiæ ejus attributa, jam pridem exſolverat. Sed creditoribus utraque Marchia fuit in ſolidum oppignerata. Erneſtum illi, ut correum, urſerunt, variisque obſtagiis, decretis, litibus, in Camera Imperiali proſecuti ſunt. Eduardus, literis ab Erneſto Friderico identidem monitus, (c) vitæ ſuæ non mutabat rationes, atque omnia rei componendæ media, a Durlacenſibus, conciliante Wilhelmo Bavariæ Duce, ei propoſita, ſpernebat.

Cæſar denique Marchiæ Eduardinæ ſequeſtros Bavarum & Lotharingum ordinavit, (d) qui rem omnem commiſerunt Fuggero. Periculum fuerat, ne Marchia ſuperior e Domo Badenſi exiret. Erneſtus Fridericus ergo, acceptis ab Electore Palatino & Wirtenbergæ Duce auxiliis, virtute pacti, quod cum tutoribus Philiberti & Chriſtophori, Marchionum, Erneſtus avus A. 1537. iniverat, (e) abſente Eduardo Fortunato, die 21. Novembris, noctu Badam, Etlingam, Cuppenhemium, Stolhovam, Raſtadium, aliaque loca, Proteſtantibus incolis, non reſiſtentibus, plena occupavit, (f) & ab illis ſub titulo Adminiſtratoris recepit homagium. (g)

(c) Literas has vide in *Gründlichem und wahrhafftem Bericht* &c. pag. 17. ſeq.

(d) Vid. Tom. III. *loco alleg.*

(e) Vid. ſupra in Erneſto I. pag. 17.

(f) Occupatio hæc peracta eſt ductu Wolfii Dieterici de Gemmingen in Tiefenbronn.

(g) Barrius in *Hiſtoria Germaniæ* Tom. IX. pag. 520. Georgium Frideri-

ERNEST. FRIDER.

§. XVI.

Causæ occup.

Rationes facti sui literis, ad Cæsarem datis, (*h*) exposuit; summa se necessitate ad extrema compulsum esse remedia, ut suo nempe jure uteretur, quod Domus Badensis pacta vetera & juniores transactiones ipsi permittunt. Verum „ excusatio„ nes hæ, inquit THUANUS, (*i*) minime bonam in par„ tem a Cæsare acceptæ sunt, quippe qui sciret, odio Eduardi, „ qui sacra majorum colebat, & secreta Protestantium, ditio„ ni Badensi subditorum, coitione factum, ut tot oppida nullo „ negotio in potestatem Ernesti venissent & pessimi exempli esse, „ ut quis in Imperio violenta alieni occupatione in propria causa „ sibi jus dicat. BONGARSIUS (°) ad Camerarium, amicum suum, Argentina scripsit: „ Quid moverit Durlachiensis jam, „ arbitror, cognovisti. Omnino grave erat hisce Principibus & „ Civitati huic (Argentinæ) Fuckarum in sinum suum recipe„ re. Sed Imperator quid ad ista? „

§. XVII.

cum, Fratrem Ernesti, Marchionatum superiorem Eduardi Fortunati filio, matris ejus Eickiæ conditionis prætextu, demum abstulisse falso perscribit.

(*h*) Literas vide ab initio Libri alleg.

(*i*) *Historiar.* Lib. CIX. Cap. 15. pag. 379.

(°) Epist. 84.

§. XVII.

Supplicia de noxiis fumta.

In tam periculofo rerum ftatu Erneftus Fridericus repetitis die 26. Nov. ad Cæfarem (*k*) literis & Apologetico, typis vulgato, caufam fuam quovis modo defendere fategit. (*l*) Præter ea, quæ fuo loco expofui, (*m*) cædes & rapinas, in Marchia patratas, infidias Marchionibus Agnatis necromantica arte, veneficio, aliisve modis, ftructas ab Eduardo expofuit.

Ex Confiliariis ejus incarcerati funt plures. Chriftiano, Anhaltino Principe, Philippo, Comite Eberfteinenfi, magnaque Procerum & Nobilium multitudine adftante, publicæ fuper eos quæftiones Durlaci funt habitæ. (*n*)

(*k*) Cæfar Refcripto d. 3. Apr. 1595. Marchionem hortatus eft, ut portionem primam menfis decimi fubfidiorum Turcicorum, quæ in proximis Ratisbonæ Comitiis Cæfari fuerant decreta, intuitu *utriusque Marchiæ* quamprimum perfolveret.

(*l*) Edidit A. 1595. fcriptum fub titulo: *Gründlicher, wahrhafftiger und beftendiger Bericht, was fich vor und nach unlengft durch den durchleuchtigen hochgebornen Fürften und herrn, herrn Ernft Friderichen &c. rechtmæfsig und befugter weifs fürgenommenen occupation des Obertheils des Fürftenthums der Marggraffefchafft Baden* &c. *verloffen* &c. 4to.

(*m*) Tom. III. pag. 71.

(*n*) Præfatio fcripti allegati.

ERNEST. FRIDER.

Paulus Peſtalotius, Clavenna ortus, & Franciſcus Muſcatellus, Vicetinus, falſæ monetæ, veneficiorum & magicarum artium, quas ad Erneſtum Fridericum e medio tollendum, Francofurti, Etlingæ alibique paraverant, convicti, criminaque profeſſi, A. 1594. die 10. Dec. capite plexi ſunt. (o) Franciſcus Kœcherus, Rodemacheranus, Caſtri Rohrburgenſis (p) præfectus, ad Marchionem interficiendum ab Eduardo ſe conductum profeſſus, Majo menſe anni ſequentis a carnifice vivus in quatuor diſſectus eſt partes. (q)

§. XVIII.

Marchio copias conſcribit.

In tam fervido rerum ſtatu evertenda fuerunt Eduardi Fortunati conſilia, omniaque ad defenſionem paranda. Conſcribendus numeroſior miles.

BONGARSIUS in literis (r) A. 1595. die 21. Maji ad Camerarium ita ſcribit: „ Marchio noſter Durlachienſis egregias „ copias habet, quales vix vidit Germania, & equites noſtrates „ ducentos ei conduxit Rheingravius Philippus. Quid cogitet „ obſcurum eſt: nam motus Eduardi omnes obſervare, non eſt „ tanti. Et aperto Marte Eduardus non certabit. „

(o) Scriptum alleg. pag. 35.

(p) Burgvogt zu Rohrburg.

(q) Scriptum alleg. pag. 37.

(r) Epiſt. 91.

Ernest. Frider.

Enimvero tria militum millia Eduardus ex Luxenburgicis & Spanheimensibus terris conscripserat, cum quibus ille versus Rhenum profectus est. Quin & nonnullis Lotharingiae Nobilibus cogendo militi numeravit pecuniam. (s) Intercesserant quidem Moguntinus & Coloniensis Electores, qui consensu Eduardi Fortunati amicam rei compositionem tentarunt, quam & Palatinus Elector Fridericus & Johannes Bipontinus Ernesto Friderico suaserunt. Sed ille tenax propositi, omnem conciliandi modum rejecit, ductisque in Alsatiam copiis, reliqua Eduardi occupavit. (t)

§. XIX.

Acta cum Bavaro.

Johannes Pistorius, a Bavaro missus, cum Ernesto Friderico Scheibenhardi mense Junio 1595. has in leges convenit: in

(s) Bongarsius in *Epistola* 93. die 3. Junii A. 1595. Argentinae scripta, ita loquitur: „ Rheingravius Philippus, cujus sororem Durlacensis frater „ uxorem habet, cum nudius tertius huc advenisset, cum equitibus „ circiter 200. heri sub vesperam pernoctatum abiit in Beinem, quod „ est oppidum Badense cis Rhenum, hinc sex milliaribus distans: jussus ibi Durlacensis Marchionis opperiri mandata. Adventant & copiae Eduardi, quas ajunt esse trium millium. Constat Vannes & „ Chasteaubrehan Lotharingos pecuniam ab Eduardo, cogendo militi „ accepisse. Apparatus hi quo tandem evadant, expecto: ipsa consilia „ investigare cogitando non possum. Sed fallor, aut nihil subest solidi. „

(t) Bongarsius *Epist.* 94.

antiqua religione nihil immutetur in Marchia ſuperiore: Conſiliarii & Officiales conſtituantur eidem religioni addicti, vel, ſi haberi nequeant, Evangelicis deſignatis conſervatio religionis Catholicæ injungatur: jurisdictio eccleſiaſtica & jura diœceſana Argentinenſi & Spirenſi Epiſcopis certa ratione relinquantur: Eduardus Fortunatus, vitæ Durlacenſis nunquam non ſtruens inſidias, mancipetur cuſtodiæ: Marchia ſuperior & reliquæ Eduardi ditiones ad certum tempus Erneſto Friderico permittantur: Bavarus actorum confirmationem a Cæſare obtineat. Conventio hæc irrita fuit.

Reſcript. Cæſar.

Cæſar enim de bellicis Badenſium motibus certior redditus, cum periculum eſſe videretur, ne latius incendium ſerperet, Reſcripto, die 3. Junii dato, Erneſtum Fridericum ab armis confeſtim diſcedere & ſuperiorem Marchiam, donec lis deciſa, tradi juſſit ſibi ſequeſtro. Cæſar, Eduardo quoque Fortunato injunxit, ut ſine mora dimitteret copias. Eodem tempore (3. Jun.) quatuor Electores Rhenenſes literis hortatus eſt Cæſar, ne alterutri parti præberent auxilium, ſed mandata ſi ſpreverint Marchiones, ſui quid conſilii ſit, Cæſarem docerent.

§. XX.

Defenſio Marchionis.

At Erneſtus Fridericus literis d. 7. Julii ad Cæſarem graviter ſuam cauſam defendit. Eduardum Fortunatum, ait, non pacta modo majorum multis modis violaſſe, ſed & Lotharingiæ Ducem ad pecuniam & copias, ipſi ſubminiſtrandas, ſolicitaſſe non-

nullosque Lotharingiæ Chiliarchas ad conducenda aliquot peditum equitumque millia conſtituiſſe; unde ſibi vitio verti non poſſe, quod rebus tam dubiis de tuenda ſalute ſua & de propellenda injuria cogitarit; naturæ & gentium jura, conſtitutiones Imperii cuivis id permittere Principi. Perfectam ſe pacem cum finitimis colere; neque metuendum eſſe, ne ea, quæ ſui defendendi cauſa egerit, bello inteſtino præbeant occaſionem; daturum ſe operam, ne, quas conſcripſerit, copiæ vicinis inferant damnum. De cetero Marchiam ſuperiorem juſtis ex cauſis ſe occupaſſe, eamque poſſeſſionem aliquoties jam a Cæſare agnitam, adeoque integrum illi non eſſe, ut ſequeſtri in ſe munus derivet, ſeu quod idem eſt, ab executione inchoet litem. Rogat denique Cæſarem Marchio, ut hanc excuſationem ſuam æqui bonique conſulat, nec mandatis eum porro gravare pergat.

§. XXI.

Eduard. copias dimittit.

Eduardus Fortunatus, accepto Cæſaris Reſcripto, copias ſe dimiſſurum & propediem ſuſcepturum eſſe ad Cæſarem iter, profeſſus eſt. Enimvero Artigotius, Fresnius & Caſtellobrehanus, Lotharingi, qui militem pro Eduardo collegerant, in Burgundiam abierunt, militaturi Hiſpano. Vannius & Sercius itidem Lotharingi, Eduardo quas promiſerant, copias, Galliæ Regi adduxerunt. Ipſius Eduardi pars militum maxima ad Hiſpani-

ca transierunt stipendia. Rerum gerendarum nervus Eduardo defuerat; qui cum reliquo milite in Spanheimensi se continuit Comitatu; & una cum Lotharingo Galliæ Regis colloquium, sed frustra, expetiit.

BONGARSIUS (*u*): „ Mihi, inquit, persuasum est
„ omnino, igniculum hunc ab Hispanis & aliis, quibus Germa-
„ niæ quies ingrata est, materia subministrata, altum iri. In-
„ terim sumptus graves facere Durlacensis cogitur & nescio an
„ diu ferendos. „

§. XXII.

Ernestus Frider. resistit.

Post hæc Cæsar alio Rescripto die 12. Jul. Ernestum Fridericum commonuit, ut Eduardi Fortunati exemplum secutus, imperata faceret. Sed restitit ille, quod Eduardum contra fidem, Cæsari datam, militem alere & vim minari intellexisset. Unde tertio Rescripto die 6. Aug. denuo Marchioni injunctum, ut exauctorato milite, Cæsarem agnosceret sequestrum & Wilhelmo Bavariæ Duci, cui Cæsar rem commiserat, de sequestratione & de modo eam admittendi sententiam suam patefaceret. Eodem die Cæsar literis ad quatuor Rhenenses Electores de pertinacia Marchionis multum conquestus est. Legati trium Electorum Ecclesiasticorum in Conventu Deputatorum Spirensi censuerunt; Ernestus Fridericus

(*u*) Epist. 96. & 97. utraque scripta est mense Julio A. 1595.

ſi neque copias dimittat, neque Cæſaris ſequeſtro locum concedat, ſua auctoritate Cæſar ut agat. At Palatinus regeſſit, Erneſtum Fridericum vicinis Principibus non inferre moleſtiam; eum ſuo jure uti, quod Eduardus, retento milite, Cæſaris mandatis morem non gerat.

§. XXIII.

R. Galliæ copias tradit.

Denique Erneſtus Fridericus cum legato Gallico inita pactione, (x) militem ſuum Henrico IV. Regi tradidit, literisque die 7. Sept. ad Cæſarem datis, quibus dimiſſas a ſe copias ſignificat, enixe Cæſarem rogavit, ne in malam acciperet partem, quod evitandis Eduardi inſidiis, ea, qua poſſit, ſibi ratione proſpiciat. Addidit, libenter ſe auditurum, quæ Cæſaris nomine Wilhelmus Bavariæ Dux ipſi propoſiturus ſit, facturumque omnia, quæ ſalvis domus ſuæ juribus pactisque majorum admittere queat.

Res dein aliquot annis quievit, niſi quod Cæſar A. 1596. die 1. Julii novo Reſcripto Marchionem hortatus eſt, ut ab omni vi in Eduardum Fortunatum ejusque cognatos, miniſtros & ſubditos abſtineret, ac tranquille litis finem expectans, nihil in religione innovaret, ſed Catholica ſacra in eo, quo fuerint ſtatu, relinqueret. Erneſtus Fridericus nihil in religione ſe immutaſſe, neque immutaturum eſſe in poſterum, & quæ contra Eduar-

(x) Rex Galliæ d. 22. Nov. 1595. hanc pactionem firmavit.

ERNEST. FRIDER.

dum (y) ejusque asseclas egerit, ad depellendas tantum insidias, quas ille struere pergat, spectasse respondit.

§. XXIV.

Besigheim; Mundelsheim alienata.

Occupatam ergo superiorem Marchiam ut retineret, atque contra Eduardum Fortunatum defenderet, Ernestus Fridericus diu fuit armatus. At defendendæ superiori non suffecerat inferior. Diminuenda hæc fuerat, servaretur ut altera, vel ne utraque amitteretur.

Fridericus Wirtenbergæ Dux, Monbeliardensis, quæ nunc floret, Lineæ primus, qui Ludovico, Stutgardianæ postremo, nuper successerat, Besigheimensem & Mundelsheimensem Præfecturas, ad Nicrum & ad Enziam sitas, ab Ernesto Friderico repetebat; Ulrico, Wirtenbergico Duci, eas injuste ereptas caussatus. Utramque tamen inter vetera suæ Domus domania reputarunt Badenses. Eberhardum Illustrem, Wirtenbergæ Comitem, ab Henrico VII. Imp. proscriptum, Marchio Badensis Hesso A.1310. suscepit eique Besighemium, turribus, muris ac fossis munitum,

(y) Eduardus, quum A. 1598. versaretur in Suecia, Carolum, Sudermanniæ Ducem, induxit, ut æquis conditionibus, ab Ernesto Friderico impetrandis, apud Electores quosdam & Principes Imperii pro eo intercederet. Intercessio caruit effectu.

tum., habitandum concessit. Præfecturam hanc cum Mundelshemio Carolus Marchio, a Friderico I. Palatino captus, pro lytro A. 1463. concessit; reluendi jure sibi servato. (z) Philippus Ingenuus, Friderici successor, a Maximiliano I. A. 1504. proscriptus, Besighemium & Mundelshemium amisit. Ulricus enim Wirtenbergæ Dux, utrumque jussu Cæsaris occupavit, & cum aliis Palatinis terris pro sumptibus belli, sub pignoris quoque onere retinuit, uti Palatinus illa ante possederat. Ulrico a Cæsare A. 1519. proscripto, easdem Præfecturas Fœdus Suevicum ei eripuit. Decennio post (A. 1529.) redditæ sunt Philippo, Marchioni Badensi, qui pretium oppignerationis 25. mille florenorum Archiduci Ferdinando, Wirtenbergici Ducatus possessori, persolvit; antequam investituram ejus in Comitiis Imperii solennibus A. 1530. acciperet. (a)

Ita ad Domum Badensem Besighemium (b) & Mundelshemium (c) optimo jure redierunt, atque penes eam manserunt usque ad A. 1594. quo Fridericus, Wirtenbergæ Dux, ab Ernesto Friderico utramque Præfecturam repetiit; quamvis pater & avus

(z) Lege Tom. II. pag. 177.

(a) Eisenbach *Geschichte Herzog Ulrichs* pag. 88.

(b) Besigheimensis Præfectura præter oppidum hujus nominis vicos Walheim, Hessigheim & dimidiam vici Loechgau partem composuit.

(c) Mundelshemium Castrum & oppidum cum duabus villis complectitur.

ERNEST. FRIDER.

per 65. annos post redemptionem sine interruptione eas constanter possederint. Ulricus nonnisi per XV. annos eas jure belli occupaverat; jnre belli amiserat. Iniquam postulationem Wirtenbergicus comitatus est minis; Princeps potens, propositi tenax, non lentus, sed ardens & armis exequi postulata paratus. Marchio, in ambiguo positus, qui, occupata superiore Marchia, offenderat Cæsarem, non offensurus quoque vicinum potentem, Ducis petito eo minus restitit, quod hic Marchioni, multos milites alenti, magnam pecuniæ paratæ summam obtulerat, quæ verum utriusque Præfecturæ illius ævi valorem fere transcendit. Trecenties & octogies quater mille ac quadringentos octoginta sex florenos, pro dominiis his Fridericus Wirtenbergicus Ernesto Friderico A. 1595. exsolvit. (*d*)

§. XXV.

Hach-berg. & Ufenb. fratri tradit.

Alienationi huic se opponere visus est frater Georgius Fridericus, vigesimum secundum ætatis annum tum agens. (*e*) Inhibitorias ille literas a Cæsare obtinuerat; sed in gratiam fratris & Wirtenbergæ Ducis, tandem & ipse in venditionem consensit. Fratris hujus sui tutelam die 30. Januarii ejusdem anni (1595.)

(*d*) SATTLER *Beschreibung des Herzogthums Wirtemberg.* Part II. Cap. 47. pag. 218. seq.

(*e*) Literæ, quibus Georgius Fridericus huic permutationi intercessit, die 17. Julii 1602. perscriptæ sunt.

ERNEST. FRIDER.

Erneſtus Fridericus dimiſerat; tradens ei quoque dimidiam terrarum partem, quas frater utriusque Jacobus, Marchionatus Hachbergæ & Uſenbergicæ Dynaſtiæ poſſeſſor, ſua & filii poſthumi morte, reliquit. Georgius Fridericus viciſſim centum ſeptuaginta quinque millium florenorum ſummam fratri ſeniori ſolvit; atque duarum, quas Jacobus reliquit, filiarum dotationem in ſe ſuſcepit. (*f*). Conventio Calendis Octobris A. 1596. hac ſuper re facta eſt.

Argentinenſia.

Eodem anno Marchioni noſtro cum Civitate Argentinenſi de jure conducendi exorta ſunt diſſidia. Conventus inſtitutus Stolhovæ, ubi transactum, Stolhova ut terminus eſſet, ad quem & a quo cives Argentinenſes in itu & reditu conducerentur a ſuis; ſalvo tamen jure conducendi Marchionis. (*g*)

Riepurgenſis vici pars dimidia, quam Nobiles Rieburgenſes hucusque poſſederant, eodem tempore adjecta eſt Marchiæ, conſentiente Rudolpho II. Imp. qui emtionem A. 1596. ſuis literis firmavit. (*h*) Reliquam hujus vici partem A. 1603. Beati Riepurgenſis liberi pro 51000. florenorum ſumma Marchioni vendiderunt.

(*f*) Erneſtus Fridericus tamen poſtea unam ex Jacobi filiabus ſe dotaturum promiſit.

(*g*) Acta extant in Tabulario Argent.

(*h*) GYLMANN. *Supplic. Camer.* Tom. IV. Part. II. num. 105. pag. 124.

ERNEST. FRIDER.

§. XXVI.

Monast. Frauen-alb. abolet.

A. 1597. Ernestus Fridericus, jure suo reformandi usurus, Monasterium Albæ Dominarum, a superiore Marchione pendens, ob corruptos Monialium mores, aboluit; quarum aliæ ad nuptias; aliæ in Lucidæ Vallis Monasterium transierunt. Spirensis Episcopus, ad cujus diœcesin spectant Moniales, improbavit hoc factum. Lis ad Cameram Imperii delata; (i) ubi Marchio causam vel plane non tractandam, vel utriusque religionis judices pari numero constituendos contendit. Denique rebus suis tutissimum esse ratus est, ex Camera ad Comitia Imperii litem evocari; in quorum potestate esset, leges publicas interpretari, quibus Augustanæ Conf. Principum & Statuum jura nituntur. Scripsit eum in finem ad Electorem Palatinum mense Augusto A. 1600. Scripsit ad alios Germaniæ Electores ac Principes, Protestantium religioni addictos; caussam cum omnibus Protestantibus communem esse contendens, nisi Catholicorum Assessorum Cameræ, quorum major longe numerus erat, judicio velint submitti. (k) Nec alienus ab hoc Marchionis consilio fuerat Palatinus Elector, qui statim respondit, sese communicasse rem cum Mauritio, Landgra-

(i) Vid. supra Tom. III. pag. 118. seqq. Add. KLOCK. *RelationumCameral.* pag 637.

(k) LONDORP. *Acta Publica* Tom. III. pag. 536.

vio Hassiæ, cum quo tum versabatur Cassellis, eumque Administratoris Electoratus Saxoniæ explorasse sententiam; sed utrumque arbitrari, non deferendum esse Cameræ forum, si utriusque religionis judices pari numero adhibeantur. (*l*)

Conventus unitor.

Heilbronnense illud Principum fœdus, A. 1594. percussum, plurium accessione sociorum majus indies robur accepit. A. 1598. & sequentibus frequentes celebrati Conventus, (*m*) in quibus fœdere firmato, de abolendis gravaminibus consultationes institutæ. Inter gravamina hæc Frauenalbensis controversia quoque fuit relata. Subsidia ad Turcicum bellum Cæsari a fœderatis negata, nisi querelis medicinam afferret.

§. XXVII.

Motus post mortem Eduardi.

Multiplici ista rerum agitatione Cæsaris animus ab Ernesto Friderico cœpit alienari. Aucta paulo post odia, cum Eduar-

(*l*) *Ibid.* pag. 538. seq.

(*m*) Francofurti mense Decembri A. 1598. Fridbergæ 30. Julii A. 1599. iterum Francofurti d. 4. Febr. 1600. Spiræ die 27. Octobris anno eodem; Fridbergæ die 2. Febr. A. 1601. iterum Fridbergæ d. 12. Febr. 1603. & eodem anno Heidelbergæ inter Principes conjunctos habiti conventus. Recessus, in singulis conventibus factos, exhibet Londorp. *Actor. publicor.* Tom. III. p. 511. 520. 522. 552. 560. 580. & liber, cui titulus: *Der Unierten Protestirenden Archiv*, in appendice pag. 2. seqq.

dus Fortunatus A. 1600. diem obiisset. Ernestus Fridericus enim non Lahræ modo & Malbergæ Dynastias occupavit, vasallosque ac subditos Marchiæ superioris ad suscipienda feuda præstandumque homagium adegit, sed & Spanheimensium ditionum possessionem adire voluit, legitimum se Eduardi successorem professus, quod filios ille non reliquerit, justo matrimonio prognatos, & fratres Eduardi superstites animi corporisque defectibus laborent. (n)

Verum enimvero Palatinus Elector & Birckenfeldensis Dux Carolus, ejusque filii atque heredes in possessionem citerioris & ulterioris Spanheimensis Comitatus admittere Marchionem noluerunt; cui & investitura a Palatino & Trevirensi denegata. At Eduardi consiliarii, Castellauno, ubi degebant, Carolum Orscelarium, provincialem præfectum, (Landhoffmeister) miserunt ad Cæsarem, ut de obitu Eduardi, & de motibus Ernesti Friderici eum redderet certiorem, utque viduam, pupillos, ac omnia Eduardi, eidem Imperatori, tanquam domino feudali, ejusque patrocinio & fidei commendaret.

§. XXVIII.

Cæsaris sequest.

Cæsar Maximilianum Bavarum denuo administratorem nominavit atque Ernesto Friderico die 16. Nov. 1600. injunxit,

(n) Christophorus Gustavus, Eduardi frater, surdus & mutus erat. Philippum quoque non compotem fuisse mentis perscribunt.

Ernest. Fridér.

ut superiorem Marchiam, una cum Eberlteinensi Comitatu & Lahræ, Malbergæ ac Grævensteinii Dynastiis, Maximiliano sequestri traderet, donec de successione lis fuerit decisa. Aliis quoque literis Cæsar subditos & officiales Marchiæ superioris soli Cæsari & delegato ejus Bavaro parere & homagium præstare jussit. Maximiliano dein Bavaro collega junctus est Trevirensis Elector Spanheimenses ditiones ante omnia Cæsari & pupillis assertæ.

Conatus Marchionis.

Ernestus Fridericus tantæ tempestati avertendæ fortissima quæque sibi ineunda duxit consilia. Rem ille cum fœderatis communicavit, quorum plerique, Cæsari ut obediret, suaserunt. (o). At ille repetitis mandatis officiales & subditos in officio continuit, omnique studio laboravit, ut, perducto ad aliam sententiam Cæsare, investituram Marchiæ Superioris impetraret.

§. XXIX.

Acta cum Bavaro.

Facti sui rationem Maximiliano Bavaro exposuit literis d. 23. Dec. petiitque, ne delatum a Cæsare susciperet munus, sed benevolo in eum & familiam animo esse pergeret.

(o) Georg. Michael Lingelsheim, Consiliarius Palatinus, in *literis ad Jacobum Bongarsium* Epist. 23. hac de re ita scribit: „ Cum propendeant plerique, suadendum Durlachico, ut pareat mandatis, ad „ quam cognitionem horreo, & moriendum satius judico, quam tot „ indigna, quæ secutura sunt, perferenda.

Maximilianus die 27. Jan. A. 1601. respondit, se, ut Cæsari obsequeretur, demandatum sibi suscepisse munus, eaque in re haud magis necessitudinem, qua Domui Badensi devinctus sit, quam ipsius Marchionis commodum spectasse, nulloque se modo dubitare, quin Cæsaris voluntati morem gesturus sit Marchio. Hic tamen Maximiliani monitis non acquievit, sed aliis literis, die 11. Februar. scriptis, a proposito novis eum rationibus avertere studuit, sequestrationem, a Cæsare, precibus adversariorum, decretam, & pactis familiæ & constitutionibus Imperii & communi Electorum; Principum Statuumque libertati adversari contenderet.

Mandatum Cæsaris. At Cæsar novo Mandato die 27. Aug. superiorem Marchiam cum omnibus ejus partibus Electori Trevirensi & Bavariæ Duci, sequestribus, sub pœna ducentarum marcarum auri puri, Marchionem tradere jussit.

§. XXX.

Provocatio Marchionis. Hic Georgium Fridericum, fratrem suum, Pragam ad Aulam Cæsaris misit; qui eum die 16. Apr. 1602. hortatus est decreto, ut ad admittendos sequestres induceret fratrem; pollicitus, sumtuum & damni illius se initurum rationem, neque impediturum, quo minus unum e consiliariis Durlacensibus suis adjungat sequestribus. Quin & Cæsar promisit, acturum se sedulo, ut

pars

ERNEST. FRIDER.

pars adversa compositioni amicabili, Cæsareanorum legatorum interventu, det locum. At Ernestus Fridericus causas, ob quas consentire nequeat, longo Cæsari scripto die 3. Oct. exposuit ac provocatione ab Imperatore male informato ad melius informandum coram tabellione & testibus interposita, sibi consuluit.

Res per reliquum fere Ernesti Friderici regimen in suspenso relicta. Sed tutores (*p*) filiorum Eduardi Catholicos Principes, religionis prætextu, (*q*) ad suas pertrahere partes studuerunt; misso quoque in Poloniam legato, qui Regi cognato commendavit pupillos petiitque, ut literis apud Cæsarem & legatione solenni ad proxima Imperii Comitia eorum causæ patrocinaretur. Rex ea se facturum spopondit.

§. XXXI.

Lis de suffragio Circulari.

Nec prætereundum silentio, quod Ernesto Friderico, Marchiæ superioris occasione cum Circulo Suevico difficultates obor-

(*p*) A. 1603. ad preces Eickiæ matris & consiliariorum, Alberto Archiduci & Maximiliano, Bavariæ Duci, tutoribus testamentariis, Carolus Comes Hohenzolleranus; & viduæ matri, donec ad secunda transierit vota, Salentinus, Isenburgicus Comes & Cuno Winnenburgicus Dynasta Cæsareo decreto adjuncti sunt tutores, qui eodem anno Spanheimensium ditionum investituram a Lothario Trevirensi Electore impetrarunt.

(*q*) Allegatum inprimis, quod Catholicis decrescat, Protestantibus accrescat suffragium.

ERNEST. FRIDER.

tæ. Circuli Rectores Eduardum Fortunatum, possessione licet dejectum, ad Conventus tamen Circulares vocaverant. Indigne id ferens Ernestus Fridericus, locum & suffragium in illis Conventibus ad se spectare contendit, quod Imperii Circulique tributa ipse persolvat. Negarunt id Sueviæ Ordines remque Cæsaris cognitioni permittendam censuerunt. Wirtenbergicus Catholicos numero suffragiorum vicisse causatus est. Marchio recusavit tributa, Cæsari ab Ordinibus Sueviæ decreta quæ fuerant. Origo hæc novæ litis in Camera Imperii. Marchio tributa Circulorum neminem, præter eos, qui consenserunt, obstringere contendit. Cum Præfecto rei nummariæ Imperii denique de certa pecuniæ summa, residuorum nomine solvenda, A. 1603. Marchio convenit.

§. XXXII.

Jacobi Filiæ tradi jussæ.

Difficilem hanc caussam alia mox difficilior excepit de filiabus Jacobi. Leonbergensem pactionem (r) de tradendis illis Marchio noster haudquaquam implevit; sed communicato cum Principibus fœderatis consilio, rem in dies protraxit. Cæsar denique A. 1599. die 19. Febr. dedit mandatum, quo Ernestus Fridericus aut Wilhelmo Bavaro, aut Georgio Ludovico Leuchtenbergæ Landgravio, aut Elisabethæ matri, quæ Corolo Zollerano

(r) Vid. supra. p. 79.

nupserat, sub pœna L. marcarum auri puri tradere jussus est Principes puellas. Cæsaris & Consilii Aulici sententia Ernestum Fridericum permovit, ut Proaviæ educandas eas se traditurum promitteret. Oblata rejecit Cæsar, & Marchioni injunxit, ut intra sex septimanas Consilium Aulicum doceret, se satisfecisse decreto, quod die 3. Julii A. 1599. emanavit. Post hæc Marchio Principes filias ex Aula sua die 25. Aug. transtulit Badam, (s) atque ephoram & ephorum, Catholicæ utrumque religioni addictum, ut & sacerdotem, qui sacra doceret Catholica, iisdem adjunxit. Aulicum Consilium hæc omnia rejecit, atque priora ut observarentur decreta die 7. Martii 1600. præcepit. Marchio ad Cæsarem & Imperium provocavit, & Moguntinum atque Palatinum Electores ea de re literis fecit certiores. Repetitis tamen mandatis die 4. Dec. eodem anno sub pœna proscriptionis illi injunctum est, ut præscripto tempore uni ex memoratis Principibus traderet puellas, & neque matrimoniis conciliandis, neque alia quacunque ratione Cæsaris mandata eluderet.

(s) Scriptum fuerat in transactione Leonbergensi, ut *aliis locis*, ubi Romana religio viget, educarentur puellæ. Marchio his verbis Caroloburgum quidem sedem suam, at non Badam, Catholicum ditionis suæ oppidum, excludi contendit.

ERNEST. FRIDER.

§. XXXIII.

Marchio rem ad focios defert.

Marchio, quam paulo ante tentaverat, provocationem repetiit, quæ ab Electore Palatino Cæfari miffa, ab eodem rejecta atque Electori Palatino cum minis remiffa. (*t*) Caufa hæc dein ad Conventus fociorumUnionis, Fridbergæ anno 1601. ineunte celebratos, delata. Hi rem ad omnes Principes ex æquo pertinere, ac cum Legibus Imperii, cum obfervantia & libertate Germanica pugnare cenfuerunt. Diffuafum Marchioni, ne infolitis pareret mandatis, quæ a Confiliariis Aulicis, novum judicandi ordinem fibi fingentibus, Cæfare ignaro, emiffa. Placuit Marchionis caufam apud Cæfarem agere eumque rogare, ne talibus mandatis porro locum concedat. Singula hæc ad Cæfarem menfe Martio (A. 1601.) perfcripfit Erneftus Fridericus petiitque, ut omnis actio intermitteretur, & ne ægre ferret Cæfar, fi non paruerit mandatis; quod provocatione lis fit fufpenfa. Confultum tamen fibi effe credidit Marchio, fi certo modo pupillarum renuntiaret tutelæ; id quod die 10. Septembr. coram tabellione & teftibus factum. Periculum enim fuerat, ne fententia profcriptionis Pragæ publicaretur a Cæfare. Quem in finem accerfitus quoque a Marchione Bongarfius, ut ab eo fcifcitaretur, num quid opis

(*t*) LINGELSHEMIUS in *Epiftolis Anecdotis ad Jofephum Juntam Archigrammateum Argentoratenfem in Sylloge Anecdotorum* Ayrmanni p. 555.

ERNEST. FRIDER.

esset ab Henrico IV. Galliarum Rege sperandum, vim illaturus si fuerit Cæsar. (u) Marchioni quid responderit Rex, non liquet.

§. XXXIV.

Finis hujus litis.

Georgius Fridericus, Marchionis nostri frater, anno sequente, in Aula cum versaretur Cæsarea, Cæsar omni studio apud fratrem id eum agere jussit, ut testamenti Jacobi & Leonbergensis pactionis tandem habeat rationem, neque mandatis de tradendis puellis, diutius moram injiciat. Ernestus Fridericus vero, die 3. Oct. (A. 1602.) Cæsari scripsit, se renuntiasse tutelæ, liberumque jam esse pupillis, ut in eam, quam velint, partem se vertant.

Hic finis fuit diuturnæ contentionis, quam Marchio breviorem reddere debuisset. At in omnibus ille nimis consilii tenax; præsertim malam cum ingressus est viam. Tanta est efficacia erroris.

Comitia Ratisbon.

Annus sequens vidit Comitia, Ratisbonæ celebrata, in quibus de subsidiis ad bellum Turcicum, de bello Belgico & de lega-

(u) LINGELSHEMIUS *loco alleg.* pag. 565. hæc habet: „Dominus Bongarsius bis per hos dies hac (Heidelberga) transiit, accersitus a Marchione Durlacensi, qui Praga nuntium accepit, fore, ut sententia proscriptionis brevi publicetur adversus ipsum; ob negatam educationem fratris Jacobi filiarum apud Pontificios. Scire cupit, numquid opis in Rege, si vis inferatur.„ Scripta est epistola die 6. Sept. 1601.

ERNEST. FRIDER.

tis, in Belgium mittendis, deliberatum. In subscriptione Recessus Badensibus Hassi fuerunt praepositi, quod indigne tulit Ernestus Fridericus, alternationem, nuper decretam, ad subscribendi quoque ordinem pertinere causatus. Denique Hassis quidem hac vice concessit, sed addita cautione, ut in posterum religiose observaretur de alternatione transactio.

§. XXXV.

Transit. ad sacra Calvin.

Haec dum aguntur, Ernestus Fridericus Calviniana, pridem quae foverat, publice tandem professus est sacra. Educatus ille fuit cum fratribus in religione Lutherana. At Jo. Pistorius, in Aulam hujus Principis circa A. 1577. receptus, Calviniano tum dogmati addictus, prima ejus semina Marchioni communicasse videtur, (x) licet ejus & fratris Jacobi nomina in Formula

(x) Idem postea PISTORIUS ad Catholica sacra Ernestum Fridericum perducturus videbatur. Jo. WESENBECCIUS, Tubingensis Theologus, Doctor & Professor, dein Ulmensis Ecclesiarum Superintendens, in *literis ad Philippum Marbachium*, Ulma die 23. Jul. 1596. scriptis *Argentoratum*, *in Marbachianis Epistolis*, *a Fechtio editis*, pag. 762. ita scribit:
„ Periculum est, ne Pistorius serpentinis gyris animum Ernesti Friderici, Marchionis Badensis, vel tandem expugnet, idque tanto magis, quia Pontificii nihil praetermittunt, quo in suas partes eum pertrahere possint, maxime dum spem ei faciunt, quieta in possessione retinendi Marchionatum Badensem, quem nuper Eduardo Fortunato,

ERNEST. FRIDER.

Concordiæ, A. 1580. Calvinianis opposita, in Catalogo subscribentium compareant. In Gymnasio Durlacensi, quod A. 1586. ab eo apertum, plerique Professores ex Calvinianorum desumti sunt schola. (y) Religionem hanc tamen nonnisi A. 1599. professus est publice, quo librum suum, dogmatis Calviniani defensorem, conscripsit, atque Stafforti, ubi subinde habitabat, sumtibus suis imprimi curavit; (z) amico Electori ut placeret, Friderico Palatino. Extat Epistola Ernesti Friderici ad Wirtenbergæ Ducem, Fridericum, tutorem olim suum, in qua ingenue fatetur, eo ipso tempore Calviniano dogmati se jam firmiter adhæsisse, quo nomine ejus subscripta fuit Concordiæ Formula. (a)

Liber Staffort.

„ vi & armis ademit, si in castra Pontificia sit transiturus. „ Idem timuisse cives Marchicos ostendit Epistola Pauli Cherleri Synodici Secretarii & Pastoris Rœtelæ A. 1595. Dominica post Natalem Domini scripta Rœtela ad Philippum Marbachium Argentinam in FECHTII *Epistolis Marbachianis* pag. 760.

(y) FECHTII *Historia Colloquii Emmeding.* Cap. 3. §. 8. p. 45.

(z) De libro hoc vid. MAJUM in *Annotationibus ad Vitam Reuchlini*, p. 130. sqq.

(a) FECHTII *Hist. Colloquii Emmending.* pag. 43. Epistolæ Marchionis deficit annus.

ERNEST. FRIDER.

§. XXXVI.

Rebellio Pforzh.

Dogmata hæc sua Durlacensibus A. 1600. obtrusit. (*b*) Pforzheimensibus eadem obtrusurus quum esset, cives trecenti undecimo mensis Septembris coiverunt in fœdus, & denuntiarunt Marchioni, nil novi se admissuros in religionis negotio. Quin & Georgii Friderici fratris ejus implorarunt auxilium; qui religiosum eorum zelum rescribens laudavit; suasitque ut agerent modeste; opem pollicitus, si necessitas exigat. Petrus Eberzius, Advocatus caussarum, vir mobilis ingenii, concitaverat cives. In reliquis omnem Marchioni obedientiam Pforzheimenses præstiterunt. (*c*)

Traditio est, eum in itinere mortuum, quod Pforzhemium susceperat, Calviniana ibi sacra militari manu ut obtruderet civibus; atque adeo in hac quoque urbe perficeret, quod ante quadriennium Durlaci perfecit.

§. XXXVII.

(*b*) Dehortati eum sunt ab hoc instituto Philippus Comes Palatinus Neoburgensis, Fridericus Marchio Anspacensis, Fridericus Dux Wirtenbergæ.

(*c*) LINGELSHEMIUS in *Epist. ad Jacobum Bongars.* num. 29. & in *Epistolis Anecdotis apud* AYRMANNUM pag. 567. Sigillo usi sunt cum Inscriptione: *Sigillum Concordiæ Pforzheimensis.*

§. XXXVII.

Quodsi Ernestus Fridericus uno anno minus, quam vixerat, vixisset, successores ejus Marchia fruerentur lautiore. Illo enim, qui mortem ejus præcessit, (1603.) nova terrarum Badensium alienatio occurrit; longe major priore; qua irreparabilem jacturam passa est Marchica Domus. Idem sane Ernestus Fridericus, qui Besighemii & Mundelshemii dominia ante novennium Wirtenbergæ Duci vendidit, eidem Altensteigæ & Liebenzellæ, vetera quoque gentis suæ patrimonia, longe ditiora, permutatione & venditione hoc anno concessit & tradidit. Præfecturæ hæ Wirtenbergicis terris, (*d*) uti Wirtenbergicæ Malsch, & Langensteinbach circumcinctæ Badensibus, frequentium contentionum extiterunt origo. (*e*) Extinguendis his remedii species quærebatur. Permutationis titulus, cum alienatione conjunctus, alienationis invidiam minuere visus est. Numerosior miles, quam superioris Marchiæ occupatio requirere videbatur, Ernestum Fridericum emunxit pecunia. Steinbacum ergo & Malscham cum vico transrhenano Rhodt & cum quadringenties octies mille, septingentis & sexaginta florenis paratæ pecuniæ Ernestus Fridericus accepit,

Altensteigæ & Liebenzell. alienatio.

Tom. IV. P

(*d*) Loca hæc ad Abbatiam Albæ Dominorum pertinebant, quam A. 1535. seculo addixit Wirtenbergicus.

(*e*) Conf. Tom. III. pag. 22. & 113.

ERNEST. FRIDER.

ut Altensteigam (*f*) & Liebenzellam, (*g*) Wirtenbergico traderet. (*h*) Eo periculosius consilium fuit, quod jacturam Domui suæ illatam, venditor tum prævidere non poterat. Quum autem Steinbacum, Ottersvira & Malscha Monasterii Albæ Dominorum olim fuerint dominia, adeoque dubiæ possessionis, Fridericus Marchioni evictionem promisit, (*i*) atque Besigheimense ac Mundelsheimense Dominia in securitatem ei oppigneravit; ita tamen, ut Wirtenbergicus in eorundem possessione, donec eveniat casus, perstaret; futuræ cum Badensibus litis diuturnæ materia; postquam Durlacenses Ottersviram & Malscham Wilhelmo Bada-Badensi restituere coacti sunt. (*k*)

(*f*) Altensteigæ Præfectura hæc loca comprehendit: Altensteig Castrum & oppidum; vicos & villas Egenhausen, Mindesspach, Ettmansveiler, Simmersfelden, Pfrondorff, Rotfelden, Unterjetingen, Gœttelfingen, Altensteig, Beuren, Grœmbach, Durweiler, Spielberg, & partem vicorum Zwerenberg & Hornberg.

(*g*) Liebenzellæ Præfectura continet: Liebenzell oppidum, vicos Haugstetten, Beinberg, Biselberg, Ober- & Unterlengenhart, Maysenbach, Ernstmühl, Thennejecht, Schwarzenberg, Kolbach, Igelsloch, Schemberg, Monakam, & Reichenbach. SATTLER *Beschreibung des Herzogthums Wirtenberg*, Part. II. Cap. 49. §. 3. p. 229.

(*h*) Literæ Permutationis datæ Stutgardiæ d. 20. Dec. 1603.

(*i*) Literæ speciales hac super re datæ eodem mense Dec. 1603.

(*k*) Vid. Tom. III. pag. 113.

Ernest. Frider.

§. XXXVIII.

Judicium de ea.

Iteratæ terrarum Badensium alienationes Ernesti Friderici apud posteros laudem non parum minuerunt. Dubiam Marchiæ superioris possessionem ut sibi servaret, indubiæ possessionis Marchionatus sui bona imprudenter alienavit. Magnæ, quas inde collegit, nummorum summæ disparuerunt, sine fructu ad posteros. Immensi silvarum Badensium tractus ad Wirtenbergicam Domum pervenerunt, quarum exigua tum fuit habita ratio; nunc divitiarum sunt fontes. Adde navigationis præsidia, tum quoque parvi habita. Enzia cum Nicro apud Besighemium jungitur. Nicer apud Manhemium jungitur Rheno. Enzia, Nagolda & Wirma apud Pforzhemium junguntur. Quantum beneficium perdidit Marchio, navigationem continuam & directam Pforzhemio perdens ad Rhenum. Lucrum, ex ingentibus silvis faciendum, hac alienatione amissum. Irreparabile damnum; vulnus cicatricis impatiens, quod nulla secula sanabunt.

§. XXXIX.

Obitus Marchionis.

Obiit Remchingæ, qui locus Durlacum inter & Pforzhemium medius, subita morte oppressus, die XIV. Aprilis A. 1604. cum quadragesimum ætatis annum vix explesset. (*l*) Pforzhemii sepultus est in Choro Collegiatæ. (*m*)

Tom. IV. P 2

(*l*) Majus in *Vita Reuchlini.* p.133. Thuanus Lib. CXXXI. Cap. 17. p. 242.

(*m*) Epitaphium ibi legitur sequens: *Illustrissimus Princeps ac Dominus, Do-*

ERNEST. FRIDER. Character, Varii de Ernesto Friderico & illius & nostro ævo sermones. NICOLAUS REUSNERUS, Silesius, in suis *Therothermis*, sive Aquis Ferinis (*Wildbad*) Wirtenbergæ Ducatus, eum laudibus extollit. Viderat ibi Marchionem A. 1580. atque dein sua Epigrammata, in Thermis composita & Laningæ A. 1581. impressa, ei adscripsit. In his bonitatem & sapientiam Marchionis, ac in Musas favorem celebrat.

Statura. Imperatoriam Ernesti Friderici staturam dilaudant, qui eum propius noverunt. (*n*) Decennio ante mortem inferiore corporis parte contractus, gestatoria semper usus est sella. Contractionem magicis artibus, contra eum adhibitis, adscribunt. (*o*)

Mens vivida. Mens tamen ejus semper erecta & vivida; at nimis ardens, indocilis, flecti nescia & dura; lites ex litibus serens. Eduardo expulso, ad incitas redacto, & mortuo, quid miles numerosus, unde nummi penuria.

---

minus Ernestus Fridericus, Marchio Badensis & Hachbergensis, Landgravius in Susenberg, Dynasta in Rœteln & Badenweiler &c. singulari heroicarum virtutum laude coruscans & quod absque assentationis studio dixerimus, prudentia Principe digna ita excellens, ut superiorem suo tempore nullum, parem vix haberet, in ipso virilis ætatis flore, miseris vitæ humanæ exutus & diuturnis gravissimisque morbis liberatus, patriam cœlestem repetiit, natus A. Christi MDLX. XVII. Octobris, mortuus A. Christi MDCIV. XIV. Aprilis.

(*n*) JÜNGLERUS.

(*o*) *Idem.*

Ernest. Frider.

§. XL.

Unionis Evangelic. initia.

Cum Palatina Domo constans ei fuit amicitiæ vinculum. Inductu ejus Ernestus Fridericus sacra mutavit, atque confœderationibus Protestantium, religionis causa factis, accessit; ex quibus tandem, sexennio post mortem ejus, Evangelica illa enata est Unio; tot caussa malorum, quæ Germanos contra Germanos armavit; quæ Palatinos atque Badenses, imo omnem fere Germaniam per triginta perdidit annos. Inquies Principis in religionis quoque negotio animus omnis generis motus civiles, domesticos, quin & ecclesiasticos suscitavit; quibus ille carere potuisset, debuisset. Implacabiles Wirtenbergensium & Wittenbergensium Theologorum iras, debiles quidem, at non necessarias, Staffortico suo Libro in se concitavit. Quid opus erat, de ubiquitate, de communicatione idiomatum, de prædestinatione Marchio ut disputaret Badensis, atque his super rebus conscriberet librum; major futurus, si a controversiis his abstinuisset.

§. XLI.

Amor. literar.

Æternum amoris ejus in Literas monumentum est Schola, magnis sumptibus Durlaci erecta, dotata; quæ nunquam magis floruit, quam flammis Gallicis cum fuisset vicina; restaurata post bellum; Carlsruhæ jam florens. Inter eruditos, quos Marchio noster ornavit, amavit, reputandus est quoque Justus Reuberus, Scriptoribus Rerum Germanicarum in lucem edi-

ERNEST. FRIDER.

tis notus, cujus calamo & consiliis in negotiis publicis frequenter est usus; cui Præfecturam Etlingensem administrandam commisit. Biennio post Marchionem decessit.

Palat. Godesav.

Nec silentio prætereundum, quod eo in loco, ubi Godesaviæ Monasterium olim extiterat, Ernestus Fridericus novum palatium exstruxerit, (p) amœnum & elegans, in quo sæpe versatus est, quod A. 1689. flammis bellicis consumtum. (q)

Ordo novus.

Denique & Ordo Equester ab eo constitutus est A. 1584. cui *Fasciæ cæruleæ* imposuit nomen. Successor ejus A. 1608. mutato nomine, ab *Aureis Scopulis* eum maluit appellari. (r).

§. XLII.

Uxor.

Ernesti Friderici uxor fuit Anna, Edzardi II. Comitis Frisiæ Orientalis, filia, ex Catharina Suecica Gustavi I. Regis filia, Cæciliæ Badensis sorore. Nata Aurici in Frisia d. 26. Junii 1562. Anna hæc primo matrimonio A. 1583. nupserat Ludovico, Electori Palatino; eoque intra annum nuptialem extincto, in Ernesti Friderici thorum d. 21. Decembris 1585. transivit. Superstes Marchioni tertias cum Julio Henrico, Lauenburgico Duce, nuptias die 7. Martii 1617. Grabæ contraxit; fœmina, quæ nulli maritorum sobolem procreavit. Obiit A. 1621.

(p) Cœptum est ædificari A. 1588.

(q) Vid. FRID. THEOB. SAHLERI *descriptionem Godesaviæ* in SCHOEPFLI *libro de Nordgavia*.

(r) Der Blauen Binden. Posterior, der Guldenen Klipp.

CAPUT IV.

JACOBUS III.

A. 1577 - - 1590.

§. I.

Brevis est, at digna memoratu, vita Marchionis Jacobi, quem Germania, Italia, Belgium, Cæsar & Pontifex Romanus amarunt: cujus dotes admirati sunt multi: cujus vita longior si fuisset, magnam Badensibus terris induxisset rerum conversionem. Natus est Jacobus A. 1562. die 26. Maji, Pforzhemii, ubi ante translatam Durlacum regiminis sedem habitaverant Marchiones, lineæ Pforzheimensis, quæ dein Durlacensis appellata. Mortuo patre communem cum fratribus tutorem, Wirtenbergæ Ducem, accepit. Ob ingenium excellens, literis colendis aptissimum, anno XV. ætatis, Tubingam & anno sequenti Argento- Jacobi initia.

ratum eſt miſſus, ut, quæ domi jecerat fundamenta, apud exteros perficeret. Argentorati elegantioribus litteris & Philoſophiæ per biennium incubuit; Electoris Trevirenſis Jacobi, magni patrui, animatus exemplo.

A. 1581. ſub Comitis Hachbergæ nomine, ad Gallos & Italos profectus eſt, Joſua Scherero a Schwarzenberg Ephoro uſus.

§. II.

Artes militares.

Ex Italia Vindelicorum Auguſtam ſe contulit, ubi A.1582. Comitia Imperii habuerat Cæſar. (a) Vigeſimum ætatis annum tum decurrebat Jacobus. Corporis & oris venuſtas, ſuavitas morum & Cæſaris & Procerum ei conciliarunt amorem; quem plurium Europæ linguarum notitia, qua polluerat, non parum adauxit. Poſt reditum ſingularis ejus in artes militares propenſio manifeſtare ſe cœpit. Studiis litterarum exercitatio armorum ſucceſſit; in qua tantos etiam brevi tempore fecit progreſſus, ut in equeſtribus ludis paſſim reportaverit palmam. Doctrina militaris ei connata, non inſtillata videbatur. Veteres bellicæ artis ſcriptores præ ceteris legit & ſubjunxit juniores; linguarum cognitione non parum adjutus.

(a) Errat FECHTIUS in *Hiſt. Colloq. Emmed.* Cap. 1. §. 6. ubi Comitia hæc Auguſt. ad A. 1580. rejicit.

§. III.

Inter hæc Colonienſe A. 1582. exortum eſt bellum, in quo Ludovicus, Palatinus Elector, Gebhardi Truchſeſſii, Electoris, ad Proteſtantium ſacra transeuntis, partes tuebatur. Miſſus ab eo cum copiis in auxilium ejus frater Caſimirus, quem comitatus eſt Marchio noſter Jacobus. Quum autem Palatinus, A. 1583. moriens, impuberem reliquiſſet filium, Fridericum IV. Caſimirus, tutelæ ſuſcipiendæ cauſſa & cum eo Jacobus noſter domum redierunt. (b) Paulo poſt tamen ad idem Colonienſe bellum rediit Jacobus; ſed contrarias partes ſecutus. Sanguinis vinculum, quod inter eum & Erneſtum Bavarum, Gebhardi in Electoratu Colonienſi æmulum, interceſſerat, (c) animum Jacobi induxit, ut non modo pro eo corriperet arma, ſed & mutuis officiis arcta cum eo amicitia jungeretur. Noveſium, Colonienſis Electoratus Civitas, in poteſtatem Batavorum devenerat. Ad eam Hiſpanicis armis recipiendam Alexander feſtinavit Farneſius. Jacobum Erneſtus rogavit Elector, ut equites Germanos ad urbis obſidionem adduceret, annuumque ei inſuper conſtituit ſtipendium, ut pro Colonienſis Archiepiſcopatus defenſione mille equites & peditum ſigna viginti ſub Bellum Colonienſe.

(b) Isselt *de Bello Colon.* Lib. IV. pag. 395.

(c) Jacobi Marchionis avus, Erneſtus, frater fuerat Philippi, cujus filia Ma-

armis haberet. In expeditione hac Farnesio ita adhæsit Jacobus, ut ab eo fere nunquam discederet. (*d*) Observavit quid faceret; audivit consilia; obambulantem in castris, ad hostium usque portas progredientem, comitatus; magni Imperatoris in eo miratus exemplar. Novesio capto, cum eodem Alexandro ad Rhenobergæ obsidionem progressus, misso in hiberna milite, rediit domum, præcipua belli gerendi momenta a tanto Duce edoctus. Virtutis ejus & fortitudinis fama ad Hispanicam usque Aulam penetraverat, ad quam ille, diutius si vixisset, se appliciturus videbatur; eo faciliore consilio, quod per dotalia uxoris suæ Culenbergicæ apud Geldros bona, Regis Hispaniæ devenisset Vasallus.

---

ria Jacobæa fuit avia Electoris Coloniensis Ernesti. Docet hoc Tabella sequens:

Christophorus March. Bad.

Philippus	Ernestus
Maria Jacobæa, uxor Wilhelmi IV. Bavariæ Ducis.	Carolus II.
Albertus IV.	Jacobus March. Bad.
Wilhelmus V. Bavariæ Dux.	Ernestus Elector Colon.

(*d*) PISTORIUS *in Vita Jacobi* pag. 12.

§. IV.

In diviſione terrarum Bada - Durlacenſium inter tres fratres A. 1584. Marchiam Hachbergæ accepit Jacobus; (e) cujus regimen ei a tutoribus traditum. Regimen adit.

Wirtenbergæ Dux, adoleſcentium Marchionum qui geſſerat tutelam, ab eo & a fratre ejus natu majore, Erneſto Friderico, exegit, ut Auguſtanæ Confeſſioni, Carolo V. in Comitiis exhibitæ, & Formulæ Concordiæ, A. 1580. in Saxonia conditæ, conſtanter ſe adhæſuros profiterentur. Tutori reſponderunt Marchiones, ab Auguſtana Confeſſione, quam a teneris didicerant, ſe non diſceſſuros, at Formulæ Concordiæ ſe nondum poſſe accedere, quod capita ejus nondum ſatis expenderint.

Eodem anno Jacobus cum Johanne Caſimiro, Reinhardo & Johanne, Comitibus Palatinis, & cum fratre ſuo Erneſto Friderico, ad Johannem Manderſcheidium, Epiſcopum Argentinenſem, literas ſcripſit, quibus Canonicorum Proteſtantium Argentinenſis Capituli cauſſam commendavit. (f)

Numeroſa Germanorum equitum peditumque agmina in Henrici Navarræ Regis auxilium in Galliam quum A. 1587. con-

(e) Conf. vita Erneſti Friderici. pag. 72.

(f) Extant literæ in Libello: *Auſsſchreiben und Bericht Georgen von Sayn &c.* *inter Documenta* num. XXXIV.

tenderent, Alſatiæ Sueviæque Ordines, publicæ tranquillitati timentes, fœdere inter ſe juncti, copias conduxerunt, iisque Marchionem præfecerunt Jacobum; qui & anno ſequente Brisgovicorum feudorum inveſtituram, a Baſilienſi Epiſcopo, Jacobo Chriſtophoro, Brundrutti, ſuo & fratrum nomine, ſuſcepit.

§. V.

Lotharingo militat.

Bellica Jacobi gloria indies apud exteros increvit. Lotharingiæ Dux iisdem conditionibus, quibus Colonienſis Elector, ejus ſibi expetiit auxilia. Enimvero in turbis illis religionis, quæ ſub Henrico III. Rege apud Gallos continuatæ ſunt, Carolus II. Lotharingiæ Dux, partibus Guiſiorum adhærens, Henrico Roberto, Boullionæo, Hugonottorum fautori, eoque defuncto, Carolæ Eliſabethæ, filiæ ejus, intulit bellum, quod Germanorum Proteſtantium exercitus, quem Boullionæus ducebat, per Lotharingiam tranſiens, late omnia vaſtaſſet. Lotharingiæ Dux Jametium, Ducatus ſui feudum, a Boullioniis Ducibus poſſeſſum, fine anni 1587. obſedit. Obſidio per anni ſpatium protracta. Urbs menſe Decembri A. 1588. Caſtrum, urbi ſubjectum, A. 1589. menſe Julio in Lotharingiæ Ducis poteſtatem pervenit. (g) Ad obſidionem hanc eo felicius peragendam, Jacobus Germanorum

(g) THUANUS Lib. XCVI. Cap. 6. CALMET *Hiſt. de Lorraine* Tom. V. pag. 812.

JAC. III.

peditum auxilia, suis conscripta sumtibus, Lotharingo submisit. Ex his quatuor turmae in Galliam progressae sunt, jussu Lotharingi, ut Mayennio sub Duce contra Henricum Navarrae Regem militarent. Militum Badensium virtus multos tum laudatores invenit. (h)

§. VI.

Dynastia Bitensis oppigner.

Lotharingus in securitatem debiti A. 1589. Bitensem (*Bitsch*) Dynastiam oppigneravit Marchioni. (i) Dynastia haec a seculi XIII. temporibus in Bipontii Comitum manibus fuerat. Margaretha, Jacobi, ejus stirpis postremi, A. 1570. defuncti, filia, Philippo V. Comiti Hanovio - Lichtenbergico nupserat, A. 1569. ante patrem extincta. Hanoviae Comes, virtute conjugis suae defunctae, in Bitensem Dynastiam sibi jus vindicans, a Duce Lotharingiae investituram obtinuit. Sed litem illi movit Philippus Leininga-Westerburgicus Comes, qui Amaliam, Simonis Weckeri filiam, duxerat uxorem. Simon hic frater natu major

Q 3

(h) PISTORIUS *Orat. I.* pag. 56.

(i) BERNHARDI HERZOG *Chron. Alsat.* Lib. II. pag. 232. & 233. In literis A. 1592. quarum mentionem in Ernesti Friderici vita injecimus, Dynastia haec quoque Badensium pignus (*Pfandschaft*) vocatur. Alibi eandem Dynastiam titulo emtionis venditionis ad Badenses pervenisse legas.

fuerat Jacobi. (k) Lotharingiæ Dux, mutata ſententia, in Leiningenſis partes transivit. Hanovius ad Cameram Imperii detulit litem. Hac durante, Lotharingus Bitenſem Dynaſtiam Jacobo noſtro Marchioni oppigneravit; qui poſſeſſionem ejus adivit fratrique Erneſto Friderico, ſucceſſori, reliquit. (l)

§. VII.

Conſilium mutandæ religionis.

Hæc dum aguntur, de tranſitu ad Romana ſacra cogitavit Jacobus. Primus hac de re A. 1587. increbuit rumor. Frequentes hinc litteræ, quas frater ejus & Eliſabetha ſoror, Philippus Ludovicus, Palatinus Princeps, Ludovicus Wirtenbergæ Dux, Fridericus Montisbeliardæ Comes, Ludovicus Landgravius Haſſiæ, aliique ad eum ſcripſerunt, a propoſito ut eum averterent. At Ferdinandus Archidux Auſtriæ, Guilielmus Bavariæ Dux, Andreas de Auſtria, Cardinalis, Johannes Argentinenſis Epiſcopus, literis quoque ſuis eum in propoſito firmarunt; auxilium & opem ei, ſi opus eſſet, polliciti.

Italicum iter, militia Belgica ſub Alexandro Farneſio, amicitiæ vinculum cum Electore Colonienſi, Erneſto Bavaro, & cum Lotharingiæ Duce, cum Ferdinando Archiduce, cum Wilhelmo

(k) CALMET. *loc. alleg.* pag. 762. ſeq.

(l) Vide Erneſtum Fridericum. pag. 83.

Bavariæ Duce & cum Pontificio ad Helvetios legato, Octavio, Alexandrino Episcopo, familiares ei reddiderant ritus Romanos. His accessit Pistorius, singularis loquentiæ vir, qui quotidie Marchionem obsedit; dubium & vacillantem in proposito firmavit.

§. VIII.

In re tam gravi autem temere aut leviter ne egisse videretur Jacobus, hortante Pistorio, super capita quædam fidei colloquia duo, alterum Badæ; alterum Emmedingæ instituit. Colloquia duo instituit.

Badense habitum A. 1589. (*m*) inter Jacobum Andreæ & Jacobum Heerbraudum, Tubingenses Theologos, ab una & inter Jo. Pistorium, cui Theodorus Busæus, Jesuita, Collegii Molsheimensis in Alsatia Rector, se junxerat. Colloquio hoc Jacobum, in religione nutantem, Pistorius ad sacra Romana reducere studuerat; ille qui nuper ex Lutherano Calvinianus, ad Calviniana sacra Ernestum Fridericum, Jacobi nostri fratrem, perduxerat. (*n*)

Badensis autem Colloquii successus, quum non omni ex parte expectationi respondisset Pistorii, Jacobum induxit, ut aliud

(*m*) Acta hujus Colloquii Badensis prodierunt Tubingæ A. 1590. Colloquium Emmedingæ haberi debuerat, sed Eduardus Fortunatus eidem interesse cupiens, induxit Jacobum, ut illud Badæ indiceret.

(*n*) Jacobus Andreæ objecit Pistorio, quod utrumque fratrem ad Calviniana primum, dein ad Romana sacra perducere studuerit. Vid. *Acta Colloquii Badensis* pag. 210. & FECHTII *historiam Colloquii Emmeding.* p. 55.

Colloquium in annum sequentem indiceret Emmedingae, in Marchia Hachbergæ, ad quod Argentina evocatus est Pappus, Theologus Doctor. (o)

§. IX.

Transitus ad sacra Romana.

Finito hoc Colloquio, Jacobus publice professus est, quod foverat occulte. Tennebaci enim, quod Cisterciensium Monasterium, bihorio Emmedinga distans, A. 1590. die 15. Julii ad sacra Romana solenni ritu & ceremonia transivit; inter omnes Lutheranos Principes primus, si audias Pistorium. (p) At patruus magnus Jacobi, Philippus Bada-Badensis, Christophori filius, plures per annos Protestantium sacra professus, A. 1532. in terris suis illa rursus suppressit, uti supra ostensum. (q) Philippus II. Philiberti filius, Bernhardi, Bada-Badensium satoris, nepos

(o) PISTORIUS edidit A. 1591. *Des Colloquii zu Emmedingen Summarischer Innhalt.* Colloquii Emmedingensis Historiam, una cum Protocollo edidit Fechtius, Rostochii 1694. 8vo.

(p) *In Oratione I. de Jacobo Marchione* pag. 19. & *Oratione II.* p. 129. THEODORUS BUSAEUS, Molsheimensis Alsatiæ Collegii Rector, professionem Marchionis recepit. Aderant Martinus, Abbas Tennebacensis, Marcus Episcopus Lydæ, Suffraganeus Basiliensis, Georgius Hænlinus, Rector Academiæ Friburgensis, Vid. FECHTII *Hist. Colloq. Emmed.* Cap. XV. §. 16.

(q) Tom. II. pag. 333.

pos, cum perveniſſet ad regimen, eadem hæc ſacra, quæ ſub patre & avo in Marchia ſuperiore obtinuerant, A. 1571. abrogavit. (r)

Mutatæ a Jacobo religionis cauſſas perſcripſit Piſtorius, quæ A. 1591. adeoque poſt mortem Jacobi apud Colonienſes prodierunt. (s)

Tranſitus hujus occaſione ſupplicationem ad Baſilicas Romanas Sixtus V. decrevit; ipſe Cardinalium ſtipatus Collegio ad Eccleſiam S. Mariæ Teutonicorum nudis pedibus proceſſit, magna multitudine ſacerdotum comitatus; quæ ceremonia mortem ejus promovit; paucis enim poſt diebus deceſſit. (t) Breve Pontificis

(r) Tom. III. pag. 54.

(s) Extat quoque in Tabulario Bada-Durlacenſi Scriptum ſub titulo: *Relatione fatta ſopra la converſione del Sereniſſimo Signore Marcheſe Giacomo di Baden al Cardinale Palcotto.*

(t) Supplicationem hanc his verbis deſcribit Pistorius *Orat. I.* pag. 106. „ Ibi tum Romæ, Badenſium-Marchionum amplitudo & noſtri Principis „ ſanctitas eminuit, cum Jacobi, Badenſis Marchionis nomine & geri „ ſupplicationem & aperiri templa & incedere maximis ceremoniis „ Pontificem, Principem religionis, Vicarium Chriſti, Caput a Chriſto „ conſtitutum Eccleſiæ, viderent cives, cum in ipſius Pontificis, in ſacerdotum, in civium omnium ore atque commemoratione, Chriſtianus Princeps Jacobus & ſtirps ejus Badenſis Marchionatus verſaretur, „ cum Roma, arx omnium terrarum pulcherrima & domicilium Im-

JAC. III.

ad Marchionem, Jacobo jam mortuo, allatum. Helvetii Cantones Romano-Catholici, a Nuntio Apoſtolico invitati, ſuam quoque lætitiam feſtivitatibus publicis teſtati ſunt.

§. X.

Reformatio.

Paulo ante mortem Jacobi prodiit ejus edictum, quo Paſtores Lutherani poſt trimeſtre ſpatium emigrare juſſi ſunt. Andreas, Cardinalis Auſtriacus, Conſtantienſis Epiſcopus, Suffraganeum ſuum miſit, Balthaſarum, Epiſcopum Aſcalonenſem, qui, Marchione graviter decumbente, Emmedingenſem & alias Marchiæ Hachbergenſis Eccleſias initiavit. Sacerdotes tamen Romanos, ne ubivis introduceret, populus, Lutheranæ religioni addi-

„ perii & gloria, nomen Badenſis Marchionatus ſic ſonaret, ut in cœ„ lum usque efferetur. Iſtum triumphum, qualem a multorum homi„ num memoria Princeps Germanus nullus deportavit, Roma abſenti „ Jacobo, Badenſi Principi, viginti octo annorum juveni, glorioſiſſime „ conſtituit & memoriam clariſſimæ familiæ, pulcherrimo teſtimonio „ amplificatam, inſtauravit, quam nulla unquam obſcurabit nox & nul„ la delebit oblivio, quousque Urbis Romæ lux & dignitas ſtabit.„ Extant quoque hac de re in Tabulario Bada-Durlacenſi litteræ Georgii Friderici ad Erneſtum Fridericum, lingua latina ſcriptæ Senis d. 5. Sept. 1590. Item literæ Viti Diterici ab Eyb, Marchionis Georgii Friderici Ephori, datæ eodem die & anno. Add. GELTIUS ROGERIUS in *Vita Sixti V. Italice ſcripta*, Part. II. Lib. V. pag. 467.

ctus, & præmatura Jacobi mors impedivit. (u) Eo enim defuncto, reliquarum Hachbergæ Ecclefiarum confecratio Conftantienfi Suffraganeo interdicta; Sacerdotes Catholici, quorum unus tantum parochiam adierat, ab Ernefto Friderico Marchia abftinere juffi funt. (x) Paftores Lutherani, quorum expulfionis tempus nondum advenerat, fubftiterunt.

Emmedingam paulo ante mortem Jacobus ex vico in oppidum provinciale convertit; Principatus fui ibi conftituturus fedem, atque adeo ex montano Hachbergæ caftro defcenfurus in planum. Rudera & reliquiæ murorum, paffim tum repertæ, docuerunt, locum antiquitus jam fuiffe mœnibus cinctum. Hachbergæ Marchiones a longo jam tempore Emmedingæ domum habuere, quæ etiamnum fubfiftit.

§. XI.

Valetudo adverfa, qua pridem laborabat, Jacobum induxit, ut Julio menfe iter ad Carolum, Zolleræ Comitem, amicum fuum, Sigmaringam fufciperet; aquis medicatis ufurus. Tertia hebdomade rediit Emmedingam die VIII. Augufti, ut, quæ Morbus Jacobi.

(u) Fechtius in Hift. Colloquii Emmeding. Cap. XVI. ubi egit de reformatione Ecclefiar. Hachberg.

(x) Elifabethæ tamen viduæ poftea ad audiendam miffam facerdos conceffus eft.

JAC. III. ad inaugurationis Ecclesiasticæ festum necessaria videbantur, pararet. Die sequenti diarrhœa violenta correptus, nono morbi die, continuis agitatus doloribus, decessit. Medicus, Friburgo vocatus, Mœckius & brevi post accedens Pistorius, ex pustulis nigris, quæ in corpore mortui se manifestarunt, & ex ventriculo, tribus locis perforato, venenum Jacobo datum conjectati sunt. (y) Alii

(y) PISTORIUS in *Orat. I. de vita & morbo Jacobi* pag. 64. ait, ventriculum tribus locis, ubi venenum adhæserat, perforatum, ad tertiam usque pelliculam, erosis duris interioribus duabus tunicis. Addit foramen unum fabam, reliqua duo pisum æquasse, diuturnam diarrhœam & acrimoniam veneni sulcos in intestinis duxisse, præsertim in intestino recto. PISTORIUS hunc in finem edidit A. 1590. *Wahrhafte Beschreibung, was sich bey Herrn Jacob Marggraffen letzter Kranckheit und Ableben verlauffen* &c. Videatur idem in orationibus de vita & morte Jacobi p. 64. & 137.

Anatomicos si audias, certa nulla propinati veneni, ex relatione Pistorii cognoscuntur indicia. Neque enim vomitum, neque conatum vomendi, neque intraneorum inflammationem, neque atrum eorundem viscerum colorem annotavit. Venenum porro ad intestinum rectum pervenire non potest, quando vim suam lethiferam in ventriculo primoque intestino statim exequitur. Pistorius ipse in Oratione altera de Jacobi morte, diuturna principem præcordiorum palpitatione, diuturna item diarrhœa, jam ante, quam acidulas biberet, quin & durante earundem usu, laborasse profitetur. Semina itaque morbi jam antea extiterunt in ventriculo, quæ sensim evoluta, causam morti præbuisse videntur, sine veneno.

frequenti nimis acidularum usui ejus morbum adscribunt, (z) quos consutat Pistorius, qui spiritum efflantis excepit, tantam nocendi vim acidulis non tribui posse contendens. Præsentes quoque fuerant Metternichius, Bavariæ legatus, (a) & Carolus Zolleranus.

§. XII.

Decessit die 17. Augusti A. 1590. styli novi, Emmedingæ, anno XXVIII. ætatis. Mors & sepultura.

Pistorius (b) scribit, Jacobum ultima voluntate ordinasse, funus mediocri sumtu ut efferretur & pompa, atque ut Badæ, ceremoniis Catholicis corpus humaretur. At Ernesti Friderici, fratris sui senioris, jussu Pforzhemii sepultus est Jacobus, die 4. Septembris. In transactione Leonbergensi, inter Ernestum Fridericum Marchionem & Wilhelmum Bavarum A. 1594. inita, (c)

(z) Ernestus Schaperus, Medicus Rostochiensium Professor A. 1694. responso erudito docuit, symptomata stomachi, post mortem Jacobi reperta, non absolute esse indicia veneni. Responsum vide apud Fechtium *Hist. Colloq. Emmeding.* pag. 357.

(a) Metternichius, Spirensis Ecclesiæ Canonicus, a Bavaro missus, ornatum, Aulicæ Jacobi Ecclesiæ inserviturum, attulit Emmedingam. Fechtius Cap. 16. §. 6.

(b) *Orat. I. de Vita Jacobi*, pag. 43.

(c) Vide supra in Vita Ernesti Friderici. pag. 79.

conventum, ut monumentum, principe dignum, illi poneretur Pfortzhemii.

§. XIII.

Character.

Sublimioris fuit animi Princeps Jacobus, Ernestum inter fratrem atque Georgium medius, quos dotibus & rebus gestis fortasse superasset, si eos ætate æquasset. Patiens laborum, aëris & victus molestias perferre assuetus, contra pericula animo firmus, in consiliis prudens & exquisiti ultra ætatem judicii, cum alacritate in exequendo conjuncti. Animus ad alta semper erectus; in infimos comis, magnum Principem atque bellatorem, si longior accessisset usus, promittebant. Nihil tam arduum, quod non investigandum putaret. Nihil tam reconditum, quod felicitate ingenii non facile assequeretur; singularis in dicendo vis & linguarum peritia. Libros latinos omnibus de rebus, speciatim etiam ecclesiasticis scriptos, legit frequenter. Mechanicarum artium ingens ei studium. Justitiam ejus & moderationem in subditos; affectum in conjugem, indulgentiam in omnes prædicant, qui res gestas ejus vel leviter attigerunt.

§. XIV.

Uxor & liberi.

Consilio matris, quæ eum a bello avocare voluerat, A. 1584. ad matrimonium progressus est Jacobus, ducta Elisabetha, (*d*) Florisii Culenbergæ Comitis & Manderscheidiæ filia,

(*d*) Elisabetha hac antea Jodoco, Comiti in Limburg & Bronckhorst fuerat

quæ post mortem ejus Carolo, Comiti Zollerano, denique Hohensaxio Baroni nupsit, mortua A 1620. Duos hæc filios & totidem filias peperit Jacobo.

Ernestus Carolus A. 1588. natus & mortuus est Hachbergæ; infans bimestris.

Ernestus Jacobus posthumus die 22. Aug. adeoque quindecimo post obitum Jacobi in lucem editus Hachbergæ, ubi Elisabetha mater post obitum Jacobi vixerat, semestris infans decessit. (e)

Anna, primogenita filia, A. 1587. Hachbergæ nata, Volrado, Waldeccio Comiti, A. 1607. nupsit Durlaci; cum anno præcedente Marchicarum terrarum successioni, una cum sorore Jacobæa, renunciasset. Dos decem millium florenorum assignata est Annæ, addita conditione, ut, si absque heredibus decesserit, ad Principem, apud Badenses regnantem, illa pecuniæ summa reverteretur. Anna hæc A. 1648. decessit.

Jacobæa, A. 1589. Emmedingæ nata, cælebs A. 1625. apud sororem obiit. Condidit illa Cal. Febr. 1614. testamentum,

promissa, unde Jacobo lis in Camera Imperiali exorta est. GYLMANN. *Decision. Cameral.* Tom. I. pag. 697. Matrimonium Jacobi cum Elisabetha Coloniæ A. 1584. tractatum. Pacta dotalia die 23. Sept. eodem anno signata sunt.

(e) De Baptismate Ernesti Jacobi inter Catholicos & Protestantes nata est controversia. Sed Ernestus Fridericus doctorem suæ religionis baptisma peragere jussit.

JAC. III. quo debitam legibus portionem matri Elifabethæ reliquit, at reliqua omnia mobilia & immobilia bona & fpeciatim, quæ in Iuliacenfi ditione habuerat, Annæ forori addixit. Liberi hi ut in religione Catholica educarentur, ultima voluntate Jacobus præcepit. Erneftus Fridericus Marchio, fratri fuccedens, fratris præceptum & Cæfaris neglexit, atque Proteftantium doctrina pupillas fuas imbui juffit. (f)

(f) Vide Vitam Ernefti Friderici. pag. 78.

C A-

Georg. Frider.

CAPUT V.

GEORGIUS FRIDERICUS.

A. 1595. ---- 1622.

§. I.

Tumultuosum & strepitans Ernesti Friderici regimen strepitantius insecutum est Georgii Friderici, qui omnes utriusque lineæ Badensis ditiones octodecim per annos solus possedit, si Spanheimenses & Rodemacheranas excipias, quæ in Eduardinorum potestate permanserant. Nec ante, nec post eum, ullus unquam Marchio Badensis ditior aut potentior fuit. Tam numerosum exercitum aluerat nullus. At viribus suis nimium confisus, altiora molitus est; tentans fortunam; quam ob id ipsum semper habuit adversam. Vita ejus malorum est Ilias; speculum Principis, raro fortunati; qui in illa sane incidit tempora, quibus nulli fere Germaniæ Principum licebat esse Introitus.

GEORG. FRIDER.

felici. Politicæ rationes eum induxerant, ut ſedecim annis ante mortem, virens & vegetus deponeret regimen; non filium ex ſe natum, ex ſe quoque ut regnantem aſpiceret, ſed ne Phaëthontis inſtar nimis ardua petens, caſu ſuo Marchiam & numeroſam ſecum everteret prolem. Unde in exponendo vitæ ejus decurſu conſtituendæ ſunt epochæ duæ. Prior, qua rexit; poſterior, qua vixit privatus. Epochas has una pugna diviſit; quæ Principem inter potentem interceſſit & exulem.

§. II.

Hujus Principis initia.

Natus A. 1573. die 30. Januarii ſub communi cum fratribus, poſt patris exceſſum, vixit tutela, ad annum usque 1584. quo fratres ſeniores, a tutoribus liberi, tutores ejus ſunt facti. Puer debilis corpore, morbis obnoxius, brevem vitam promiſit; impar certe viſus laboribus, quos in omni poſtea genere immenſos ſuſtinuit; veneficiis quoque, ſed fruſtra, petitus. (*a*)

Argentorati literis operam dedit A. 1585. Friderico de Watzdorf ephoro uſus. Poſt triennium Veſontionem ſe contulit; cujus urbis Senatus ei & itineris ſociis exercitium religionis ſuæ denegavit in urbe, niſi juſſerit Cæſar. Relicta Veſontione, Dolam conceſſit; ubi ſimile expertus eſt fatum. Erneſtus Fridericus, ſenior fratrum, a Cæſare (*b*) petiit, ut Georgio Friderico

(*a*) JUNGLERUS coætaneus ſcriptor in *Vita Georgii Friderici*, quem vidit.

(*b*) Die 3. Jan. 1589.

Vesontione per aliquod tempus degere liceret. Consensit Imperator, sed hic, mutata sententia, aliquamdiu Basileæ versatus, decimo septimo ætatis anno in Italiam, literarum præsertim causa iter suscepit. In celebri Senensium, veteris Hetruriæ Academia vixerat A. 1590. cum frater Jacobus sacra mutasset. Literæ Senis ad Ernestum Fridericum, die 5. Sept. latino sermone, haud ineleganti, hac super re scriptæ, hodieque supersunt. (c)

§. III.

In fraterna divisione terrarum (d) A. 1584. Sausenbergicæ, Rœtelanæ & Badevillanæ ditiones Georgio Friderico obvenerunt; quibus ex pacto cum Ernesto Friderico Marchia Hachbergensis A. 1595. accessit, ex hereditate Jacobi. Regimen adit.

Tempus hoc est, quo terrarum suarum ipse regimen adiit; Imperii feudis a Rudolfo II. die XII. Dec. Pragæ acceptis. Quadriennio post Jacobus Christophorus, Basiliensium Episcopus Brisgovica ei quoque contulit feuda. Eadem ceremonia A. 1614. a Guilielmo, Episcopo successore, repetita.

Bello inter Episcopos Argentinenses, in schismate electos, durante, Gallicæ in Alsatiam copiæ A. 1597. appulerunt. Geor-

(c) Vide supra in *Vita Jacobi* pag. 128. seqq.

(d) Lege supra pag. 171. seq.

GEORG. FRIDER.

gius Fridericus, destinationis earum ignarus, evocatis vasallis, terrarum Marchicarum defensioni caute & diligenter prospexit.

§. IV.

Bellum Turcicum.

Fervidum illo tempore Cæsari bellum erat cum Turcis, qui præcipuam Hungariæ partem, ipsamque Budam in potestatem redegerant. Vizirius Turcarum, Ibrahimus A. 1600. reliquam Cæsari erepturus Hungariam, omisso Strigonio, quod oppugnare voluerat, cum ingentibus copiis obsedit Canisam, munitissimum Palatinatus Zaladiensis in Hungaria Inferiore oppidum, quo occupato, Stiriam omnem & Austriam cum Illyrico, Turcarum Imperio se adjecturum speraverat. Urbi laboranti in auxilium venit exercitus Hungaricus, Duce Philippo Emanuele, Lotharingo ex Mercorio ramo; cui Georgius Fridericus noster cum copiis se junxerat; suis militans sumptibus; quo zelo Cæsaris Rudolphi sibi conciliavit favorem; qui jam ante non semel Pragæ sermonibus ejus delectatus, magni juvenem amaverat Marchionem. (e) Velitationibus res ab initio bene gesta, sed deficiente annona, Canisa Turcis dedita, (f) quam Ferdinandus Archidux

(e) JUNGLERUS in *Vita Georgii Friderici.*

(f) NICOLAUS ISTHUANFFIUS interfuit bello. Vide *Historiarum ejus* Lib. XXXII. pag. 468. seq. Diarium expeditionis Christiani exercitus ad Canisam, a Secretario Ducis Mercuriani conscriptum, apud BONGARSIUM in *Syndromo Rerum Turcico - Pannonicarum* pag. 326. occurrit.

Georg. Frider.

anno ſequente, Pontificis & Hiſpanorum copiis auctus, recipere, irrito ſed conatu, tentavit. Poſteriori huic expeditioni num interfuerit Marchio, nobis non liquet.

§. V.

Vici Balrechten & Tottingen.

Circa hæc tempora duos ille Briſgoviæ vicos, Balrechtam & Tottingam (g) Marchiæ Hachbergæ conjunxit. Vici hi, Stauffenſium Dynaſtarum patrimonium vetus, a Familia aliquamdiu avulſi, ſed a Wigeris poſſeſſoribus pro trecentis quinquaginta florenis, Jacobo Trutperto & Martino, fratribus, Dynaſtis in Stauffen, A. 1457. rurſus venditi, ad Stauffenſia bona redierunt. Trutpertus apud Jacobum & Carolum I. Marchiones, patrem & filium, ſingulari gratia florens, Carolo, cujus Aulæ præfectus fuit, vicos hos A. 1458. in feudum maſculinum obtulit; fratrum conſenſu. Georgius Leo, Stauffenſium Dynaſtarum poſtremus, A. 1602. ſine prole deceſſit. Georgius Fridericus noſter vicos hos cum Marchia Hachbergæ eodem anno die 16. Aprilis conjunxit; religionis libertate incolis relicta; qui ad hoc usque tempus ſacra Romana libere & ſecure exercent; poſt mutata a Carolo II. ſacra Marchicis terris adjecti.

S 3

Conferatur quoque Ortelius Redivivus Meyeri p. 280. Ens in *Hungariæ Hiſtoria* Lib. VIII. pag. 404. Thuanus *Hiſtoriar.* Lib. CXXIV. §. 11.

(g) In Charta Inveſtituræ vocatur Tœttickeim.

GEORG. FRIDER.

§. VI.

Ernesto Frid. succedit.

Inopinata Ernesti Friderici, sine prole decedentis, morte, inferior Marchia Badensis una cum superiore A. 1604. ad Georgium Fridericum pervenit, qui hereditate hac omnes Bada-Badenses & Bada-Durlacenses terras solus possedit. Mors fratrum seniorum in relictis eorum terris religionis motus concitavit. Mortuo Jacobo, Ernestus Fridericus, successor, pastores Romanos expulerat Marchia Hachbergæ. (*h*) Mortuo Ernesto, Georgius Fridericus Calvinianos ex Marchia inferiore ejecit, sacra Lutherana in illis quoque partibus, Durlaci præsertim, reducens. Eodem anno transactioni, componendis Episcopatus Argentinensis tumultibus in urbe Hagenoa initæ, subscripsit. Quin & pactionem de permutandis Altensteigæ & Liebenzellæ præfecturis inter Ernestum Fridericum & Wirtenbergæ Ducem anno superiore initam, confirmavit. (*i*)

Investituram terrarum, quas fratri succedens nuper acceperat, a Rudolfo II. Imp. per legatum (*k*) A. 1605. cum peteret

(*h*) Vide supra in *Vita Jacobi.*

(*i*) Georgius Fridericus enim ab initio permutationi intercesserat. Tom. III. pag. 115.

(*k*) Josephus Hettlerus, Cancellarius, a Marchione Pragam missus, Pragæ d. 17. Martii vita functus est. Gœlerus Ravenspurgicus, Præfectus Durlacensis, ei in legatione successit.

Pragæ, Marchiæ Bada-Badenſis inveſtituram quoque a Cæſare petiit; Eduardi Fortunati filios, ob natalium defectus, ab omni terrarum ſucceſſione excludi contendens. Ab altera parte Eduardi Fortunati vidua, & filiorum tutores, de retenta per Georgium Fridericum Marchia ſua apud Cæſarem conqueſti, petierunt, ut Eduardina proles patri in dignitatibus & terris ſuccederet. Cæſar die 26. Febr. A. 1605. Pragæ decrevit, ut Marchiæ utriusque inveſtitura Georgio Friderico concederetur, reſervata tamen actione pupillis. Eidem decreto inſertum, ut Georgius Fridericus, de ſuperiore Marchia impetitus, ſe ſiſtat judicio, in cauſam deſcendat, &, injuncta ſi fuerit reſtitutio, pareat. Eduardi Fortunati viduam & liberos in poſſeſſione eorum, quæ tenent, ne turbet. Tributa reſidua confeſtim; debita ſuperiori Marchiæ inhærentia, pedetentim perſolvat. In ſacris nihil immutet, Catholicam religionem priſtino in ſtatu relinquat. Maximiliano Archiduci, Cæſaris fratri, cura hujus cauſſæ commiſſa. (*l*) Inveſtitura die IV. April. Georgio Friderico abſenti collata.

§. VII.

Comitatus Spanheim.

Sed & alio ejusdem anni (A. 1605.) decreto Palatinus Elector, Badenſes utriusque Comitatus Spanheimenſis partes

(*l*) Decretum hoc extat in Scripto, tempore Pacis Weſtphalicæ impreſſo, ſub rubro: „ *Information wegen der in der bekandten Oberbadiſchen Sachen* „ *vermeindlich vorgeſchützten beyden Exceptionum* &c. pag. 23.

GEORG. FRIDER. Georgio Friderico reſtituere juſſus in ulterioris Comitatus communionem illum ſtatim admiſit; Præfectura Caſtellaunenſi excepta, quam Eduardini alimentorum nomine retinuerunt. Citerioris vero Comitatus pars Badenſis, ob reſiduos cenſus & debita, in Electoris poteſtate permanſit usque ad A. 1622. quo Wilhelmus Marchio omnes Spanhemii partes Badenſes, cum reliquis Marchiæ ſuperioris ditionibus recepit. (*m*)

Varia. Nec prætereundum ſilentio, quod Cancellarium Badenſem, inveſtituræ cauſſa Pragæ hærentem, monuerit Cæſar, (*n*) ne tradendis Jacobi mortui filiabus, moram injiceret Marchio, ſed poteſtati legatorum, quos propediem Cæſar miſſurus ſit, traderet puellas. Traditio tamen locum non habuit, quod Principes, doctrina Proteſtantium a teneris imbutæ, & abdicata tutela ſui juris factæ, Georgii Friderici aulam relinquere noluerunt. (*o*)

Philippus, Eduardi Fortunati frater, de Marchia ſuperiore, Georgio Friderico eripienda, tum temporis iniverat conſilium. Res detecta. Philippus in Hachbergæ Caſtro arctiori mandatus cuſtodiæ, poſt XV. annos captivus deceſſit. (*p*)

(*m*) Vide Tom. III. pag. 86.

(*n*) Decretum die 26. Febr. ſcriptum.

(*o*) A. 1604. die 10. Auguſt. Maximiliano Bavaro, puellas has Principes tradi poſtulanti, Georgius Fridericus eodem modo reſpondit.

(*p*) Adi Tom. III. pag. 50.

§. VIII.

Causa Donaverd.

Apud Badenses hæc dum geruntur, aucta est in interiore Germania Catholicos inter & Protestantes simultas. Diuturnis Protestantium de Camera Imperii, de Judicio Aulico, aliisque de religione querelis Donaverdensis caussa A. 1606. accessit. Liberam hanc Imperii Civitatem, in Circulo Suevico sitam, quæ jam ante Pacem Augustanam Confessioni Augustanæ adhæserat, Rudolfus II. Imperator, ob turbata Catholicorum sacra, proscripsit, læsæ pacis publicæ crimen illi impingens. Cæsarem durius in Donaverdenses egisse, a Protestantibus creditum est. Querimonia hæc & ejusdem generis aliæ Electorem Palatinum, Neoburgi & Wirtenbergæ Duces, Onolsbacensem & Georgium Fridericum nostrum, Marchiones, induxerant, ut mense Majo A. 1607. arctiori se adstringerent fœderi & de milite conscribendo certas inter se leges inirent. (q) Iidem Principes, cum nonnullis Imperii Civitatibus, pro Donawerdensi apud Cæsarem intercesserunt. Cognitionem hujus rei ad se solum atque ad Judicium Aulicum pertinere Cæsar respondit. (r) Bavariæ Duci, invitis Imperii legibus, delata est executio pœnæ. Bavarus fine anni justo exercitu urbem obsedit, occupavit. Wirtenbergicus, Circuli Suevi-

(q) Lingelshemius in Epistola 75. *ad Bongarsium.*

(r) Idem *Epist.* 80.

GEORG. FRIDER.

ci Dux, cui ſecundum Germaniæ leges, demandanda fuiſſet executio, læſum ſe queſtus, Evangelicos Sueviæ Ordines ad Conventum Ulmam evocavit, cui non interfuit Georgius Fridericus noſter; de jure, Evangelicos Status in Circulo convocandi, cum Wirtenbergico contendens. (*s t*)

§. IX.

Comitia Ratisbon. A. 1608.

In Conventu hoc res ad proxima remittebatur Comitia, quæ A. 1608. Ratisbonæ magnos inter motus celebrata fuerunt. In illis Ferdinandus Archidux Cæſaris vices peregit. Proteſtantes aperte profeſſi ſunt, niſi propoſita aboleantur gravamina & Donaverda Civitas priſtino ſtatui reſtituatur, nulla ſe Cæſari ad Turcicum bellum ſuppeditaturos ſubſidia.

Ad Comitia hæc Georgius Fridericus miſerat legatos; quibus, Marchiæ ſuperioris intuitu, mota eſt controverſia de loco.

(*st*) LINGELSHEMIUS *Epiſt.* 81. d. 12. Dec. ita ſcribit: „ Nos anxios habet „ Bavarica expeditio: nam conſtat nobis, Monachii delectum habitum „ & recenſitos ſepties mille equites, ſedecim mille peditum. Hic ap- „ paratus nimius ad domandum oppidulum Donawerdam, & cives illi „ ad omnia ſubeunda parati tamen, neque illis unquam ſpes auxilii; „ Nam quod Würtenbergicus 6. Dec. Conventus habuit Ulmæ Circuli, „ ad quos evocavit Evangelicos tantum, atque adeo Badenſis ſuos „ non miſit, neſcio quæ prætexens, inde ego nihil ſolidi ſperare poſ- „ ſum. „

Eduardini tutores, ad Comitia vocati, ſibi locum vindicabant. GEORG. FRIDER.
Cæſar Kal. Febr. pro Georgio Friderico tandem pronuntiavit; addita nihilominus cautione, pupillorum juribus ne fraudi id eſſet. (u) Addiderunt Cæſarei, cauſſam eorum in Aulico mox decidendam Judicio. (x)

§. X.

Proteſtantes hæc permoverant, ut non expectato Comitiorum exitu, Ratisbona diſcederent, habitoque Aſchuſii apud Francos, Majo menſe, Conventu, novum pro tuenda religione ſua conderent fœdus, (y) quod, inſequente Auguſto menſe, Rotenburgi in alio Fœderatorum Conventu firmatum, in quo fœderis præſes deſignatus eſt Palatinus Elector. Diſtributæ inter ſocios curæ; imperata pecunia; omnia præparata ad bellum. Præter Chriſtianum Anhaltinum, qui Electoris Palatini vices gerebat, Joachimus quoque Erneſtus, Brandeburgicus Marchio, Wolfgangus Wilhelmus, Neoburgi Dux & Wirtenbergæ Ducis aderant legati. Conventus Unitorum.

(u) Jam ante Marchio in Circuli Suevici Conventibus intuitu Marchiæ ſuperioris obtinuerat locum.

(x) LONDORP. *Acta publ.* Tom. I. pag. 57.

(y) CARAFA *Germaniæ Sacræ reſtauratæ* p. 40. ſq.

Georg. Frider.

§. XI.

Confilia deMarchia fuper.

Tractata tum quoque Caufa Badenfis. Eduardinorum tutores litem ad Aulicum detulerant Imperii Senatum; quem Marchio declinans, apud focios quæfivit auxilium; rationes exponens fcripto, ob quas Eduardinis dignitatem & jura Marchionum Badenfium fucceffionemque in Marchiam fuperiorem recufavit; Principum Imperii dignitati, Germaniæ moribus, ac familiæ Badenfis ftatutis contrariari contendens, ut liberi, ex matrimonio tam inæquali prodeuntes, fuccedant. Marchiam fuperiorem ære alieno tantopère gravatam, ut ne ufuris quidem exfolvendis fufficiant reditus. Difpiciant focii, quid in re tam feria, tamque difficili, ad omnes Principes pertinente, agendum. Animum fuum fe inducere non poffe, ut Confilii Aulici fe judicio fubmittat, quod multis modis ipfi fufpectum. Petiturum fe a Cæfare, ut ille adhibitis, more majorum, Principibus, pari ex utraque religione numero, hac de caufa cognofcat. Principes, his rebus intellectis, de eximio fuo in Marchionem ftudio plura teftati funt. Ne autem in re tanti momenti præcipitanter confulerent, alio tempore uberius eam fe tractaturos polliciti funt.

§. XII.

Res acta colloquiis.

Diffoluto Rothenburgenfi Conventu res aliquamdiu quievit. Carolus Orfcelarius, qui fub Eduardo Fortunato fuerat Pa-

Georg. Frider.

gensis Præfectus, Georgium Fridericum Marchionem ad Colloquium invitavit. (z) Convenerunt delecti utrimque Spiræ primum A. 1608. mense Decembri, (a) dein Wormatiæ, mense Martio A. 1609. At Orscelarius & Joachimus Barbarossa, qui ab Eduardi filiorum tutoribus, Alberto Austriaco & Salentino, Isenburgi Comite, mandata acceperant, nullas Durlacensium conditiones admittere voluerunt, nisi antea Eduardinos liberos sanguinis Badensis agnoscerent Marchiones. Durlacenses quum id constanter negassent, dilato in aliud tempus negotio, legati domum redierunt.

(z) Amica rei compositio ab Ernesti Friderici morte fuerat tentata. Salentinus, Isenburgi Comes, unus ex tutoribus liberorum Eduardi, A. 1604. mense Octobri, Wormatiæ instituit Conventum, ad quem Castellaunenses quondam Eduardi Fortunati Consiliarii quum venissent, Badenses, cum Castellaunensibus tractare nolentes, re infecta discesserunt. Philippus Ludovicus, Neoburgicus, controversiæ dein componendæ intentus, re cum Alberto Austriaco & Maximiliano Bavaro communicata, A. 1607. die 11. Junii in Monasterio Mœdingen cum Marchione habuit colloquium, quod, ut & legatio ejusdem Principis, ad Aulam Badensem anno sequente missa, caruit effectu.

(a) Spiræ proposuerat Orscelarius, ut terrarum Bada-Badensium administratio ad tempus Georgio Friderico certis conditionibus permitteretur.

§. XIII.

Res acta literis.

Nuntios ergo ad Albertum Auſtriacum in Belgium miſit Georgius Fridericus, qui impugnatæ pupillorum dignitatis rationes ei denuo exponerent. Quin & litteris ad eundem Albertum & Salentinum Iſenburgicum, die 18. Martii ejusdem anni datis, Eduardi matrimonium ac filiorum ejus ſtatum denuo impugnavit. Tutores reciprocis litteris, die octavo ejusdem anni, Durlacenſium argumenta convellere ſtuduerunt; addentes, Eduardum graves ob cauſſas matrimonium occuluiſſe ad tempus. Impetrato autem Bavariæ Ducis conſenſu, publice illud declaraſſe, ſolenni actu, Badæ in Palatio ſuo, miſſisque hinc inde literis atque legatis, Andreæ Cardinali Auſtriaco, Regi Poloniæ, Carolo, Sudermanniæ Duci aliisque agnatis, Catholicæ religioni addictis, per Bornium & Piſtorium ſignificaſſe. Convenientius quidem eſſe familiarum ſplendori, ſi Principes ejusdem ordinis matrimonio ſibi jungant uxores. Nihilominus & cum inferioris dignitatis fœminis connubii jus ipſis competere, neque filios, ex ejusmodi conjunctione procreatos, ulla lege aut conſuetudine a dignitate paterna & feudorum ſucceſſione arceri. Hortantur denique Marchionem, mitiora ut admittat conſilia, atque ad proximum Wormatienſem Conventum ejusmodi mandatis inſtruat Conſiliarios, ut amica tandem compoſitione controverſia ſopiatur.

Georg. Frider.

§. XIV.

Conventus Halensis A. 1609.

Hæc dum aguntur, Evangelici Principes & inter eos Georgius Fridericus noster ad arctius fœdus, Unionem quod vocarunt, ineundum, A. 1609. mense Majo convenerunt Halæ Suevorum; ut de tuenda civili & ecclesiastica libertate sua inter se agerent. Ex Conventu hoc Christianus Anhaltinus missus est Pragam, ut sociorum querelas exponeret Cæsari, atque inter alia peteret, Donaverdæ Civitas in pristinum statum ut restitueretur; utque sententiæ Senatus Aulici, atque mandata, Imperii legibus & Ordinum dignitati adversa, revocarentur; neve literis Investituræ Principum novæ in posterum adderentur conditiones; eæ autem, quæ feudalibus Georgii Friderici Marchionis literis adjectæ, abolerentur. Aliam denique Aulici Senatus Cæsarei instituendam esse formam. Præsides & Assessores utriusque religionis numero pares esse eligendos. (*b*) Cæsar, altioris indaginis hæc esse professus, operam se daturum promisit, ut, quantum ejus fieri possit, Principum voluntati deferatur. Donaverdam intra quadrimestre tempus restituendam declaravit. (*c*)

§. XV.

In eo tractatur causa Badensis.

In eodem Halensi Conventu Marchio res suas iterum scripto exposuit die 12. Maji. Fœderati ad omnes Principes eas per-

(*b*) Londorp. Tom. I. pag. 57.

(*c*) Idem pag. 81. seq.

tinere arbitrati, suaserunt Marchioni, ut ceteros Electores & Principes Augustanæ Confessionis de illis reddat certiores, quo conjunctim ejus causam tueantur Cæsarique denuncient, Eduardi filios, si ad Marchionatum admittantur, nec agnituros se pro Principibus, nec in Comitiis aliisque Imperii Conventibus deliberaturos cum illis. Ceterum Marchio tractatus, quos cum Orscelario inceperat, continuet; atque vel magna pecuniæ summa, vel bonis in Luxenburgi Ducatu, aut alibi Eduardinæ familiæ assignandis, rem, si fieri id possit, componat. Quodsi autem pactio non habuerit locum, id agat inprimis, ut Principes suum denuo interponant officium. Electorem certe Palatinum libenter id in se munus suscepturum & fœderatos quoque non defuturos esse caussæ. Nec dubitare se, quin Cæsar, rationibus ejus ductus, judicio Principum daturus sit locum, præsertim cum inter gravamina, Cæsari exhibenda, fœderati eandem caussam strenue acturi sint. Quod si denique, repudiatis conditionibus æquis, nec fœderatorum monita audiverit Cæsar, nec recusatæ Consilii Aulici jurisdictionis, rationem habuerit, se non admissuros, ut injusta sententia vis ei inferatur, sed amico socio omnem opem laturos; cum nec publica caussa permittat, ut Marchia superior in aliorum perveniat manus.

§. XVI.

§. XVI.

Amica compositio tentatur.

Poſt hæc Georgius Fridericus ad Albertum Auſtriacum literas ſcripſit die 2. Julii 1609. quibus ſingula Eduardinorum argumenta denuo convellit, cordate teſtatus, ſe non calumniandi aut protelandæ litis cauſſa, tam copioſe Alberto ſcripſiſſe, ſed ut animum ejus ad juſtitiam flecteret. Amicam pactionem tamen ſe non recuſare, talem nimirum, quæ cum dedecore gentis ſuæ non ſit conjuncta.

Literæ hæ Alberto traditæ ſunt, poſtquam legati ejus jam Wormatiam profecti; ubi novus Auguſto ejusdem anni menſe, inſtitutus Conventus. Eduardinis Comitum & Dynaſtarum axioma, a Luxenburgicis, quas tenuerant, Badenſium ditionibus Marchici obtulerunt legati. Annuam trium millium florenorum penſionem viduæ Eduardi & Chriſtophoro Guſtavo matrique ejus Cæciliæ annuum quoque promiſerunt ſtipendium. Eduardinorum tutores vero Marchiæ ſuperioris poſſeſſionem his conditionibus Durlacenſi obtulerunt, ut diſſoluto ære alieno & Catholica religione conſervata, reliquos Comitatus & Dynaſtias, ad Marchiam ſuperiorem ſpectantes, pupillis permitteret, ipſamque hanc Marchiam, ſoluto ære alieno, iisdem reſtitueret. Sed aſpernati oblata Durlacenſes legati, re iterum infecta, diſceſſerunt Wormatia; de novo tamen Conventu, die St. Galli habendo, inter ſe convenientes.

§. XVII.

Literæ Princip. Evangel.

Eodem tempore die 25. Aug. Evangelici Principes alias litteras ad Albertum dederunt, quibus eum hortati ſunt, ne amicæ conciliationi injiciat moram, ſed in proximo Conventu æquioribus conditionibus præbeat locum; ſe, cauſſa accurate cognita, Eduardi filios nunquam pro Agnatis, nec pro Marchionibus habituros eſſe, neque commiſſuros, ut Georgius Fridericus ſibi aliisque Principibus malo præeat exemplo. Eduardinos, Comitum atque Dynaſtarum titulo, ipſis oblato, contentos eſſe debere; nullum judicem æquum Marchioni duriores facile conditiones impoſiturum; nec vitio verti poſſe Marchioni, ſi coram Conſilio Aulico, quod inſigni partium ſtudio laboret, in cauſſam deſcendere noluerit, id quod nupera jam legatione Electores, Principes Civitatesque Imperii ſignificaverint Cæſari.

§. XVIII.

Reſponſio Alberti Auſtr.

Albertus in ſua ad fœderatos reſponſione, Electori Palatino miſſa, die 19. Nov. de injuria, pupillis facta, multum conqueſtus eſt, mirari ſe aſſerens, fœderatos tam acerbe perſtringere pupillos, quos tamen Rudolfus Imp. agnoverit Principes, miſſoque A. 1603. ad Electorem Palatinum mandato, ad anterioris Comitatus Spanheimenſis communionem juſſerit admitti: nullis eos laborare defectibus, quibus a conditione Principum & feudorum ſucceſſione arceantur; cum & in aliis Principum familiis & præſertim in

ipsa Georgii Friderici linea idem casus extiterit. Titulum Comitum & Dynastarum, a Luxenburgicis Badensium terris petitum, huc non pertinere, quod ex divisione inter Eduardum Fortunatum & fratres instituta, fratribus hæ terræ obtigerint, de quibus neque Eduardi Fortunati filii, multo minus Durlacensis, disponere possit; qui si in proximo Conventu, cui tertium Decembris diem definivit, non proposuerit æquiora, constituisse se viam juris experiri; neque se videre, qua ratione Principes fœderati auctores esse potuerint Marchioni, ne apud Aulam Cæsaream litem assumeret, quum his de caussis cognoscendi potestas soli Cæsari competat, & ipse Marchio ejus tribunal jam agnoverit literis, quibus sententiæ, a Cæsare ferendæ, se pariturum professus est.

§. XIX.

Replica Marchionis.

Ab his omnibus ut sese purgaret Marchio, Electori Palatino & fœderatis scripsit epistolam. die 25. Nov. in qua contendit, decretum Cæsareum anni 1603. alio decreto, A. 1605. ad Electorem Palatinum dato, everti, quo Cæsar Rudolphus, cognita rei veritate, pupillis adeo non tribuerit Principum axioma, ut ad probationem eos potius adstrinxerit; Electori injungens, ut ad communionem Spanheimensis Comitatus Durlacensem admitteret. Comitatus & Dynastias Badenses in Luxenburgico Ducatu ad se, proximum heredem feudalem, pertinere, cum Eduardi Fortunati fratres animo corporeque defecerint, atque adeo, vir-

tute Badensium Statutorum, jure suo in has terras exciderint: unde se earum titulum & jura obtulisse pupillis, ut rem omnem ad concordiam revocaret; neque se de Alberti Austriaci, domini directi, pupillorumque patroni, consensu dubitasse; in proximo quoque Wormatiensi Conventu libenter se consensurum in ea, quæ absque dignitatis suæ aliorumque Principum detrimento concedere possit; neque Cæsarem a se rejici judicem, si cum legibus & institutis Germaniæ Judicium conveniat. Justissimas Consilii Aulici recusandi sibi competere rationes, quas fœderati nupera legatione Cæsari exhibuerint; sperare se, nullam sibi vim illaturum esse Cæsarem injusta sententia. Quod si res secus ceciderit, ad omnes se eventus paratum, neque tamen suis, sed sociorum sese viribus confidere.

Tertius Wormatiensis Conventus ab Alberto Archiduce definitus, num habitus fuerit, ex Actis non constat. Sed & ille, si habitus, caruit successu. (*d*) Summa hæc rerum Badensium

(*d*) Similem eventum habuit alius Wormatiensis Conventus, A. 1611. mense Majo habitus, in quo Orscelarius & Barbarossa, Eduardini, Marchiam superiorem una cum Dynastiis Lahræ, Malbergæ & Grævensteinii obtulerant Marchioni, ita quidem, ut Luxenburgenses & Spanheimenses ditiones, ab omni onere liberas traderet pupillis, ære alieno in se suscepto certisque pensionibus Eduardi viduæ, matri, fratribus liberisque assignatis. Religio quoque Catholica in pristino statu conservetur. Sed conditiones has Georgius Fridericus rejecit.

A. 1609. quæ promovendæ, firmandæ Evangelicorum Unioni non parum contulerunt.

§. XX.

Unio perfectæ.

Evenit eodem anno Jo. Wilhelmi, Juliaci, Cliviæ, Montiumque Ducis obitus, qui postremus suæ gentis decessit; unde de successione controversia gravis; vehementior Badensi. Leopoldus, Archidux Austriæ, Argentinensis & Passaviensis Episcopus, a Rudolfo II. missus, clandestino itinere venit Juliacum, nomineque Cæsaris urbem occupavit. Administrationem ditionum ei destinaverat Cæsar, donec ipse, feudi dominus, litem terminasset. Vicini ac remoti Principes timebant, ne augendæ Austriacæ Domus potentiæ hæc inserviret occasio, (*e*) quæ impulit Principes Unionis, ut arctum illud fœdus, quod jam ante biennium Aschusii apud Francos iniverant, Halæ Suevorum, die tertio Februarii A. 1610. inter se renovarent atque arctius redderent. (*f*) Georgius Fridericus Conventui interfuit; fœderis strenuus promotor. Boissisius, ab Henrico IV. Galliæ Rege, ad Conventum hunc missus fuit legatus, (*g*) qui Fœderatos invitavit, ut

U 3

(*e*) *Memoires de Louise Juliane* pag. 79. 80.

(*f*) Instrum. fœderis extat in DU MONT. *Corps Dipl.* Tom. V. P. II. p. 127. Add. SLEIDANUS REDIVIVUS, qui idiomate Germanico prodiit Francof. ad Mœn. 1616. pag. 271. seq.

(*g*) *Jean de Thumery Seigneur de Boississe.*

GEORG. FRIDER.

Juliacensem caussam communi secum agitarent consilio. Percussum est cum Rege fœdus. (*h*) Placuit, ut Electori Brandeburgico & Neoburgi Duci contra Cæsarem feratur auxilium. Fœderi Halensi accedere noluerat Saxo, quod de Juliacensi successione cum Brandeburgico Neoburgicoque diffideret, Cæsaremque reddere sibi studuerat faventem. Marchio noster ex Halensi Conventu in Saxoniam iter suscepit, ut Electorem ad fœdus protraheret. (*i*) Sed hic, pacis studium causatus, aspera improbavit remedia, quo responso etiam Marchionem Onolsbacensem, ad fœdus eum invitantem, nuper dimiserat. (*k*)

§. XXI.

Turbæ Alsaticæ.

Apud Germanos omnia ad bellum erant intestinum parata. Catholici fœderibus & sibi prospexerant Herbipoli, (*l*) ubi incunabula Ligæ. Leopoldus Archidux, Francisco Criechingio duce, militem in Alsatia colligebat, qui Oberkirchensem Episcopatus Argentinensis Præfecturam, Wirtenbergæ Duci oppigneratam, & Marchiam superiorem, a Durlacensi occupatam, utrique erepturus videbatur. Hi, ut & Palatinus Elector, finito Halensi

(*h*) Extat in DU MONT l. c. pag. 135.

(*i*) Vide LINGELSHEMIUS *Epist.* 105. ad Jacobum Bongarsium.

(*k*) Vide ibid. *Epist.* 106.

(*l*) MEYERI *Londorpius contin.* Tom. I. pag. 607. CARAFA in *Commentario de Germania sacra restaurata* pag. 41.

Conventu, die X. Martii copias in Alsatiam miserunt, quæ, Duce Solmensi Comite, Wanzenaviam, Episcopi Argentinensis dominium, ingressæ, indeque Dachsteinium atque Molshemium progressæ sunt. Criechingius, sibi metuens, quod superiores essent viribus socii, inita cum Solmensi pactione, intra quatuordecim dies militem se abducturum promisit. (*m*) Solmensis vix transierat Rhenum, (*n*) quum Criechingianæ copiæ, e suis latebris progressæ, per finitimos agros late prædas agentes, tributa imperarent, & variis carminibus Palatino atque Badensi illuderent.

§. XXII.

Indigna Principibus fœderatis res visa. Marchio noster, e Saxonia redux, Joachimus Ernestus Onolsbaci Marchio, Julius Fridericus Wirtenbergæ, Fridericus Casimirus, Biponti Dux, duo Comites Solmenses, totidemque Comites Rheni (*o*) aliique Halensis fœderis socii, cum triginta signis peditum & viginti equitum vexillis Rheno die 29. Maji trajecto, Dachsteinium oppidum, Expeditio Marchionis.

(*m*) *Relatio historica wie der Krieg im Bistumb Strasburg sich erhaben und angefangen &c.* impressa Argent. 1610. pag. 5.

(*n*) Rediit d. 29. Mart.

(*o*) Fœderatis, in Alsatia hærentibus, Ernestus Mansfeldius se adjunxit cum copiis; Leopoldi Archiducis, qui promissa non impleverat, deferens partes. Scriptum apologeticum ea occasione a Mansfeldio typis vulgatum A. 1610.

GEORG. FRIDER.

quod Leopoldus Argentinensis Præsul in formidabile munimentum erexerat, (*p*) aliquot diebus obsessum quarto Junii die expugnarunt. Occupata dein Muziga, iidem fœderati copias Molshemio, quod Argentinensis quoque Episcopatus oppidum est, admoverunt, & intra decimum octavum obsidionis diem, mensis Junii fine, occuparunt. Oppidi præfectus, qui erat Solmensis, relictis tormentis, cum mille ducentis militibus Tabernas discessit. (*q*) Molshemio capta, inter Principes fœderatos & Capitulum Argentinense, Henrici Lotharingiæ Ducis interventu, de armis deponendis tractatum est. Institutus eam in rem Hagenoæ Conventus, ad quem Principes fœderati miserunt legatos. (*r*) Conventus ille cum successu caruisset, Wildstadii denique, arbitro Lotharingo, Hanoviæ Comite, Civitate Argentinensi & Nobilitate Alsatica, die XIV. Augusti, res ita transacta est, ut restitutis locis occupatis, redditisque captivis, ex Episcopatu Argentinensi omnique inferiori Alsatia abducerentur exercitus. (*s*)

§. XXIII.

(*p*) *Alsat. Illustr.* Tom. II. pag. 143.

(*q*) Vid. *Relatio historica*, jam allegata, pag. 14. ubi leges deditionis extant. Add. SLEIDANUS REDIVIVUS pag. 284. & *Merkwürdigk. des XVII. seculi* pag. 332. seq.

(*r*) LINGELSHEMIUS ab Electore Palatino ad Conventum hunc missus est, Vid. *Epist. Lingelsh. ad Bongars.* n. 116.

(*s*) Instrumentum exhibet DU MONT. *Corps Dipl.* Tom. V. Part. II. pag. 147.

GEORG. FRIDER.

§. XXIII.

Pax cum Liguis.

Alſaticæ hæ & Juliacenſes turbæ adeo Cæſarem in fœderatos commoverant, ut Maximiliano Bavaro, Catholicæ Ligæ Præfecto, belli, adverſus eos gerendi, ſummam detulerit. Unde ſolliciti de ſalute ſua fœderati, arctioris fœderis cauſſa, Heilbronnæ eodem anno egerunt Conventum, ad quem Georgius Fridericus noſter, ex Molsheimenſi obſidione redux, die 22. Junii (1610.) profectus. (*t*) Expeditionem, ſibi commiſſam, deprecatus eſt Bavarus, atque Monachii die 14. Junii cum Principibus fœderatis convenit de pace. (*u*)

Paulo ante Arauſius Princeps Mauritius, junctis Gallorum, Belgarum & Unionis Proteſtantium copiis, Leopoldo Auſtriaco inferens arma, Juliacum tertio obſidionis menſe in poteſtatem ſuam redegit; (*x*) urbemque captam Brandeburgico & Neoburgico tradidit. (*y*)

§. XXIV.

Tutela Palatina.

Eodem anno Fridericus IV. Elector Palatinus, moriens, præterito proximo agnato, Philippo Ludovico, Neo-

(*t*) *Relatio hiſtorica* pag. 11. LINGELSHEM. *Epiſt. alleg.* SCHADÆI *Continuatio Sleidani* Tom. III. Lib. XXXV. pag. 1537.

(*u*) CARAFA in *Germania Sacra reſtaurata* pag. 45.

(*x*) Die 22 Auguſti.

(*y*) CARAFA *loco alleg.* Item *Memoires de Louiſe Juliane* pag. 87.

GEORG. FRIDER.

burgico, Augustanæ Confessioni invariatæ addicto, Johannem juniorem, Bipontinum, dogmatis Calviniani fautorem, Friderico V. filio impuberi tutorem constituit. Joannes, ex testamento defuncti, administrationem suscepit. Cæsar & Imperium testamentum firmarunt. Wolfgangus Wilhelmus, Neoburgici filius, nuntio de morte Electoris accepto, Heidelbergam contendit, ita patre jubente. At Durlaci, in transitu, a Georgio Friderico nostro & ab Onolsbacensi Marchione persuasum ei est, ut domum rediret, atque ratione tutelæ nihil turbaret. (z) Funeri Electoris, quod die 17. Octobris celebratum, Georgius Fridericus noster, una cum Wirtenbergæ Duce & Electorum Principumque legatis, interfuit Heidelbergæ. (a)

§. XXV.

Conventus Rotenb.

Novi Electoris, Friderici V. legati A. 1611. mense Julio cum aliis Principibus Unionis, Rotenburgi convenientes, de Donaverdensi caussa, de justitiæ in Camera Imperiali defectibus, aliisque de rebus nova inierunt consilia. Impensæ, in bellum Juliacense & Alsaticum factæ, inter socios distributæ, quorum ærarium commune, duplicatis exactionibus, auctum; res bellica

(z) *Epistola* XL. JACOBI BONGARSII *ad Electores, Principes & Ministros Germaniæ & Daniæ.*

(a) SLEIDANUS REDIVIVUS pag. 314. LINGELSHEM. *ad Jacob. Bongars. Epist.* 119.

Georg. Frider.

& disciplina militaris ordinata; armamentaria & horrea in Fœderatorum ditionibus passim constituta. Sollicitandis quoque exteris Principibus missi in Galliam, Angliam, Belgiumque legati. (*b*) Jacobus Angliæ Rex, qui rebus religionis in suo Angliæ regno prospexit, Germanicis quoque Protestantium motibus immiscere se visus est. Ille enim cum Evangelicæ Unionis Principibus, adeoque & cum Georgio Friderico A. 1612. die 28. Martii fœdere se junxit Vesaliæ; ubi legati convenerant. Jacobus peditum millia quatuor Principibus fœderatis, hi bis mille Regi, bello si fuerit petitus, submissuros se promiserunt. (*c*) Iisdem fere conditionibus anno sequente cum Belgis Fœderatis conclusum est fœdus. (*d*)

§. XXVI.

Hos inter motus A. 1612. Rudolfus II. decessit. Marchionum Onolsbacensium sator, Joachimus Ernestus, Johannes Fridericus Wirtenbergæ Dux, Mauritius,. Hassiæ Landgravius, & Christianus, Anhalti Princeps, Marchionem nostrum inviserunt Durlaci; ut de rebus, quæ in proximis Electionis Comitiis

Electio Matthiæ Imp.

(*b*) Carafa *Germ. sacræ*, pag. 47. Schadæi *Sleid. contin.* Part. III. Lib. XXXVI. pag. 1632.

(*c*) Instrumentum extat in Rymeri *Actis publ. Angl.* Tom. VII. Part. II. pag. 179.

(*d*) Du Mont *Corps Dipl.* Tom. V. P. II. pag. 226.

Georg. Frider.

a Principibus fœderatis proponendæ, cum eo deliberarent. Comitiis his, Francofurti menſe Majo celebratis, ut & coronationi novi Cæſaris Matthiæ, Georgius Fridericus, inſigni cum comitatu interfuit, equeſtribus ludis, decurſionibus, aliisque feſtivitatibus exercitando dexteritatem ſuam oſtendit; (e) atque occaſione hac cum Principibus de pace inter Suecos & Danos, de Juliacenſi, ut & de Aquisgranenſi cauſſa, varias conventiones inivit. Id tamen ſingulare, quod ab eodem Matthia Cæſare Marchio inveſtituram impetrare non potuit.

§. XXVII.

Fœdus cum Helvet.

Argentinenſis Epiſcopatus turbæ, ſuperioris ſeculi fine, occaſionem dederunt Erneſto Friderico, ut cum Helveticis Proteſtantium Pagis, Cantones quos vocant, fœdus iniret. Mortuo Marchione, amicitiæ fœdus continuatum cum fratre. Georgius Fridericus ergo cum Tigurinis & Bernatibus die 19. Aug. 1612. Caroloburgi fœdus in decennium renovavit; præſentibus Cantonum legatis. Georgius Fridericus militum mille Cantonibus, Cantones bis mille Marchioni promiſerunt auxilio. Occaſione hac feſtivitates celebratæ ſunt multæ. Otto Rheingravius cum triginta legationis Comitibus, die quarto Septembris, idem fœderis

(e) SLEIDANUS REDIVIVUS Part. IV. pag. 48. 50. Prandio quoque regali eum interfuiſſe teſtatur BERN. PRÆTORIUS *in Corona Imperiali*, edita Norimbergæ A. 1613. pag. 227. ſeq.

jusjurandum, Marchionis nomine, Tiguri atque feptiduo poft præftitit Bernæ. GEORG. FRIDER.

§. XXVIII.

Circa hoc tempus Ludovicus, Valdemontii Dux, ex Lotharingica Domo, Georgium Fridericum Durlaci invifit. De religione cum incidiffet mentio, conventum eft, ut, Duce ac Marchione præfentibus, Colloquium religionis inftitueretnr folenne. Inftitutum eft, Junio menfe A. 1613. in Caroloburgenfi Palatio Durlaci. Gonterius, ex fodalitate Jefu, cum focio in arenam productus eft. Otto Comes Solmenfis & Georgius Chriftophorus Meififch, Juris Doctor, Marchionem inter & Valdemontium fuerunt interpretes. Difputator Lutheranus erat Pforzhemianus Paftor, Thomas Wegelinus, Theologus Doctor. Placuit fola judex Scriptura. At fingulas propofitiones, five afferentes, five negantes, difertis verbis, ex ea decidendas effe contendit Gonterius; quod Wegelinus fieri poffe negavit. Colloquii hujus idem, qui aliorum præcedentium & fuccedentium, eventus. Utraque pars in fententia perftitit & hiftoriam Colloquii, prout ei vifum, defcripfit. (*f*) Hæc de Theologico bello.

Colloquium Durlac.

X 3

(*f*) Prodiit eodem anno: *Brevis relatio de colloquio Durlacenfi* A. MDCXIII. *inter Sereniffimum Principem Valdemontanum & illuftriffimum Marchionem Badenfem, Durlaci circa nonnullos fidei controverfos articulos inftituto*, im-

§. XXIX.

Lis de Marchia super.

Bellum forense, de superiori Marchionatu, magnis illo tempore motibus fuit agitatum. Cæcilia Suecica, Eduardi Fortunati, Marchionis demortui, mater, in Comitiis Ratisbonensibus A. 1613. comparuit & de liberando unico filio superstite Philippo, quem Ernestus Fridericus Hachbergæ Castro incluserat, ut & de Marchia superiore legitimis restituenda heredibus, multum laboravit. Sed & de loco in Comitiis denuo ab Eduardinis mota est quæstio. Principes Unionis pro Georgio Friderico Marchione apud Cæsarem intercesserunt, &, ne, lite pendente, præjudicium fieret, enixe rogarunt. Cæsar sub finem præcedentis anni pronunciaverat sententiam, qua bimestre tempus, liti assumendæ, præfixum Marchioni; cujus provocatio, (g) tanquam novi res exempli, a Cæsare & Moguntino rejecta tum fuit. Intercedentibus autem Palatino & Principibus Germaniæ fœderatis, ut & Ja-

pressa Ingolstadii 4to. GONTERIUS Gallice edidit *Fuite honteuse &c.* WEGELINUS & LUCAS OSIANDER, Tubingensis, duobus scriptis, Argentorati & Tubingæ A. 1614. vulgatis, Gonterio responderunt. Libelli hi Germanica lingua conscripti: sed prodiit quoque Gallice: *Vraye & authentique Relation du Discours en Theologie, tenu à Dourlac, entre les Serenissimes Princes George Frederic & François Duc de Lorraine & de Vaudemont.* Postremus hic libellus prodiit A. 1614. 8vo.

(g) Marchio a Cæsare, male informato, ad Cæsarem, melius informandum & ad Status Imperii provocavit.

cobo, Magnæ Britanniæ Rege, de componendis denique amica transactione controversiis cœpit tractari.

§. XXX.

Eum in finem Elector Coloniensis & Darmstadiensis Landgravius, accepta A. 1614. die 15. Octobris a Cæsare potestate, utriusque partis Conventum mense Februario A. 1616. Francofurti habuerunt; ad quem & Palatini, Onolsbacenses & Wirtenbergici confluxerunt legati, Georgii Friderici, Principis fœderati, causæ ut patrocinarentur. Hic neque titulum cum insignibus Marchionatus, neque agnationis & successionis jura Eduardinis concedere voluit, sed Luxenburgicis ditionibus, subfeudi Badensis sub axiomate, contentos esse jussit. Filiæ Eduardi mille florenos dotis loco, Cæciliæ, matri Eduardi, annuos reditus & Mariæ Eickiæ, viduæ ejus, annuos bis mille florenos se assignaturum promisit, si Castellaunensis Præfectura, quæ ex Spanheimensibus ditionibus sola in Eduardinorum manibus perstiterat, (*h*) ipsi fuerit restituta. Conventus Francofurt.

§. XXXI.

Verum enimvero Eduardini neque Principali dignitati, neque titulo Marchionum se renunciaturos declararunt. Sed & Imperii ditiones sibi assignari petierunt, spretis Luxenburgensibus Eduardinor. postulata.

(*h*) Vid. supra ad A. 1605.

Dynaſtiis, quæ ſub Hiſpaniæ Regis imperio ſitæ, Cæciliæ, Chriſtophori II. viduæ, & Eduardi fratribus alimenta præbebant. Eædem ditiones magna ex parte, a creditoribus occupatæ & venditæ fuerant, adeoque alendis Eduardi viduæ & liberis haud videbantur ſufficere. Conditiones, multo æquiores, jam A. 1609. a Marchione fuiſſe propoſitas ab illis, qui Cæſaris vices peragebant, Badenſibus legatis objectum eſt. Reſponderunt hi, conditionibus, a parte adverſa non acceptis, eo minus ſe teneri, quod Eduardini matrimonii defectus in majorem quotidie lucem proferantur. Badenſium durities non Cæſareanos modo, ſed & Principum, Marchioni faventium, legatos offendit. Propoſuerant nonnulli, ulterioris Spanheimenſis Comitatus pars Badenſis ut Eduardinis relinqueretur, qui viciſſim penſionibus annuis & titulo Marchionum, donec Georgii Friderici ſuperfuerit poſteritas, renunciarent. Sed & hic tranſigendi modus a Marchione rejectus eſt. Aegre id ferens Albertus Auſtriacus, amicæ compoſitioni porro locum eſſe noluit; judici res ut decidenda tradatur, contendens. Diſſolutus ergo Francofurtenſis Conventus; anno ſequente tamen menſe Februario reſtauratus; ſed haud meliori ſucceſſu. Aequiſſimas enim conditiones offerentibus Cæſareis, (*i*) Georgius Fridericus a ſententia

(*i*) Vide infra ad A. 1622. Leopoldus Archidux A. 1621. interceſſoris munus ſuſcepit, indicto Argentinam Conventu, quem Albertus Archidux & Wilhelmus, Eduardi filius, adire noluerunt.

tentia anni superioris nec latum unguem recessit. Acta hæc sunt A. 1616. & sequenti.

§. XXXII.

Interea Heilbronnensis & Norimbergensis Conventus a fœderatis Protestantibus habiti sunt; in quorum priore Juliacensis denuo tractata est caussa. Posteriori Regum Galliæ, Britanniæ & Daniæ, ut & Belgii Fœderati Ordinum, interfuerunt legati. Nova ibi ad Saxonem decreta legatio; quæ Electorem ad Principum perduceret fœdus; quod ille tamen constanter recusavit. Acta Unitor.

Georgius autem Fridericus unionis vires, quantum potuit, promovit; ad conservandam superiorem Marchiam, opibus ejus opus sibi esse perspiciens. Speciatim cum Argentinensibus de ferendo auxilio ab anno 1615. egit frequenter. Hi amicam litis compositionem suaserunt Marchioni; qua neglecta, si pro auctoritate sua egerit Cæsar, caussæ ejus ex legibus fœderis se non defuturos esse professi sunt.

§. XXXIII.

Numerosus illo tempore fuit aulicus Georgii Friderici comitatus; quem 171. Officialibus Aulæ & 156. equitibus, ad solum Aulæ ministerium paratis, constitisse in Commentariis ejus reperio. Exercitum autem suum, subsidiis sociorum adjutus, identidem auxit, ita quidem ut A. 1617. cum copias enumerasset, Adparatus bellici March.

GEORG. FRIDER.

quindecies mille, in eo reperti ſint milites, quos ille non ex ſuo tantum, ſed & ex ſociorum ærario aluit.

Munitiones Udenheim.

Arctius denique fœdus cum Friderico V. Electore Palatino A. 1618. Marchio noſter inivit, virtute cujus quater mille equites peditesque, ut & 1200. foſſores die decimo quinto Junii cum exercitu Palatino conjunxit. Junctæ copiæ Udenhemium verſus progreſſæ ſunt; novas deſtructuræ munitiones, quibus locum illum Philippus Chriſtophorus a Sœteren, Spirenſis Epiſcopus, contra Spirenſium privilegia, in odium Fœderatorum, & ſpeciatim Palatini Electoris, nuper inſtruxerat; novum ei nomen Philippiburgi imponens. Munitiones brevi temporis ſpatio dejectæ ſunt. (*k*)

§. XXXIV.

Bellum Bohemicum.

Epocha rerum Germanicarum & Badenſium fatalis, qua etiam tricennale bellum ſua apud Bohemos primordia cepit. Principes Unionis veriti, ne Proteſtantium religione apud Bohemos everſa, latius incendium ſerperet, atque adeo Proteſtantium in Germania res & fortunæ periclitarentur, conſiliis & opibus junctis, cauſſam Bohemorum ſibi tuendam judicarunt.

(*k*) CARAPA pag. 60. *Memoires de Louiſe Juliane* pag. 124. *Theatr. Europ.* Tom. I. pag. 28. Scripta plura hac de re, vide in LONDORP. *Acta publ.* Tom. I. pag. 376. ſeq. Munitiones hæ tamen poſt Palatini cladem A. 1623. reſtitutæ fuerunt.

GEORG. FRIDER.

Habitus eodem anno (1618.) Rotenburgi ad Tuberum Fœderatorum Conventus; qui Cæsarem Matthiam die 3. Octobris monuit, ut turbas Bohemicas tandem componeret, mitioraque secutus consilia, duces & copias suas Bohemiæ regno juberet excedere, nisi Litteras Majestatis, quas vocant, ut & Pacem religionis Germaniæ intervertere velit. Eodem tempore Fœderati certiores reddiderunt Bohemiæ Ordines, caussæ eorum se non defuturos, æquas pacis conditiones si spreverit Cæsar. (*l*) Missus in Bohemiam Ernestus Mansfeldius Comes, qui cum nonnullis peditum millibus, Pilsenam urbem, Cæsari fidam, expugnavit. (*m*)

§. XXXV.

Unitorum consilia.

Junctis Gallorum, Anglorum, Batavorum, Venetorumque opibus, Austriacæ Domus potentiam infringere ac diminuere voluisse Fœderatos, dubitat nemo. Fuerunt, qui Bohemiæ & Hungariæ regna, ut & Imperialem coronam Austriacis extorquendam clamitarent. Exercitus, qui hæc exequeretur, imperium Friderico V. Electori Palatino, deferendum dicebatur, eique

(*l*) Has aliasque Principum, Rotenburgi collectorum, litteras vide in *Theatri Europ.* Tom. I. pag. 68. CARAFA pag. 63. & JULIUS BELLUS *Laureæ Austriacæ* Lib. II. pag. 111.

(*m*) *Theatrum Europ.* Tom. I. pag. 73. seq. & LONDORP. *Act. publ.* Tom. I. pag. 498.

duos substituendos esse Legatos, quorum alter ad Rhenum, alter in Franconia imperet. Inter secreti consilii conscios Georgius noster Fridericus nominatur; cujus terræ, Brisgovicis & Alsaticis Austriacorum vicinæ. Admonitus Marchio, ut ad oppugnationem Brisaci omnia præpararet mature. Urbem captam præmii loco ipsi destinatam. (*n*)

§. XXXVI.

Matthiæ Cæs. obitus.

Matthias Imperator inter hæc die 19. Martii A. 1619. decessit. Mense Majo Fridericus V. Palatinus Elector de Vicariatu, per Interregnum exercendo, ad Georgium Fridericum nostrum scripsit. Marchio causæ communi melius nihil præstari posse respondit, quam si Assessorum utriusque religionis paritas in Imperii Camera introducatur. Addit, Bohemos, Ferdinando Austriaco adversos, omni ope sublevandos, tuendos. Censuit ergo, protrahendam esse novi Imperatoris electionem, ut, qui in Protestantium manibus tum fuerat, Vicariatus protraheretur. (*o*)

Conventus Heilbron.

Habitus eam in rem Junio mense Fœderatorum Heilbronnæ Conventus, ad quem Georgius Fridericus quoque se contulit. Deliberatum ibi de impedienda Ferdinandi Austriaci in Regem

(*n*) *Anhaltische geheime Cantzley* pag. 77. CARAFA pag. 61. seq. JULIUS BELLUS *loco alleg.* Lib. II. pag. 137.

(*o*) LONDORP. *Act. publ.* Tom. III. pag. 647.

Georg. Frider.

Romanorum electione, quam Protestantium caussæ exitiosam judicabant. Decretum, ut electionis dies quovis modo proferatur, donec de belli Bohemici exitu constet. A sociis Unionis occupandum Francofurtum. Coloniensem Archiepiscopum a Belgis Fœderatis, Trevirensem a Gallo inducendum, ut, nonnisi compositis per Imperium turbis, electioni dent locum. (p)

In Conventu hoc comparuit Wottonus, ad Rempublicam Venetam Anglorum legatus, qui de studio Regis sui in promovenda caussa communi multa præfatus, de Venetis Unioni Principum jungendis, deliberavit, ne Hispanica per Rhætiam Ligistis submitterentur auxilia. Fœderati de propenso in ipsos animo Regi gratias egerunt. (q)

§. XXXVII.

Ferdinandi II. electio.

Verum enimvero vasta hæc consilia caruerunt successu, quod resisteret Saxo, qui, ut & Moguntinus Elector, Ferdinando Austriaco fuerat addictus. Comitia electionis in Julium mensem Francofurtum indicta. Ferdinandus, Palatino & Bohemis refragantibus, die 18. Augusti electus; paucos post dies coronatus est Cæsar; cui e contra Bohemicam suam Bohemi abstulerunt coronam, quam Friderico Palatino die 26. Augusti imposuerunt.

(p) Recessus, die 14. Junii conditus, extat in libro: *Der Unirten Protestirenden Archiv* in append. pag. 460.

(q) Responsio, legato Anglico data, extat loco alleg. pag. 454.

GEORG. FRIDER.

Hic, Gallorum, Anglorum, Belgarum & Proteſtantium Germaniæ fretus auxilio, delatum ſibi regnum ſuſcepit, poſtquam cum nonnullis Evangelicæ Unionis Principibus rem communicaſſet. Georgius Fridericus noſter, Joachimus Erneſtus, Marchio Brandeburgi, Johannes Fridericus, Wirtenbergæ Dux, Chriſtianus Anhaltinus, cum Civitatum quarundam nunciis, ineunte Septembri, Rotenburgi convenientes, Palatino ſuaſerunt, ut oblatam ei coronam acciperet. (*r*) Miſſæ per Germaniam litteræ, quibus omnes Proteſtantium Ordines ad Conventum, ſecundo Novembris Norimbergæ habendum, invitati, ut de religione & communi Proteſtantium ſalute tuenda inter ſe deliberarent. (*s*) Tot & tantis motibus nihil promotum. Deliberationes lentæ & debiles. Palatinus Elector, juvenis, rerum gerendarum non ſatis peritus, nec conſilio nec auctoritate rexit Fœderatos. Marchio noſter Chriſtiano Anhaltino, qui inter Friderici Palatini comites fuerat, literas ſub finem Octobris Gallico ſermone perſcripſit, quibus Palatini fortunæ, vel cum evidenti vitæ ſuæ periculo, ſuam ſe juncturum declarat. (*t*)

§. XXXVIII.

Conventus Norimb.

Palatinus Elector, brevi poſt in Palatinatum ſuperiorem profectus, coronam, a Bohemis ei oblatam, accepit, & die XXV.

(*r*) CARAFA pag. 73.

(*s*) Litteræ hæ, die 8. Sept. ſcriptæ, extant in LONDORP. *Act. publ.* Tom. I. pag. 866. ſeq. & in *Theatro Europ.* Tom. I. pag. 257.

(*t*) LONDORP. *Act. publ.* Tom. III. pag. 674.

Georg. Frider.

Octobris 1619. Pragæ ſolenni inauguratus eſt ritu. Interjectis aliquot diebus, ad Norimbergenſem Proteſtantium Conventum ſe contulit, cui Georgius Fridericus noſter per legatum interfuit. Agitata ibi de patrocinio Bohemiæ quæſtio, quam Imperii Gravaminibus annectendam Palatinus cum ſociis cenſuit. Cum autem Georgius Hohenzolleranus, Cæſaris legatus, adveniſſet, & de Gravaminum Imperii remedio ſpem Fœderatis feciſſet, judicarunt nonnulli, expedire, ut Principum fœderatorum cauſa a Palatini & Bohemica cauſa, quod petierat Cæſar, ſepararetur. (u) De auxilio, Electori Palatino, ut Bohemiæ Regi, ferendo, nihil definitum. Fœderati animum propenſum teſtati, Bohemiæ turbis ſe invigilaturos nonniſi generatim declararunt. Ligiſtæ autem, omiſſa Gravaminum compoſitione, vim & arma quum aperte pararent, decretum eſt denique copiarum Unionis fœderatorum augmentum. In eodem Conventu Georgius Fridericus de ſtatu litis ſuæ cum Eduardi Fortunati liberis edocuit ſocios, novumque ab illis conſilium petiit. (x)

Ex adverſo Maximilianus, Bavariæ Dux, Ligæ Rector, habito Herbipoli A. 1620. Conventu, Lotharingiæ Ducem Ligæ Convent. Ligiſt.

(u) Carafa *Germania ſacra reſtaurata* pag. 77.

(x) Receſſus Norimbergenſis A. 1619. extat apud Londorpium *Actor. public.* Tom. I. pag. 873. ubi & alia huc ſpectantia documenta exhibentur. Adde *Theatri Europæi* Tom. I. pag. 263.

adjunxit, atque Pontificis & Hispaniæ Regis auxilia solicitanda decrevit. (y)

§. XXXIX.

Adparatus bellici.

Ita A. 1620. initio in omnibus Germaniæ partibus instructum est bellum. Ferdinandi II. novi Cæsaris frater, Leopoldus Argentinensis & Passaviensis Episcopus, Abbatiarum Murbacensis & Luderensis administrator, illo tempore in Alsatiam venerat, ut omnia ad bellum pararet. Armamentaria perlustrans, supellectilem bellicam ubique expedivit; delectus militum habuit; Croyaci Ducem in Galliam atque Lotharingiam misit, ut conscripta in illis partibus XXX. millia militum primo vere ejusdem anni in Germaniam adduceret. Quin & Supplementa copiarum, quæ in Coloniensi ditione hibernaverant, accersivit. Primum copiarum agmen Lippiæ Comes per Francofurtum in superiores Franconiæ partes adduxit. Cratzius, Nobilis Germanus, cum alio agmine eum secutus est. Fœderati Unionis, suas quoque copias junxerunt.

§. XL.

Expeditio in Francon.

Georgius Fridericus noster, aliquot equitum peditumque millia, ex hibernis evocata, in Franconiam duxit, Cæsareanos ut ab itinere prohiberet. Quingenti equites & duo peditum signa,

(y) CARAFA pag. 78. *Theatr. Europ.* Tom. I. pag. 331.

GEORG. FRIDER.

ſigna, a Norimbergenſibus miſſa, his ſe junxerunt. Caſtra prope Rotenburgum oppidum ad Tuberum fixa. Copiarum iſtarum per Archiepiſcopatum Moguntinum tranſitus haud abſimilis fuit expeditioni hoſtili. Moguntinus ad Marchionem miſit fecialem, qui de injuriis quereretur & res ablatas repeteret. Marchio deprædationes inſcio ſe factas atque invito profeſſus, militum, ſi qui deprehendantur, proterviam ſe puniturum declaravit; addens, haud ignorare ſe falſos, qui ſpargantur, ſermones: Epiſcopatus Spirenſis ſe ambire dominia. Verum ad ſuam modo defenſionem arma ſe expediviſſe cum ſociis. Catholicos ante ſe fuiſſe armatos: Epiſcopum Spirenſem ad vim omnia paraſſe. Interea Ligiſtarum copiæ, quæ in Franconia ſubſtiterunt, inita cum Fœderatis Unionis conventione, (z) per Palatinatum ſuperiorem in Bavariam perrexerunt.

§. XLI.

Georgius Fridericus celeriter & ipſe copias ſuas commovit, tranſitoque Rheno, in eam inferioris Palatinatus Provinciam, quæ tractus Hunnorum (*Hundsruck*) vocatur, contendit; ut adventantes ex inferiore Germania Ligiſtarum milites, retardaret. (a) Convenerant inter hæc copiæ, a Leopoldo Archiduce per Bur- Ad Rhenum ducit copias.

Tom. IV. Z

(z) Conventionem hanc exhibet AVCTOR *Theatri Europ.* Tom. I. pag. 339.

(a) IVLIVS BELLVS *Laureæ Auſtriacæ* Lib. IV, pag. 288.

GEORG. FRIDER.

gundiam, Lotharingiam, Alſatiamque collectæ, ſed & Anhaltinus Dynaſta, cum inferioris Germaniæ milite, Alſatiam petere nunciabatur. Tum vero Badenſis Marchio, juſſu Joachimi Erneſti, Brandeburgici, qui Fœderatorum copiis ſummo cum imperio præerat, cum X. millibus militum feſtinavit ad Rhenum. Agmen præibant equitum cataphractorum turmæ tres. Hos ſequebantur ſigna peditum quatuor, ut & quatuor æenea maximæ molis tormenta, & cum inſtrumentis bellicis currus centeni. Dein aliæ quatuor cataphractorum equitum turmæ, ut & ſigna peditum IV. cum LXX. curribus, quos peditum & equitum ſclopetariorum tres ſecutæ ſunt turmæ. Ultimum agmen clauſerunt centum & quinquaginta currus aculeati, (b) quorum multi ſex rotis inſtructi, ut arcte conjuncti propugnaculum componerent. Hujus generis curruum ultra trecentos nonnulli numerarunt. (c)

§. XLII.

Conſilium ejus.

Conſilium Georgii Friderici fuerat, Leopoldum impedire Archiducem, ne copias illas, pro Cæſare & Bavaro paſſim comparatas, trans Rhenum in Bavariam Bohemiamque perduceret. Marchio eum in finem a Tigurinis & Bernatibus ex fœdere anni 1612. flagitavit auxilia. Hi, celebrato Baſileæ Conventu, fœdere Auſtriaco, ne ſubſidia mittant, ſe impediri cauſati ſunt.

(b) JULIUS BELLUS *Laur. Auſtr. ſive de bello Germ.* Lib. IV. pag. 301.

(c) *Theatrum Europ.* Tom. I. pag. 337. ponit curſus 310.

At bello petitus si fuerit Marchio, copias, quas promiserant, confestim se submissuros. (*d*) GEORG. FRIDER.

Iringa inter Brisacum atque Friburgum vicus est, ubi in acclivitate montis Marchio consedit; munitisque egregie castris, omnem Rheni ripam, ubi trajectus est, milite & munimentis instruxit. Wirtenbergæ Dux & Onolsbaci Marchio cum ceteris copiis Ulmam petierunt, ut, si opus foret, cum Badensi se jungerent. (*e*) Iringæ consedet.

§. XLIII.

Leopoldus Archidux, commeatu transituque prohibitus, ex Alsatia superiore, ubi hærebat, die quarto Junii, novi styli, Helfensteinium Comitem, Præfectum Austriacum in Alsatia, & Eberhardum Rappoltsteinensem ad Georgium Fridericum misit legatos, ut ab eo intelligerent, num ille militibus, quos in Cæsaris usum Leopoldus collegerat, liberum in Germaniam daturus sit transitum. Marchio respondit, a Fœderatis Unionis se accepisse mandata, ne Cæsareanis, quamdiu isti in sua & Fœderatorum suorum consisterent ditione, ullum impedimentum afferret; aliter fo- Leopoldo transitum concedit.

(*d*) In exercitu tamen Marchionis ter mille tum militasse Helvetios, memorat AVCTOR ANONYMVS *Vitæ Marchionum* pag. 345.

(*e*) IVLIVS BELLVS Lib. IV. pag. 328. situm castrorum Georgii Friderici exhibet æri incisum.

GEORG. FRIDER.

re, si copiæ illæ terras Marchionis aut sociorum ejus attingerent. (*f*) Ita Leopoldo, Fœderatorum Unionis ditionibus abstinenti, rectaque via in Bavariam tendenti, transitum Rheni, consilio non prudenti, concessit. (*g*) Maximilianus enim Bavarus, Ligistarum Dux, justo exercitu hac accessione comparato, Donawerdam inter Rainam & Widingam ad Danubium consedit, id agere visus, ut, quas ex Alsatia adducebat Leopoldus, exciperet copias.

§. XLIV.

Pœnitentia facti.

Fœderati, intellecto consilio, de suis & Palatini rebus solliciti, junctionem hanc impedire statuerunt. Georgius Fridericus ergo, relicto tum Rheno, cum omnibus copiis Wirtenbergico se junxit, atque una cum Onolsbacensi Marchione, supremo Fœderatorum Duce, ad Langenoviam & Leiphemium, ex adverso hostium, castra posuit. Prœlii dies jam imminere videbatur.

(*f*) Literæ utriusque partis extant apud LONDORP. *Actor. publ.* Tom. II, pag. 165.

(*g*) LOTICHIUS *Rer. German.* Lib. V. Cap. X. pag. 160. Commoverant Marchionem Ferdinandi Cæsaris literæ, quibus duriter eum reprehenderat, quod copiis Cæsareis ad Rhenum superiorem denegaverit transitum. Literas has Marchio cum Argentinensibus communicavit, addens, se plurimum gaudere, quod de hostili Cæsaris animo jam constet.

GEORG. FRIDER.

In violento hoc rerum ſtatu Fœderati Unionis, de ſumma rerum deliberaturi, Ulmam convenerunt. Conventui intererant Legati, quos ſedandis Germaniæ turbis, Galliæ Rex ad Cæſarem & ad Status Imperii miſerat. Legationis hujus ſplendidæ caput fuit Carolus Valeſius, Caroli IX. Regis filius naturalis, quem Ludovicus XIII. Egolismenſem nuper Ducem creaverat. (*h*) Hic una cum legationis ſociis, (*i*) A. 1620. die 18. Maji literis, Argentinæ ſcriptis, a Georgio Friderico noſtro petierat, ut per terras ejus transeuntibus legatis, eorumque comitatui, qui ingens erat, præberet hoſpitia.

§. XLV.

Pax cum Ligiſtis.

Res Galliæ tum dirigebat Luynius, variis artibus, ab Hiſpanis in ſuas partes pertractus, qui etiam Ferdinandi II. Imp. electionem nuper promoverat. Legationi prætenſa eſt Catholicæ religionis defenſio, quæ non in Germania tantum, ſed & in vicinis regnis periclitari dicebatur; ſi Ferdinandus Cæſar, Friderici Palatini & Proteſtantium Germaniæ armis opprimeretur. Gal-

Z 3

(*h*) IMHOFF *Geneal. Gall.* Claſſ. I. pag. 37.

(*i*) Comte de Bethune & Comte de Preaux Chaſteauneuf. Legationis hujus hiſtoria & acta prodierunt Lutetiæ Pariſ. 1667. fol. ſub hoc rubro: *Ambaſſade extraordinaire de Meſſieurs les Ducs d'Angouleſme, Comte de Bethune & de Preaux Chateauneuf.*

lia itaque tum operam impendit, ut composita inter Unionem & Ligam pace, Bohemica causa Cæsaris & Palatini armis decidenda relinqueretur. Ad Cæsaris & Hispanorum sententiam, ipsorum interventu Gallorum, quod mireris, res fuit Ulmæ transacta. Placuit, ut fœderis utriusque abducerentur exercitus. (*k*) Fridericus Palatinus, non ut Bohemiæ Rex, sed ut Elector Palatinus, hac pactione comprehensus. Exclusum est Bohemiæ regnum; exclusæ sunt hæreditariæ Cæsaris provinciæ. (*l*)

§. XLVI.

Spinola Palatin. invadit.

Cæsar id, quod intenderat, consecutus, Electoratum Palatinum per Hispanos, non participes Ligæ, aggredi constituit; Sociis Ligæ ad Bohemos debellandos usurus. (*m*) Bavarus ergo cum Ligistarum copiis Austriam superiorem ingressus est, eaque ad obsequium redacta, in Bohemiam progressus & Cæsareano exercitu auctus, Fridericum Palatinum, memorabili illa ad Pragam in Albo Monte clade fusum, omni Bohemiæ regno ejecit. (*n*) Ex

(*k*) BRACHELIUS in *Hist. rerum notabil.* Lib. I. pag. 23. seq.

(*l*) Transactio Ulmensis die 3. Jul. 1620. facta, extat in LONDORPII *Act. publ.* Tom. II. pag. 48. DU MONT *Corps Dipl.* Tom. V. Part. II. pag. 369.

(*m*) Litteræ legatorum Gallicorum ad Ludovicum XIII. in libro alleg. *Ambassade extraordinaire* &c. pag. 184. leguntur.

(*n*) Expeditionis hujus historiam exposuit JOANNES BISSELIUS libro, cui titulus: *Leo galeatus.*

altera parte Ambrosius Spinola, ab Alberto Archiduce, Belgii Hispanici Gubernatore, ad occupandum inferiorem Palatinatum est missus. Fœderati Unionis, Ulmensi transactione se deceptos videntes, defendendo Palatinatui, castra ad Oppenhemium posuerunt. Georgius Fridericus noster cum filio suo juniore Carolo, huic expeditioni intererat. (*o*) Spinola die 8. Aug. ad Badensem scripsit, ut Cæsaris partes amplecteretur, vel in bello saltem medius esset. A Cæsare se accepisse mandata, ne cum exercitu suo Marchicas terras attingeret. Spinolæ iisdem verbis Marchio respondit, quibus Leopoldo Archiduci nuper responderat; temperaturum se ab armis, quamdiu a Fœderatorum Unionis ditionibus abstinuerint Hispani. (*p*)

Exercitui Hispanico tum quoque intererant Eduardi Fortunati filii, educati Bruxellis. Hi Moguntiam cum Spinola delati, ab Archiepiscopo Moguntino petierunt, ut litis de Marchia superiore decisionem Aulico commendaret Judicio. Annuit Elector, atque iisdem in litteris, quas ad Vicecancellarium Imperii, Johannem Ludovicum ab Ulma, de damnis a Fœderatorum exercitu in sua ditione acceptis, scripserat, monuit eundem, ut hac occasione Eduardini.

(*o*) LOTICHIUS *rer. German.* Lib. VII. pag. 188. *Theatrum Europ.* Tom. I. pag. 379.

(*p*) LONDORP. Tom. II. pag. 174.

de restituenda Eduardinis Marchia sua commonefaceret Caesarem. (q)

§. XLVII.

Acta foederatorum.

Spinola, trajecto ad Moguntiam Rheno, Crucenacum, Alzeyam, Oppenhemium & pleraque Palatinatus oppida, inspectante Foederatorum exercitu, in potestatem redegit. Foederati, mutatis aliquoties castris, memorabile nihil contra Hispanos, reliqua aestate, gesserunt. Joachimus Ernestus, Onolsbacensis, supremus Foederatorum Dux, vel ab Hispanis corruptus, vel militiae ignarus, rei bene contra Spinolam gerendae occasiones neglexit. (r) Alii culpam rei in Jacobum, Angliae Regem, Palatini socerum, rejecerunt, qui identidem Foederatis injunxisse creditur, ne Spinolae, contra Palatinatum nihil hostile meditantis, iter morentur. (s) Res aliter cum cecidisset, Jacobus, artibus Hispanorum delusus, de auxilio Foederatis submittendo, tandem cogitare coepit.

§. XLVIII.

Literae ad Galliae Regem.

Sub initium belli, in Palatinatu gesti, Bipontinus, Onolsbacensis, Wirtenbergicus & Durlacensis noster, Ludovicum XIII Galliae

(q) JULIUS BELLUS in *Laurea Austr.* Lib. IV. pag. 343. LOTICHIUS *Comment.* Lib. VII. Cap. IV. pag. 196. *Theatrum Europ.* pag. 385.

(r) JO. JOACHIMUS a RUSSDORF. in *praef. Consilii primi* pag. 7.

(s) *Theatr. Europ.* Tom. I. pag. 383.

Georg. Frider.

Galliæ Regem, de Hiſpanorum irruptione certiorem reddentes, id agere Hiſpanos docuerunt, ut non Palatinatum modo, ſed vicinas quoque Imperii ſubigant provincias. Eorum autem Principum præſertim peti ditiones, qui pro defendenda Imperii libertate, Henrici IV. Galliæ Regis inſtinctu, coaluerunt in fœdus. Bohemicum quidem bellum & ſpretæ Majeſtatis Cæſareæ crimen, invaſionis hujus cauſſas prætendi; ſed manifeſta eſſe Auſtriacorum conſilia, ut libertate Germaniæ everſa, novum ſibi dominatum in ea ſtabiliant. Palatinum cum Bohemia nihil habere commune, neque Cæſari ex privata lite publicam facere permiſſum. Fœderatos nonniſi coactos, tranquillitatis publicæ & ſuæ ſalutis cauſa, arma cepiſſe, ne Palatinatus, qui ex præcipuis Imperii terris, fœderi Unionis adſcriptus, ſubigatur ab extero. In Cæſaris Majeſtatem a ſe nihil prorſus admiſſum. Sperare ſpe, ſpretis adverſariorum calumniis, Regem libertati Germaniæ & Principum, ipſi devinctorum invigilaturum ſaluti. (*t*)

Eodem tempore legati Gallici, Vindobonæ pacis cauſſa agentes, Regem ſuum monuerunt, ſollicite cavendum, ne Palatinatus & Proteſtantes Germaniæ, conjunctis Auſtriacorum & Hi-

(*t*) Scriptum hoc extat in libro alleg. *Ambaſſade extraord.* pag. 425. Aliud ſcriptum, ejusdem fere argumenti, menſe Febr. A. 1621. Galliæ Regi a Fœderatis exhibitum, in quo enixe Regis opem implorant, extat in libro alleg. pag. 539.

GEORG. FRIDER.

ſpanorum armis opprimantur; quod vicinis Regibus, ſpeciatim Galliæ Regno, periculoſum. (u)

§. XLIX.

Trans-actio cum Spi-nola.

Cæſar, proſpero rerum ſucceſſu elatus, non modo æquas pacis conditiones recuſavit, ſed & A. 1621. ineunte, Palatinum & ſocios, læſæ pacis publicæ reos, proſcripſit. (x) Deſperatis hi rebus menſe Februario hujus anni Heilbronnæ convenerunt. Fridericus V. Georgii Friderici noſtri filius, & futurus ſucceſſor, patris nomine interfuit. Miſſa ad Cæſarem legatio, quæ de pace communi & de reconciliatione Palatini cum Cæſare ageret. (y) At negotium cum minus proſpere ſucceſſiſſet, Fœderati, Gallorum, Anglorum, Batavorumque deſtituti auxilio, & rebus ſuis a Cæſare metuentes, interventu Swicardi Electoris Moguntini, & Ludovici Haſſo-Darmſtadienſis Landgravii, die 12. Aprilis Moguntiæ cum Spinola convenerunt, ut die XIV. Maji ejusdem anni copiis e Palatinatu abductis, Fœderati Unionis nulla ratione Palatinum juvarent in poſterum. Ita Evangelicæ Unionis Fœdus omnino ſolutum; (z) cujus ſocii pactione Ul-

(u) Vide ibidem pag. 349. ſeq.

(x) LONDORP. Tom. II. Lib. VI. Cap. I. & II. *Theatrum Europ.* Tom. I. pag. 470.

(y) Conditiones, Cæſari a Fœderatis oblatas, exhibet liber allegatus *Ambaſſade extraordinaire* &c. pag. 547.

(z) Transactionem hanc vide apud DU MONT *Corps Dipl.* Tom. II. P. II.

menſi & Moguntina decepti ſunt. Diſſolutio hæc facta eſt Gallis invitis. (a)

§. L.

Ab eo tempore res Palatini perditæ ac fere deſperatæ; quas præter Mansfeldium & Halberſtadienſem Marchio noſter ſuſtentare conatus eſt. Enimvero poſteri Caroli I. Badenſis, obliti malorum, quæ Fridericus I. Palatinus Elector, Marchioni huic intulerat, ſucceſſoribus Palatinis adhæſerunt conſtanter. Inſecuta ſacrorum apud Germanos converſio, firmius reddidit amicitiæ vinculum. Palatinus denique Evangelicæ Unionis caput evaſit; cujus fœderis promotor inter præcipuos fuerat Georgius Fridericus. (b) Corona Bohemica Palatino oblata, Durlacenſis ſuaſu ab eodem accepta, vicinas has inter Domos concordiam & amorem adauxit. Bohemica Palatino firmata ſi fuiſſet corona, Marchiæ ſuperioris poſſeſſio firmata quoque fuiſſet Marchioni.

Vinculum cum Palatino.

Tom. IV. Aa 2

pag. 391. Item in libro: *Ambaſſade extraordinaire* pag. 555. Transactioni, Fœderatorum nomine, Joachimus Erneſtus Brandeburgicus & Johannes Fridericus Wirtenbergæ Dux ſubſcripſerunt. Addatur LOTICHIUS *rer. Germ.* Lib. VIII. Cap. VI. pag. 242. JUL. BELLUS *Laur. Auſtr.* Lib. V. pag. 426.

(a) Lettrea de M. de Puyſieux in libro ſupra allegato: *Ambaſſade* &c. pag. 551.

(b) Georgius Fridericus, frater Erneſtus Fridericus dum viveret, zelo pro Lutheraniſmo commotus, contrarias Palatini & fratris, Calvinizantium, partes in Comitiis aliisque Conventibus Imperii fuerat ſecutus. Sed

GEORG. FRIDER.

§. LI.

Epocha infaufta.

In ancipiti hoc rerum Palatinarum & Durlacenfium ftatu appropinquavit denique A. 1622. in Badenfi Hiftoria novæ Epochæ momentum. Georgius Fridericus, corpore & animo valens, quinquagefimum ætatis annum nondum ingreffus; pro Friderico Palatino ultima tentaturus, anno hoc abdicat regimen. Filius illud accipit tremens. Brevi poft pater prœlio proftratus & exul; filius a Fœderatis defertus, Marchiam omnem fuperiorem amittit; inferiorem omnibus belli furoribus expofitam videt, ac incertam fatorum. Tabula hæc brevis eft anni, cujus defcriptionem aggredior.

Marchio armatus.

Pragenfis victoria, qua Fridericus V. Bohemia expulfus eft, terruit Fœderatos & focerum Palatini, Britanniæ Regem, qui gladium pro generi falute ftringere non aufus eft. At imperterritus perftitit Georgius Fridericus; fpem inter & metum femper armatus. Victricia autem Cæfaris, apud Bohemos dominantis, arma magis magisque proferri, ipfumque adeo Palatinatum & Marchias Badenfes gravi periculo expofitas cerneret, de utriusque defenfione follicitus, matura deliberatione habita, tandem in are-

fratris fucceffor factus, mutatis confiliis, Palatino adhæfit; opibus ejus ad retinendam Marchiam fuperiorem ufurum fe fperans.

nam descendit, intrepidus & erectus athleta, militarem scientiam prae multis edoctus, & ob id ipsum armis suis forte nimium confisus. GEORG. FRIDER.

§. LII.

Armorum suorum justitiam repetiit a Transactione Ulmensi, qua ad defendendum Palatinatum se adstrinxerant socii. Moguntinam vero Pactionem, quam Onolsbacensis & Wirtenbergensis cum Spinola iniverunt, adeo se non probasse contendit, ut quae Principes illi, Hispanico auro corrupti, contra fidem, Palatino datam, tum egerant, impia & perfida existimet; Wirtenbergico vim minatus, nisi Palatinatui laboranti ferret suppetias, quas ante Unionem solutam promiserat. Dux, a Marchione sibi metuens, militem collocavit in finibus. (c) Justitia armor.

§. LIII.

Marchio autem praesentiens mala, quibus Domus sua & Marchiae expositae, si bello succumberet; de abdicando Marchia- Regimen deponit.

(c) KHEVENHÜLLER *Annal. Ferdin.* Tom. IX. pag. 1704. ubi annotat, Marchionem illo tempore agitasse consilia, Eduardinos extirpandi liberos; ut & ex Germania ejiciendi Hispanos; restituendi Palatinum, eique adjiciendi Ducatum Bavariae; clericos bonis & reditibus spoliandi, in Moguntinum, Herbipolensem & Spirensem, omnium malorum auctores, gladio animadvertendi, eversaque religione Catholica, Calvinismum stabiliendi. In odium Marchionis scripta haec esse, Lector aequus facile perspicit.

GEORG. FRIDER.

rum regimine fuſcepit conſilium. (*d*) Duodecimus dies menſis Aprilis, Calendarii veteris, poſtremus eſt regiminis Georgii Friderici dies, primusque regiminis, quod Fridericus V. filius adivit; quo ſe abdicans Marchio quaſi claſſicum cecinit bellicorum tumultuum, qui per totos viginti ſex annos Marchicas terras, ad pacem usque Weſtphalicam, agitarunt. Inſtrumentum Caroloburgi perſcriptum eſt. Pater, nihil ſibi reſervans, nulla addita conditione, omne ſuum in Marchias filio tradit imperium. Suſpicio eſt, abdicationem ſimulatam fuiſſe. Res omnis pendebat ab expeditionis eventu. Marchio, regimen deponens civile, militare in exercitum retinuit; qui communibus Unionis Fœderatorum ſumtibus contractus & altus, rupto Unionis fœdere, Marchicis alebatur.

§. LIV.

Vires exercitus.

Octo peditum legiones, viginti & octo equitum turmæ, mille & octingenti currus, fabricæ ſingularis & novæ; omni apparatu militari inſtructi, decem majoris molis tormenta, ſplendidum & agilem ejus A. 1622. compoſuerunt exercitum, qualem nullus unquam Marchionum Badenſium ſuis ſub auſpiciis, ſuoque

(*d*) CARAFA in *Germania reſtaurata* pag. 127. ait: „Cum Georgius Frideri-
„ cus arma contra Cæſarem ſtrinxiſſet, ac prius filio ditionem ſuam in
„ magna fraude ceſſiſſet, fuiſſetque aliqua pars ditionum pupillorum
„ Principum a Marchione Spinola inter alia loca occupata, &c.

Georg. Frider.

ſtipendio in aciem produxit. Militaverant in exercitu hoc Wilhelmus & Bernhardus, ex Saxonica Vinarienſium Domo; quibus cohortes quoque ducendas commiſit. Bernhardus, fulmen illud belli, cujus prudentiam & virtutem decennio poſt, non Germani modo, Sueci & Galli, ſed omnis Europæus orbis mirati ſunt, magiſtrum veneratus eſt Georgium Fridericum. Omnis exercitus ejus ad quindecim armatorum millia excurrit; (e) nec defuere, qui ad viginti quatuor millia eum excreviſſe putarent. Cum exercitu hoc ſuo Exmarchio, a Friderico Exrege Bohemiæ frequentibus literis excitatus, Marchia ſua profectus eſt, Tillium, Ligiſtici exercitus ducem, ut Palatinatu expelleret.

§. L V.

Rerum Palat. ſtatus.

Palatinus, intellectis Mansfeldii & Halberſtadienſis progreſſibus, ex Batavis per Galliam & Alſatiam, mutato habitu, in Palatinatum ſuum redierat. Perſona Landaviæ depoſita, a Mansfeldio ſumma cum gratulatione exceptus eſt. Mansfeldius tractatus cum Hiſpanis, qui variis conditionibus in partes eum ſuas pertrahere ſtuduerant, eo momento abrupit, atque expugnato Madenburgenſi, Spirenſis Epiſcopatus cis Rhenum Caſtro, Rhenum trajecit; adverſus Tillium, Ligiſtici exercitus ducem, ſuum ducens exercitum. Tillius, cum Bavaricis copiis ad Wiſelo-

(e) Carafa pag. 121. Brachelii *Hiſt.* Lib. II. pag. 60.

GEORG. FRIDER.

chium sedens & Heidelbergæ intentus, intellecto Mansfeldii adventu, copias, ad lacessendum suum exercitum missas, repulit, & reliquum exercitum, horum fuga perculsum, quoque fugere coëgit, ad Mingelshemium usque vicum, duarum fere horarum itinere, victor. Sed Mansfeldius, ibi cum sociis consistens, vico incenso, Tillius ne videret, quid ageretur, sistit fugam, restituit ordines, agmen convertit, atque in Tillianos impetum facit, qui re inopinata perterriti, victi sunt, cum vicisse se crederent, atque in fugam conjecti. (*f*) Equus, cui insederat Tillius, trajectus est globo. Hic exercitum suum reparaturus, Wimpinam duxit exercitum. At Mansfeldius victor, Seinshemio & Eppinga deditione potitus, Ladenburgum obsedit.

§. LVI.

Marchio producit exercitum.

Opportunum hoc temporis momentum esse ratus est Georgius Fridericus, quo exercitum suum contra Tillium, Wiselochiana clade a Mansfeldio debilitatum, solus produceret. (*g*) Produxit per Palatinatum ad Civitatem Heilbronnam, in cujus vicinia

(*f*) BRACHELIUS Lib. II. pag. 59.

(*g*) Sunt, qui Georgium Fridericum, Mansfeldio junctum, Wiselochianæ & Mingelshemianæ pugnæ interfuisse tradunt. WASSENBERGIUS in *Floro German.* pag. 150. ita scribit: „Junxerat se Mansfeldio Marchio Badensis & tradita filio republica, unum totus sequi Martem decreverat „ & Wislochianæ victoriæ particeps, suis a Mansfeldio sequestratis

vicinia ad Wimpinam conſtiterat Tillius. Ratio belli poſtulabat, ut junctis cum Mansfeldio viribus, qui Ladeburgum obſidebat, & aliquot poſt dies expugnaturus erat, Tillium aggrederetur. At Exmarchio, impatiens moræ, & Tillii proſtrati ſolus gloriam reportaturus, ſine Mansfeldii auxilio eum aggredi decrevit. Tillius

„ copiis, ſolus, ſolo exercitu, indiviſæ victoriæ gloriam ſectabatur: ſed in „ contrarium omnia cecidere & ejus temeritate factum, ut unus ad Wis„ lochium viciſſe Mansfeldius videretur. LOTICHIUS *rer. Germ.* Lib. XI. „ Cap. V. hæc habet: „ Exhortatoriis illis ſuis, antequam ipſe veniret, ad „ Principes nuper confœderatos, dimiſſis, tantum profecit Fridericus Pa„ latinus, ut quoque Fridericus, Marchio Durlachius, veteris amicitiæ ac „ fœderis memor, in ſubſidium Palatini, exercitum promte colligeret, „ eundemque tormentis, pulvere pyrio, impedimentisque novi ge„ neris, atque id genus neceſſariis, abunde inſtructum educeret. Ini„ tio igitur cum Mansfeldio aliquouſque ſe tenuit. Ut etiam victoriæ „ illius apud Wiſelochium, ſuper Thyllio reportatæ, particeps videre „ poſſet. Quod autem ipſe mallet integra potius deinceps, quam di„ midiata victoria frui, cenſeretque ſe jam Thillii impetum absque „ ſociis ſuſtinere poſſe, utique quem vinci quoque paullo ante didice„ rat, copias ſuas, ſimultate interveniente, a Mansfeldio ſegregavit.„ Auctor Anonymus vitæ Marchionum pag. 347. ante Wiſelochianam quoque & Mingelsheimianam pugnam Marchionis cum Mansfeldio junctionem eveniſſe ſcribit. *Acta Mansfeldica* pag. 153. copias Durlacenſes prœliis illis interfuiſſe teſtantur. Sed ut ex litteris, e Friderici Palatini caſtris, A. 1622. perſcriptis, apparet, Georgius Fridericus non niſi poſt prœlium Mingelsheimenſe ſuas copias eduxit.

GEORG. FRIDER.

ab exploratoribus consilium Marchionis intelligens, eum in campo late patente, inter Heilbronnam & Wimpinam, Durlacensis ubi fixerat castra, magno cum ardore adortus est, die 26. Aprilis (A. 1622.) & quidem summo mane; ut maculam deleret, quam Mansfeldius ei nuper inusserat.

§. LVII.

Prœlium Wimpin.

Burgundicas Hispanorum legiones Corduba Tillio tum opportune adduxerat; cujus augmenti ignarus creditur fuisse Georgius Fridericus, qui nihilominus numero militum & opportunitate loci Tillio fuit superior; ut Carafa perscribit. JULIUS BELLUS (h) autem observat, Tillium occupasse locum editiorem, indeque Durlacenses, qui ictus evitare non poterant, graviter ab initio infestasse tormentis; levi ab ipsis damno accepto. Cruenta dein equestris efferbuit pugna; per horas aliquot durans. Præstantes viri utrimque ceciderunt permulti. Irruerunt pedestres aliquot copiæ Durlacenses in Hispano-Bavaricas, acriterque cum illis dimicarunt. Neutra tamen pars alteri cessit. Marchio aciem suam curribus sepserat, qui militibus prœlio fessis, valli instar, receptum præbebant. Propugnaculum hoc summis denique viribus aggressus est Tillius. Impetu facto Cæsareani paululum recesserunt, ut Durlacenses elicerent. Stratagema successit: Cordubensis enim, qui ad latus in munimento quodam se absconderat, a tergo ir-

(h) *Laureæ Austr.* Lib. VI. pag. 526.

ruens, Marchicos ordines turbavit, & equitatum disjecit. Marchio intra vallum se recipere & restituere pugnam conatus est frustra. Restitit tamen aliquamdiu peditatus, qui tormentis & sclopetis multa Tillianis intulit damna.

§. LVIII.

Sed improvisa res aciem Marchionis turbavit & perculit. Currus numero quinque, pyrio pulvere onerati, igneque correpti, stragem & trepidationem Marchicis intulerunt. Dolo hostium, an indiligentia ministrorum, an tormenti ictu id factum sit, nemo definivit. (i) Repentino casu Durlacenses perculsi sunt. Perculsis institit Tillius, donec in fugam effusi excederent campo. Pugna non ante vesperam finita. Summa utrimque arte, fervore & contentione certatum. (k) Tormenta & currus, quos inter & illi, Fuga Marchionis.

(i) Carafa, saepe allegatus, haec addit: „Cum initio proelii res Caesareanorum fuissent in arcto, visam a milite Hispano in acie mulierem candido amictu, quae Catholicos hortaretur ad pugnam, & victoriam promitteret. Eundem mox militem majori tormento, cui astabat, casu ignem intulisse, ex quo erumpentes pylae hostium inciderint currus.„

(k) De proelio hoc legendus est Julius Bellus *Laureae Austr.* Lib. VI. pag. 526. Lotichius *rer. Germ.* Lib. XI. Cap. V. pag. 304. *Theatrum Europ.* Tom. I. pag. 626. Brachelius in *Hist. sui temporis* Lib. II. pag. 60. Khevenhüller *Annal. Ferdinand.* Tom. IX. pag. 1706. sq.

GEORG. FRIDER.

quibus impoſita pecunia, in Tillii poteſtatem venerunt. (*l*) Supra centum & mille milites capti, multique tribuni & ordinum ductores. Wirtenbergæ Ducis frater, Magnus, fortiſſime pugnans, in prœlio cecidit.

---

qui tamen in eo fallitur, quod Marchionem juvenem Carolum in prœlio extinctum fuiſſe perhibet. Deſcriptio hujus prœlii particulari ſcripto prodiit A. 1622. 4to.

(*l*) JVLIVS BELLVS *loc. alleg.* pag. 527. hæc habet. „Inter alia autem „ duas majores machinas ferreas, quæ pilos ſexaginta librarum emit- „ tebant, ſex nova tormenta ænea, anno 1614. fuſa, & Marchionis „ Durlacenſis inſignibus ornata; triginta mediocria & minora ænea „ tormenta: quinquaginta parva mortaria ænea, ingens mortarium, „ quale vix a veteranis & diu in bello verſatis militibus viſum fuerat: „ duo alia nova mortaria ænea, quinquaginta currus, pulvere nitrato, „ funiculis, inſtrumentis bellicis & alio apparatu militari onuſtos; „ quadringentos alios, quibus omnis generis ſarcinæ impoſitæ erant, „ quatuor artificioſis ſcalis, ad oppugnationem faciendam comparatis, „ plenos: ſexaginta longurios, ferrea cuſpide munitos, magnam panis, „ farinæ, ſalis, vini, pecudum, & omnis generis annonæ copiam; „ duos currus, in quibus ducenta viginti quinque millia thalerorum, „ quorum pleraque ab Archiduce Leopoldo cuſa erant, & aliqua regia „ moneta, quam nova unio contulerat, cum aliquot millibus floreno- „ rum, quæ omnia militibus prædæ ceſſerunt: duodecim naves ad ſter- „ nendum pontem, infra Heilbronnam a Durlacenſibus comparatas, ce- „ perunt. Denique ſeptem vexillis peditum & decem equitum cum „ vexillo Marchionis prætorio potiti ſunt, quæ Viennam miſerunt.

Marchio victus ad Mansfeldium confugit; (*m*) obsidentem Ladeburgum, cujus obsidionis finem expectare debuisset, ut, junctis cum Mansfeldio viribus, Tillium aggrederetur. Inter abdicationem Marchionis & cladem acceptam nonnisi quatuordecim intercesserant dies. GEORG. FRIDER.

§. LIX.

Infelix hoc ad Wimpinam prœlium non modo Badensium & Palatinorum, sed & Germaniæ Protestantium fortunam prostravit. Palatinum una perdidit in Bohemia pugna; Durlacensem unum perdidit in Suevia prœlium; quo amisso, Palatinatum Exrex Bohemus, & Marchiam superiorem Exmarchio Durlacensis suæ lineæ amisit; Palatinatui suo restituturus Fridericum. Ille Caroloburgi, quo post prœlium secesserat, die 3. Maji, ad Joachimum Ernestum Brandeburgicum scribens, aperit ei, ad Wimpinam se progressum, ut castra ibi figeret, non ut provocaret ad prœlium. At celeritate hostium & fervore se adactum, ut rem certamini committeret. Post continuas bidui velitationes denique cessisse se loco, amissis tormentis & nervo belli, stipendiorum pecuniis, sed hostes cruenta potitos victoria; cum singuli militum suorum tres vel quatuor ceciderint hostes nullusque eorum perierit inultus. Ex Sequelæ cladis.

(*m*) Tradit KHEVENHÜLLER *loco alleg.* Marchionem fugientem abjecisse armaturam corporis, quæ Leopoldo Archiduci dono data.

præcipuis ductoribus neminem fere desiderari præter Magnum, Wirtenbergæ Ducem, qui fortitudine & prudentia sua, causæ publicæ multum præsidii potuisset afferre. Damna, hac clade accepta, facile posse reparari; constituisse se, collectos e fuga milites, proximo quoque die, in hostes educere.

§. LX.

Gesta reliqua.

Enimvero Georgius Fridericus cum reliquiis exercitus sui toto mense Majo stetit in armis, & cum Ernesto Mansfeldio rem Palatini utcunque sustinuit; Ladenburgum expugnavit, evertit; Rheno trajecto liberavit Hagenoam, quam Leopoldus Archidux obsidione premebat; captoque Drusenhemio, Leopoldi & Alsaticas Hanoviæ Comitis ditiones late vastavit. Posthæc Mansfeldius cum Exrege Bohemiæ & Exmarchione, relicta Alsatia, die XXIII. Maji Rhenum transgressus, inopinato impetu cepit Darmstadium, & vicinum omnem agrum misere vastavit; quod Ludovicus Landgravius Cæsaris partes constanter secutus est, uti Cassellanus Anti-Cæsareanas amplexus est partes. Darmstadiensis, propositis a Mansfeldio conditionibus subscribere nolens, cum filio Johanne fugam arripuit, sed in itinere ab excubitoribus Durlacensibus captus, Carolo, Georgii Friderici filio juniori, traditus, ab eo ad patrem Marchionem deductus est. Omnes hic vires intendit, ut Landgravium Palatino redderet faventem. At ille ingenue & constanter professus est, nullo metu, nulla spe, unquam a fide,

GEORG. FRIDER.

Cæſari data, diſcedere ſe poſſe. Palatinus Landgravium, qui ad eum fuerat deductus, mancipavit cuſtodiæ, atque exercitum ſequi juſſit; æquiores pacis conditiones a Cæſare ſe obtenturum confidens, ſi captivum retineat. (*n*)

§. LXI.

Marchio copias dimittit.

Sed omnia Palatini & Fœderatorum conſilia brevi poſt (die 9. Junii) intervertit Chriſtiani Halberſtadienſis, a Tillio profligati, clades Hœchſtiana ad Mœnum, quæ in his partibus bellum terminavit. Palatinus enim non Halberſtadienſem modo, ſed & Mansfeldium atque Marchionem noſtrum poſt cladem hanc exauctoravit; (*o*) Cæſaris ſe committens arbitrio; quem faventiorem ſibi fore crediderat, ſi deponeret arma; ut ſocer ei ſuaſit, Rex Angliæ, Jacobus, ab Hiſpanis deceptus.

In his rerum anguſtiis ſuas quoque copias die XII. Junii Georgius Fridericus dimiſit; literis ad Pleickardum Helmſtadium, primarium ſui exercitus ducem, ſcriptis, quibus de triſti patriæ ſuæ & Proteſtantium ſtatu pauca præfatus, non aliam ſibi ſupereſſe viam declarat, quam ut arma deponat. Injungit Pleickardo, ut tormenta cum inſtrumentis & impedimentis bellicis Schreckium mittat ad Rhenum, cum equitum comitatu; curaturum ſe,

(*n*) KHEVENHÜLLER *loco alleg.* pag. 1723. ſeq. JULIUS BELLUS pag. 546.

(*o*) Halberſtadienſis & Mansfeldii exauctoratio facta die XIII. Julii 1622.

GEORG. FRIDER.

ut transvehantur in Marchiam. Scribit ei porro, ut cum militibus rationes ſubducat, illis ſe ſatisfacturum promittens, monensque, ne illos introducat in Marchiam, quæ magna commeatuum jactura laboret; quin & timendum, ne Cæſar tractatus, quos Marchio filius cum eo inſtituit, abrumpat, ſi militem in terris ſuis ſe alere intelligat. Repetit ergo, ut Marchionatui, ſatis jam afflicto, parcatur.

§. LXII.

Marchia vaſtata.

Paulo ante enim, Mansfeldio in Alſatia graſſante, duodecim millium exercitus, ex Holſatis, Saxonibus & Coſacis compoſitus, in Marchiam Durlacenſem indeque in Alſatiam, Anhaltino duce, tranſiverat, ut Mansfeldium expelleret. (*p*) Ita res deſperatæ Exregis, res deſperatæ Exmarchionis, nuper tam potentis & floridi. Evangelica Unio, Moguntini & Darmſtadienſis perſuaſu nuper diſſoluta, Georgii Friderici rebus nihil potuit opis afferre. Inundata mox (die 5. Julii) Bavaricis, Hiſpanicis, Polonicis, Hungaricis, aliisque copiis Cæſareanis, Marchia omnis, infelix & territa. Omnia latrociniis, rapinis, cædibus, incendiis, miſerrime vaſtata. Exmarchio Hachbergam cum paucis ſe contulit; privatam ibi & ſolitariam vitam acturus.

Tillius

(*p*) JULIUS BELLUS Lib. V. pag. 553.

Tillius eodem Julio menſe, quo ſocios ſuos, Cæſari ut placeret, Palatinus exauctoraverat, Heidelbergam obſedit, menſe Septembri cepit; expugnavit Manhemium. Palatinatus amiſſus.

§. LXIII.

Marchia ſuperior.

Sed & Cæſarea ſententia ſuperiorem mox Marchiam Durlacenſis amiſit, quam A. 1617. ab Imperatore Matthia in perpetuum obtinere potuiſſet, ſi Badenſem Spanheimenſis Comitatus partem, cum Marchionis titulo, Eduardinis liberis concedere voluiſſet; quod in Francofurtano Conventu legati Cæſarei Georgio Friderico obtulerunt. Imprudentiæ eum non pauci accuſant, quod Evangelicæ Unionis opibus nimium confidens, tam æquas litis componendæ conditiones tam pertinaciter recuſaverit. Cæſareo enim judiciali decreto Eduardinis reddenda quoque jam fuit omnis ſuperior Marchia. Judiciarium ordinem in omni hoc obſervatum negotio, Georgius Fridericus ipſe ad Senatum Populumque Argentinenſem Februarii Calendis 1622. perſcripſit.

§. LXIV.

Judiciarius ordo.

Ultimo Octobris A. 1620. Marchioni, ad Judicium Senatus Aulici vocato, bimeſtre tempus exceptioni præfixum. Marchio ab Imperatore, male informato, ad Imperatorem melius informandum, & ad Status Imperii provocavit. Sed alio mox decreto, die 25. Febr. A. 1621. impoſita ei denuo in judicio compa-

rendi neceſſitas. Eodem, quo nuper, modo, poſt tres menſes, a Marchione reſponſum. Tertium denique ab eodem Senatu die 30. Julii A. 1621. ejusdem formæ emanavit Decretum: ad quod eadem reſponſio cum Apologia, qua Georgius Fridericus recuſati judicii rationes exponit. Hæc die 25. Aug. A. 1621. miſſa ad Aulam, quæ provocationis nullam habuit rationem. Quin imo de rei novitate, ad imminuendam ſupremi judicis auctoritatem compoſita, litteris, die XIV. Decembris ad Marchionem datis, queſtus eſt Cæſar; appellationis formulam ei remittens; Matthiæ Imperatoris ſecutus exemplum; qui die 7. Junii A. 1613. eandem fuerat viam ingreſſus. Idem egit Moguntinus Elector, cui Marchio ſimile provocationis exemplum transmiſerat, ut cum Statibus Imperii in Comitiis illud communicaret. Georgius Fridericus alio ſcripto die 31. Jan. 1622. Electori reſpondit.

§. LXV.

Reſtitutio Marchiæ ſuper.

Infelix ad Wimpinam prœlium, his rebus interveniens, liti finem impoſuit. Auguſto enim menſe ſententiam pronunciavit Cæſar, ut ſuperior Marchia, cum refuſione ſumtuum & damnorum, primogenito Eduardi filio reſtitueretur. Reſtitutio facta eſt eo modo, quem ſupra expoſui. (q) Ita Marchiam ſuperiorem Badenſem, quam Erneſtus Fridericus per novennium, Georgius Fridericus per octodecim tenuerant annos, Frideri-

(q) Tom. III. pag. 84. ſeq.

cus V. in primo regiminis aditu restituere coactus est. Pater interea degens Hachbergæ, biennium ibi vixit privatus. Quum autem A. 1624. mense Augusto novus Bavariæ Ducis exercitus Marchionatum infestasset, Exmarchio, mense Octobri Genevam transivit. (r)

§. LXV.

Nova Marchionis consilia.

At in ipso hoc Helvetico suo secessu inquies, de novis auxiliis Palatino adducendis, cogitavit. Joachimus de Rufsdorff, qui res Friderici Exregis in Aula Anglicana procurabat, in Monitis Politicis, quæ Jacobo Regi illo anno (1624.) exhibuit, id aperte profitetur. „ Marchio Badensis senior, inquit, (s) occa-
„ sionem expectans, paratus & promtus est exercitum & mili-
„ tem parare, modo videat, alibi etiam bellum surgere & ho-
„ stes occupari. Helvetios sibi auxilio affuturos, aut saltem
„ clam juvaturos sperat, ut exercitum possit conscribere & edu-
„ cere, quem vel conniventibus, vel non impedientibus illis, si-
„ ne mora & impedimento concenturiabit. „

Placuit denique, ut Regis Angliæ, Regis Gallorum, Sabaudiæ Ducis ac Venetæ Reipublicæ pecunia XX. mille armatorum exercitum Marchio noster colligeret, in Alsatiam & in Palatinatum irruptionem facturus; quod consilium, mortuo Jacobo

(r) JUNGLERUS in *vita Georgii Friderici.*
(s) In libro cujus rubrum: *Consilia & negotia publica* pag. 100.

GEORG. FRIDER.

patre, Rege imbelli, Rufsdorffius (t) Carolo fucceffori commendaverat. Helvetii huic bello acceffuri videbantur, quibus Auftriæ vicinæ potentia fufpicionem commovit. Sed Cæfar, miffis confeftim in Alfatiam copiis, & Leopoldo Archiduce fummæ rerum præfecto, confilium evertit. Unde Marchionis in Alfatiam & Palatinatum expeditio ne quidem tentata eft.

Acta Genevæ.

Genevæ cum viveret Marchio, in ædibus ille fuis facra fua Lutherana peregit. His paulatim & alii, vel cives vel exteri, cum frequentes accederent, petiit Senatus, ut extraneos excluderet. Marchio petitum, aliquoties repetitum, contemnens, denique menfe Februario A. 1626. Geneva relicta, Tunonium, Caballicenfis Ducatus oppidum, fe contulit, ubi a Sabaudiæ Duce Carolo Emanuele domefticum quoque religionis fuæ exercitium obtinuit. (u)

(t) *Loco allcg.* pag. 173. ubi ita differit.„ Confœderati ferio cogitanto, quomo-
„ do diverfio in Alfatia per feniorem Marchionem Badenfem, qui pro-
„ nus eft eam fufcipere, fi de mediis, quæ proponit & petit valde
„ parabilia & bene fecura, profpectum fuerit, fieri poffit. Gallo
„ aliquid fubfidii pecuniarii & Helvetiis vicinis aliquid auxilii confe-
„ rentibus. „

(u) SPON. *Hift. de Geneve* Tom. I. Lib. III. pag. 487. ubi annotat, Marchionem Syndico Civitatis, mandata Senatus exponenti, ictus intentaffe, caufatum; Gebennam effe Imperii Civitatem, in qua fui ipfe juris fit & plena libertate gaudeat. Sed confutat hæc AUCTOR *Annotationum ad Hiftoriam Sponii* pag. 488. litt. O.

§. LXVI.

Fœdus cum Rege Angliæ.

In illo feceffu fuo Georgius Fridericus, a Carolo Angliæ & Chriftiano Daniæ Regibus, ad induenda rurfus arma bellumque alienis fumtibus gerendum invitatus eft. Carolus peculiaribus litteris, die 10. Nov. 1626. Weftmonafterii datis, Marchioni noftro poteftatem conceffit, ut quater mille pedites & mille equites regiis fuis fumptibus confcriberet, atque ad vindicandam libertatem Germaniæ; ad reftituendum Palatinum & defendendos focios, vi injufta oppreffos, quanta poffet diligentia in aciem educeret, ageretque ea omnia, quæ utilitati communi, Palatini & fociorum faluti expedire viderentur. (*x*) Præterea Rex pacem fe non facturum promifit, nifi inclufo Marchione, qui, miffo tum Venetias legato, omnem operam impendit, ut in focietatem confilii adduceret Venetos. Anglus jam antea (*y*) ad Chriftianum IV. Daniæ Regem fcripferat, fe ductu Marchionis rebus Germaniæ Daniæque afflictis opem laturum. (*z*)

§. LXVII.

Expeditio in Holfat.

Vigor mentis & corporis, ardor bellandi, caufæ Palatinæ ftudium, induxerunt Marchionem, ut A. 1627. copias, An-

Cc 3

(*x*) Literas has vide in RYMERI *Actis publ.* Tom. VIII. Part. II. pag. 112.

(*y*) X. Kal. Octobris.

(*z*) Extant hæ litteræ Mf. in Tabulario Bada - Durlacenfi.

GEORG. FRIDER.

glica quas collegerat pecunia, Angliæ Regis fœderato, Daniæ Regi, in Holſatiam adduceret. Danus Generalis copiarum ſuarum Locumtenentis dignitate Marchionem condecoravit. (*a*)

Annus hic Daniæ Regi & Marchioni noſtro fuit omnino fatalis. Exercitus ejus, quem anno præcedente Tillius ad Lutteram fuderat, per Wallenſteinium ejusque Legatos pulſus eſt ex Sileſia, Brandeburgica Marchia, & ex Meclenburgi Ducatu. Infelicium horum eventuum teſtis interfuit Georgius Fridericus, qui tranquillus & ſecurus e longinquo in ſeceſſu ſuo hæc ſpectare potuiſſet. Sed fatis agitatus adverſis, in ora boreali maritima non felicior, quam in Rhenenſi & Suecica fuit. Tillium utrobique implacabilem expertus eſt hoſtem; qui cum Fridlando proſperis inſiſtens ſucceſſibus, Cimbricæ Cherſoneſo denique Danum & Marchionem noſtrum incluſit. (*b*)

§. LXVIII.

Clades Marchionis.

Hic, appropinquante Wallenſteinio, Wiſmariæ naves cum copiis ſuis conſcendens, ex Meclenburgico Ducatu in Wagriam, Holſatiæ provinciam, tranſiens, ad Heiligenhavæ portum appulit, milites ad Grotenbrodam in terram expoſuit. (*c*) Schli-

(*a*) *Theatrum Europæum* Tom. I. p. 982. LOTICHIUS *rer. Germ.* Lib. XVII. Cap. IV. pag. 498.

(*b*) PUFENDORF. *rer. Suecicar.* Lib. I. §. 49. ſeq.

(*c*) HOLBERG *Dæniſche Reichshiſtorie* Tom. III. pag. 754. CARAFA *Ger-*

ckius, Wallensteinii Legatus, fugientibus institit, atque die 25. Septembris ejusdem anni (1627.) omnem Marchionis nostri exercitum circumdedit, cecidit vel cepit. Prœlii locum silent plerique. (*d*)

mania restaur. pag. 308. & 315. WASSENBERG. *Florus Germanicus* pag. 151.

(*d*) Novissimus rerum Danicarum scriptor ROCHIUS (DES ROCHES) in *Historia Daniæ*, Gallice scripta, Tom. V. pag. 349. Marchionem ad *Winmar*, vel *Trismar*, adventante Schlickio, castra habuisse refert. Intelligenda videtur esse Cismaria, qui locus est Wagriæ, unde Præfecturæ nomen. Idem auctor tradit, Marchionem a Schlickio cinctum, antequam prœlium iniretur, conscensa navi, quam in littore maris Balthici repererat, cum præcipuis Præfectis fuga salutem petiisse; exercitum autem, quem nonnisi quinque millium fuisse putat, deditione facta, in Schlickii victoris verba jurasse. CARAFA *loco alleg.* pag. 316. ait: Marchionem cum copiis suis in angustias insulæ cujusdam prope Kielam redactum, deletisque duabus legionibus Bernhardi Ducis Vinariensis & Nellii, ceteros tam arcte inclusos, ut vel aquis se committere, vel Schlickii arma perfringere cogerentur. Addit pag. 319. „Optima forte Co-
„ mes Schlickius apud Cimbricam Chersonesum prope Kielam, post-
„ quam dudum hostium copias obsedisset, fugiente Marchione Durla-
„ censi, cum præcipuis Ducibus via maris & dissipatis primis legioni-
„ bus, totam illam partem exercitus Daniæ Regis, quæ eidem Marchio-
„ ni commissa fuerat, superavit, ademtisque 27. signis peditum & sex-
„ decim equitum, sine sanguine Cæsareis copiis adjecit, atque ulte-
„ rius progressus, quasi totam præfatam Cimbricam Chersonesum seu

GEORG. FRIDER.

Polonicarum rerum haud indiligens fcriptor, PAULUS PIASECIUS, fex millia peditum, duo millia equitum in prœlio hoc cæfa fuiffe refert. (e) Quadringenta militaria figna; viginti tormenta bellica, vel triginta duo, fi LOTICHIUM (f) audias, cum copiofa fupelle-ctile caftrenfi, in Schlickii victoris poteftatem venerunt. Marchio cum Præfecto fuo Nellio, paucisque tribunis navium ope evafit. Ceteræ legiones in Cæfaris verba jurarunt, qui victoria hac, præter Gluckftadium & Crempam, Holfatia potitus eft tota.

§. LXIX.

Argentinam fecedit.

Poft infelicia hæc fata Georgius Fridericus, a bellicis curis animum revocans, Argentoratum conceffit, ubi Domum habuerant Durlacenfes Marchiones, cum infigni Draconis, prope pontem D. Nicolai, quæ feculo fuperiore in Gubernatoris urbis ædes converfa. Ibi tranquillam vitam agens, litteris & præfertim librorum facrorum lectioni vacavit, quas undefexagies fe legiffe, ipfe manu fua in primis exempli fui, quod formæ minoris eft, paginis annotavit. Terras Marchicas tamen, quoties Succorum arma in his partibus prævaluerant, invifit.

§. LXX.

„ Jutiam, occupavit. Kiela, cujus hic mentio fit, non eft Chilonium,
„ Holfatiæ caput, fed finus, uti videtur, ad littora Wagriæ. „

(e) *Chronica Geftorum in Europa fingularium* pag. 397. Adde *Theatr. Europ.* Tom. I. pag. 986.

(f) *Rer. German.* Lib. XVIII. Cap. I. pag. 500.

§. LXX.

Memorabile eſt teſtamentum, quod ſeptennio ante abdicationem (A. 1615.) de Marchiæ & Domus ſuæ ſalute ſollicitus, condidit Caroloburgi, die 17. Novembris, quod Pragmaticam Erneſtinæ ſuæ lineæ ſanctionem conſtituit. Præcipua ejus capita hæc ſunt: Teſtamentum ejus.

I. Omnia teſtamenta, quæ ſuperioribus annis condidit, revocat.

II. Filiis & Succeſſoribus conſtantiam in Evangelica religione commendat.

III. Sepulturam eligit Pforzhemii in Collegiata S. Michaëlis Eccleſia, ubi & uxor ejus Agatha, Erbacenſis Comitiſſa, ſepeliatur. Exequias, Balſamationem, Epitaphium, ordinat.

IV. Renunciatio Principum feminarum perpetua Lex ſit Domus Badenſis.

V. Filii prioris matrimonii educentur in Aula Principis regentis; poſteriores apud matrem, usque ad annum octavum completum. Matri centum floreni pro ſingulis liberis, pro filia, quæ annum 8. egreſſa, 200. floreni quotannis pro victu & amictu ſolvantur.

VI. Singulæ Principes filiæ, poſtquam renunciaverint ſucceſſioni, accipiant 500. florenos.

VII. Si Marchioniſſa vidua ad ſecundas nuptias vel ad aliam

religionem procedat, filiæ ad Marchionis viventis Aulam transferantur, & in Lutherana educentur religione.

VIII. Durlacensis Gymnasii & Sulzbergensis scholæ conservatio & emendatio commendatur.

IX. Commendatur observatio tractatuum, privilegiorum, contractuum, quos inivit deditque testator.

X. Fridericus, Carolus & Christophorus, filii ejus, constituuntur heredes. Excluduntur filiæ, quamdiu masculus superstes. Dos filiarum fit decies mille florenorum, ut Ernestus testamento suo A. 1550. ordinavit. Intelligitur hoc de filiabus Marchionis Regentis, de reliquis ipse Regens disponat. Principi Regenti, cum annum vigesimum quintum compleverit, subditi præstent homagium, ante complementum præstetur tutoribus.

XI. Terræ Badenses in posterum nulli divisioni obnoxiæ, ab uno Principe regantur.

XII. Jus primogenituræ & successionis linealis agnaticæ stabilitum.

XIII. Princeps Regens in regimine statuta sequatur Majorum, nisi testator ante mortem nonnulla in utilitatem Domus immutet. Neque hæc contrarientur consensui, quem testator dedit, ratione permutationis, quam Marchio Ernestus cum Wirtenbergica Domo inivit.

XIV. Marchio regens folus onera portet, folus quoque tria fuffragia, fuperioris nempe & inferioris Marchiarum Badæ & Marchionatus Hachbergæ in Circulo Suevico, ut & fuffragium Comitatus Spanheimenfis in Circulo Rhenano habeat; atque omnes, quicunque funt, Marchiones Badenfes præcedat. (g)

XV. Si Marchio Regens anno vigefimo fexto ætatis fuæ non duxerit uxorem, aut poft quinquennale matrimonium non habuerit heredem, proximus heres matrimonium ineat, qui fi id facere neglexerit, intra anni fpatium fequens id faciat heres. De cetero omnibus Principibus Domus liberum fit ducere uxorem, fi Princeps Regens confentiat, vel ejus tutores.

XVI. Omnes Marchiones, non regentes, eosdem cum regentibus titulos gerant.

XVII. Carolus, fecundo genitus teftatoris filius, Badenfem portionem Comitatus Spanheimenfis ulterioris, & Chriftophorus tertius Princeps, Præfecturam Grefenfteinenfem obtineant, ut inde percipiant fructus; (h) fed falva fuperiori-

(g) Tum temporis omnes terræ Badenfes erant in manibus Lineæ Durlac. & Eduardini liberi extorres.

(h) Terræ hæ ex fententia Cæfaris ad Wilhelmum Bada-Badenfem quum poftea rediiffent, Georgii Friderici Marchionis interventu A. 1624. die 16.

tate Principis fenioris, Friderici, cui intra annum feudale homagium præftare teneantur.

XVIII. Quodfi fecundus Princeps fine mafculis moriatur heredibus, junior in Comitatu Spanheimenfi fuccedat, & huic in Præfectura Grevenfteinenfi fuccedat, fi quis adhuc nafceretur filius. Unicus autem fi fuperftes fit cum Principe Regente frater, ille folus Spanheimenfes & Grevenfteinenfes poffideat terras.

XIX. Poffeffores hujus Comitatus & Præfecturæ, dotem & vidualitium uxori fuæ conftituere poffunt, Principis Regentis permiffu.

XX. Appanagia nec alienare, nec oppignerare licitum eft, nifi ob liberationem ex captivitate. Fiat id tamen cum confenfu Regentis, ut proprietarii terrarum. Eum in finem poffeffores litteras antigraphas offerant Regenti.

XXI. Si moriente teftatore, Spanhemium & Grevenfteinium non

Febr. inter tres filios ita transactum eft, ut Carolus fecundo genitus fepties mille thaleros annuos, Chriftophorus quater mille perciperet, uniusque deficientis portio accrefceret alteri. Marchia fuperior Friderico fi fuerit reftituta, Carolus Spanheimenfis Comitatus, vel Lahrenfis Dynaftiæ partem Badenfem; at Grevenfteinii Præfecturam Chriftophorus accipiat. Earum ditionum reditus a penfione annua deducat Fridericus. Reliqua teftamenti capita confirmantur. Id addo, conventionis hujus inftrumentum authenticum in Tabulario Durlacenfi, quod Bafileæ eft, non extare, adeoque dubium effe, an illa fuerit perfecta.

amplius forent in ejus poteſtate, contenti ſint filii juniores eo, quod illis aſſignabitur infra. Si Comitatus & Præfectura non tantum redituum ferant, quantum junioribus aſſignatum eſt fratribus, ſuppleat ſenior, qui illos in poſſeſſione eorum defendat. Illi tamen ante 25. annum neutrius adminiſtrationem poſſint adire. Officiales, quos conſtituunt, jusjurandum præſtent Marchioni Regenti.

XXII. Principes, ætate minores, in Aula Regentis ad annum usque 18. educentur.

XXIII. Quodſi præter Marchionem Regentem, unus tantum ſupereſſet Princeps, huic poſt completum annum 25. vel, ſi conſilio Regentis, aut tutorum ejus, matrimonium contrahat, 5000. floreni annuatim ſolvantur. Si ſint duo vel tres, ſinguli 3000. florenos accipiant, ſi quatuor vel plures, 2000. floreni ſingulis porrigantur.

XXIV. In tali rerum ſtatu junior Princeps, ſi matrimonium contrahat, in Spanheimenſi Comitatu, vel in Dynaſtia Grevenſteinenſi domicilium figat. Quod ſi terræ hæ amitterentur, occupet Badevillam & Caſtrum Sulzberg cum oppido, ſi vidua Marchioniſſa, loca illa occupans, morte vel alio modo ea reliquerit. Accipiat porro 5000. florenos cum frumentis, vino, venatione; reſervato ſemper ſeniori ſuperioritatis jure,

a quo etiam Badevillam & Sulzbergam teneat in feudum; ſed filio ſucceſſori Regentis has terras reſtituat.

XXV. Mobilia omnia maneant in manibus ſolius Principis Regentis. Reliquis, ſi unus modo eſt, 5000. floreni; ſi duo, ſingulis 4000. floreni, ſi vero tres vel plures, ſingulis 2000. floreni, & quidem nonniſi eo tempore, quo ad nuptias tranſeunt, ſolvantur.

XXVI. Primogenitus Marchio junioribus nihil debet ratione terrarum.

XXVII. Quibus conditionibus cum Eduardinis liberis transactio ineunda ſit, ſi obveniat occaſio, Marchio præcipit.

XXVIII. Prioris conjugis hereditas inter filias ejus dividatur.

XXIX. Filiis commendantur boni mores & debitorum ſolutio.

XXX. Pro curatoribus & tutoribus filiorum minoris ætatis, ſi qui ſupereſſent, teſtatore moriente, Joachimus Erneſtus, Marchio Brandeburgicus, & Jo. Fridericus Wirtenbergæ Dux, commendantur, qui eos in Evangelica religione educabunt, ad exteros ſtudiorum cauſſa mittent. Senior maneat domi, nec duo Marchiones eodem tempore ad exteros mittantur.

XXXI. Evangelica religio conſtanter ſervetur. Marchio religionem mutans, terris privetur.

XXXII. Expellantur Judæi ex omnibus Badenſibus terris, nec unquam admittantur.

XXXIII. Forma regiminis præſens ſervetur, ſaltem Principe in

ætáte minore constituto. Consiliarii Intimi sint Evangelicæ religionis. Res, statum publicum concernentes, ad Curatores & Tutores deferantur. Administratio justitiæ, constitutio, depositio officialium & Ministrorum Ecclesiæ ad Consiliarios Intimos spectet.

XXXIV. Judicium Aulicum, Matrimoniale & Consistorium in suo statu serventur. Filius natu maximus; minor licet annis XXV. quotidie Consilia, præsertim Intimum, frequentet.

XXXV. Jus Provinciale quantocius perducatur ad finem.

XXXVI. Principes ad completum usque annum 25. feminæ usque ad matrimonium, sub curatela vivant.

XXXVII. Si duo tutores vel moriantur vel mutent religionem, aut eam non stricte observent, alius Princeps, Unioni addictus, eligatur.

XXXVIII. Consiliariis tutelæ vel curatelæ commendatur silentium.

XXXIX. Si successor moriatur, relictis minoribus ætate, iidem tutores rogantur, ut continuent tutelam.

XL. Si quæ lites inter heredes oriantur, res componatur per arbitros.

XLI. Successor non recedat ab Unione, quæ A. 1608. d. 8. Maji inter Principes Protestantes inita: servet quoque fœdus, cum Turicensibus & Bernatibus initum.

GEORG. FRIDER.

XLII. Equester ordo a successore quovis modo augeatur, promoveatur.

Ad perpetuam & inviolabilem hujus Testamenti observationem filii Principes obligantur.

Dispositio hæc Principem sapit, omnia animo complexum, Marchiam quæ poterant reddere tranquillam, florentem.

§. LXXXI.

Obitus.

Argentorati tandem die 24. Septembris A. 1638. ætatis 65. decessit, postquam, patre mortuo, per 45. annos vel ipse, vel sub tutoribus gessisset regimen, atque per 16. annos vixisset privatus. In tam diuturnis Belli Germanici motibus Georgius Fridericus a Cæsare nunquam nominatim proscriptus, Palatini partes licet semper secutus sit. Sarcophago inscripta fuit notitia sequens: „ Hoc in loculo corporetenus recumbit Quondam Sere-
„ nissimus Princeps ac D. D. GEORGIUS FRIDERI-
„ CUS Caroli F. Marchio Badensis & Hachberg: Landgravius
„ Sausenberg: Comes Spanh: & Eberst: Dn. Rœtelæ, Badenwi-
„ ler, Lahr & Mahlberg &c. Heros magnanimus, Pietatis
„ cultor devotissimus, religionis puræ Augustanæ Confessionis &
„ Germaniæ libertatis assertor constantissimus, VIRTUTE, quo
„ Symbolo usus est, tam militari, quam togata, præclarus, Dux
„ belli fortissimus, litterarum & linguarum scientia, multis pe-

„ regri-

Georg. Frider.

„ regrinationibus parta, incomparabilis, innumeris calamitati-
„ bus obrutus, nunquam fractus, quem uno verbo ſine adula-
„ tione dixeris coronam Principum. Natus Caroliburgi
„ A. MDCXXIII. XXX. Jan. Marchioarum ditionum partem
„ cum Dnis Fratribus XI. omnes conjunctim ad XVIII. annos
„ rexit, vixit annos LXV. menſes VII. dies XV. obiit Argen-
„ tinæ XIV. Sept. A. MDCXXVIII. cujus anima vivit in
„ Deo. „

Inſcriptionem hanc Tabularium Badenſe aſſervat. Sarcophagus autem, in quo Georgii Friderici corpus quieſcit, quem in locum deportatus ſit, nobis non liquet. In Cathedralis Argentinenſium Eccleſiæ crypta depoſitus fuiſſe videtur, donec, pace reducta, cryptæ inferretur majorum. Deportationis autem nulla nobis documenta ſuperſunt. Inter Marchiones, Pforzhemii ſepultos, Georgius Fridericus certe non extat.

§. LXXII.

Princeps fuit, Marchionum Badenſium nulli ſecundus, cui nihil defuerat præter fortunam. Simonius, Cathedralis Eccleſiæ Metenſis Primicerius, Theologus Doctor, in literis ad Subdatarium Pontificis, Romam datis Nancejo, ita de eo: „Marchio Ba-
„ denſis, Princeps Lutheranus, inter Germaniæ Principes inge-
„ nii præſtantia ac doctrinæ laude celebriores numeratur.

Character.

GEORG. FRIDER.

Omnium Badensium ditionum possessor, in Collegio Principum tria tulit suffragia, Hachbergicum nempe & Badensia duo, quod Marchionum Badensium contigit nulli.

Senioris fratris sui, Ernesti Friderici, imitatus exemplum, politicas Majorum suorum mutavit rationes. Carolus I. Cæsari contra Fridericum I. Palatinum adhærens, libertatem amiserat. Georgius Fridericus, contra Cæsarem Friderico V. Palatino addictus, Marchiam superiorem amisit. Palatinatum ut Palatino servaret, Marchiarum suarum se abdicavit regimine. Durlacensibus suis Marchiæ superioris ut firmaret possessionem, regimen utriusque filio tradidit vivus. Quodsi oblatas ab Imperatore Matthia conditiones, ut supra ostendi, acceptasset, aut Ferdinando II. A. 1620. se opponere desiisset, Marchiæ inferiori superior mansisset conjuncta. At Fœderatis suis nimium confisus est; experientia nondum satis edoctus, lubricum esse fœdus, pluribus quod sociis constat, quod vel Smalkaldicum seculi præcedentis fœdus eum docere potuerat. Quam parum fiduciæ in Angliæ Rege Jacobo, Principe imbelli. In Halberstadiensi & Mansfeldio, quam parum præsidii. Wimpinensi prœlio si victor evasisset, momentanea ejus fuisset victoria. Quam leve damnum ille Cæsari, Hispanis & Ligæ intulisset, tantis impar impensis; ac potente destitutus fœderato.

§. LXXIII.

Eruditæ ejus rerum militarium ſcientiæ veteris & novæ in Bibliotheca Bada-Durlacenſi Carlsruhæ præſtans ſupereſt monumentum. Commentarios bellicos intelligo, qui tribus (*i*) voluminibus maximæ molis conſtant, quos A. 1614. decimo quarto Quintilis conſcribere cœpit, ex præcipuis ævi ſui & vetuſtioris rei bellicæ Scriptoribus (*k*) concinnatum; in quo omnia ſollicite

Scientia militaris.

(*i*) Agitur Tomo I. de bello in genere, de officiis ſummi copiarum ducis, de mediis parandi pecuniam ad alendos milites, de annona & commeatu militari, de molendinis militaribus, de furnis, de re tormentaria & ſupellectile militari, de medicamentis caſtrenſibus, de literis conductitiis, de conſcriptione & luſtratione exercitus, de diribitoribus & ſcribis cohortium, de armis, de cancellaria caſtrenſi.

Tomus II. exhibet collectanea de caſtris metandis, hoſpitiisque deſignandis, de excubiis & vigiliis, in caſtris ac hoſpitiis, de ſanitate militum in caſtris conſervanda, de alendis & curandis ægris vulneratis, de judicio equeſtri, de exercendis inſtruendisque militibus, de caſtris movendis, de expeditionibus & ordine in itineribus obſervando.

Tomus III. proponit excerpta de prœliis majoribus & pugnis minoribus acieque ſtruenda, de reducendis ex acie copiis, de obſidionibus & oppugnationibus, de locis muniendis, de iisdem defendendis hoſtibusque propulſandis, de pace & pacificationibus.

(*k*) Polybium præſertim & Scripta de Re militari, a Juſto Lipſio e veteribus collecta, adhibuit. Ex junioribus uſus eſt libris Brancacii, Achillis,

GEORG. FRIDER.

tractavit, examinavit, quæ ad Tacticam, Poliorceticam, Castrametationem & Politiam exercituum pertinent. Opus, maximam partem sua manu exaratum, terminavit die 25. Novembris A. 1617. in Caroloburgi Palatio; filiisque Friderico, Carolo & Christophoro adscripsit; addita prohibitione, Liber ne evulgaretur in publicum, privatis filiorum usibus modo destinatus. Machinarum bellicarum, stationum, castrorum, acierum delineationes ipsius Marchionis manu adjectæ sunt.

Pleraque ex ipso usu ac experientia rerum & ex colloquio cum præclaris belli ducibus annotavit; natura & arte ad Martis scholam formatus Heros; libertatis Germanicæ, civilis & ecclesiasticæ, vindex.

§. LXXIV.

Religio.

Lutheranam religionem in suas terras introduxerat Pater. Filius eam consilio atque ense defendit. Annotant Scriptores, (l) Pistorium, Jacobo Marchione ad Romana sacra perducto, multum impendisse laboris, ut Georgium Fridericum quoque ad illa perdu-

Tarduccii, Bernhardini de Mendozza, Philippi Cliviæ Ducis, Wilhelmi de Bellay, Marefchalli de Biron, Georgii Bostæ, Bernhardini Rocca, Jo. de Billon, Henrici Wenischenkenii, Georgii Wilhelmi Sturzelii, Leonhardi Fronspergii, Ludovici de Montgommery, Ducis de Mercœur.

(l) PAULUS CHERLERUS Bintzheimensis Ecclesiastes in *Epist. ad Marbachium* Part. VI. pag. 760.

Georg. Frider.

ceret, Marchiæ fuperioris poffeffione perpetua ei in præmium promiffa.

Sedes.

Regimen adiens, mortuo fratre Jacobo, primum habitavit Hachbergæ A. 1593. cui Caftro novum addidit fplendorem & robur. (*m*). A. 1599. fedem fuam transtulit Sulzbergam, ubi amplificato Caftro, hortos & fcholam, literis latinis addifcendis, Hedleri Cancellarii confilio, inftituit. A. 1604. poft Ernefti Friderici deceffum omnium Marchiarum Badenfium poffeffor Caroloburgenfe Palatium fibi fedem elegit.

Vafalli.

Inter perpetuos, qui regimen ejus exercuerunt, tumultus, vafallos fuos Marchicos ad fervitia militaria, per fe vel per alios præftanda, frequenter evocavit, nec pecuniam, fructusve feudi pro fervitiis accepit.

§. LXXV.

Amor Juftitiæ.

Neque vero militaribus modo & literariis rebus deditum fuiffe Georgium Fridericum, exiftimet Lector. Singularis in eo femper fuit juftitiæ amor. Themidis ftudio ftudiofe fe applicuit, præfertim ab eo tempore, quo regimen adiit, ut non modo Principis fortis & docti, fed & jufti mereretur elogium.

Jus provinciale.

Antiquas Confuetudines Marchiæ, ut & Conftitutiones a Majoribus latas, novis adjectis, in Corpus collegit, quod per

(*m*) Carolus II. jam muniverat Caftrum Hachbergæ. Filius, multis munitionibus adjectis, illud formidabile reddidit.

GEORG. FRIDER.

omnem Marchiam observatur hodieque. Christophorus I. qui inter statores Domus Badensis comparet, Juris Marchici primus stator dicendus est. Edidit ille A. 1509. Ordinationem Judicii Aulici, (n) quam omnibus Marchiæ judicibus normam præscripsit. Accesserunt A. 1511. de testamentis, de dividenda hereditate & de tutela Ordinationes; in quibus adornandis Udalrici Zasii, Antecessoris Friburgensis, usus est opera. Georgius Fridericus has aliasque Juris Marchici partes correctas & auctas renovavit, atque in Corpus redactas A. 1622. typis vulgavit. (o) Solennis tamen promulgatio nonnisi A. 1654. sub Friderico V. Marchione evenit, quod bellicæ curæ animum Marchionis in diversa distraxerant. Insigne hoc opus in duas Partes dividitur; quarum altera Ordinationis provincialis, (p) altera Juris provincialis (q) nomine innotuit.

§. XXXVI.

Administratio publica.

Nec minus administrationis publicæ formam Marchio noster ordinavit. Consiliarios in Collegia distribuit; Consilio Secreto frequenter præsedit; graviora negotia ipse examinavit, discussit; jura inter cives æqua lance distribuit; comis, blandus, clemens,

(n) Ordinationem hanc Philippus quoque Marchio A. 1525. renovavit atque correxit.

(o) Nova hujus Juris editio sub Carolo Wilhelmo prodiit A. 1710.

(p) Landordnung.

(q) Landrecht.

at neceffitas cum exegerat; feverus & rigidus. Virtutes hæ ex ipfis ejus oris lineamentis eluxerunt, quibus omnium, qui eum viderant, animos fibi facile conciliavit; naturam in omnibus expertus faventem, at fortunam novercam; quæ in bellicis præfertim rebus dominatur; quæ tamen nec animum, nec famam ei potuit auferre. GEORG. FRIDER.

§. LXXVII.

Conjugium felix octodecim liberorum eum reddidit parentem. Tres inter Georgii Friderici Uxores prima fuit *Juliana Urfula*, Friderici Comitis Silveftris & Rheingravii filia; nata die 28. Sept. 1573. defponfata Jul. 1592. mortua d. 23. April. 1614. heroici animi femina, digna marito conjux, fœcunda Domus Durlacenfis mater, quæ per 22. annos matrimonii fui Marchias florentes vidit atque felices. Uxor I.

Numerofam ex ea fobolem fufcepit, quam ordine nativitatis expono. Liberi.

Catharina Urfula, nata d. 19. Jun. 1593. Ottoni Haffiæ Landgravio nupfit d. 25. Aug. 1613. intra biennium d. 15. Febr. 1615. defuncta.

Fridericus, natus A. 1594. qui patri fuccedens, ftirpem propagavit.

Anna Amalia, nata die 9. Julii 1595. Wilhelmo Ludovico

GEORG. FRIDER.

Comiti Nassoviæ Saræpontano nupta die 25. Novembris (r) A. 1615. obiit A. 1652.

Philippus, natus d. 30. Decembris A. 1596. nondum trimestris decessit 14. Mart. 1597.

§. LXXVIII.

Carolus.

Carolus, Hachbergæ A. 1598. die 22. Maji in lucem editus. Princeps acuti & capacis ingenii, cui nihil difficile. A prima pueritia litteras didicit, litteratos amavit & coluit. Liberalibus artibus & præsertim linguis delectatus, A. 1616. Galliam, Britanniam & Belgium invisit. A. 1617. in bello contra Hispanos, quod in Pedemontio gerebatur, militavit. A. 1619. sub auspicio patris & ductu aliquot duxit cohortes. A. 1620. expeditioni in Palatinatum, a Fœderatis Unionis susceptæ, una cum patre interfuit. A. 1621. iterum in Italiam profectus, petiit Siciliam & Melitam. A. 1622. in prœlio Wimpinensi fortis dux & miles pugnavit. Haud ita multo post ad Venetos profectus, indeque rediens, Longobardiam, Pedemontium, Sabaudiam, Galliam peragravit, ut Mauritium, Arausionis Principem, apud Batavos inviseret. Itinere confecto, A. 1623. ad Ernestum Mansfeldium in Frisiam Orientalem se contulit, a quo constitutus fuit equitatus Chiliarcha. A. 1624. Galliæ Regis castra in bello cum Hispanis secu-

(r) PFEFFINGER *Merckwürdigkeiten des XVII. Seculi* pag. 820.

secutus est. Anno sequenti eorundem Gallorum expeditioni in Vallem Telinam interfuit. (s) . Eodem anno ad Magnæ Britanniæ Regem missus est, ut causam ibi Protestantium ageret. In itinere hoc Bononiæ Picardorum variolis correptus, die 27. Julii A. 1625. decessit. Corpus ejus in patriam translatum, die 17. Nov. in Ecclesia Pforzheimensi sepultum est. (t) GEORG. FRIDER.

Juliana Ursula, nata Calendis Januariis, 1600. (u) Obiit die ultimo Augusti anni ejusdem. Juliana Ursula.

Rudolfus, natus d. 21. Jan. (x) A. 1602. ultimo Maji A. 1603. decessit.

§. LXXIX.

Christophorus A. 1603. die 16. Martii natus, Carolo fratre quinquennio junior, at indole, genio, dotibus & virtute eidem par, forte superior. Præmaturus tirocinia militiæ fecit sub patre, ad res bellicas natus. Friderico Rheingravio, cujus contubernalis fuit, aliquando ingenue professus est puer; si inevitabilia sunt bella, optare se, ut in illud tempus differantur, quo ipse arma gerere & virtutem suam ostendere possit; exclamans: quam fortem me tum præstabo & strenuum. (y) In prœlio Wimpinen- Christophorus.

(s) SPRECHER *Hist. Rhæt.* pag. 601.

(t) Conf. *Caroli Marchionis Badæ & Hachbergæ Apotheosis*, Argent. 1727. 4to & JUNGLERUS.

(u) Alii die 2. Dec. 1599.

(x) Alii diem 6. Jan. ponunt.

(y) Junglerus, qui Principem hæc dicentem audivit, in vita Georgii Fride-

GEORG. FRIDER.

fi talem fe oftendit, qualem fe futurum promiferat. Ad Comitem Mansfeldiæ profectus in Frifiam, turmæ equitum Carolo fub fratre præfuit A. 1623. annoque fequenti vixit apud Galliæ Regem. At A. 1625. Ducis Sabaudiæ caftra fecutus, contra Hifpanos in Pedemontio pugnavit. Inde ad Belgii Fœderati tranfivit militiam, in ea perfeverans, donec Guftavus Adolfus in Germania apparuit; cujus caftra magno cum ardore fecutus, a latere ejus nunquam difcedens, Ingolftadii obfidioni interfuit; in qua Regis equus, Rege fervato, occifus; at Chriftophoro noftro paucis poft horis caput ablatum eft globo, die 20. Aprilis A. 1632. fub oculis Regis. Digna mors juvene heroë; qui in herois fui periit confpectu. Rex eo cadente exclamavit: Ter mille Principes in hoc Principe amifi. Defuncti corpus juffu Regis Auguftam, (z) indeque in Durlacenfes terras deductum eft. Pforzhemii fepultum. Univerfus Suecorum exercitus, in aciem difpofitus, duplici tormentorum ac fclopetorum explofione, Principi, cum abduceretur, valedixit. Infelicem filii cafum mira animi conftan-

rici, cujus Confiliarius fuit, rem annotat: De Junglero vide Tom. I. *Hift. Badenfis in Proleg.*

(z) Auguftæ in Ecclefiæ S. Annæ crypta aliquamdiu corpus ejus quievit. Fridericus, Chriftophori frater, datis ad Auguftanos litteris, petiit, ut illud fervarent, donec itinera fecuriora, ut in Marchiam poffit transferri. STETTEN *Gefchichte der Stadt Augfpurg* Part. II. pag. 195.

GEORG. FRIDER.

tia pertulit pater, (a) cui tot malis afflicto, majus addi non potuisset; tranquillum se esse professus, quod rex sit illæsus.

§. LXXX.

Filiæ reliq.

Anna Augusta, nata A. 1604. die 30. Martii, obiit die 2. Aprilis A. 1616.

Sibylla Magdalena, nata d. 21. Julii 1605. nupta Johanni Comiti Nassovio Idsteinensi d. 7. Jan. 1629. defuncta A. 1644.

Francisca, nata d. 9. Aug. denata d. 27. Aug. 1606.

Ursula Maria, nata d. 3. Nov. mortua d. 22. Dec. 1607.

Francisca Sibylla, nata die 4. Febr. periit d. 2. Mart. 1609.

Sophia Dorothea, nata d. 14. Mart. 1610. mortua die 24. Oct. 1633.

Ernestina Sophia, nata d. 26. Dec. 1612. denata 4. Jul. 1658.

§. LXXXI.

Uxor 2.

Uxor secunda Georgii Friderici fuit Agatha, ex Comitum Erbacensium prosapia, Georgii Comitis Erbacensis & Annæ Comitissæ Solmensis filia, nata die 16 Maji A. 1581. nupta die 23. Octobris A. 1614. mortua Caroloburgi A. 1621. pridie Cal. Maji quadragesimo primo ætatis; sepulta Pforzhemii, postquàm septennio in matrimonio vixerat.

(a) BOLESL. PHILIPPUS a CHEMNITZ *Belli Sueco Germ.* Vol. I. libro IV. Cap. XV.

GEORG. FRIDER. Liberi. Tres illa Marchioni filias Principes peperit; quarum duas moriens vivas reliquit.

Agatha, nata die 2. Sept. 1615. denata 1616.

Anna, nata die 29. Maji 1617. Carmina hæc varii generis & Comœdias Basileæ, ubi belli temporibus vixerat, lingua patria scripsit; nec Gallicæ, nec Latinæ ignara. A. 1672. die 15. Octobris decessit.

Postrema liberorum Georgii Friderici fuit Elisabetha; nata die 5. Febr. 1620. haud vulgaris quoque ingenii Princeps, iisdem, quibus soror, artibus operam navans. Scripta ejus, poëtica manu exarata, in Bibliotheca Bada-Durlacensi servantur. Veterum quoque Scriptorum, Regum ac Principum acute & prudenter dicta sollicite collegit & typis vulgavit. Sexui feminino dedicatus est liber. (*b*) Basileæ, ubi Gallicum ob bellum secesserat, die 13. Octobris 1692. anno 72. ætatis vitam commutavit cum morte.

§. LXXXIII.

Uxor 3. Tertia Georgii Friderici uxor fuit Elisabetha, Johannis Thomæ Stotzii, supremi judicis in Stauffenberg, filia, ad Morganaticam (*c*) desponsata, die 29. Jul. A. 1621. quæ vero A. 1652. die 14. Maji improlis decessit.

(*b*) Impressus Durlaci A. 1685. 4to.

(*c*) Conventum, ne liberi, ex hoc matrimonio nati, succedant in Marchia, sed bonis, in contractu nuptiali definitis, contenti sint.

CAPUT VI.

FRIDERICUS V.

A. 1622. -- 1659.

§. I.

Fridericum in ordine Marchionum regnantium tertium, ſtylo, apud Badenſes recepto, quintum appello, quod majores, non regimini, ſed nominibus tantum intenti, Fridericum Ultrajectenſem Epiſcopum, ut & Fridericum illum, qui ante patrem Hermannum IX. in pueritia mortuus eſt, computandos eſſe cenſuerunt. Frid. V. initia.

Fridericus V. natus eſt inter Marchicos motus, eo ipſo anno, (a) quo Bada-Badenſes terras occupaverat patruus, eo tempore, quo, plena diffidentiarum, Germania præparaverat arma, quibus paulo poſt in ſua viſcera ſæviit; quo emicuerunt ſcin-

Ff 3

(a) A. 1594. d. 6. Jul.

tillæ, quæ denique in bellicam triginta annorum flammam eruperunt. Inter incendii hujus initia (*b*) Georgius Fridericus pater, animo & corpore vigens, filio Principi sceptrum regiminis tradidit, ut non tam viventem ex se, quam ex se regnantem vivens conspiceret. Bonis artibus, a teneris, innutritus pater, nato quoque eas instillavit sollicite; eo feliciore successu, quod ante oculos quotidie habuerat filius patris exemplar.

Ex itinere, quod A. 1612. & sequente in Galliam, Belgium Angliamque instituit, redux Fridericus, a patre rebus gerendis admotus est, eo absente non semel regimen gerens, quod patre abdicante, A. 1622. solus suscepit. (*c*)

§. II.

Regiminis exordia.

Regiminis ejus, quod per triginta septem annos duravit, exordia fuerunt sollicitudinis plena. Vix enim capessiverat fasces, cum pater, apud Wimpinam clade prostratus, Marchiam quoque, filio traditam, prostravit. Subditi, miseriis belli & militum licentia oppressi, publicam & suam deplorabant calamitatem.

Friderici nostri Literæ, post cladem, die 22. Maji scriptæ, supersunt, quibus Cæsari exponit, Badensium terrarum regimen,

(*b*) A. 1622.

(*c*) Post solennem patris abdicationem in Superiori & Inferiori Marchia & speciatim quoque in Schwarzacensi ditione præstitum est Friderico V. homagium.

paulo ante, quam ad prœlium eduxerat copias, fibi traditum a Patre; cujus confilia fibi femper difplicuiffe, fimul ingenue fatetur. Addit, fperare fe, Cæfarem legatis, quos proxime miffurus fit, haud denegaturum effe inveftituram feudorum; beneficii memoriam nullo tempore depofiturum fe fpondens.

Extant & aliæ ejusdem Marchionis ad Tillium literæ, fcriptæ die 18. Junii, quibus dimiffum a patre exercitum nunciat, eumque certiorem reddit, bellica confilia a patre, fe invito, fufcepta. (*d*)

§. III.

Acta cum Bavaro.

Eundem in fenfum fcripfit quoque Fridericus V. ad Maximilianum, Bavariæ Ducem; cui eodem modo perfuadere ftudet, conftanter fe pridem follicitaffe patrem, ut deponeret arma, idque tandem ab eo obtinuiffe. Petit, ut deprecatoris officio apud Cæfarem fungatur.

Maximilianus die 25. Aug. Marchioni refpondit, Georgium Fridericum, nec læfum nec laceffitum, Cæfari & Ligiftis arma eodem fere tempore intuliffe, quo nihil fe hoftile meditari, fed defendendæ tantum, inter bellicos motus, Marchiæ fuæ invigilare, literis teftatus erat & ore. Subjungit & alias querimonias; at denique, caufam Friderici apud Cæfarem fe acturum, promittit,

(*d*) LONDORP. *Acta* Tom. II. pag. 626. JULIUS BELLUS in *Laurea Auftr.* Lib. VI. pag. 551. PAREUS in *Hift. Palat.* Lib. VI. Sect. III. pag. 339. KHEVENHÜLLER *Annal. Ferd.* Tom. IX. pag. 1738.

FRID. V.

quod patris ille improbet acta; remque eo perducturum, ut terras suas, a bello intactas, conservet; ea conditione, ut reliquas copias, paucis exceptis, dimittat, Cæsarisque hostibus nulla ratione ferat opem. (*e*)

Ab ipso Cæsare supplex petiit Fridericus, e Spanheimensi Comitatu, haud ita pridem occupato, ut deduceret præsidia & quoad Eduardinam litem, amicæ compositioni locum concederet. (*f*)

§. IV.

Marchiam superiorem amittit.

Cæsar autem opportunum hoc tempus esse ratus est, quo Marchiam superiorem, quam per XXVIII. jam annos Durlacenses tenuerant, sententia, die 25. Aug. A. 1622. lata, Wilhelmo, Eduardi Fortunati filio, una cum fructibus perceptis & percipiendis, adjudicaret. (*g*)

Executor sententiæ designatus est Leopoldus Archidux, Ferdinandi Cæsaris frater, Argentinensis & Passaviensis Episcopus, quem Fridericus, datis ad eum literis, de executione suspendenda

(*e*) KHEVENHÜLLER *Annal. Ferdin.* Tom. IX. pag. 1709.

(*f*) Litteras hac de re ad Cæsarem scripsit die 14. & 28. Aug.

(*g*) Cessionem terrarum, a Georgio Friderico factam, quod non agnosceret Cæsar, subdelegati ejus executionem sententiæ non Friderico nostro, sed Georgio Friderico, patri, literis Spiræ, die 21. Octob. A. 1622. datis, nunciarunt.

denda interpellavit. Eodem tempore Saxonem, Wirtenbergicum, Onolsbacenſem & Baruthinum, Marchiones, aliosque Evangelicos Principes ad cauſam ſuam ſuſcipiendam invitavit Fridericus; Cæſarem ſubmiſſe rogans, ne Principem, ipſi devotum, indicta cauſa condemnaret.

Verum enimvero neque in Senatu Aulico auditæ ſunt Marchionis rationes; neque frequentes Principum interceſſiones impedire potuerunt, quo minus latam Cæſar ſententiam per Leopoldum Archiducem exequeretur menſe Octobri. Wirtenbergæ Dux Joh. Fridericus, Marchionis affinis, ſuaſit, ut majoribus malis avertendis ſe obedientem præberet. (h)

§. V.

Gesta varia.

Fridericus noſter, hoſtibus Marchiam vexantibus, ad affinem ſecedens, nihil aliud obtinuit, quam ut copiæ Cæſareæ A. 1623. die 20. Maji terras ejus relinquerent, fructuum perceptorum & damni actione in annum proximum dilata.

A. 1624. tempore æſtivo Ligiſticarum copiarum pars Marchionatum invaſit; Pforzhemio per duodecim horas reſiſtente. Fridericus, non tutum ſe videns, terras ſuas iterum reliquit. (i)

(h) Solenni tamen inſtrumento contra executionem hanc proteſtatus eſt Marchio die 14. Octobris.

(i) *Theatr. Europ.* Tom. I. pag. 820.

In Conventu Circuli Suevici, hoc anno Ulmæ habito, de loco priore inter Friderici & Wilhelmi legatos lis agitata; possessionem Friderico, prærogativam lineæ allegante Wilhelmo. Res amice cum non potuisset componi, Wilhelmus Cæsaris auctoritatem imploravit. Hic audiendum quoque Fridericum æquum esse duxit. Pactione Vindobonensi res tandem transacta.

§. VI.

Fructuum percept. actio.

Eodem anno, quo hæc Ulmæ contigerunt, de restitutione documentorum superioris Marchiæ & fructuum perceptorum denuo tractatum est. Leopoldo Archiduci Cæsaris decreto cura rei delata. De documentis & chartis res parum difficilis; sed difficilior fuit fructuum perceptorum tractatio, contendente Friderico, contra jus fasque eam sibi necessitatem imponi, quod Marchiæ superioris occupatio justis ex causis a majoribus facta sit. Leopoldus Archidux intercessorem se gerens, Russaci instituit Conventum, in quo Fridericus ipse comparuit, sed conditiones, quas Wilhelmi proposuerant legati, ut minus æquas rejecit.

Idem plane fuit exitus secundi Conventus, A. 1625. mense Majo, conciliante Archiduce, Friburgi Brisgoviæ habiti, in quo præsente Wilhelmo, Fridericus in vicinia substitit. Hic novam paulo post, conficiendis rationibus, dilationem impetravit a Cæsare, unde negotium aliquantisper quievit.

§. VII.

At A. 1627. rumor Vindobonam quum veniſſet, Georgium Fridericum, Marchionem, denuo arma parare, Cæſar exequendæ ſententiæ nova ad Leopoldum Archiducem expedivit mandata. Fridericus, litteris die 13. Februarii ad Cæſarem datis, falſos eſſe, quæ de patre ſpargebantur, rumores, neque ſe conſiliorum ejus, qualiacunque fuerint, participem fore oſtendit. Copiæ Bavaricæ, quæ Dynaſtias Brisgovicas, a pluribus jam annis inſederant, ut deducantur, Cæſarem ſubmiſſe rogat. Ejusdem argumenti literas ſcribit ad Bavarum die 27. Febr. quibus certiorem eum reddit, Baſileam ſe ad patrem profectum, ut eum a propoſito averteret; patrem animum mutaſſe. Transactio Vindobon.

Inſtabat tamen Leopoldus Archidux, & agitatum illud fructuum perceptorum negotium, vi armata terminare conſtituerat. In eo res erat, Fridericus omnibus ut pelleretur ditionibus, (k) cum denique Cæſar, Principum interventu, ad mitiorem perductus ſententiam, utrique Marchioni diem (15. Maji) dixit, quo Vindobonam venirent & arbitratu ſuo controverſiam dirimerent.

(k) Conſilium hoc Aulæ Cæſareæ Fürſtenbergæ Comes, Judicii Aulici tum temporis Præſes, Marchioni noſtro, amico aperuit; ſuaque interceſſione rem eo deduxit, ut uterque Marchio, coram Cæſare transacturi, Vindobonam vocarentur.

FRID. V.

Fridericus, cui componendi rationem Wirtenbergicus suggesserat, venit Vindobonam die 29. Aprilis & postridie in Cæsaris conspectum admissus benigneque exceptus, (*l*) cum paucis diebus post advenisset Wilhelmus, in memorabilem illam transactionem consensit, quam uberius in Wilhelmi exposuimus vita. (*m*)

Vindobonæ commorans Marchio, multis precibus obtestatus est Cæsarem, ut suas & Ligæ copias ex Marchia revocaret. Cæsar die 1. Junii ad Bavarum ea de re literas dedit, sed caruerunt effectu.

§. VIII.

Transact. Etling.

Fridericus denique, investitura pro se & agnatis die 11. Junii a Cæsare suscepta, postridie Vindobona discessit. Marchiam spoliatam redux cum deprehendisset & inopem, ingentem illam pecuniæ summam, quam Vindobonensi pactione promiserat, colligere non potuit. Wilhelmus, ea de re anno sequente apud Cæsarem præsens conquestus, nova ab eo ad Leopoldum Archiducem die 7. Dec. mandata obtinuit. Instituti tum inter Marchiones tra-

(*l*) Cæsar Marchioni ad januam usque obviam processit & limen intranti manum protendit. Redeuntem ad januam capite adaperto comitatus est. Ferdinandus Cæsaris filius, Hungariæ Rex, Marchionem, die 3. Maji eum invisentem, in Camera ante cubiculum excepit. Leopoldus Archidux, veniente & discedente Marchione, ad scalam usque processit. Fridericus ægre inductus est a Cæsare, ut Wilhelmum appellaret agnatum.

(*m*) Vid. Tom. III. pag. 86.

ctatus; amica compositio non semel tentata; sed frustra. Consilio Wilhelmi a Leopoldo Etlingam denique missi sunt legati, qui A. 1629. novam ibi confecerunt pactionem, qua Præfecturæ Stein & Remchingen oppigneratæ Wilhelmo; territorii juribus Friderico servatis, cui & ordinis prærogativa, dum viveret, relicta. (n)

Aequiores conditiones impetrasset Fridericus, si ad sacra mutanda potuisset induci. (o) Recusavit hoc, licet amplis promissis, &, post obitum Barbaræ conjugis, spe matrimonii cum filia Ferdinandi II. Imperatoris invitatus. (p)

§. IX.

Edictum restitut.

Ferdinandeum de Ecclesiasticis bonis restituendis Edictum, quod eodem anno prodiit, totius Germaniæ Protestantes vehementer commovit; qui in dubio rerum statu frequentia inter se agitarunt consilia. Evangelici Sueviæ Ordines eam ob causam Vindobonam legationem miserunt, cui Lœwensteinio-Wertheimensis præfuit Comes. (q) Sed legati cum nihil proficerent, jussu Ordinum re infecta domum redierunt.

(n) Conf. Tom. III. pag. 90.

(o) Chappuzeau *Allemagne Protestante* pag. 90.

(p) Junglerus in *Vita Friderici V.*

(q) Legatio hæc A. 1629. die 26. Julii Vindobonam advenit. Intererant illi duo Badenses Consiliarii Fridericus de Stein & Johannes Wilhelmus Abelius.

Frid. V.

Fridericus biennio post Præfecturam Langensteinbach, quam titulo permutationis nuper Ernestus Fridericus acquisiverat, Nicolao, Albæ Dominorum Abbati, restituere coactus est.

Imminens tum libertati Germanicæ & Protestantium rebus periculum Gustavum Adolfum, Sueciæ Regem, induxerat, ut A. 1630. victricia sua in Germaniam arma proferret. Elector Saxo, Suecis non favens, Lipsiam tamen ad diem VIII. Februarii Protestantium Conventum indixit, ad quem, commendatis Wirtenbergæ Duci Marchicis terris, atque supplicationibus per omnem Marchiam indictis, aliis cum Proceribus se contulit Fridericus. (r) Abolitionem Edicti & oppressionum a Cæsare petendam, placuit Conventui, quin & arma paranda, quibus vis & injuriæ militis Cæsarei propulsentur. (s)

Cæsar vero, missis circumquaque mandatis, Principes atque Civitates, Lipsiensi fœderi ut renunciarent, hortatus est. Fridericus, quos ex fœderis hujus legibus conscripserat milites, aliorum Principum exemplo, dimisit.

§. XI.

Marchio Suecis accedit.

Cæsar dissidiorum, de religione, & de bonis ecclesiasticis componendorum, induens speciem, Francofurti ad Mœnum Con-

(r) Khevenhüller *Annal. Ferd.* Tom. IX. pag. 1518. *Theatrum Europ.* Tom. II. pag. 293. Idem litteris, ex Conventu Lipsiensi ad Cæsarem datis, subscripsit. *Theatrum Europ. loco alleg.* pag. 304.

(s) Londorp. *Act. publ.* Tom. IV. pag. 144.

ventum instituit, ad quem Friderici quoque nostri legatus accessit. (*t*) Sed insecuta brevi post Lipsiensis pugna Conventum & omnia Cæsaris intervertit consilia. Sueci victores per omnem effusi Germaniam, Principes Protestantes & speciatim Fridericum nostrum ad suas paulatim partes traduxerunt.

Hic dein, Suecis ad Rhenum & in Alsatia dominantibus, in terris suis fuit securus, superioris quoque Marchiæ ad tempus, ut videbimus, possessor; quod Wilhelmus Marchio Cæsareas partes constanter sequeretur.

§. XII.

Enimvero A. 1632. mense Martio Ossa, Cæsaris dux, Cæsarei irrumpunt in Marchiam. per Alsatiam descendens, Wissenburgo expugnato, Rhenum trajecit, atque in Badensem Marchionatum irrupit. Occupatum pridie Paschatis Durlacum. Exmarchio pater, qui illic commorabatur, adactus est, ut militem suum, nuper conscriptum, quem secum habebat, in Cæsaris militiam transscriberet. Inde Stolhovam progressus Ossa, Strasburgerum, equitum ductorem, qui modico Suecorum præsidio oppidum tuebatur, ad deditionem compulit. (*u*)

Eodem anno Montecuculus Comes, equitum & peditum, Bronckhorstii, Rœllingeri, Metternichii copiis adauctus, infe-

(*t*) *Theatr. Europ.* loc. alleg. pag. 437.

(*u*) CHEMNITZ *Belli Sueco Germ.* Vol. I. Lib. IV. Cap. XXVII. *Theatr. Europ.* Tom. II. pag. 569.

ſtandæ Durlacenſi & Wirtenbergicæ ditioni, ex Alſatia movit trans Rhenum, occupatisque Durlaci & Brettæ oppidis, Suecos, qui ibi hoſpitabantur, ad ſua repulit ſigna. Inde Knitlingam, in Wirtenbergenſi agro, vi expugnatam, admoto quatuor diverſis locis igne, combuſſit.

§. XIII.

Sueci ſuccurrunt.

Eodem tempore Henricus a Metternich, ſummæ rerum Heidelbergæ præfectus, Wiſelocenſe oppidum, ubi equitum ala, a Marchione Badenſi conſcripta, ac dimachi quidam agebant præſidium, circumſedit atque tormentorum projectu in anguſtias redegit. Durlacenſis noſter & Wirtenbergicus Guſtavi Hornii implorarunt auxilium, quem Guſtavus Adolfus rebus ad Rhenum juſſerat præeſſe. Hic laborantibus ſociis eo lubentius ſuccurrit, quod Galli, occupatis Treviris, ad Rhenum usque inferiorem menſe Junio progreſſi, Archipræſulatus Trevirenſis occupaverant oppida, atque adeo tutum ab ea parte reddiderant Hornium. Hic ergo, Rheno inferiore & Moſella relictis, ad ſuperiores ejus partes contendit, atque Wiſeloco obſidione liberato, hoſtium equitatum, quem Montecuculus Comes in auxilium Metternichio miſerat, ibidem menſe Auguſto ejusdem anni profligavit.

§. XIV.

Montecuculi fuga.

Accepto de hac clade nuncio, Montecuculus celeri fuga prope Philippiburgum trans Rhenum ſe recepit. Inſequitur eum cum

cum equitatu Hornius, relicto ad Stolhovam cum peditatu Hubaldo tribuno, qui brevi oppidum in poteſtatem redegit. Milites præſidiarii plerique ad Suecicum tranſierunt exercitum. Ortenbergæ Caſtrum Hornio fere fuit funeſtum. Offenburgum cum locis vicinis occupatum a Suecis; Kintzingana vallis, Wirtenbergici ope, Cæſareanis erepta.

Hornii conſilium quoque fuerat, Rheno ſuper pontem Argentorati transmiſſo, Montecuculum impedire, ne Briſacum attingeret, quam urbem ille poſt Wiſelocianam cladem petierat. Sed irritum fuit Hornii conſilium: Montecuculus rediit ſalvus Briſacum. Hornius tamen in Alſatiam tranſivit, ab Argentinenſibus, Suecicas in partes pronis, invitatus, qui omnia, expeditioni neceſſaria, militemque offerebant.

Benfelda, Seleſtadium, Colmaria, aliaque cis & trans Rhenum oppida, partim vi, partim voluntaria deditione, in Suecorum poteſtatem tranſierunt. (x)

§. XV.

Guſtavi Adolphi, Regis, in prœlio ad Luzenam hoc anno cæſi, obitus Suecorum in Germania opes haud parum adflixit. Renata tum inter Proteſtantes, Suecorum confœderatos, diffi- Conventus Heilbronn.

(x) Chemnitz l. c. Cap. XLI. XLIII. Pufendorf. *Rer. Suecicar.* Lib. IV. pag. 78.

dia. Plerique inopinato casu velut attoniti, nutabant. Nutantes ut confirmaret Axelius Oxenstierna, Regni Suecici Cancellarius, omnes animi sui vires intendit. Conventum ille Ordinum quatuor Circulorum superiorum A. 1633. mense Martio & Aprili celebravit Heilbronnæ, ubi de libertate Germanica, de vindicandis Imperii legibus, Ordinibusque restituendis, die 13. Aprilis quatuor Circulorum nomine cum Sueciæ Regina percussum est fœdus. Exercitus, stipendia militum, adparatus bellicus, commeatus & disciplina militaris ordinata. Cautum, separatam si quis sociorum iniverit pacem, hostis loco habeatur. Suprema rerum omnium cura Oxenstiernæ & delegatis delata. (y)

§. XVI.

Ditiones in Marchionem collatæ.

Splendissima hæc est vitæ Friderici nostri epocha, ubi ille non superiorem modo Marchiam, sed alias Suecorum beneficio, ditiones accepit.

Marchionatum superiorem, anno superiore occupatum a Suecis, a Gustavo Adolpho Rege petierat Marchio. Rex, commendante rem Bernhardo Vinariensi, facile annuit, restitutionem facturus, nisi mors intervenisset.

(y) Acta hujus Conventus exhibet LONDORP. Tom. IV. pag. 292. seq. Add. CHEMNITZ Tom. II. pag. 33. 61. seq. PUFENDORF. *Rer. Suec.* Lib. V. §. 28. 29. 34. PIASECIUS *Chron.* pag. 464.

Destinata Regis in Heilbronnensi Conventu executus est Axelius Oxenstierna, qui Friderico præsenti, die 13. April. Coronæ Suecicæ nomine instrumentum exhibuit, quo superiorem Marchiam cum reliquis, quæ ad eam spectant, ditionibus, ei & heredibus, masculis ac fœminis, concessit. Sed & alio diplomate, consensu Circulorum, omnes terras Rhenenses, Rhenum inter & Nigram Silvam a Seckinga ad Philippiburgum usque, quæ ad Austrios pertinent, illi adscripsit; in compensationem meritorum in Protestantium causis. Præterea copiis per Brisgoviam & omnem Marchionatum præfectus Marchio, (z) ab Oxenstierna in mandatis accepit, ut Schauemburgensis, Salmensis & Montecuculi Comitum se objiceret conatibus; commeatu omnique apparatu bellico Brisacensem Civitatem, a Suecis mox obsidendam, prohiberet. (a)

§. XVII.

Sustinendis autem belli sumtibus, Fridericus cum Feuquierio, Ludovici XIII. ad Germanos legato, qui, renovando cum Suecis fœderi, (b) Heilbronnam venerat, de pecuniæ summa, a Rege Galliæ mutuo accipienda, tractavit. (c) Acta cum legato Gall.

(z) Litteræ eam in rem datæ sunt die 16. April.

(a) Chemnitz *loco alleg.* pag. 94.

(b) Instrumentum hujus renovationis extat in Londorp. Tom. IV. pag. 313.

(c) *Memoires pour l'Histoire du Cardinal de Richelieu* Tom. I. pag. 394. ubi hæc

FRID. V.

E Conventu Heilbronnenſi redux Fridericus, menſe Julio, præſente Reichardo Mockhelio, Suecico per Alſatiam legato, Marchiæ ſuperioris, Comitatus Eberſteinenſis, Dynaſtiarum Lahræ & Malbergæ, ut & Auſtriacarum ditionum, Advocatiæ præſertim Ortenavicæ, poſſeſſionem adiens, ubique populos in fidem ſuſcepit, abolitis priſtinis officialibus & præfectis, novos conſtituit, aliaque, quæ præſens rerum uſus videbatur exigere, ordinavit. Monaſterio Schutterenſi procuratorem dedit. Advocatiæ Ortenaviæ Antonius de Lutzelburg cum militari imperio præfectus. Ex omnibus Badenſibus terris ſolus Spanheimenſis Comitatus non in manibus fuit Friderici Marchionis. *

§. XVIII.

Clades Cæſaream.

Hæc dum aguntur, menſe Majo ineunte, Cæſarei e Briſaco erumpentes, Badevillam, Rœtelam & Sauſenbergam occuparunt. Sed menſe ſequenti Otto Ludovicus, Rheingravius, exercitus Suecici dux, junctis cum Marchione Badenſi copiis, inſignem hoſtibus cladem intulit prope Briſacum. Marchio Kentzingam & Kirchovæ vicum, vallo foſſaque munitum, cepit, Kro-

de Marchione noſtro refert Feuquierius: „ Le Marquis de Bade-Dourlac, qui étoit auſſi à l'aſſemblée de Heilbronn 1633. fit grande inſtance au Sieur de Feuquieres pour obtenir par l'entremiſe de ſes offices vers ſa Majeſté, qu'elle eut agreable de lui preter cent mille écus pour l'aſſurance de la quelle ſomme il donneroit des terres.

tzingam, Ampringam aliosque vicos combussit; Stauffam, Neoburgum, Badevillam, Saufenbergam, Rœtelam, Rheinfeldam, Seckingam, Lauffenburgum & Landshutum expugnavit præsidiisque munivit. Denique citato agmine in Alsatiam contendit Rheingravius, ut Montecuculum, cum quo erat Hermannus, Marchio Badensis, ex eadem expelleret. Sed hostis adventu Montecuculus trans Rhenum se cum copiis recepit. (*d*)

Alia. Eodem Junio mense Oxenstierna quatuor Circulorum superiorum Heidelbergæ celebravit Conventum, ad quem Fridericus quoque noster Badensis se contulit. Actum ibi de solvendis militum stipendiis, de annona militari; obsidio Hagenoæ ac Philippiburgi decreta. (*e*)

Conventum hunc ultimo Julii solennior alius Francofurti ad Mœnum excepit; ubi Heilbronnensia acta confirmata sunt, & de futuræ pacis legibus aliisque rebus actum, quas præsens exigebat. (*f*)

Hh 3

(*d*) CHEMNITZ. *loco alleg.* pag. 125. 126.

(*e*) IDEM pag. 121. 136. PUFENDORF. *de Rebus Suecicis* Lib. IV. §. 54.

(*f*) IDEM pag. 152. 172. PUFENDORF. §. 69. Conventui huic nomine Marchionis interfuit Isaacus Bartolus, Consiliarius Aulicus ejus, quem publicis se non immiscere jusserat negotiis, quod earum non satis gnarus videretur. Aegre id ferens Oxenstierna, deliberationibus eum interesse voluit, quod & factum est. Legatus nomine Marchionis Recessui Francofurtano die 5. Sept. subscripsit.

§. XIX.

Oppugnatio Brifac.

Menfe Julio & Augufto Fridericus nofter, una cum Ottone Rheingravio oppugnavit Brifacum. (*g*) Urbs tamen Ducis Feriæ ex Italia adventu liberata. Durante obfidione a Præfecto quadrangularis argenteus cufus eft nummus, qui bimeftris obfidii memoriam fervat. (*h*)

Milites palantes, Badenfem cum infeftarent Marchiam, & viatoribus damna inferrent, Fridericus A. 1634. die 10. Januarii edicto illos obfervari & vi armata juffit repelli. (*i*)

Convent. Francof.

Oxenftierna, quam dudum animo conceperat, Circulorum fuperiorum cum inferioribus conjunctionem, hoc demum anno perficere fatagens, communem omnibus Proteftantibus Conventum Francofurtum ad Mœnum indixit, ad quem Fridericus quoque nofter cum filio natu majore Friderico fe contulit. (*k*) Ibi de confiliis armisque jungendis, diu multumque tractatum eft, fed

(*g*) IDEM pag. 162.

(*h*) Extat apud KOELER *Müntzbeluftig.* Tom. I. pag. 425. In Nummo hæc legitur Infcriptio: „Die VII. Julii & III. Aug. ao. Dni MDCXXXIII. „ Brifacum obfeffum ductu Rheingr. Ottonis Lud. & March. Frid. Durl.

(*i*) KHEVENHÜLLER *Annal. Ferdinandeor.* Tom. XII. pag. 1251. *Theatrum Europæum* Tom. III. pag. 151.

(*k*) *Theatrum Europæum* pag. 252. Fridericus ante Conventum finitum Francofurto difcedens, Erneftum Fridericum de Remchingen, a Confiliis fecretis & Ifaacum Bartolum, Confiliarium Aulicum legatos reliquit.

deliberationibus dum trahitur tempus, funestæ ad Nordlingam Suecorum cladis nuncius advenit, quo perculsi Ordines, re infecta discesserunt. (*l*)

§. XX.

Cæsareani victores per omnem Sueviam, Wirtenbergicam ditionem & Marchionatum inferiorem grassati sunt. Fridericus noster, omnibus spoliatus ditionibus, cum aula sua se Argentinam recepit, (*m*) & reliquum belli tempus vel Argentinæ vel Basileæ (*n*) transegit; ita tamen, ut rebus gerendis non raro ipse interesset. Cæsareani vero, occupatis Sausenbergæ, Rœtelæ & Badevillæ Dynastiis, Klinglinum, Juris Doctorem, ex Ensishemiano Regimine præfecerunt Gubernatorem. Marchio ditionibus exul.

Ingravescentibus ita rebus Suecorum in superiore Germania, multisque Protestantium recedentibus a fœdere, Oxenstierna, tanto oneri sustinendo impar, necessarium judicavit, cum reliquis fœderatis communicare consilia, ut, quid agendum, sit in medium conferrent. Occasio novi Conventus, sub finem hujus Convent. Wormat.

(*l*) Chemnitz Tom. II. Lib. II. pag. 364. 410. 496. Pufendorf. *de Rebus Suecicis* Lib. VI. §. 35. seqq.

(*m*) *Theatrum Europæum* Tom. III. pag. 381.

(*n*) Usque ad A. 1642. Argentinæ versatus est Marchio, ut ipse testatur in literis die 27. Maji A. 1642. scriptis. Sequentibus annis usque ad pacem Westphalicam Basileæ commoratus est. A. 1640. jura sua in vicum minoris Huningæ Civitati Basiliensi titulo venditionis reliquit. Bruckner *Merckwürdigkeiten der Landschafft Basel VI. Stuck* pag. 616. seqq.

anni Wormatiæ habiti, in quo cum Wirtenbergæ Duce aliisque cum ſociis Fridericus quoque Marchio comparuit. Actum de conditionibus fœderis, cum Galliæ Rege ineundi, quæ multis licet minus placuiſſent, Bipontino tamen, Palatinatus Electoralis adminiſtratori, ut & Wirtenbergico, Haſſo, Badenſi nonnullisque Comitibus a Feuquierio, Galliæ legato, perſuaſum eſt, ut accederent fœderi; ſine quo Suecorum & Proteſtantium Germaniæ res perditæ fuiſſent. Tum denique miſſa a Proteſtantibus fœderatis in Galliam legatio, quæ pecuniam & copias, quin & fœdus apertum peteret a Rege, utque Cæſari bellum declararet. *(o)*

Converſione hac rerum monachi, ex Monaſteriis ſuperioris Marchiæ nuper a Suecis expulſi, poſt Nordlingenſem Cæſareanorum victoriam A. 1634. in Monaſteria redierunt; quod & poſt Reſtitutorium Ferdinandi Edictum ante quinquennium fecerant.

§. XXI.

Pax Pragenſis.

Pace Pragenſi A. 1635. cum Saxone conſtituta, Fridericus noſter in laterculo eorum comparet, qui a Cæſare ab amneſtia excluſi ſunt. *(p)* Saxo die 5. Nov. ea de re ad Marchionem ſcribens, incaſſum laboraſſe ſe apud Cæſarem ait, amneſtiæ ut includeret

(o) PUFENDORF *loco alleg.* §. 89. ſeqq.

(p) *Pragiſcher Neben-Receſs wegen der excludirten in Pirnaiſchen und Pragiſchen Friedens-Pacten* pag. 269.

cluderet Marchionem. Id tantum se a legatis ejus impetrasse, ut singuli Ordines nonnisi causa cognita & accedente Collegii Electoralis consilio judicentur. Marchioni certas Præfecturas, alimentorum loco, assignandas, donec, admissa pace, Cæsari reconcilietur & Ordines Catholici, ut & Lotharingiæ Dux restituantur. Sacra per omnem Marchiam in eo relinquenda esse statu, in quo fuerint A. 1627. die 27. Novembris.

Marchionatui Bada-Durlacensi Cæsar administratorem dedit Johannem Eberhardum ab Elz, Trevirensis Archiepiscopatus Mareschallum & Consiliarium Intimum Domus Bada-Badensis. Marchia superior restituta Wilhelmo.

Plerique superioris Germaniæ Ordines, Suecis neglectis, tum cogitarant de pace, missis ad Hungariæ Regem Ferdinandum, qui suo nomine transigerent. Nonnullis æquæ, asperæ aliis dictatæ sunt leges. At Marchio Fridericus exul e terris, & amnestia exclusus, ad Gallicas se applicuit partes, quæ unica ei spes supererat atque præsidium, post cladem Nordlingæ. (*q*)

Idem fuit Wirtenbergici fatum, qui ditionibus pulsus, reconciliationem cum Cæsare per fecialem quærens, duram a Curtio Cancellario, Ferdinandi, Hungariæ Regis nomine, Heilbron-

(*q*) Pufendorf *Rer. Suecicarum* Lib. VII. §. 88. pag. 211. de eo ita scribit: „Marchio Badensis, Gallorum promissa secutus, his sese plane addixerat.

næ responsionem accepit; pace Pragensi ab amnestia quoque nominatim exclusus. In Wirtenbergicis Cœnobiis restitutus fuit cultus Romanus. (r)

§. XXII.

Acta varia.

Reinachius, Gubernator Brisaci, Marchicum Hachbergæ castrum, Brisaco non longe distans, natura arteque munitum, obsidione lenta per totum obsederat triennium. Præsidiarii denique A. 1636. annonæ defectu ad deditionem compulsi, militari more emigrantes, Cæsareanis castrum tradiderunt. (s)

Eodem anno Ferdinandus, Romanorum Rex, cum exercitu suo venit Durlacum, sed clementem se præstans.

At Bernhardus Vinariensis, victis captisque A. 1638. apud Rheinfeldam Cæsareani exercitus Ducibus quatuor & expugnata Rheinfelda, die 28. Martii Rœtelæ recepit castrum & paulo post Friburgum; (t) sed & Brisacum denique (u) post octimestrem obsidionem & repetitas contra Cæsareanos, urbem liberaturos, victorias, eodem anno quum in potestatem redegisset Bernhardus, Marchicas Brisgoviæ ditiones restituit Friderico, qui expugnationi urbis interfuit. (x)

(r) IDEM *loco alleg.*

(s) LOTICHII *Rer. German.* Lib. XXVI. Cap. II. §. 4.

(t) Die 11. Aprilis.

(u) Die 17. Decembris.

(x) *Theatrum Europæum* Tom. III. pag. 932. 1026.

Anno sequente Marchioni, Basileæ hærenti, conditiones de pace & de reconciliatione, cum Cæsare ineunda, propositæ sunt; quibus ille spretis Suecico fœderi constans adhæsit.

§. XXIII.

Unde ad Ratisbonensia Comitia, quæ pacificandæ Germaniæ Cæsar A. 1640. indixerat, non vocatus est Marchio. Nunciatum illi tamen, non vocatis Ordinibus, securum Ratisbonam eundi iter patere. Sed & ex Ratisbonensibus Comitiis omnium Electorum nomine ad eum scriptæ sunt literæ, (y) ut cum Cæsare rediturus in gratiam, vel ipse Ratisbonam veniret, vel eodem mitteret legatum. Daturos esse operam Electores, ut æquis conditionibus reconciliatio fiat cum Cæsare. Eam occasionem si prætermiserit Marchio, seram nimis pœnitentiam eum esse acturum. At ille Suecorum confisus amicitia, fortunam belli expectare, quam Cæsari, irato & minus forsan æquo, se committere maluit. (z) Hinc & amnestiæ, Ratisbonæ A. 1641. sancitæ, beneficio caruit. (a) Comitia Ratisbon.

(y) Die 21. Dec. A. 1640.

(z) Ostendunt id literæ ejus ad Electores A. 1641. die 10. Febr. scriptæ.

(a) Adamus Adami in *Relatione historica de Pacif. Westph.* Cap. IX. §. 4. pag. 176. inter eos, qui ab amnestia Ratisbonensi excluduntur, Marchionem recenset.

Biennio post Cæsareani castrum Badense Malberg occupant, diruunt, comburunt.

A. 1643. Bavari ex Pforzhemio oppido omnique Præfectura, ut & ex Præfectura Grabæ Ministros Ecclesiarum & Ludimoderatores Lutheranos expulerunt; substitutis Catholicis. Westphalica Pace Præfecturas has Bavari restituere noluerunt. Restitutæ tamen sunt ex legibus Pacis & Sacerdotes Catholici recedere coacti.

Eodem anno Vinariensis exercitus oppidum Badam & Ebersteinense oppidum Gernsbach diripuit, Steinbacum combussit, apud Dutlingam die 23. Novembr. a Cæsareanis victus & fere internecione deletus. (*b*)

§. XXIV.

Tractatus Pacis Westph.

Inter hæc apud Westphalos de pace tractatum. Friderici nostri legatum deliberationibus interesse Cæsareani noluerunt, nisi Paci Pragensi prius accesserit Marchio. At Suecorum, Gallorum aliorumque Principum interventu legatus admissus; fidem & obsequium Marchionis in Cæsarem atque Imperium testatus. (*c*) In Conventu hoc Bada-Durlacensis Bada-Badensi legato in Collegio Principum locum denegavit. (*d*)

(*b*) ENGELSÜSS *Weimarischer Feldzug* pag. 190.

(*c*) AD'AMUS ADAMI Cap. VII. §. 6. & 9.

(*d*) Vide Tom. III. pag. 108.

Sed & queſtus eſt Fridericus noſter de ſententia Cæſaris A. 1622. & de Vindobonenſi atque Etlingenſi transactionibus, omniaque in priſtinum ſtatum poſtulavit reſtitui, qualis nempe ante bellum Bohemicum fuerat. (e) Stauffenſem Dynaſtiam & ditiones Brisgoviæ cum reliquis Comitum olim Friburgenſium terris repetiit Marchio, legitimum eorum heredem ſe eſſe cauſſatus. Geroldseccianum denique in Ortenavia Dominium Annæ Mariæ conjugi ſuæ Geroldseccianæ reſtitui, ſibique & heredibus maſculis ac feminis inveſtituram ejus poſtulavit concedi; urgens porro, ut actionibus ſuper Dynaſtia Rœtelenſi aliisque ditionibus, in Camera contra Marchiones inſtitutis, renunciarent Auſtriaci, (f) Poſtulata March.

Ii 3

(e) Prodiit A. 1646. Diatribe, in qua ſententiam A. 1622. & transactiones, eam ſecutas, auctoritatem non habere oſtenditur. Scripti hujus titulus eſt: *Summariſche Information, wegen der in der Oberbadiſchen Sach vermeintlich vorgeſchützter exceptionum rerum judicatarum atque transactarum.*

(f) ADAMUS ADAMI Cap. XXVI. §. 17. pag. 516. In *Tractatibus Pacis Weſtphalicæ* menſe Aprili 1648. Volmarus contendit, Rœtelam pignoratitium eſſe feudum Auſtriæ, ſex mille florenis auri redimibile, prout in Camera Imperii judicatum, addens, quod eadem Camera Badevillam & Sauſenbergam ſuprematui Auſtriaco ſubjectam agnoverit. Additur, Marchionem ſex mille thaleros Monaſterii obtuliſſe Volmaro, id nimirum acturo, ut Rœtela relinquatur Marchioni, qui viciſſim Badevillam & Sauſenbergam Auſtriacæ Domui in feudum ſe oblaturum promiſerit. Non diſplicuerant hæc Volmaro, convenientius eſſe judicanti, certum habere Vaſallum, quam inimicum vicinum. Quum autem poteſtatem

FRID. V.

& quæ, ob everſum Hachbergæ caſtrum, data ſunt damna compenſarentur.

§. XXV.

Difficultas negotii.

Legatis Suecicis res fuerat curæ, qui vicies & ultra Cæſareis legatis rem propoſuerunt. (g) Poſt cauſam Palatinam vix alia Osnabrugenſem & Monaſterienſem Conventum ma-

ea de re tractandi oon haboiſſet Volmarus, rem differendam eſſe dixit, donec Oenipootem ad Principem redeat. MEYERN *Acta Pacis Weſtph.* Tom. V. pag. 704.

(g) Sueci Formulæ Pacis, A. 1647. die 14. April. Cæſareanis oblatæ, hæc verba inſeruerunt: „ Fridericus Marchio Badenſis & Hochbergenſis reſtituatur in eum ſtatum, in ſacris & profanis, in quo fuit ante hos „ motus ejus Parens Georgius Fridericus, controverſiis de ſuperiori „ Marchionatu Badeoſi ex æquo & booo componendis. Reddatur quo„ que dicto Priocipi Friderico Dominium Stauffen & ditio Brisgoviæ, „ cum reliquis Comitum Friborgeoſium ditionibus & bonis, quæ olim „ Domui Auſtriacæ ſequeſtrata; poſtmodum vero ad Marchiones Ba„ denſes, legitimos eorum heredes, jure devoluta ſunt. Renuncient „ Archiduces Auſtriæ pro ſe & heredibus in perpetuum actionibus & „ proceſſibus ſuper Dynaſtia Rœteln, alliſque ditionibus in Camera „ cootra Marchiones inſtitutis. Satisfiat ſuæ Celſitudini ob everſionem „ Caſtri Hochbergenſis ex æquo & booo; Princlpiſſæ quoque Badeoſi „ reſtituatur Dominium Hohengeroldseck, cum fructibus perceptis & „ percipiendis omnique damno & intereſſe, eoque aperto inveſtiantur „ dictus Dominus Fridericus ejusque heredes maſculi & fœminæ: MEYERN *Acta Pacis Weſtph.* Tom. V. pag. 460.

jore motu exagitavit; Volmaro & Bavaro resistentibus firmiter. (h)

Bada-Badensis conquestus est, Friderici V. patrem & patruum ex Eduardi Fortunati terris LXXIII. tonnas auri per 28. annos detentionis percepisse.

Post multam actionem Cæsareani A. 1647. consenserunt denique, ut Marchia superiore penes Wilhelmum manente, Vindobonensis & Etlingensis transactiones abolerentur, atque Præfecturæ Stein & Remchingen restituerentur Friderico. (i) Hunc

(h) Henniges *Meditat. ad Instr. Pac. Cæsareo Suec. Specim. I.* pag. 56.

(i) In formula Pacis mense Majo A. 1647. a Cæsareanis exhibita, apud Meyern *Actor. Pacis Westph.* Tom. IV. pag. 561. hæc leguntur: „ Et „ quamvis Fridericus, Marchio Badensis & Hochbergensis præter re- „ stitutionem, sibi ex sanctione amnistiæ generalis competentem, etiam „ in Marchionatum Badensem superiorem restitui postulaverit, cum „ tamen sententiam Cæsareæ Majestatis ea de re latam retractandam „ non esse placuerit, ad tollendas ulteriores controversias, atque re- „ staurandam amicitiam visum est, ut non obstante transactione, desu- „ per Viennæ & postea Etlingæ confecta, Præfecturæ Remchingen „ & Stein, Guilielmo Marchioni Badensi & Hochbergensi in compensa- „ tionem fructuum perceptorum cessæ, dicto Marchioni Friderico re- „ stitui adeoque tota illa fructuum perceptorum actio tolli & cassari „ debeat, ea tamen conditione, ut Marchio Fridericus dicto Marchio- „ ni Wilhelmo de annua pensitatione, ex avita hereditatis divisione „ debita, satisfaciat, inque ejus compensationem possessionem & Do- „ mum Ridberg, oppido Edlingen adjacentem, cum omnibus suis ap-

FRID. V.

conciliationis modum & Galli, Marchionis fœderati, paucis mutatis, amplexi ſunt. (k)

§. XXVI.

Evangelicor. ſententia.

Evangelici Status, plurium annorum labore in rebus his componendis fruſtra adhibito, Marchioni noſtro, tempori ut ſerviret, publicæque ut cederet utilitati, confidenter & ſerio ſuaſerunt. Auxilium enim ulterius, nec a Suecis, nec a Gallis expectandum. Catholicos ad decus ſuum referre, Principum Secularium religionis ſuæ ſi numerus augeatur; ideoque ardentius pro Eduardinis pugnare. De amneſtia, ex cujus capite Marchio reſtitui voluerat, iidem Evangelici Status obſervarunt, quod ſi vel pleniſſimam ex hoc capite obtinuerit reſtitutionem, non aliam tamen utilitatem inde ad eum redituram, quam ut rei litigioſæ poſſeſſionem adeptus, omnibus adverſarii actionibus juris pateat, qui Cæſaris, Bavari & Catholicorum favore ſubnixus, amicæ diſceptationi

„ pertinentiis cedat, ſalvis Domui Auſtriacæ juribus, ſententiis & „ actionibus in ditiones Rœteln, Badenveiler & Saufenberg compe„ tentibus.

(k) Galli in Formula Pacis menſe Julio A. 1647. oblata, quam exhibet MEYERN *Actor. Pacis Weſtph.* Tom. V. p. 146. præter Præfecturas Stein & Remchingen duas alias ex ſuperiore Marchionatu Friderico adjudicari, & penſitationem illam annuam, quam ex avita hereditatis diviſione Durlacenſes debebant, penitus aboleri petierunt.

fceptationi rerum vix daturus fit locum. In tribunalibus Imperii poft longas rerum & temporum ambages, ambiguam prorfus fore victoriam, at certas fine fine impenfas. Suadebant denique, ut acciperet oblata.

Eundem in fenfum Sueci quoque literas ad Marchionem fcripferunt; ancipitem oftendentes eventum; prudentius effe arbitrati, certa dubiis, utilia fpeciofis ut anteferret. Reftitit tamen aliquamdiu Fridericus, Præfecturas aliquot fibi adjici poftulans. Saxonici, Brunfvicenfes & Argentinenfes Marchioni pinguiores conditiones a Cæfareanis exorare ftuduerunt, fed irrito conatu.

§. XXVII.

Fridericus ergo cum perfpiceret, fruftra fe in contraria niti, confenfit denique, ut articulo IV. Pacis Ofnabrugenfis paragraphus his verbis infereretur: (*l*) Summa reftitut. Badenf.

„ Fridericus, Marchio Badenfis & Hochbergenfis, ejusque „ filii & heredes, cum omnibus, qui iisdem quocunque modo infer- „ vierunt, aut adhucdum inferviunt, cujuscunque nominis aut „ conditionis fint, gaudeant & fruantur fupra art. 2. & 3. defcri- „ pta amneftia cum omnibus fuis claufulis & beneficiis, ejus-

(*l*) PUFENDORF *Rer. Suecicar.* Lib. XIX. §. 1. PFANNER *Hift. Pacis Weftph.* Lib. V. §. 16. feq. MEYERN *Acta Pacis Weftph.* Tom. IV. Lib. XXXIII. §. 30. Tom. V. Lib. XL. §. 24. feq. ADAMI *Relatio* Cap. XXVII. §. 17.

„ que vigore restituantur plenissime in eum statum in sacris & „ profanis, in quo ante exortos Bohemiæ motus fuit Dominus „ Georgius Fridericus Marchio Badensis & Hochbergensis, quoad „ Marchionatum inferiorem Badensem, qui vulgo sub appella- „ tione *Baden Durlach* venit, itemque quoad Marchionatum „ Hochbergensem, tum etiam quoad ditiones Rœttelen, Baden- „ veiler, Sausenberg, non obstantibus, sed annullatis quibus- „ cunque interim in contrarium factis mutationibus. Deinde „ restituantur Marchioni Friderico præfectura Stain & Ren- „ chingen absque onere æris alieni, interea temporis a Mar- „ chione Guilielmo contracti, ratione fructuum, interesse ac „ sumptuum per transactionem, Etlingæ A. D. 1629. initam, dicto „ Guilielmo Marchioni Badensi cessæ, cum omnibus juri- „ bus, documentis litterariis, aliisque pertinentiis, ita ut tota „ illa actio sumtuum ac fructuum perceptorum & percipiendo- „ rum cum omni damno & interesse, a tempore primæ occupa- „ tionis numerando, sublata & penitus extincta sit: annua quo- „ que pensitatio ex Marchionatu inferiori, Marchionatui supe- „ riori pendi solita, virtute præsentium penitus sublata, annul- „ lata & annihilata sit, nec eo nomine quicquam vel de præte- „ rito vel de futuro in posterum unquam prætendatur vel exi- „ gatur. Alternetur etiam in posterum inter utramque lineam „ Badensem, inferioris scilicet & superioris Marchionatus Baden- „ sis, præcedentia & sessio in Comitiis & Circuli Suevici aliis-

„ que universalibus vel particularibus Imperii aut quibuscunque „ Conventibus, pro nunc tamen eadem præcedentia penes Marchionem Fridericum, dum superstes erit, permanente. „

§. XXVIII.

Ita Osnabrugensis Pax Fridericum V. in politicis & in sacris ex capite amnestiæ restituit; (*m*) ita quidem, ut res religionis in eo statu persisterent, in quo ante Bohemicos motus fuerunt. Norma religionis ergo in Marchia Bada - Durlacensi est annus 1618. qui in Palatinis quoque obtinet terris. Judicium de ea.

In Pacis tam solennis memoriam Fridericus noster Castrum Otlingam, quod bis mille passibus distat Basilea, haud procul a dextra Rheni ripa, quod tum temporis restaurare cœperat, *Fridlingam* appellavit.

At inter diuturni belli mala grave æs alienum contraxerat Marchio, Rescriptum moratorium petere coactus, quod A. 1654. Cæsar illi & Wilhelmo agnato concessit.

§. XXIX.

A. 1649. d. 3. Januarii Fridericus V. a conjuge sua, Anna Maria, ex Hohengeroldseccii Dynastis prognata, heres testa- Jus in allodia Geroldseck.

(*m*) Speciatim Præfecturæ Pforzheim & Graben, quas Bavari retinere voluerant, Friderico restitutæ. Dominicani ac Franciscani Monachi, sedem qui fixerant Pforzhemii, ejecti fuerunt. *Theatrum Europ.* Tom. XXVII. pag. 716. & 1040.

mento fcriptus, jus in allodia Geroldseccianæ gentis acquifivit. Res, ut melius intelligatur, altius repetenda.

Geroldseccium, Ortenaviæ Caftrum, ab altitudine rupis, cui impofitum *Hohengeroldseck* dictum, Dynaftiæ caput fuit, quæ fuos olim habuit Dynaftas, quos inter Theobaldus & Gangolfus, fratres, feculi XV. fine floruerunt. Hi A. 1484. a Philippo, Palatino Comite, bello petiti, arce fua Hohengeroldseecciana & Præfecturis Prinzbach atque Schimburg dejecti funt; quæ per vicennium in Palatini manibus perftiterunt. Superveniente bello Palatino-Bavarico, terræ hæ a Maximiliano Imp. receptæ, Chriftophori, Badenfis Marchionis, commiffæ funt fidei; donec A. 1511. fententia Imperiali priftinis fuis Dynaftis reftituerentur. Hi accepti beneficii memores, terras illas, a Palatino quondam occupatas, & a Chriftophoro Marchione cuftoditas, Caftrum nempe & Præfecturas memoratas & quidquid allodii jure tum temporis poffidebant, A. 1534. Domui Auftriacæ in feudum mafculinum obtulerunt; ita tamen, ut quæ beneficii nomine ab Imperio aliisque dominis tenuerant Dynaftæ, tenerent in pofterum. Inveftitura nonnifi decennio poft Gangolfo & Walthero, fratribus Dynaftis, a Friderico Imp. ut Archiduce collata eft. (*n*)

(*n*) Utrasque tam oblationis quam inveftituræ literas exhibet Libellus: *Gründliche und mit Urkunden belegte Vorftellung derer hochfürftl. marggrævlich Baden-Durlachifchen Gerechtfamen auf die Allodien derer Herren zu Geroldseck* pag. 35. & 64.

Interjecto tempore Geroldseccii dimidiam vici Reichenbacensis partem, ac Præfecturas Selbach, Kubach & Schutterthal, quas jam A. 1482. in Christophorum Marchionem sub lege retrovenditionis transtulerant, (o) restituto emtionis pretio, ad Dynastiam reduxerunt. Retrovenditio hæc A. 1539. evenit. (p) Accessit dein Dautensteinense Castrum, una cum adjacentibus bonis; quod jam inde a seculi XV. temporibus, Lumbartiis, posteaque Pleussiis feudi jure concessum, A. 1584. Geroldseccii redemerunt. (q)

§. XXX.

Jacobus Geroldsecciorum postremus, quum mascula prole careret, Rudolfus II. Imperator, ut maximam Dynastiæ partem Domui suæ servaret, spem in Imperialia Geroldsecciorum feuda, Maximiliano fratri, Pragæ die 2. Aug. 1604. concessit. Mortuo deinde A. 1634. eodem Jacobo, feuda quidem ad dominos directos, ac speciatim Imperii & Austriaca feuda ad Domum spectabant Austriacam, sed allodia gentis Jacobi, ultimi vasalli, filiæ debebantur; nempe Annæ Mariæ, quæ Friderico Solmensi Co- Ab Anna MariaGeroldsecc. derivat.

Kk 3

(o) Instrumentum extat in scripto: *Gründliche und mit Urkunden belegte Vorstellung &c.* pag. 41.

(p) *Idem* pag. 54.

(q) *Idem* pag. 90.

miti, nuptiis primis; Friderico noſtro Durlacenſi ſecundis fuerat conjuncta. Hæc vici Reichenbacenſis partem, quam memoravimus, ut & Præfecturas Selbach, Kubach & Schutterthal, una cum Dautenſteinenſi Caſtro, aliasque terras, (*r*) prima Auſtriacorum inveſtitura non comprehenſas, ſed allodiales, ſibi vindicavit; reluctante Auſtriaca Domo, quæ, Anna Maria ex poſſeſſione ejecta, anno ſequenti feudalium omnium & allodialium bonorum poſſeſſionem Craſtoni Adolpho Ottoni, Cronbergio Comiti, tradidit; cujus pater Adamus Philippus ante plures jam annos ſpem in iſta bona a Ferdinando Cæſare ut Auſtriæ Archiduce, obtinuerat. (*s*) Separationem allodii a feudo filia impetrare non potuit. Miſſi Cæſarei, cauſæ examinandæ deſtinati, literis die 19. Sept. Dautenſteinii datis, rem non liquere profeſſi, priſtina jura Annæ ſervarunt. (*t*)

Inter bellicas turbas ad Weſtphalicam usque Pacem de Geroldſecciana hereditate nihil memorabile actum. Quadriennio ante Weſtphalicam Pacem (1644.) Anna Maria, defuncto marito

(*r*) Catalogum horum bonorum allodialium refert auctor *ejusdem ſcripti* pag. 10. ſeqq.

(*s*) LINCKIUS in *Diſſert. de Jure Sereniſſimæ Domus Durlacenſis in allodia controverſa ultimi Dynaſtæ Hohen Gerolsec:* pag. 6.

(*t*) Charta hæc extat in Diatriba: *Unterſuchung der Beſchaffenheit des Fleckens, Thales und Bannes Berghaubten &c.* pag. 64.

priore, novum ut ſibi defenſorem pararet, cum Friderico noſtro matrimonium contraxit.

§. XXXI.

Hic rem eo perduxit, ut in Inſtrumento Pacis, ubi de Badenſium reſtitutione agitur, (u) de Geroldſecciana Dynaſtia hæc verba insererentur: „De Baronatu Hohengeroldseck conventum eſt, ut, ſi Domina Principiſſa Badenſis prætenſa ſua jura in dicto Baronatu documentis authenticis ſufficienter probaverit, reſtitutio ſtatim poſt latam deſuper ſententiam ſiat cum omni cauſa omnique jure, vigore documentorum competenti. Cognitio autem hæc finiatur a die publicatæ pacis infra biennium. Pace Weſtph. aſſertum.

Verum enimvero Friderici conjux finem litis non vidit. Brevi poſt enim e vivis exceſſit, poſtquam conjugem Fridericum Marchionem omnium bonorum & jurium ſuorum ſcripſerat heredem. (x) Hic legibus Weſtphalicæ Pacis ut ſatisfaceret, A. 1649. in Conventu Norimbergenſi, ubi de Executione pacis agebatur, ut & in Conventibus Ordinum Sueviæ, eodem anno & ſequenti celebratis, authentica ſua documenta produxit; ſed irrito labore. Marchio Annæ Mariæ heres.

Fridericus VI. Marchio, patri ſuccedens, A. 1667. à Leopoldo Cæſare Reſcriptum obtinuit, quod Regimini Auſtriaco ci-

(u) Art. IV. §. 27.

(x) Teſtamentum hoc extat in ſæpe allegato ſcripto: *Gründliche und mit Urkunden belegte Vorſtellung &c.* pag. 15.

teriori injunxit, ut amicam rei compositionem tentaret. Verum tergiversante Cronenburgio, quem nec iterata Cæsaris præcepta commoverant, ad Judicium Aulicum lis denique delata est A. 1669. Ibi inter varias adversæ partis machinationes ad A. 1692. res protracta.

§. XXXII.

Badenses possessionem arripiunt.

Extincto tum sine mascula prole Cronenburgio Comite, Fridericus Magnus, Marchio, Friderici V. nepos, bonorum allodialium possessionem, nemine contradicente, adivit, Cæsaremque ea de re literis docuit. Cæsar duobus Rescriptis, quibus bonorum quorundam restitutionem Friderico Magno injunxerat, ejusdem possessionem agnovit.

Verum Carolus Caspar, Liber Baro de Layen, qui investituram feudorum Geroldseccianorum, extinctis Cronenburgiis, obtinuerat, a Cancellaria Austriaca *Rescriptum*, ut vocant, *immissionale* ratione allodialium bonorum A. 1695. impetravit. Marchio de injuria sibi facta penes Aulicum Imperii Judicium conquestus, petiit ab eo, ut jurisdictionem, quam illud in hac lite ab A. 1669. sibi jam vindicaverat, adversus Cancellariæ Austriacæ conatus defenderet. Annuit Marchionis precibus Aulicum Judicium, amicoque decreto Calendis Febr. 1697. Cancellariæ injunxit, ne progrederetur ulterius.

At

At Regimen Oenipontanum minacibus literis possessione decedere jussit Marchionem; quibus cum ille parum moveretur, armata denique trecentorum militum manu die 16. Aprilis possessio in Layanum translata est Comitem. Marchio expulsus, frequentes quidem ea de re Cæsari querelas exhibuit; intercedentibus quoque, propter insolitum exequendi modum, Sueviæ Ordinibus; sed ad hoc usque tempus in pristino res statu permansit. (y) Eadem dejecti.

§. XXXIII.

Geroldsecciana successio cum Nassovia quoque Domo litem Friderico V. concitavit, quæ, ut recte intelligatur, repetenda quoque ab ovo. Jus in Dynast. Lahrensem.

Inter Geroldseccianos Dynastas & Nassoviorum majores de Lahrensi & Malbergensi hereditate ab A. 1532. in Camera Imperiali longa & diuturna fuerat agitata contentio; (z) quæ pro

(y) Acta, quæ allegavimus, exhibet: *Gründliche Vorstellung &c.* pag. 16. seqq. Scripto huic addi meretur libellus, novissime editus, cui titulus: *Pragmatische Geschichte des Hauses Geroldseck, wie auch derer Reichsherrschaften Hohengeroldseck, Lahr und Mahlberg in Schwaben mit CCXIII. Urkunden, Francofurti & Lipsiæ 1766. in 4to.* sectione III. De omni hac lite præter LINCKIUM in citata Dissertatione agit quoque OBRECHT ad J. P. Art. IV. §. 27. BURGOLDENSIS *ad J. P.* Part. I. Disc. 30. §. 1. & SCHWEDERUS *in Theatro Prætensionum* Part. II. pag. 34. IMHOFFIUS in *notitia procerum* Lib. IV. Cap. VIII. §. 28. male patrimonialia Gerolseckiorum bona ad Badenses pervenisse tradit.

(z) De lite hac mentionem fecimus Tom. III. pag. 97. not. d. Actionum in

Geroldsecciis A. 1595. die 2. Junii decifa, (*a*) & executio decreta. Naffovii contra fententiam hanc remedio revifionis, quod vocant, quum fibi profpexiffent, loca & bona, quæ Geroldsecciis una cum fructibus perceptis reftitui debuerant, in Naffoviorum manibus perftiterunt.

Judicio reviforio per triginta jam annos pendente, Ludovicus, Comes Naffoviæ Saræpontanus & Jacobus Geroldseccianorum poftremus, Henrico Limpurgenfi Dynafta, & Maximiliano Pappenhemio arbitris ufi, A. 1625. die 3. Augufti transactionem iniverunt, qua Jacobus hereditati Lahrenfi & fpeciatim juri, ex fententia Cameræ A. 1595. quæfito omnique actioni & liti penitus renunciavit. Viciffim Naffovius centum mille florenos, certis temporibus folvendos, eorumque annuas ufuras quincunces Jacobo promifit, atque in debiti fidem Lahrenfis Dynaftiæ partem dimidiam, quam indivifim cum Badenfibus tenebat, & infuper in fubfidium allodialia quæcunque bona fua eidem oppigneravit. Præter hos centum mille florenos, Naffovius viginti quoque millium florenorum fummam, quam Geroldseccius A. 1603. a Georgio Friderico Marchione mutuo acceperat, in fe derivatam, intra

Camera Imp. a Geroldsecciis A. 1532. inftitutarum formulæ leguntur in fcripto, cui tit. *Höchftgemüffigte Vorftellung derer Hochfürftl. Baden-Durlachifchen Gerechtfamen wider das Fürftl. und Græfl. Haufs Naffau, die Herrfchafft Lahr betreffend* inter Docum pag.. 1. feqq. absque loco & ao. impreff.

(*a*) Sententia hæc extat in *fcripto alleg. inter Documenta* pag. 4.

bimestre tempus una cum usuris 5500. florenor. Marchioni se soluturum spopondit. Accessere 10000. floreni & 20000. alii, quos Nassovius, partim numerata pecunia, partim statis temporibus exsolvendos suscepit.

§. XXXIV.

Virtute hujus transactionis Nassovius Badensi, quae promiserat, praestitit; Geroldseccio 10000. florenos quoque numeravit; sed de reliqua summa novae difficultates quum fuissent exortae, A. 1634. d. 6. Junii, Friderici nostri Marchionis interventu, Francofurti alia inter Jacobum Geroldseccium & Ludovici Nassovii heredes inita est transactio; qua praecedens confirmata, additumque, ut praeter summas memoratas, Nassovius viginti adhuc florenorum millia, a Geroldseccio debita, in se susciperet. (*b*) Nassovii his transactionibus morem non gesserunt. Postremum nomina, in illis expressa, una cum jure in reliquam allodialem Geroldseccianam hereditatem, ex testamento Annae, Jacobi, Geroldsecciorum ultimi, filiae, ad Fridericum nostrum Marchionem transierunt. Hic denique A. 1652. die 13. Julii cum Johanne, Ernesto Casimiro, & Johanne Ludovico, Comitibus, Ludovici Nassovii filiis, Caroloburgi ita transegit, ut loco 213200. florenorum nonnisi 130000. florenos Nassovii persolverent Marchioni. Triginta florenorum millia tempore definito, reliquorum centies mille

A Geroldsecc. ad Badenses pervenit.

(*b*) Utraque transactio extat in *scripto modo alleg.* pag. 5. seqq.

florenorum quincunces usuræ ex reditibus Dynastiæ Lahrensis oppigneratæ, &, si non suffecerint, ex aliarum quoque Nassoicarum ditionum reditibus Friderico pendantur, donec summa soluta. (c)

§. XXXV.

Marchio in possess. immissus.

Verum enimvero postrema hac transactione stare quum noluissent Nassovii, Fridericus denique, eadem neglecta, præcedentibus transactionibus inhærens, in Camera Imperii litem Nassovio intendit, atque A. 1654. 15. Febr. mandatum obtinuit, quo Johanni Comiti Nassoviæ Saræpontano injunctum est, ut in possessionem dimidiæ partis Dynastiarum Lahr & Malberg oppigneratæ, Fridericum immitteret, donec de 213200. florenorum summa, ut & de usuris, sumtibus & damno satisfecerit. (d)

Nassovius nec huic, nec aliis, quæ successerunt, satisfecit Mandatis. Camera Imperii sententiæ suæ executionem decrevit, eamque Hugoni Eberhardo, Wormatiensi Episcopo, & Mariæ Eleonoræ, Palatinæ Simmerensi, (e) Circuli Rhenensis superioris Rectoribus A. 1658. die 12. Nov. demandavit. (f) Immissio anno sequente facta. (g) Marchio possessionem Lahrensis Dyna-

(c) Transactio hæc *ibidem* legitur inter documenta pag. 13.

(d) Extat Mandatum in *Scripto alleg* pag. 15.

(e) Vidua hæc erat Ludovici Philippi, Comitis Palatini, A. 1654. defuncti, tutrix filii Ludovici Henrici Mauritii, ætate minoris.

(f) *Scriptum alleg.* pag. 22.

(g) Agit de omni hac lite IMHOFIUS in *Notitia procerum Imperii* Lib. IV. Cap. VIII. §. 29. & DROLLINGERUS in *Lexico Basiliensi sub Friderico V.*

ſtiæ adivit; Proteſtantium ſacra in eadem introduxit; (*h*) poſſeſſionemque retinuit, usque ad A. 1724. quo Aulicus Cæſaris Senatus Naſſovio Saræpontanis Dynaſtiam hanc reſtitui juſſit. (*i*)

Hæc de Geroldseccianis & Lahrenſibus rebus, quas ordine non interrupto expoſuimus, evidentiores ut fierent. Nunc ad Fridericum noſtrum redimus.

§. XXXVI.

Inveſtituram ille feudorum Imperii a Ferdinando III. Imp. A. 1651. die 12. Aug. Vindobonæ per legatos accepit. In literis feudalibus & Badenſis & Hachbergenſis Marchiæ, ut & dimidia pars Comitatus Eberſteinenſis & Dynaſtia Uſenbergenſis memorantur. Quinquennio poſt Baſilienſia feuda ab Epiſcopo Johanne Franciſco recepit. Acta ab A. 1651.

His temporibus ex decreto Circuli Suevici Conventus minorum quatuor Circulorum, agebantur. (*k*) Fridericus, ad quem, ex jure Senioratus, ſecundæ partis ſpectabat directio, Ordinibus, qui eam partem componunt, Offenburgum A. 1651. menſe Novembri Conventum indixit, ad quem & Hanoviæ Comitem & Argentinenſes, aliosque vicinos Status, de re communi delibera-

(*h*) Petri *Suevia eccleſiaſt.* pag. 492.

(*i*) Vide infra in Carolo Wilhelmo Marchione.

(*k*) Diviſio hæc in quatuor Circulos minores (*in vier Viertel*) A. 1563. ordinatione Circuli Suevici inſtituta & Domui Badenſi ſecundæ partis tum delata directio, quam illa habet hodieque.

FRID. V.

turos, vocavit. Legatus Friderici Præses Conventum direxit, Ordinumque collegit suffragia. Aderant Bada-Badensis, Furstenbergicus, Zolleranus, ut & Civitatum, Rothwilæ, Offenburgi, Zellæ ad Hammerspacum legati, Ordinum, qui secundam partem componunt, mandata ferentes. Ex vicinis Hanoviæ Comitis & Argentinensium comparuerunt legati. Ab Advocatia Provinciali Ortenaviæ & a Civitate Spirensi literæ venerunt, quibus causæ communi se non defuturos testati sunt. Actum de rebus, ad politiam spectantibus. (*l*)

§. XXXVII.

Acta ab A. 1653.

A. 1653. post diuturnum exilium & innumera, quæ bellum post se traxerat mala, Consilium Secretum in Caroloburgensi palatio prima vice habuit Marchio. Placuit, filium ejus cognominem Fridericum ad Comitia Ratisbonam mittendum, quod infirma pater valetudine uteretur. (*m*)

(*l*) In Instructione, quam Wilhelmus Marchio dedit legato, hæc verba leguntur: „ Als vermœg bey diesem Fürstl. Hause herkommenen Alter- „ nativ jetzmaligem vorsitzendem auf der weltlichen Fürstenbanck eine „ Zusammenkunft deren in den andern Viertheil dieses lœblichen Schwæ- „ bischen Creyses, auch anderer ausgesessenen benachbarten Stænden, auf „ den 5ten dieses nacher Offenburg ausgeschrieben worden, um zu deli- „ beriren, wie dem aller Orten geklagten und durchgehenden Unwesen, „ Hartnæckigkeit und Uberſetzung der Ehehalten, Dienstbotten, Tag- „ lœhner und Handwercksleuth zuvorkommen &c. „

(*m*) Quæ de alternandi ordine inter varias Domos Principales & speciatim Badensem in his & præcedentibus Comitiis gesta fuerunt, exposuimus supra Tom. III. pag. 106.

Westphalica Pace obtinuerat Cæsar, ut promitterent ei Status, (n) belli sumptuum causa in proximis Imperii Comitiis pecuniarium ei se decreturos subsidium. A. 1654. Ratisbonæ decretum, ut centum Romanorum, quos vocant, mensium summa ei solveretur. Eridericus noster, ultra portionem suam, quæ quadragies & quinquies mille atque ducentorum florenorum fuerat, undecies mille & trecentos florenos solvit, quorum in sequentibus Imperii Collectis habita ratio. (o) Insigne parsimoniæ Marchionis documentum.

§. XXXVIII.

Lis cum Wirtenb.

A. 1655. Friderico cum Wirtenbergæ Duce gravis est exorta contentio, cujus summa huc redit. Ernestus Fridericus Altensteigam & Liebenzellam Joh. Friderico, Duci A. 1603. quum tradidisset, recepta Malscha, Ottersvira & Steinbaco, Dux peculiari instrumento die 15. Dec. eodem anno Marchioni evictionem promisit; eumque in finem Besighemii & Mundelshemii præfecturas, in promissi fidem, ei oppigneravit; Malscha, Ottersvira & Steinbacum, ecclesiastica bona quod essent, restitutioni obnoxia. (p) Addita conditio, si loca illa, vel in totum, vel ex parte amitterentur, ut Dux damnum præstaret, atque si mora in eo fuerit, Besighemii & Mundelshemii Præfecturas occupandi Marchioni jus esset.

(n) Art. XVI. num. XI.

(o) Testis est Ferdinandi III. Imp. apocha data ultimo Octobris 1655.

(p) Lege, quæ diximus supra in Ernesto Friderico pag. 213. seq.

Wilhelmus Bada-Badensis A. 1622. restitutus ditionibus, Malschensem quoque Præfecturam recepit; virtute juris antiqui, quod Bada-Badenses in eam sibi vindicabant. (*q*) Steinbacum vero, Durlacensi undique cinctum ditione, in Friderici nostri manibus tum quidem permansit. Hic de Malscha amissa apud Wirtenbergensem conquestus est, sed aliquamdiu quievit. Etlingensi autem transactione A. 1629. Malscha Wilhelmo cum fuisset relicta, Wirtenbergæ Ducem monuit Fridericus, ut, quam promiserat, evictionem præstaret. Accessit eodem anno Ferdinandeum, Restitutionis bonorum ecclesiasticorum, Edictum, quo Wilhelmus Malscham, Fridericus noster Steinbacum Albæ Dominorum Abbati restituere coacti sunt. Decrevit denique Westphalica Pax, ut Wilhelmus Malscham, Fridericus Steinbacum, ex anni decretorii (1624.) lege reciperent; Friderico in tractatibus pacis frustra contendente, ut Malscha quoque ipsi redderetur. Peculiari tamen Scripto juribus ejus prospectum est.

§. XXXIX.

Pro Marchione decisa.

Recuperandæ hujus præfecturæ spe dejectus Marchio, Wirtenbergæ Ducem de damno farciendo denuo cœpit urgere. Hic e contra Marchioni in Camera Imperii litem intendit, (*r*) & subditis suis commercium vini cum Marchicis interdixit. At Camera eodem

(*q*) Adi Wilhelmum Tom. III. pag. 113.
(*r*) Ex lege *Diffamari*.

eodem anno die 4. Octobris Wirtenbergæ Duci injunxit, ut in Besighemii & Mundelshemii Præfecturarum locorumque, ad eas spectantium, possessionem immitteret Marchionem, donec ei de damno, propter Malscham & Ottersviram ablatas, ut & de expensis satisfecerit. Commerciorum quoque libertatem eodem mandato restituere jussus est Wirtenbergicus, qui Besighemii tamen & Mundelshemii possessionem pertinaciter retinuit.

Fortius dein agitata fuit lis, atque lata denuo sententia A. 1684. ut Wirtenbergicus duas illas Præfecturas, intra trimestre spatium, pro quantitate redituum Malschæ & Ottersviræ traderet Marchioni, donec pacta implesset. Sententia A. 1731. die 28. Junii confirmata est, sed Wirtenbergæ Dux variis juris remediis usus, executionem avertit (s) donec Carolum Fridericum Marchionem inter & Carolum Eugenium Ducem, nostra ætate, res tandem transacta est, ut suo loco docebitur.

§. XL.

Gesta reliqua.

A. 1657. mortuo Ferdinando III. Imperatore Bavarum inter & Palatinum de Vicariatu lites exortæ sunt. Fridericus noster, aliorum Principum exemplo, Vicarii titulum utrique concessit; Palatinus licet, missa legatione, Marchionem ad suas perducere partes studuisset.

(s) Conferantur *Acta in Sachen, so zwischen dem Hauß Baden-Durlach, Klægern, und dem Hauß Wirtenberg, Beklagten, an dem Cammergericht von*

Eodem anno inter Principes Evangelicos de Monitis ad Capitulationem, futuro Regi præscribendam, deliberabatur Francofurti, ubi Deputatorum Imperii illo tempore agebatur Conventus. Marchio noster Georgio Wilhelmo Bidenbachio, quem Wirtenbergæ Dux ad Conventum illum miserat, suas partes demandavit. Principum Monita, in compendium redacta, A. 1658. die 27. Apr. Moguntino exhibita fuerunt. In adornanda tamen Capitulatione Monita hæc ab Electoribus cum fuissent neglecta, Principes solenni scripto sibi intercedendum putarunt. (t)

Leopoldus, Ferdinandi III. Cæsaris filius, Imperator electus est; ad quem, coronationis causa Francofurti agentem, Fridericus noster filium misit Fridericum, Cæsari novo ut sua obsequia deferret.

§. XLI.

Testamentum ejus.

Decennio ante mortem (u) Fridericus noster Basileæ testamentum condidit, cujus præcipua capita cum testamento Georgii Friderici A. 1615. conveniunt. En summam ejus:

1. Testator vult, ut corpus ejus inter secundam & tertiam Conjugem collocetur in crypta.

A. 1655. verhandelt worden; die Abtrettung beeder Aemter Besigheim und Mundelsheim &c. betreffend.

(t) Monita Principum exhibet LONDORP. *Act. publ.* Tom. VIII. pag. 257. Protestatio eorundem, die 8. Aug. facta, legitur *ibidem* pag. 383.

(u) A. 1649. die 31. Dec.

2. Sibylla filia & duæ forores, Anna & Elifabetha fucceffioni renuntient.
3. Filii teftatoris, Fridericus, Carolus Magnus & Guftavus Adolphus fint heredes. Ita tamen, ut Primogenitus regat folus, eique fubditi præftent homagium.
4. Indivifibiles femper fint Marchicæ terræ.
5. Succeffio linealis agnatica denuo firmata.
6. Carolo Magno & Guftavo Adolpho deftinantur pro fede Otlinga (x) & Dautenftein.
7. Executores Teftamenti, Tutores & Curatores conftituti funt Eberhardus Wirtenbergæ Dux & Georgius, Landgravius Haffiæ.

Ferdinandus III. Imp. hoc teftamentum confirmavit die 25. April. 1654. duabus rebus exceptis, quarum prima eft prohibitio tranfitus ad aliam religionem. Altera refpicit auftregas, quas Fridericus V. uti pater, inappellabiles conftituit. Cæfar autem eas primæ inftantiæ judicium appellat.

§. XLII.

Decennio poft teftamentum conditum, anno nempe 1659. die 8. Sept. Fridericus V. vitam cum morte commutavit; fexagefimum quintum ætatis annum quum omnino expleffet. Obitus.

(x) Quam Fridericus nofter dein Fridlingam vocavit, ut fuperius dixi.

Character.

Princeps a primo regiminis tempore ad Westphalicam usque Pacem, adeoque per totos viginti sex annos perpetua fatorum varietate agitatus; at malis non fractus, constantis & intrepidi Principis elogium meritus est, ut pater. Mechanicis artibus maximopere delectatus; virtutibus togatis magis, quam militaribus, imbutus; modestus, boni publici amans; luxus & luxuriæ hostis; parvo contentus; parcus, non sordidus; felix maritus & pater. (*y*)

§. XLIII.

Uxor prima.

Uxores habuit quinque. Ex tribus posterioribus sobolem non suscepit. Prima fuit Barbara, filia Friderici, Wirtenbergæ Ducis & Sibyllæ Anhaltinæ; nata die 4. Dec. 1593. nupta die 21. Dec. 1616. Stutgardiæ; domum deducta die 11. Jan. 1617. Obiit A. 1627. die 8. Maji in patria, in quam, marito Vindobonam abeunte, secesserat. Corpus delatum est Pforzhemium, ibique conditum die 15. Jul. in crypta Marchionum. Fridericus conjux cum filio Friderico; Johannes Fridericus & Julius Fridericus, Wirtenbergæ Duces, funus duxerunt, cui & plurimorum Principum legati & magna Nobilium multitudo interfuit. (*z*)

(*y*) FEUQUIERIUS, Gallicus ad Germaniæ Ordines legatus, de eo ita scribit in *Memoires pour l'Hist. du Cardinal de Richelieu* Tom. I. pag. 394.
„ Pour la personne du susdit Marquis de Bade, il est Lutherien,
„ d'esprit mediocre, d'assez bon cœur; attaché aux Suedois, tant
„ parce qu'ils l'ont remis dans ses Etats, dont il étoit entierement
„ depouillé, que par le don, qu'ils lui ont fait des places, qu'ils te-
„ noient dans l'Alsace de là le Rhin; dont il preta le Serment à la dite
„ Couronne entre les mains du dit Chancelier, pendant la dite assem-
„ blée de Hailbronn.

(*z*) Editus est A. 1627. liber Durlaci, cui titulus: *Serenissimæ Principis ac Do-*

Frid. V.

Liberi primi matrim.

Mater hæc octo liberorum, quos ordine subjungimus.

Fridericus A. 1617. natus, qui patri successit.

Juliana, nata die 4. Nov. 1618. obiit die 7. Julii 1623.

Sibylla nata d. 5 Febr. 1620. d. 8. Kal. Maji 1679. cælebs decessit.

Carolus Magnus, natus A. 1621. cujus vitam separatim describemus.

Barbara, nata Stutgardiæ die 6. Junii 1622. XVII. annorum puella die 18. Kal. Oct. 1639. defuncta.

Johanna, nata die 5. Dec. A. 1623. Johannem Banierium Campi Mareschallum Suecicum A. 1640. die 26. Sept. Arolsæ maritum accepit, quo extincto, A. 1648. nupsit Henrico, Comiti de Thurn, Duci Suecico in Livonia, ubi in prœlio contra Russos cecidit. Johanna A. 1661. mense Febr. vitam commutavit cum morte.

Friderica, nata die 6. April. 1625. vigesimo ætatis anno cælebs obiit A. 1645. die 16. Jun.

Christina, nata die 25. Dec. 1626. mortua die 11. Jul. 1627. eodem, quo mater, die Pforzhemii sepulta est.

§. XLV.

Secunda Friderici uxor fuit *Eleonora*, Alberti Ottonis, Comitis Solmensis, in bello Juliacensi A. 1610. occisi, filia, nata Uxor 2. & liberi ex ea.

minæ Dominæ Barbaræ Marchionissæ Badensis & Hachbergensis funus. Ut & Panegyricus exequialis beatis manibus ejusdem Principis, Durlaci impressus A. 1628.

A. 1605. nupta Friderico Butzbachii apud Philippum Landgravium A. 1627. die 8. Octobris, mortua Hachbergæ A. 1633. die 6. Julii. Ex ea nati ſunt liberi ſequentes:

Anna Philippina, nata die 9. Septembris A. 1629. eodemque anno die 27. Decembris extincta.

Eleonora, nata & mortua die 15. Nov. 1630.

Guſtavus Bernhardus, de quo ſeparatim dicemus.

§. XLVI.

Uxores reliquæ.

Defuncta Eleonora, Fridericus ad tertias progreſſus eſt nuptias, ducta *Maria Eliſabetha*, filia Wolradi Comitis de Waldeck & Annæ Badenſis, Jacobi filiæ, nata A. 1608. menſe Septembri, deſponſata Marchioni A. 1633. menſe Novembri, mortua Baſileæ A. 1643. die 19. Febr.

Eam in thoro Marchionis excepit *Anna Maria*, Jacobi, ultimi Geroldſecciani Dynaſtæ, filia heres; vidua Friderici Comitis Solmenſis, per quam jus in Geroldſeccianam hereditatem ad Badenſes, ut ſupra docuimus, pervenit. Nata hæc A. 1593. die Simonis & Judæ, nuptias cum Marchione celebravit A. 1644. die 13. Febr. obiitque Baſileæ A. 1649. die 25. Maji.

Poſtrema denique Friderici uxor fuit *Eliſabetha Euſebia*, Alberti Comitis Furſtenbergici Filia, A. 1649. nupta, quæ marito diu ſupervixit, A. 1676. die 8. Junii Baſileæ extincta.

STINAE.

CATHARINA BARBARA, nata 4. Julii 1650. Canonissa Hervord. †1734.

JOHANNA ELISABETHA, nata 6. Nov. 1651. Ux. Johannis Friderici Anspac. March. 26. Januarii 1673. † 28. Sept. 1680.

ELEONORA FRIDERICA, nat. 6. Mart. den. 13. April. 1658.

2. Sept. ac. 1697.

CAROLUS, nat. 30. Mart. 1680. † 30. Aug. ejusd. anni.

FRIDERICUS RUDOLPHUS, nat. 13. Maji 1681. † 18. Maji 1682.

CAROLUS ANTONIUS, nat. 1683. † 31. Maji 1692.

ALBERTINA FRIDERICA, nat. 3. Jul. 1682. Uxor Christiani Aug. D. Gottorp. Episcopi Lubec. 2. Septemb. 1704. † 22. Dec. 1755.

CHRISTOPHORUS, nat. 28. Septembris 1684. † 2. Maji 1723. Ux. Maria Christiana Felicitas, Joh. Caroli Aug. Leininga-Heidesh. Comitis filia 4. Decembris 1711. † 3. Jun. 1734.

CAROLA SOPHIA, nat. 1686. † 3. Octob. 1689.

MARIA ANNA, nat. 3. Jul. 1688. † 8. Mart. 1689.

CAROLUS AUGUSTUS JOHANNES REINHARDUS, natus 14. Novembris 1712.

CAROLUS WILHELMUS EUGENIUS, nat. 13. Nov. 1713.

CHRISTOPHORUS, nat. 5. Junii 1717.

...LHELMUS LUDO...S, natus 14. Januarii

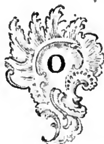
...MUS AUGUSTUS,

CAPUT VII.

FRIDERICUS VI.

A. 1659. -- 1677.

§. I.

Octodecim annorum regimen expositurus sum Principis, patrem qui fortitudine bellica, avum felicitate & prudentia superavit regendi; virtutibus & Imperatoria dignitate neutri secundus. Fridericum VI. intelligo; Principem, in quo plures invenias Principes & compendium virtutum. Introitus.

Produxit eum Caroloburgense Palatium die 16. Novembr. A. 1617. quo omnia apud Germanos atque Bohemos ad civile bellum, quod per totos triginta annos Germaniam agitavit, parata. Initia Marchionis.

Argentoratum a longo jam tempore Marchionum Badensium prima fuerat studiorum palæstra. Hanc & Fridericus adolescens invisit, atque ex ea A. 1634. Lutetiam profectus, totum ibi transegit triennium, omnibus disciplinis imbutus & artibus, quæ Principem ad magna natum exornant. Ad militiæ artes se præsertim applicuit, cujus præcipuum theatrum ipsa tum fuerat Germania, bello ardenti, quo consumebatur, conflagrans.

§. II.

Tyrocinium militiæ.

Bernhardus ille Dux Vinario-Saxo Lutetiam Parisiorum venit A. 1637. de bello, contra Austriacam Domum continuando, communia cum Cardinali Richelio initurus consilia. Ibi Fridericus noster Saxoni se applicuit, firmiter sibi proponens, a primis militiæ gradibus ad summum imperatoris culmen per obsequia, sibi succedentia eniti. Bernhardo irrumpente in Sequanos, A. 1639. in pugna diuturna ad pontem Burgundicæ Araris Fridericus gladio suo viginti hostes viginti duo annorum juvenis vel occidit, vel vulneravit. (a) Delemontium, Rinovia, Laufenburgum, vel defensæ vel captæ, virtutis ejus testes celebrantur. Rheinfelda obsessa & capta, ubi Cæsareanorum quoque copiarum duces, Savellius, Enckenfortius, Verdanus, Sperreuterus, urbem ab obsidione liberaturi, ab obsessoribus intra biduum ter profligati, denique capti fuerunt, (A. 1638.) Marchionis juvenis virtutem suspexit.

§. III.

Chiliarcha Leg. Schœn.

Prope Niddam Hassorum Equestris Schœnianæ Legionis Chiliarcha creatus est (A. 1640.) postquam per biennium eam Sub-Chiliarcha duxisset. Eodem anno Vinariensis exercitus ad Erfordiam Suecico, quem Banerius ducebat, ut & Hassiaco exercitu auctus est. Castra hostium castris, natura arteque munitis, ad

(a) KECKIUS in *Oratione funebri Friderici VI.* pag. 10.

ad Salfeldam opposita, obsidione lenta expugnare fœderati decreverant. Sed post levia aliquot prœlia, in quibus Friderici nostri virtus emicuit, orta dissensione, re infecta discessum. (b) Interjecto tempore Fœderati ad Vildungam, Cæsarei ad Fritzlariam consederunt. Marchio cum mille equitibus castra hostium prætergressus, non sine vitæ periculo commeatum Cassellas adduxit.

Paulo post idem noster Fridericus a Banerio Suecici exercitus Duce ad Ludovicum XIII. in Galliam missus est, ut de belli communis, in Germania continuandi, ratione cum Richelio tractaret. E Gallia redux A. 1641. conflictui ad Merseburgum interfuit; quo Cæsareani Salam ad Naumburgum transeuntes, magna repulsi sunt clade. Eodem anno post obitum Banerii reportatæ a Cæsareanis ad Guelferbitum victoriæ, magna quoque pars tribuenda Friderico.

§. IV.

Vinculum cum Suecis.

Bellum hoc Sueco-Germanicum variis itineribus, in Sueciam faciendis, ei dedit occasionem, unde & matrimonii occasio. Ibi enim Christinam Magdalenam, Caroli Gustavi, postea Sueciæ Regis, sororem A. 1642. sibi junxit uxorem. Post nuptias ex Suecia Volgastum se contulit, Pomeraniæ oppidum, quod alluit Pena. Ibi relicta conjuge, per Galliam eodem anno ad exercitum in Alsatiam contendit atque dein expugnationi Rotvilensi &

(b) Pufendorf. *Rer. Suecicar.* Lib. XII. §. 8. 9.

infausto ad Dutlingam in Suevia interfuit prœlio ; in quo Galli & Vinarienses cæsi ; præcipui Duces capti. (*c*) Fridericus autem, instituto per Galliam itinere, in Pomeraniam redux aliquamdiu quievit.

Christina, Sueciæ Regina, A. 1645. Friderico nostro Marchioni ejusque conjugi Christinæ Magdalenæ præfecturam Uccermundanam, dum bellum duraret, utendam fruendamque concessit. Unde non semel Uccermundæ versatus est Marchio, ubi & filius ejus Fridericus Magnus, in Principatu successor, lucem adspexit. (*d*)

§. V.

Gesta varia.

A. 1647. promovendis Domus suæ commodis Volgasto Monasterium & Osnabrugam, ubi de pace tractabatur, se contulit. Eundem in finem ad Carolum Gustavum, Westphalicæ pacis executioni intentum, Norimbergam profectus est A. 1649. ut commodis Domus suæ invigilaret. Inde in Pomeraniam reversus, iter per Poloniæ regnum instituit. His omnibus peractis cum uxore sua A. 1651. venit Durlacum.

Multiplices autem ingenii dotes & in rebus gerendis prudentiam Ferdinando III. Cæsari & Principibus Imperii Fridericus noster probavit, quum A. 1653. Ratisbonam ad Comitia fuisset missus a Patre. Ferdinandus IV. Cæsaris filius tum electus & paulo

(*c*) IDEM Lib. XV. §. 34. pag. 521.

(*d*) A. 1651. Carolus Gustavus affini suo Marchioni literis cavit, ne Præfecturam hanc dimittere teneretur, nisi viginti thalerorum Imp. millia ipsi fuerint soluta.

poſt coronatus eſt Rex Romanorum. Coronata quoque Eleonora Auguſta, Ferdinandi Cæſaris conjux. In feſtivitate hac Fridericus noſter Imperialis Pincernæ officio functus eſt.

§. VI.

Biennio poſt Carolus Guſtavus, Marchionis noſtri affinis, Sueciæ Regni ſolium conſcendens, bellum intulit Polonis. Tum vero in itineribus, in tentorio, in acie, in prœliis, Regi ſemper fuit ad latus, Suecici equitatus conſtitutus Magiſter. (e) Varſavia capta, cum Poloniæ Rex Regnum deſeruiſſet, miſſus eſt Fridericus, ut Sendomiriæ Provinciam in Caroli Guſtavi fide retineret. Sendomiria urbe anno ſequente per Polonos recepta, Sueciæ Rex, veritus, ne, auctis pedetentim hoſtium viribus, intercluderetur itinere, e Minori Polonia, ubi hærebat, in vicina Boruſſiæ loca ſe recipere ſtatuit. Bellum Polon.

Regi, Jaroslavia diſcedenti, equitum viginti quatuor turmas, dimacharum ſigna decem Fridericus obviam adducere juſſus, itinere in ſiniſtra Viſtulæ ripa facto, Janovizam pervenit, ubi Regem, victis prope Sendomiriam Lithuanis, per alteram Viſtulæ ripam deſcendere intellexit.

§. VII.

Varſoviam tunc receſſurus Marchio, die 28. Martii (1656.) in vicinia oppidi Varcæ in Czarneckium incidit, Polonorum Du- Pugna ad Warcam.

(e) Lieutenant Général de la Cavallerie.

cem, qui duodecim armatorum millium ducebat exercitum. Marchio copiis hoſti longe inferior, cum pugnam evitare non poſſet, ſuis in aciem diſpoſitis, ultra bihorium ſummo cum ardore pugnavit, cæſis aliquot hoſtium centuriis, donec obruti numero Sueci, plerique tirones, fugam arripuerunt. Quingenti eorum proxima nocte evaſerunt Varſoviam; quos ſequentibus diebus ſecuti ſunt multi, qui ſe in ſylvis abſconderant. Centum ſexaginta capti, reliqui ferro perierunt. Fridericus ipſe cum præcipuis aliquot ducibus & equitibus centum & octo Czierskam ſe recepit, ubi excitatis inter rudera murorum munitionibus, per biduum magna fortitudine vim Polonorum ſuſtinuit; deditionem, quam non ſemel imperaverant hoſtes, pertinaciter detrectans & extrema ſubire paratus, niſi Poloni, de victoria deſperantes, ac itinere Regis perculſi, ab obſidione receſſiſſent. Unde Fridericus, cum militibus ſuis Czierska egreſſus, inter volitantes Polonorum catervas, Varſoviam attigit ſalvus & ſoſpes. (*f*)

Rebus tam fortiter geſtis, Rex Fridericum ſupremi Mareſchalli Campi dignitate ornatum, una cum Stenbockio & Gardio caſtris præfecit ad Gedanum, atque inſignes duas Boruſſiæ Præfecturas paulo poſt illi contulit.

(*f*) PUFENDORF. *de rebus Caroli Guſtavi* Lib. III. Cap. X. GOTTFRIED LENGNICH *Geſchichte der Preuſſiſchen Lande unter der Regierung Joh. Caſim.* pag. 157.

§. VIII.

Enimvero litteris A. 1656. die 18. Sept. Frauenburgi datis, Rex Friderico noſtro, ejusque conjugi, ſorori ſuæ, variis nominibus *87656. thalerorum* ſummam ſe debere profeſſus eſt; (g) in cujus debiti ſecuritatem Staroſtiam Rheden illis oppignerat, ea conditione, ut hujus Staroſtiæ reditus ipſi, eorumque heredes percipiant, donec de ſumma prædicta illis fuerit ſatisfactum. Evictionem autem ſuo & Coronæ Suecicæ nomine promiſit Rex, ſi Staroſtia Pacis tractatibus ad Polonos redierit; ſimiles prioribus reditus Marchioni & heredibus ſe aſſignaturum promittens. Staroſtiæ Marchioni collatæ.

Eodem anno & die Carolus Guſtavus, Diplomate Frauenburgi quoque dato, Friderico noſtro, ejusque conjugi, in ſignum amicitiæ & benevoli animi, pro 50000. thalerorum Imperialium ſumma Staroſtiam Liepinko Boruſſiæ oppigneravit; qua ipſi & heredes eorum utantur fruantur, donec de ſumma memorata alio modo ipſis fuerit ſatisfactum. In utroque tractatu jus ſupremi imperii & tributorum Rex ſibi reſervavit.

Staroſtiæ hæ, poſtquam quadriennium in Friderici manibus perſtitiſſent, Pace Olivenſi A. 1660. ad Polonos redierunt.

Idem Carolus Guſtavus, antequam ſolium Suecicum con-

Nn 3

(g) Debita hæc a Chriſtina Regina, & a Maria Eleonora, Regina vidua, Guſtavi Adolphi quondam uxore, & a Johanne Caſimiro Palatino, Caroli Guſtavi patre, ut & ab ipſo Carolo Guſtavo originem habuerunt, uti ex litteris patet.

ſcendit, A. 1648. die 4. Aug. litteris Ockermundæ ſcriptis, eidem Chriſtinæ Magdalenæ ſorori, ex reditibus ſuis, annuam trium millium thalerorum penſionem, in heredes tranſituram, aſſignaverat, quam dein Rex factus, in quater mille thaleros annuos, ad heredes quoque tranſituros, atque ex Regis & Regni ærario ſolvendos convertit. (*h*)

§. IX.

Patri ſuccedit.

Continuatum inter hæc magnis moliminibus Polonicum bellum, atque Friderico noſtro Livoniæ, contra Ruſſos tuendæ, & urbis Rigæ, quam hoſtes obſidebant, cum delectis equitibus liberandæ, demandatum eſt munus; ſed antequam illud exequeretur, adverſa valetudo parentis, ad vitæ finem feſtinantis, ex ipſo victoriarum curſu eum revocavit in patriam; in quam redux A. 1659. die 18. Sept. patri ſucceſſit, eodemque anno die 22. Decembris Imperialium feudorum inveſtituram a Leopoldo Imperatore accepit. Johannes Conradus, Baſilienſis Epiſcopus, biennio poſt, Baſilienſia illi quoque contulit feuda.

Acta cum Suecis.

Biennio poſtquam ſolium Marchicum occupaſſet, Fridericus VI. Antonium Ottonem de Wittersheim, Aulæ ſuæ Magiſtrum, miſit in Sueciam, qui mortuo Carolo Guſtavo Rege, Sueciccorum nominum ſolutionem urgeret. Regina vidua, Regnique tutores, decreto die 5. Dec. A. 1661. facto, nomina hæc ex parte agnoverunt, ex parte reprobarunt.

(*h*) Chartam Rex dedit Frauenburgi die 17. Sept. A. 1656.

§. X.

Regesserant nimirum, Staroſtiam Lipinko, pro 50000. thaleris oppigneratam, Olivenſi Pace redditam eſſe Polonis. Damni, ex redditione orti, reſarcitionem a Sueciæ Regno Badenſibus non magis deberi, quam aliis, quibus ejusmodi conceſſiones factæ fuerunt. Evictionem a Carolo Guſtavo promiſſam eſſe negarunt. At ſortem 87656. thalerorum Sueci validum nomen, Regi & Regno inhærens, declararunt; nonniſi de 24207. thaleris ad uſuras ſemiſſes ſe obligari, profeſſi; reliquam pecuniam, absque uſuris, certis portionibus ſe numeraturos promiſerunt. De dote 15000. florenorum Chriſtinæ, Friderici VI. filiæ, a Carolo Guſtavo Rege aſſignata, tutores nihil immutandum cenſuerunt; ſed mandata ad Melchiorem Heinzium, Præfectum Catharinoburgenſem, (*i*) expediverunt, ut reſiduos cenſus absque ulla cunctatione perſolveret. Reliquorum nominum examen ad legitimam Regis ætatem dilatum eſt. (*k*) Nomina a Suecis agnita.

Ex debitis his Domui Badenſi nihil ſolutum; quæ non ſemel ea de re cum Suecis, ſed ſine ſucceſſu, tractavit. Carolus Guſtavus, Friderici Magni frater, A. 1700. Holmiæ cum verſaretur, ſua & Domus ſuæ poſtulata repetiit. Cognitio rei Senatoribus commiſſa. Hi debita, A. 1661. a Regiis tutoribus agnita, ut Solutio negata.

(*i*) Catharinoburgi Præfectura in Alſatia inferiore, haud procul a Weiſenburgo ſita, patria fuit Caroli Guſtavi.

(*k*) De nominibus his vide vitam Chriſtinæ Magdalenæ, Friderici VI. conjugis & quæ de Carolo Magno ejusdem Marchionis fratre, infra differemus.

invalida rejecerunt & dubia. Non dubia autem cum aliis nominibus compenſare voluerunt. (*l*) Redeamus ad oram Rhenenſem.

§. XI.

Caſtrum Landscronæ.

Landſcronæ apud Alſatas Sundgovios Caſtrum Auſtriacæ & Badenſis Domuum fuit feudum avitum, in duas partes diviſum. Auſtriaca pars, quæ cum Ferretenſi Comitatu ad Auſtrios pervenerat, cum Alſatia Auſtriaca ad Galliam tranſivit Weſtphalica pace. (*m*) Reichii a Reichenſtein Badenſium partem tenuerunt in feudum. Fridericus VI. pactione, cum Ludovico XIV. facta, A. 1663. d. 28. Martii annua mille thalerorum penſione accepta, directo ſuo renunciavit domiuio. Reichiis annua quoque ſatisfactum penſione, quam pro dominio utili hodieque accipiunt. Ita Marchica & Auſtriaca pars pervenerunt ad Galliam.

§. XII.

Bellum Turcicum.

Invaſerant eodem anno (1663.) Hungariam Turcæ; Forgatſchio Comite victo, inhiantes Germaniæ. Fridericus gravitatem periculi ſentiens, rebus domi ordinatis; venia ætatis pro filio herede obtenta; tabulis, ut non rediturus, confectis, Comitia Ratisbonæ, perpetua quæ tum eſſe cœperant, A. 1664. adiit; (*n*) ubi

(*l*) Quæ A. 1737. hac de re acta ſunt, Caroli Wilhelmi Marchionis Vita docebit.

(*m*) Inſtrumentum Pacis Monaſter.

(*n*) Fridericus una cum Wilhelmo Bada-Badenſi Marchione die 23. Jan. Ratisbonæ advenit. MÜLLER *Staats-Cabinet V'te Eræffnung* pag. 250.

ubi Cæſarem inviſit, (*o*) atque in Principum Senatu ante legatum Magdeburgicum, nequicquam renitentem, tulit ſuffragium; Principes præſentes abſentium legatis præferendos cauſatus. (*p*). Cæſar d. 11. April. Serenitatis (*Durchleuchtig*) axioma Badenſibus conceſſit. Fridericus autem ſequente Julio menſe bellici contra Turcas Senatus una cum Epiſcopo Monaſterienſi, Bernhardo, in Comitiis conſtitutus eſt Præſes. (*q*) Aſſignatum ei 1500. florenorum in ſingulos menſes ſtipendium; (*r*) injunctumque Comitiorum decreto, ut una cum Monaſterienſi Antiſtite & Conſiliariis Bellicis, ab Imperio ſelectis, ad Cæſarem, tanquam ſupremum rei militaris moderatorem, ſe Vindobonam conferret, ibique conſiliis rerum gerendarum, Imperii nomine, intereſſet. (*s*) Vindobonam delatus, bellicis Leopoldi Imperatoris conſiliis quotidie præſens, in Hungariam aliquoties ſe contulit; exercitus Imperii curam habiturus. Sed Gothardiana victoria bello mox impoſuit finem, quum Turcæ, ſuis rebus timentes, pacem ipſi offerrent. (*t*)

Tom. IV. Oo

(*o*) Die 30. Jan.

(*p*) Müller *loco alleg.* pag. 277.

(*q*) Londorp. *Act. publ.* Lib. IX. pag. 251.

(*r*) Vide Receſſus Imp. Tom. IV. pag. 12.

(*s*) Vide Inſtructio directorum Receſſ. Imp. Tom. IV. pag. 19. Londorp. *Acta publ.* Tom. IX. pag. 266.

(*t*) Vide ſupra Tom. III. pag. 153.

§. XIII.

Gesta varia.

Redux domum Fridericus noster Mulbergæ vico, quem valde amaverat, ubi frequens ejus in Arce mora, oppidi jura donavit.

Vectigal, quod Wenceslaus Imperator A. 1397. Hessoni Hachbergensi, in vico Weisweil ad Rhenum concesserat, frequens cum finitimis, Basiliensibus præsertim & Argentinensibus, fuit litium materia. Descendens & ascendens navis pro pondere, quod *Fæhrtel* vocatur, Turonensem Grossum solvere tenetur. (*u*) Nummi hujus valor temporis progressu dubius evenit. Georgius Fridericus, suo jam tempore rem sollicite indagans, invenit, 84 Turonenses Grossos Coloniensem componere Marcam & 14½ semiuncias argenti puri continere. Sed hic computandi modus cum Civitatibus ad Rhenum minus placuisset, Fridericus noster interpretationem privilegii a Cæsare petiit; qui Diplomate A. 1665. die 3. Junii dato, (*x*) Turonico nummo novem crucigeros monetæ Imperii substituit. Sed reluctati Basilienses, litem in Consilio Aulico intentarunt Marchioni. Basiliensium causam probarunt Helvetii. Intra sexennium amica transactione res fuit sopita.

A. 1665. in Camera Imperii lis intentata Marchioni, ratione æris alieni, quo Ernestus Fridericus & Georgius Fridericus,

(*u*) Pondus intelligitur trecentarum Librarum.

(*x*) Extat hoc Diploma in LUNIG *Reichs-Archiv-Supplement zu einigen Fürstlichen Hæusern* pag. 138.

Marchiones, ſuperiorem oneraverant Marchiam. Marchiæ hujus cauſam qui agebant, Fridericum V. ex Vindobonenſis & Etlingenſis transactionum legibus ad damnum præſtandum & diſſolvendum æs alienum teneri contenderunt. Fridericus negavit; transactiones illas, Weſtphalica pace abrogatas omnemque damni actionem expreſſis Inſtrumenti verbis ſublatam extinctamque contendens.

§. XIV.

A. 1666. Fridericus Cæſaris Leopoldi ſolennitati nuptiarum interfuit Vindobonæ, cum magnifico comitatu, (y) Sed & eidem Cæſari, biennio poſt legatum mittenti, aliorum Electorum ac Principum exemplo menſes aliquot Romanos conceſſit. Iter Vindobon.

Naſſovio Saræpontana Domus A. 1666. ad interceſſionem Comitiorum Imperii, (z) Moratorium, quod vocant, Reſcriptum a Cæſare obtinuit, ne in Judiciis Imperii intra duodecennale tempus ad ſolvenda debita urgeretur, & ne uſuræ, quarum dies vel jam venit, vel intra prædictum adveneri tempus, exigerentur. Reſcriptum hoc ad Dynaſtiam Lahrenſem, cujus poſſeſſionem, pignoris jure, haud ita pridem Badenſes adierant, (a) A. 1670. Ju-

Tom. IV. Oo 2

(y) CONRADUS SAMUEL SCHURZFLEISCHIUS *Operum hiſtorico politicor.* pag. 304. ubi Friderici noſtri vitam ſatis prolixe deſcribit.

(z) Ordines Imperii ſolenni decreto cauſam hanc Cæſari commendarunt, qui Reſcriptum dedit die 26. Maji A. 1666.

(a) Vide ſupra in Vita Friderici V. ad A. 1659.

FRID. VI.

dicii Aulici decreto extensum est. Nassovius tamen in Comitiis Imperii, ubi de Rescripto hoc, Cæsari commendando, agebatur, ad Causam Lahrensem illud non pertinere declaraverat. Marchio, injuriam sibi fieri arbitratus, anno sequente a Camera Imperii (b) impetravit sententiam, qua retinere jussus est pignus, donec de integra sorte & de usuris ipsi fuerit satisfactum. Causa tamen Rescripti eadem Cameræ sententia ad Cæsarem, tanquam judicem competentem, cum fuisset remissa, Nassoviis dein in Consilio Aulico litem instaurandi nata occasio; tam felici successu, ut victi Badenses, Dynastiam Lahrensem sine omni pretio Nassoviis restituere cogerentur. (c)

§. XV.

Bellum Gallicum.

Pax, post sex bellica lustra, Westphalicis Pactis restituta Germaniæ, non per integra quinque lustra duraverat, quum nova belli fax, A. 1672. apud Batavos orta, ab illis pedetentim ad Germanos prorepit; ab inferiore Rheno ad superiorem ascendens; quo utraque Marchia & Principatus vicini evidentibus periculis rursus expositi, quod Philippopolis, Pacis Monasteriensis virtute, Gallico munita præsidio, Badenses fere terras attingit. Hispanus & Cæsar anno sequenti se huic bello immiscuerunt. Imperium A. 1674. eidem accessit.

(b) Caussa hæc jam ante agitata fuerat in Camera, ad cujus forum eam pertinere causatus est Marchio.

(c) Vide infra in Vita Caroli Wilhelmi.

Fridericus noster, ab Imperio Archistrategus sive Mareschallus Generalis constitutus, eodem anno Ratisbonæ, una cum reliquis Ducibus, fidem suam Ordinibus adstrinxit. (*d*) Decretum in Comitiis, ut Imperii copiæ, ad Electores Rhenenses defendendos comparatæ, exercitui jungerentur Cæsareo, (*e*) quem Montecuculus ad Rhenum superiorem ducebat. Ordines sollicite injunxerunt Marchioni, stationes, ad Philippiburgum & in vicinia positas, ut bene muniret. (*f*) Sed eorundem Ordinum copiæ & bellici apparatus lente advenerunt. Sub finem anni Fridericus a Cæsare Vindobonam vocatus, bellicis, quæ ibi agebantur, consiliis frequenter interfuit. (*g*) Marchio Dux Imperii.

§. XVI.

A. 1675. Cæsareus viginti quinque millium exercitus Montecuculo Duce cogendus erat ad Rhenum; eique adjungendæ Imperii copiæ, quæ duodecim millibus constare debuerant. Sed & hac æstate bellica res Ordinum, Cæsare & Marchione frustra hortantibus, (*h*) administrata est segniter. (*i*) Turennio ad Sa- Gesta A. 1675.

(*d*) *Theatr. Europ.* Tom. IX. pag. 229. Pensionis menstruæ loco mille quingenti floreni A. 1675. die 13. Febr. Friderico in Comitiis decreti. Recessus Imp. Tom. IV. pag. 99.

(*e*) Müller *verwirrtes Europa* Tom. II. pag. 357. & pag. 348.

(*f*) Præsidiarii Galli e Philippiburgo Civitate insignia vicinis Principibus damna inferebant. Unde jam A. 1674. in Comitiis decretum est, ut Fridericus una cum Imperii copiis eminus urbem obsideret. Vide Müller *loco alleg.* pag. 450.

(*g*) Müller *loco alleg.* pag. 448.

(*h*) Idem *loco alleg.* pag. 685. 705.

(*i*) Pufendorfius *Hist. Brandeburg.* Lib. XIII. §. 16. hæc scribit: „Pu-

ſpacum occiſo (*k*) pulſisque cis Rhenum Gallis, Fridericus, exercitum ducens Imperii, una cum Montecuculo & Hermanno Badenſi agnato, Hagenoæ obſidionem aggreſſus eſt, quam ſub adventum Condei, diſcedente Montecuculo, ex arcta in laxam commutavit. (*l*) Ea obſidione ſoluta, Philippiburgum, arcendis hoſtium excurſionibus, laxe cœpit obſidere, & erumpentes aliquoties præſidiarios magna virtute rejecit. Præſidiis dein Landaviæ Bruchſaliæque impoſitis, cum hiems appropinquaſſet, reliquas copias in hiberna deduxit. (*m*)

§. XVII.

Obſidio Philippiburgi.

A. 1676. Fridericus, abeunte in Hiſpaniam Bournonvillio, Campi Mareſchallus Cæſareus die IX. Martii creatus, (*n*) una cum Hermanno Badenſi ad ſuſcipiendam Philippiburgi obſidionem unanimi deſtinatus eſt voce. (*o*) Ille ultimo menſis Aprilis urbem e longinquo obſidere cœpit; civitatis rivo in aliam partem deflexo. (*p*) Junior filiorum Marchionis, Carolus Guſtavus, pri-

„ blicus Imperii exercitus tenuis, & vix pontibus ad Argentoratum
„ tuendis ſufficiens; & quia multi Ordines ſuos ex eo exercitu milites
„ dimittebant, ac ſtipendia negligenter ſolvebant, metus erat, ne iſte
„ plane dilaberetur. „

(*k*) Adi Tom. III. pag. 168.

(*l*) WAGNER *Hiſt. Leopoldi* Part. I. pag. 389.

(*m*) *Theatrum Europæum* Tom. XII. pag. 677. MÜLLER *loco alleg.*

(*n*) IDEM Tom. XI. pag. 907. ſeq.

(*o*) LUDOLFFI *Schaubühne* Tom. V. pag. 149. MÜLLER Tom. III. pag. 110.

(*p*) MÜLLER *l. c.* pag. 30.

mum in præsidiarios impetum fecit. Idem Fridericus paulo ante Stolhovam & Offenburgum munitionibus firmaverat, ductoque in Alsatiam exercitu, variis velitationibus fatigaverat hostes. Philippiburgi obsidio a Friderico cum mediocri copiarum numero suscepta est; tarde progredientibus Circulorum copiis. Sed fine Junii viribus auctus, majori rem ardore aggressus est; postquam in Consilio bellico, Rastadii habito, de arctiore obsidione inter Duces convenisset. (q) Carolus VI. Lotharingiæ Dux, durante obsidione, in tractu Spirensi ad Luteram, quam variis muniverat operibus, cum exercitu stetit, aditum ut intercluderet Gallis, qui urbem hanc, Germaniæ clavem, quam magnæ provinciæ præferendam Turennius reputabat, summa vi tueri decreverant. Luxemburgi Dux, Franciæ Mareschallus, cum quinquaginta millium armatorum exercitu urbi obsessæ in auxilium venit. Sed Lotharingum, suis se munitionibus continentem, aggredi non ausus, in Brisgoviam se recepit. Copias, quas cum commeatu in urbem introducere tentaverant Galli, Fridericus noster, misso Schulzio Duce, disjecit.

§. XVIII.

Obsessoribus Rhenus, ripas suas non semel supergressus, contrariari videbatur. Ordines commeatum, pecuniam, tormenta, copias lente submiserunt, qua de re frequentes Marchionis ad Eichstadiensem Episcopum, Cæsaris ad Comitia legatum, Deditio urbis.

(q) *Theatr. Europ.* Tom. XI. pag. 856. Müller *loco alleg.* pag. 110.

testantur querelæ. Cæsar ipse repetitis vicibus Ordines tam singulos, quam universos, sui officii commonefecit. (r) Institit tamen proposito suo Fridericus, difficultatibus obsidionis, quæ identidem ei occurrebant, audacior factus, suaque virtute rem eo perduxit, ut Fayus, urbis Præfectus, ad incitas redactus, die 17. Sept. Philippopolin ei traderet; qui Imperii nomine eam recepit, atque adeo Germaniæ restituit eo ipso die, quo A. 1644. eam occupaverant Galli. (s)

§. XIX.

Obitus Marchionis.

Philippiburgo capta, Brisacum quoque expugnare decreverat Marchio. Sed obsidione dispendiosa & gravi nuper finita, reddenda erat Cæsari ratio, antequam nova susciperetur. Quin & de belli continuandi modo prius erat deliberandum. Media ergo hieme profecturus Vindobonam, ad Cæsaream Aulam, in itinere morbo correptus, rediit ad suos & paucas intra septimanas in Caroloburgensi suo Durlaci Palatio A. 1677. die 31. Jan. quinqua-

(r) Singulas has Friderici & Cæsaris litteras vide apud Müllerum *lib. alleg.* Tom. III. pag. 111. 115. & in *Appendice Documentor.* pag. 6. seqq. Plures alias Friderici nostri litteras, quibus de statu obsidionis Cæsarem & Eichstadiensem Episcopum identidem reddidit certiores, exhibet idem Auctor *loco alleg.* pag. 131. 140. 141. 143. Add. Londorpius *Acta publ.* Tom. X. pag. 384. seq.

(s) Leges deditionis hujus die 9. Septembris conscriptæ sunt, quibus inter alia cautum, ut intra octiduum si non advenerint auxilia, urbs die 17. Sept. Friderico traderetur. Quincy *Histoire Militaire de Louis le Grand*

quaginta novem annorum (*t*) heros laureatus, novas ſibi laureas parans deceſſit; febre ex viſcerum torminibus orta, magnos inter belli apparatus occumbens; poſtquam non longo regimine ſeculi famam expleſſet; conſtanti Imperatoris Leopoldi & Aulæ ejus, quam ſepties inviſerat, florens amore.

§. XX.

Multiplices corporis & animi dotes ſe in eo conjunxerant. Character ejus. Statura ſublimis, imperatoria dignitas, majeſtas ex ore, geſtu, inceſſu, elucens; ſummis & infimis eum venerabilem reddiderunt. Terrarum ſuarum ſecuritati conſulens, Hachbergæ Caſtrum ex ruderibus ad priſtinum robur muniri, Rœtelanum, Canderenſe, Sauſenburgicum, Badevillanum, Pforzheimenſe, Staffortenſe, Grabenſe, ita refici curavit, ut ſubitaneo tumultu perculſis ſervirent perfugio. Mulbergenſe non refici tantum, ſed perfici & exornari voluerat. Caroloburgi Palatium, Durlaco adhærens, ita extulit, tantumque adauxit, ut ab eo tempore Fridericiburgum re-

Tom. I. pag. 491. ſeq. Hode *Hiſt. de Louis XIV.* Tom. IV. pag. 59. Basnage *Annales des Provinces Unies* pag. 703-709. *Theatrum Europ.* Tom. XI. pag. 860. Müller *verwirrtes Europa* Tom. III. pag. 146. ſeq. ubi & litteræ Friderici ad Eichſtadienſem Epiſcopum occurrunt, die 10. & 15. Sept. perſcriptæ, quibus totius rei geſtæ ſeriem illi exponit & rogat, ut penſionis, ipſi debitæ, in Comitiis ratio habeatur.

(*t*) Duorum menſium, 24. dierum.

FRID. VI.

ctius, quam Caroliburgum appellasses. Lateritiam, quam struxerat Carolus, marmoream Fridericus reliquit. Elegantia Palatii & Aulæ ab exteris certatim laudata. Aulam ornarunt præcipue duæ amitæ, Anna & Elisabetha, Georgii Friderici filiæ, tanto dignæ parente; quarum scientiam linguarum exterarum & multifariæ doctrinæ cognitionem populares laudaverunt & exteri. (*u*)

Vita privata.

Privatam ejus vitam si spectes, & regimen, nemo clementior eo atque benignior fuit. Ille publicas qui injurias nunquam, facile condonavit privatas. Popularis fuit, affabilis, religiosus datæ fidei custos; remunerator virtutis. Omnis otii, nisi literarii, osor; parcus somni; in seram noctem lectionis amator; qui hebdomadibus singulis Commentarios sibi jussit afferri omnium rerum, quæ in Aula, in Cancellaria, in Tribunalibus, in Camera fuerunt peractæ. Musis intimus apud eum fuit accessus; præsertim illis, quæ elegantioris literaturæ præsidium tenent.

§. XXI.

Numophylacium.

Numismaticus thesaurus ab eo collectus est ingens, in quo Regum, Consulum, Imperatorum, urbium, coloniarum, græci atque latini, ex omni metallo moduloque nummi comparent. Eminet tamen aurea Imperatorum & Cæsarum series. Præter numismata Marchio quoque noster Cimeliothecæ suæ inseruit ex Romana supellectile veteri, sacra atque profana. Item varii ge-

(*u*) CHAPPUZEAU de quo paulo post.

neris vasa, ex amethysto, achate, onyche, jaspide; ut & gemmis, e Marchico solo effossis, sculpta, scyphos ex auro Rhenensi Marchico fusos. Inæstimabilis hæc gaza est Domus Badensis; ex qua præstanti suo Numismatico Operi plures ineditas inseruit Ezechiel Spanhemius. (x) In comparando & ordinando hoc antiquitatis thesauro Fridericus noster præsertim usus est opera Caroli Patini, qui insigni apud eum gratia floruit, atque A. 1671. tertiam Itinerum suorum *Relationem* eidem Marchioni Argentina adscripsit. (yz)

Nec prætereundum silentio, quod in pluribus Germaniæ illius ævi Aulis elegantiorum literarum regnaverit genius. Apud Palatinos Carolus Ludovicus; apud Brandeburgicos Fridericus Guilielmus, Electores; Brunsvigæ Antonius Ulricus; apud Wirtenbergenses Fridericus Augustus, in colligendis hujus generis thesauris fuerunt diligentes.

§. XXII.

In bello, quo Philippopolin obsedit Fridericus, Nummophylacium cum Bibliotheca Domus, quæ & valde tum aucta, Basileam translata est, ubi ab eo tempore perstitit ad annum usque 1765. quo omnem hunc literarium thesaurum Basilea in Carlsruhense Palatium suum Carolus Fridericus jussit transferri. Basileam translatum.

(x) Libri rubrum: de usu & præstantia Numismatum.

(yz) Relations historiques & curieuses de Voyages, à Bale 1673.

Præditum tot virtutibus & dotibus Fridericum VI. cur non appellemus Badensium *Augustum.* Marchia felix, si primum illum Imperii Romani fundatorem diuturnitate quoque vitæ Marchio noster æquasset.

Marchionis hujus vitam KECKIUS (*a*) FECHTIUS (*b*) & ARNOLDUS, (*c*) Oratores, sermone latino delinearunt. SCHURZFLEISCHIUS (*d*) in Badensium Marchionum serie Friderici VI. inprimis historiam late tractavit. CONRINGIUS (*e*) & CAPPUZOVIUS (*f*) eum in transitu laudarunt.

(*a*) Jo. CHRISTIAN. KECKIUS Consiliarius, Marchioni ob eruditionem carus, in *Panegyrico Friderici VI. post mortem ejus habito.*

(*b*) In programmate invitatorio ad KECKII Orationem.

(*c*) GERHARDUS ARNOLDUS, Rector Gymnasii Durlac. in *Laudatione funebri, tum quoque habita.* Scripta hæc impressa Durlaci 1677. fol.

(*d*) *Operum politico-histor.* pag. 297.

(*e*) CONRINGIUS in *Thesauro Rerumpubl.* Part. IV. pag. 1236. ita de eo:
„ ditiones suas marmoreas facere nititur; Princeps affabilitate ac hu-
„ manitate amabilis, curiosus, Serenissimo vultu & sano corpore præ-
„ ditus; Ecclesiæ pariter ac reipublicæ feliciter præest, Augustanam
„ Confessionem mascule propagans; Princeps Martia laude illustris &c.
„ Aulam habet concinnam, perpolitam, venustam, elegantem, in qua
„ Nobiles Aulici valde civiles.

(*f*) Libri rubrum: *L'Allemagne Protestante* à Geneve 1671. 4to. Auctor fuit præceptor Arausii Principis. Hic ita de eo pag. 92. „ Ce Prince est de
„ la riche taille & de grande mine avec beaucoup d'embonpoint. Il
„ est très affable & très civil, curieux de belles choses & tous les

§. XXIII.

Conjux Friderici VI. fuit Chriſtina Magdalena, Johannis Caſimiri, Comitis Palatini Bipontini, filia, ex Catharina, Caroli IX. Regis Sueciæ, Guſtavi Adolphi Regis ſorore, prognata; quæ Nicopiæ A. 1616. die 14. Maji lucem aſpexit. Princeps aliquot annorum cum parentibus in Germaniam migravit. Sed poſt turbas, in Palatinatu exortas, A. 1622. cum iisdem in Sueciam rediit. In Aula Guſtaphi Adolphi, avunculi, educata A. 1631. Regem ejusque conjugem, Mariam Eleonoram, in Germanica expeditione ſecuta eſt; ſed extincto Rege, una cum Regina vidua & Catharina matre A. 1633. in Sueciam redux, in Aula Chriſtinæ Reginæ aliquot annos peregit; matre A. 1638. orbata, ob inſignes virtutes ingeniique præſtantiam, inter alias illuſtres feminas Chriſtinæ Reginæ educationi a Senatoribus Regni (g) præfecta eſt; usque ad A. 1642. quo matrimonium cum Friderico no- Conjux ejus.

Pp 3

„ traits de ſon viſage marquent ſes bonnes inclinations. Il mange
„ delicatement. Sa table eſt des meilleurs d'Allemagne & ſervie à la
„ françoiſe, la qualité l'emportant ſur la quantité de viande par les
„ bons ragouts.

(g) Hi Chriſtinæ Magdalenæ tum ad legitimam usque Reginæ ætatem annuam trium millium thalerorum aſſignarunt penſionem, quam Chriſtina Regina A. 1647. ad vitam Marchioniſſæ extendit.

ſtro contraxit. Nuptiæ die 30. Nov. celebratæ ſunt Holmiæ. Decies mille florenorum dos & ex bonis maternis decem mille thaleri eidem Chriſtinæ Magdalenæ promiſſi ſunt. Renunciavit illa in commodum ſtirpis Bipontinæ maſculorum, omnibus juribus in Ducatum Bipontinum & in ſucceſſionis Juliacenſis partem, quam Bipontini petebant, & in alia bona feudalia, in Imperio ſita. Conditio addita, ut maſcula Bipontinorum prole extincta, Chriſtinæ Magdalenæ reviviſcerent jura. Bipontinus ramus cum Guſtavo Samuele, ultimo Duce, quum A. 1731. interiiſſet, in Juliacenſis ſucceſſionis partem jus aliquod per eam ad Badenſes pervenit. (*h*)

§. XXIV.

Liberi.

Ex Conjuge hac Friderico noſtro ſoboles VIII. liberorum prognata eſt. Tres inter filios fuit *Fridericus Caſimirus*, A. 1643. die 27. Novembris natus Volgaſti; qui intra quintum nativitatis menſem ibidem deceſſit, atque ſepultus eſt; quod ibidem quoque vixerat pater.

Excepit eum in ordine filiorum *Fridericus Magnus;* patris ſucceſſor & *Carolus Guſtavus*, quorum vitam ſeparatim exponimus. Filiæ *Eleonora Catharina* & *Eleonora Friderica;* illa A. 1647. hæc A. 1658. infantes extinctæ.

(*h*) Vide infra in Vita Caroli Wilhelmi.

Christina A. 1645. die 22. Aprilis nata, Alberto, Marchioni Brandeburgico, lineæ Onolsbacensis, A. 1665. nupsit. Post mortem Alberti, Fridericum Ducem Saxo-Gothanum secundis nuptiis A. 1681. die 14. Aug. maritum accepit. Sexagesimum annum agens A. 1705. decessit. Princeps herois; Carolo Gustavo, Sueciæ Regi, avunculo, inprimis dilecta, qui Diplomate A. 1656. die 8. Octobris Frauenburgi dato, decies mille Imperialium summam, futuræ dotis loco, illi adscripsit. Interea semisses nongentorum annuorum florenorum usuras ex Bipontini Ducatus Cleburgica parte, quam Carolus Gustavus sibi servaverat, eidem pendi jussit Christinæ. Hæc A. 1665. cum Alberto Onolsbacensi nupsisset, Carolus XI. Sueciæ Rex & Regni tutores consenserunt, ut Præfectura Catharinoburgica pignoris loco traderetur Christinæ, donec, Rege ad legitimam ætatem provecto, decies mille Imperialium summa solvatur. (*i*) Christina, Friderico Saxoniæ Duci secundis nuptiis juncta, literis Altenburgi die 3. Nov. 1697. scriptis, pro se & heredibus omne jus suum in hanc summam ut & in pensiones atque usuras residuas fratri tradidit Friderico Magno Marchioni, literasque donationis Caroli Gustavi, Sueciæ Regis, hoc anno illi transmisit. Marchia tum flammis vastata, Christina liberalitate hac sua solata est fratrem; addens pecuniam omnem,

(*i*) Docent hoc litteræ Regis & tutorum ad Adolfum Johannem Palatinum, Caroli Gustavi Regis fratrem, partis Kleburgicæ Biponti Ducem scriptæ die 15. Nov. 1665.

a Suecis ſolvendam, in rem Marchiæ verti debere. Catharinæburgicæ Præfecturæ poſſeſſionem Fridericus Magnus per aliquod tempus arripuerat, pignoris jure, quod ei conceſſerant Sueci, uſurus. Sed ex quo Chriſtianus, Comes Palatinus Birckenfeldenſis, Bipontini Ducatus adminiſtrationem ſuſcepit, Præfectura hæc ex Friderici manibus exivit.

§. XXV.

Filiæ reliquæ.

Chriſtinam excepit Catharina Barbara, Friderici VI. & Chriſtinæ Magdalenæ filia, A. 1650. die 4. Julii nata, tres inter ſorores corporis animique dotibus eminuit; artibus & ſcientiis imbuta, Cæſaris Lepoldi aditura thorum, niſi paternis ſacris adhæſiſſet conſtanter. Canonicarum denique Hervordienſium adſcripta Collegio, anno hujus ſeculi 1734. deceſſit, condito die 13. Febr. A. 1726. teſtamento, quo Carolum Wilhelmum, Marchionem, omnium bonorum & jurium ſuorum ſcripſit heredem.

Johanna Eliſabetha, tertia Friderici VI. filia A. 1651. die VI. Nov. Caroloburgi nata, Johanni Friderico, Onolsbacenſi Marchioni, A. 1673. die 26. Januar. elocata, (*k*) obiit die 28. Septembris 1680. (*l*)

§. XXVI.

(*k*) Nuptiæ Caroloburgi celebratæ; evocatis Vaſallis Marchicis, qui ſervitia conſueta obierunt.

(*l*) Vid. Oratio de Sereniſſimorum Marchionum Badenſium origine ac magnitudine &c. memoriæ Johannæ Eliſabethæ &c. in Gymnaſio Heilbronnenſi conſecrata.

§. XXVI.

Testam. Christinae Magd.

His liberis in lucem emissis, Christina Magdalena, mater, A. 1662. die 4. Aug. decessit. Die 18. Januarii condidit testamentum, quo ex 87656. Imperialibus, a Corona Suecica debitis, Carolo Gustavo, Marchioni, filio suo postgenito, XL. florenorum millia prælegavit. Reliqua Sueciæ debita, inter eum & tres filias, Christinam, Catharinam Barbaram, & Johannam Elisabetham, æquis portionibus, dividi jussit. Christina instrumento, Altenburgi A. 1698. die 6. Martii dato, omnia jura sua in nomina, a matre relicta, Friderico Magno Marchioni pro certa pecuniæ summa reliquit. Catharina Barbara, Canonicarum Hervordensium Collegio adscripta, suam Suecicorum debitorum partem testamento, quod memoravimus, in Carolum Wilhelmum Marchionem transtulit. Johanna Elisabetha, Johanni Friderico, Onolsbacensi, quæ nupserat, portionis suæ jura in Onolsbacensem Domum transmisit. Caroli Gustavi jura in filiam ejus Christinam Julianam, & cum ea in Isenacensem Domum transierunt.

Mortua Christina Magdalena, Fridericus VI. ex Johanna, dicta de Munzesheim, genuit quoque Fridericum & Joh. Bernhardum, & illis Nobilium Ordini a Cæsare adscriptis, Munzesheim (m)

(m) Vicus hic antiquum Eebersteinensis Comitatus allodium una cum parte Comitatus A. 1283. emtione ad Badenses pervenit. Vasallis, qui a Comiti-

vicum in feudum concessit; unde Barones a Munzesheim, qui hodieque durant, genus suum duxerunt & nomen. Vicus A. 1761. initis die 28. Julii cum Familia pactis ad Marchiam rediit.

bus Ebersteinensibus hunc vicum acceperant, extinctis, Fridericus Marchio A. 1326. Alberto Hofwartho equiti, ex Kirchheimensi valle oriundo, vicum hunc in feudum concessit. Vid. *Cod. Diplom.* Tom. V. pag. 396. Hofwartiis cum Johanne Philippo A. 1675. deficientibus, feudum ad Marchionem rediit, qui filios naturales de eodem investivit. Lites de Collectatione equestri in hoc vico diuturnæ, de quibus agit BURGERMEISTERI *Thesaurus juris equestris* Tom. II. num. 33. pag. 70. seq. transactione, anno 1727. inita, sopitæ, at postea renatæ, a Judicio Imperiali Aulico anno 1757. decisæ sunt. Plura de hujus feudi Ebersteinensis historia habet GE. ERN. LUD. PREUSCHEN Ser. Marchioni Carolo Friderico a Secretioribus Aulæ Consiliis *in denen Carlsruher nützlichen Sammlungen* Part. I. pag. 387. seq.

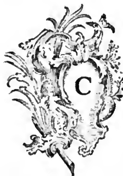

CAPUT VIII.

CAROLUS MAGNUS

Friderici VI. Frater.

§. I.

Carolus Magnus, Friderici V. Marchionis & Barbaræ Wirtenbergicæ filius, A. 1621. die 27. Martii lucem adſpexit, indolis non mediocris Princeps, qui a prima ætate bellicis ſtudiis totum ſe dedidit, ſummis illius ævi Ducibus, ob erectum ingenium, carus, magnos inter Duces ipſe locum haud dubie habiturus, ſi longiore vita illi frui licuiſſet. Annum ætatis decimum quartum cum ageret, in præcipua Europæ regna inſtituit iter. Lutetiæ Pariſiorum inprimis aliquamdiu verſatus eſt; Fratri ſuo Friderico adhærens, cum quo A. 1637. in Bernhardi Vinarienſis ſe contulit caſtra; tirocinium militiæ tanto ſub Duce facturus. Bernhardo intra biennium ex- Caroli initia.

CAROL. MAGNVS.

tincto, Johanni Banierio, illi Suecorum heroi, Johannam, Caroli nostri sororem, in matrimonium ducenti, se adplicuit; turmæ equitum sub Slangii legione ab eo præfectus.

§. II.

Gesta sub Suecis.

Banierius ineunte A. 1641. memorabilem illam versus Danubium expeditionem suscepit, qua Cæsarem & Imperii Ordines, de Pace Ratisbonæ tractantes, primo impetu vel intercipere, vel trepida fuga disjicere constituerat. Sed remittens gelu, facultatem transeundi Danubium Banierio ademit. Guebriani miles hibernam expeditionem fastidiens, ab ejus exercitu discessit. Hinc irruente cum validis copiis Piccolomineo, Banierius festinato per Bohemiam receptu, sibi consulere coactus est, tribus legionibus relictis, inter quas Slangii legio, in qua Carolus militabat Badensis. Hæ Neoburgi ad Sylvam, tertio a Chamo milliari, a Piccolomineo circumsessæ, post acerrimam quatuor dierum defensionem, dejectis circumcirca mœnibus, ad unum omnes in deditionem venerunt. Carolus noster cum aliis copiarum ducibus ductus Ratisbonam. (a) Sed anno sequente libertati restitutus, ad exercitum Suecicum rediit, quem post Banierii, A. 1641. defuncti, obitum Leonardus Torstensonius ducendum acceperat. Tribunus militum ab eodem creatus, in Jancoviensi Bohemiæ prœlio, quo duplici clade prostrati A. 1645. Cæsarei, miræ fortitudinis sibi

(a) PUFENDORF. *Rer. Suecicarum* Lib. XIII. §. 9. *Theatrum Europæum* Tom. IV. pag. 609. *Florus* WASSENBERGII *Germ.* pag. 354.

gloriam peperit. (*b*) Sed & in reliquis Torſtenſonii, & qui eum paulo poſt excepit, Caroli Guſtavi Wrangelii expeditionibus non minori virtute pugnavit.

Compoſita apud Weſtphalos Pace, in Marchiam redux Carolus, otio & muſis vacavit; militare recuſans Imperium, quod varii Europæ Principes non ſemel ei obtulerunt.

§. III.

At a Carolo Guſtavo, Rege Sueciæ, ad bellum Polonicum cum fratribus A. 1655. evocatus, lateri Regio fere ſemper adhæſit; Legati (*c*) ab eo dignitate ornatus. Quo & inſecuto Danico bello fortitudinem ſuam & in rebus gerendis peritiam ſummopere Regi probavit. Turmam ille ducens equeſtrem omnibus Regis geſtis interfuit, ſpectator & actor. A. 1656. menſe Majo aliquot legiones e Pomerania Regi adduxit, profligata Polonorum manu, quæ Wejero Duce iter morabatur. Excipiendo Marchioni ad Coronovam Rex caſtra admovit. (*d*) In atroci illo ad Varſoviam prœlio; quo immenſus Polonorum exercitus, poſt triduanam pugnam, a Carolo Guſtavo proſtratus eſt, Carolus noſter in dextro cornu ſecundam regiorum aciem duxit. (*e*) Sunt qui tum Regi vitam a Marchione ſervatam fuiſſe ſcribunt. (*f*) Bellum Polon.

Qq 3

(*b*) IDEM Lib. XVII. §. 6. ſeqq. *Theatr. Europ.* Tom. V. pag. 545.

(*c*) *General-Feldmarſchall-Lieutenant.*

(*d*) PUFENDORF. *de rebus Caroli Guſtavi* Lib. III. pag. 148. 150.

(*e*) IDEM *loco alleg.* pag. 158.

(*f*) SPENER in Libro, cui Tit. *Herſtammung beyder Hæuſer Baden und Hol-*

CAROL. MAGNVS.

§. IV.

Regis dona.

Rex A. 1657. die 13. Maji diplomate, in castris prope Ostrozana dato, Carolo Magno Marchioni, equitatus Suecici Locumtenenti Generali, in remunerationem officiorum, in bellis Germanicis atque Polonicis magna assiduitate & eximio Regni commodo præstitorum, Præfecturam Borussicam, quæ *Tenuta Meselenz* vocatur, jure caduci Regi apertam, titulo pignoris & pro summa 40000 *thalerorum* cum pacto antichretico tradidit, ea conditione, ut ipse Carolus Magnus & masculi ejus heredes Præfecturam hanc tenerent, donec de sorte 40000 *thalerorum* alia ratione ipsis fuerit satisfactum. Suprematum vero Rex sibi reservavit.

Interjectis aliquot diebus, Rex Carolum nostrum cum aliquot equestribus legionibus ad Steenbockium proficisci jussit, ut juncti, pontem navalem, Plotzcæ exstructum, transirent, ac recta in Johannem Casimirum Regem ac Czarnecium, circa Lowicium hærentes, tenderent, eosque vel opprimerent incautos, vel a Borussiæ invasione averterent. (*g*) At irruptio Danorum in Bremensem Ducatum & Austriacorum cum Polonis conjunctio, hæc interverterunt consilia.

stein, fol. pag 19. DROLLINGER. *Lex. Basil. voce Carolus Magnus.* ANONYMI *Leben der Marggraffen von Baden* pag. 463.

(*g*) PUFENDORF. Lib. IV, pag. 261.

§. V.

Suecus Danicum bellum aggreſſus, Carolum noſtrum Marchionem e Polonia ſecum abduxit. Holſatiam Julio menſe invadens, cum Danorum copiæ adventare dicerentur, exercitum prope oppidum Mölln eduxit in aciem, Carolo noſtro Marchione dextram equitatus alam ducente. Holſatia pleraque atque Jutia ſubacta, Rex anno ſequente (1658.) ſub finem Januarii per glaciem in Fionam tranſiens, in Branſæa inſula aciem ita diſpoſuit, ut Marchio Badenſis & Claudius Tottius dextrum cornu, Fabianus Berendius una cum Rege ſiniſtrum curarent. Succeſſit (30. Jan.) atrox ad Iſvernæſum Fioniæ pugna, in qua Wrangelius primum agmen & quatuor alas primæ duxit aciei, reliquas ipſe Rex cum Carolo Magno Marchione & Tottio direxit. Carolus noſter primum cum tribus alis impetum in quatuor Danorum alas, ſibi oppoſitas, fecit, tam felici ſucceſſu, ut eas penitus proſterneret. Dani fere omnes, qui cædem effugerant, in deditionem venerunt. (*h*) Poſt victoriam hanc Rex tota potitus Fionia, per mare Balthicum, glacie opertum, & Langelandiam ac Lalandiam inſulas, Carolo noſtro comitatus Marchione, in Selandiam irrupit tantumque Danis terrorem injecit, ut inſequente Februario menſe funeſtam illam Roſchildienſem pacem inire cogerentur.

Bellum Dan.

(*h*) IDEM *loco alleg.* Lib. V. pag. 369. ſeq.

CAROL. MAGNVS.

§. VI.

Gesta reliqua.

Cum Carolo Marchione Rex Gothenburgum in Sueciam abiit; sed ob difficultates, circa pacem enatas, mense Junio ejusdem anni in Slesvicensem Ducatum ad exercitum rediit, quem passim in Danici regni provinciis distribuerat, paci exequendæ intentus. (*i*)

Flensburgi cum hæreret Rex, literis A. 1658. die 21. Junii datis, professus est, se Carolo nostro octoginta quondam mansos (*k*) alimentorum loco assignasse, sed mansis his in alium dein usum conversis, quinque millium thalerorum summam, ex contributionibus Fionicis pendendam, substituisse. Verum cum nec hac ratione promissa pecunia fuisset soluta, Carolus Gustavus denique bis mille thaleros ex Camera sua persolvit Marchioni & in securitatem trium millium thalerorum, qui restabant, illi litteris cavit. Nomen hoc illatum rationibus, quas A. 1661. Suecici Regni Curatoribus obtulit Marchica Domus. Curatores hanc summam quam primum se soluturos declararunt. At summam illam quadragies mille thalerorum, pro qua Borussiæ Præfectura, *Tenuta Meselenz*, Marchioni oppignerata, ut & Scanderburgi aliorumque Jutiæ feudorum collatio, nihil plane ad Sueciæ Regnum pertinere statuerunt Curatores; ejusdem pretii illam esse dicentes, cujus collatio Starostiæ Li-

(*i*) IDEM *loco alleg.* pag. 405.

(*k*) PFLUGK.

Lipinko, Friderico VI. Marchioni ejusque Conjugi Chriſtinæ Magdalenæ ſuo tempore facta. Carol. Magnus.

§. VII.

Recrudeſcente A. 1658. Danico bello, cum Sueciæ Rex e Sleſvicenſi Ducatu in Selandiam denuo arma transferret, Carolus noſter, valetudine minus proſpera uſus, ad patrem ſibi redeundum eſſe duxit Caroloburgum, ubi eodem anno die 8. Nov. ex febre continua anno ætatis XXXVII. deceſſit. Corpus ejus majorum tumulo illatum Pforzhemii die 29. Novembris. Obitus.

Uxorem Carolus noſter habuit Mariam Julianam, Georgii Friderici, Comitis Hohenloici, filiam, A. 1622. die 23. Martii natam, cum qua A. 1650. hic 21. Jan. Schillingsfurſtii prope Roteburgum ad Tuberum ſolennia nuptiarum peregit. Septendecim illa annis marito ſuperſtes, A. 1675. Fridlingæ, ubi vidua ſedem fixerat, vitam commutavit cum morte. Uxor.

§. VIII.

Ex matrimonio hoc quatuor liberi prodierunt, quorum duo infantes extincti ſunt. Liberi.

Carolus Fridericus, natus Fridlingæ A. 1651. die 11. Jan. cum adoleviſſet, exteras regiones peragravit. Romæ A. 1671. menſe Majo, Guſtavi Adolphi patrui exemplo, ſacra mutavit, a Friderico, Cardinali Haſſiaco, Ludovici V. Haſſo-Darmſtadien-

CAROL. MAGNVS.

ſis Landgravii filio, inductus. Hic Ordini Melitenſi, cujus Magnum Prioratum per Germaniam ipſe gerebat, Carolum Fridericum adſcripſit. (*l*) Roma Carolus Vindobonam profectus eſt, ubi ſplendide eum habuit Cardinalis Landgravius, qui eodem paulo poſt advenerat. (*m*) Tirocinium militiæ edidit in Belgio atque in cruento ad Seneſſam prœlio, Gallos inter & Belgas A. 1674. commiſſo, magna fortitudine pugnavit. Pnevmonico dein morbo correptus, die 5. Octobris 1676. Baſileæ deceſſit.

Carola Sophia, Caroli Magni filia, A. 1652. die 13. Sept. Caroloburgi quæ lucem adſpexerat, Emiconi Leininga-Hartentenburgico Comiti A. 1676. nupta, intra biennium fatis conceſſit.

Eleonora Barbara, Wollinii in Pomerania A. 1656. die 12. Junii nata, anno ſequente 4. Novembris diem obiit.

Friderica Chriſtina, A. 1658. nata; Martio menſe anni ſequentis extincta eſt.

(*l*) *Diar. Europ.* Part. XXIV. pag. 151.

(*m*) *Diar. Europ.* Part. XXV. pag. 735.

CAPUT IX.

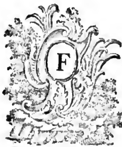
GUSTAVUS ADOLPHUS

ABBAS FULDENSIS ET CAMPIDONENSIS

APPELLATUS

BERNHARDUS GUSTAVUS.

§. I.

Friderici V. Marchionis Durlacensis, filius natu minimus, Gustavus Adolphus, natus A. 1631. die 24. Dec. ex Conjuge Eleonora, Comitissa Solma-Laubacensi, a Gustavo Adolpho, Sueciæ Rege, nomen accepit; (a) ejusque vestigia ab initio secutus, sese destinaverat bello. Venetis copias auxiliares adolescens contra Turcas adduxit. Cum fratribus suis, Friderico & Carolo Magno A. 1655. Polonico interfuit bello, præsertim prœlio, quod habitum fuit ad Warkam. Anno sequenti cohortem pedestrem, Regis Sueciæ destinatam custodiæ, Præfectus accepit. Munimento Morungen- Gesta ejus milit.

Tom. IV. Rr 2

(a) Stollbergensis Comes, Gustavi Adolphi Regis Sueciæ nomine, de fonte baptismatis eum suscepit.

GVSTAV. ADOLPH.

ſi Boruſſiæ per aliquod tempus cum militari Imperio præfuit. A. 1650. fratris ſui Caroli Magni turmam equeſtrem accepit.

Polonico bello Caroli Guſtavi, Sueciæ Regis, morte finito, Marchio juvenis Bataviam Italiamque inviſit, donec Turcicum in Hungaria bellum oriretur. Tum vero in Comitiis Ratisbonenſibus A. 1664. ſupremus Excubiarum Præfectus publico Imperii nominatus Decreto, (b) memorabili ad D. Gothardi Fanum prœlio interfuit, duobus ſub eo equis occiſis, graviter vulneratus in facie, victoriæ reportatæ nuncium Cæſari attulit. Pace reducta, cum Eccleſiaſtica toga ſagum commutavit.

§. II.

Mutatio ſacror.

Monendus eſt Lector, quod jam A. 1660. die 24. Aug. in Alſatia apud Franciſcanos Hermelshemii, prope Molshemium, ad Catholica ſacra Guſtavus noſter Adolphus occulte tranſiverit. Publiee ea profeſſus eſt Romæ A. 1663. (c) Tum vero novum *Bernhardi Guſtavi* ei impoſitum eſt nomen; in memoriam B. Bernhardi Marchionis. Nec reticuit cauſſas, quæ eum permoverant, ut ſacra mutaret; (d) nec omnes propalavit.

Dignit. eccleſiaſt.

A bello Turcico redux, Rhinovienſe monaſterium intrans, Benedictinæ ſeſe regulæ dicavit; altiora petiturus. Rhinovia enim tranſiens Fuldam, a Joachimo Abbate, Leopoldo Cæſa-

(b) *Receſſ. Imp.* Part. IV. n. 3. pag. 10.

(c) IMHOF. *Notit. proc. Imp.* pag. 339.

(d) Sex motiva, ut vocantur, edita tum fuerunt in lucem lingua latina, 8vo.

GVSTAV. ADOLPH.

re petente & annuente Summo Pontifice, in ſucceſſorem aſſumtus eſt (e) d. 19. Mart. 1668. reſervans ſibi Canonicatus, quos in Colonienſi, Argentinenſi, & Leodienſi Eccleſiis poſſederat. Eodem tempore Coadjutor Campidonenſis creatus.

Cum fratre Friderico VI. A. 1668. d. 20. Julii transactionem inivit; virtute cujus debita Guſtavi Adolphi ſolvenda frater ſuſcepit; promittens 5000. florenos ei quoque ſe perſoluturum quotannis, donec beneficiis eccleſiaſticis majoribus fruatur. Ceterum nihil aliud ſibi reſervavit Guſtavus Adolphus, quam jus ſuccedendi, ſi utraque deficeret linea Badenſis.

§. III.

Tirocinium ſacrum in S. Petri prope Fuldam monaſterio cum peregiſſet, vacantem morte Salentini de Sinzig Præpoſituram in Holzkirchen accepit, & denique A. 1671. d. 4. Jan. Joachimo, Abbati Fuldenſi, in dignitate ſucceſſit. Apoſtolicus apud Helvetios Nuncius ordinare eum debuerat Lucernæ. At mutato propoſito, Suffraganeus Spirenſis die 12. Aprilis ceremoniam Badæ peregit. (f) Clemens IX. eum Cardinalem creavit. Birretum Leopoldus Imp. d. 19. Apr. 1672. ei porrexit Vindobonæ. (g)

Abbas Fuld. & Card.

(e) SCHANNAT. *Hiſtoria Fuldenſis* Part. III. pag. 290.

(f) IDEM *loco alleg.* Part. III. pag. 292.

(g) *Theatrum Europæum* Tom. XI. pag. 53.

GVSTAV. ADOLPH.

Novus Abbas vix regimen adierat, quum Judæos omnes, quorum mille quingenti computabantur, intra trimeſtre tempus Abbatiæ ditionibus excedere juſſit. (*h*)

Eodem anno nova cum fratre Friderico VI. transactione, pro certa pecuniæ ſumma, omnibus, quæ habere potuerat, juribus renunciavit.

Abbas Campid.

A. 1673. poſt Romani Abbatis obitum Campidonæ factus eſt Abbas; Sigeburgenſis (*i*) quoque Benedictinorum monaſterii, in Bergenſi Ducatu, Adminiſtrator electus.

§. IV.

Supellex ejus direpta.

Paulo poſt Epiſcopatum Leodienſem ambivit; ſed excidit auſis. Profectus eſt quidem cum ſplendido comitatu Leodium. Verum poſt aliquot menſium moram, inſigni pecuniæ ſumma expenſa, A. 1675. rediturus Coloniam, pro ſupellectile ſua, Leodio Coloniam devehenda, literas ſalvi conductus ab Eſtradæo, qui Gallici præſidii Præfectus erat Trajecti ad Moſam, obtinuit. Nihilominus ſupellex ejus capta eſt a Gallis & Trajectum allata. Ipſe non abſque inſigni difficultate evaſit Coloniam. Scripſit ad Regem. Rex ipſi reſpondit, literas ei ſalvi conductus datas ad negotia ſua perficienda, non vero, ut publicis & bellicis ſe immi-

(*h*) *Diarium Europ.* Part. XXIII. pag. 444.

(*i*) Siegeburg, Siegeberg vulgo Sieberg & Sieburg A. 1060. ad flumen Siegam ab Annone Archiepiſcopo Colon. conſtructum.

fceret negotiis. In fupellectile hac inventæ funt merces prohibitæ, multa fclopeta, quibus aliquot cohortes poterant armari.

§. V.

Accufatus fuit Cardinalis, quod Leodii confilia clandeftina pro Imperatore & Hifpanis contra Electorem Colonienfem, Gallicis partibus addictum, foverit, ut nempe Electorem non modo Leodienfi Epifcopatu, fed & Electoratu ipfo privaret. Rem manifeftarunt Literæ Chartæque plures, in ejus fupellectile repertæ, quarum nonnullas, typis impreffas, publicavit Eftradius, ut litteris falvi conductus Cardinalem abufum effe, publice doceret. (*k*) Confilia ejus.

Bernhardus Guftavus, fpe fua dejectus, in lentum, fed pertinacem, incidit morbum. (*l*) Interfuit tamen A. 1676. electioni Innocentii XI. qui eum Cardinalem Presbyterum, titulo S. Sufannæ, creavit. (*m*) Obitus & fepultura.

§. VI.

Poft Romanum hoc iter non diu rebus humanis fuperfuit Bernhardus Guftavus. In itinere enim, quod Hammelburgum

(*k*) Marquis de Beauvau *Memoires du Duc Charle IV. de Lorraine* pag. 436. Müller *verwirrtes Europa* Tom. II. pag. 689. *Theatr. Europ.* Tom. XI. pag. 679.

(*l*) Fuerunt qui damnum hoc CCC. florenorum millia exceffiffe crediderunt. Schannat *loco alleg.* pag. 294.

(*m*) Idem *loco alleg.*

GVSTAV. ADOLPH.

suscceperat, A. 1677. die 26. Dec. obiit. (n) Cor ejus ad Campidonenses delatum; exta in Oratorio, quod exstruxerat, Fratrum Minorum Hammelburgi recondita; corpus autem Ecclesiæ Fuldensi illatum, in qua Placidus a Droste, Abbas successor, ei splendidum Monimentum erexit; quod exhibet Schannatus. (o) Nummum memorialem, in honorem ejus cusum A. 1672. inter Badenses nummos suo loco exhibemus.

(n) Elogium ejus edidit PROBSTIUS S. J. Fuldæ 1678.

(o) *Loco alleg.* pag. 295. Inscriptio monumenti hæc est: Anno Christi MDCLXXVII. die XXVI. Decembris obiit piissime Sereniss. & Eminentiss. Dom. Bernardus Gustavus S. R. E. Cardinalis Presbyter, Abbas Fuldensis, S. R. Imperii Princeps Divæ Aug. Archicancellarius per Germaniam & Galliam Primas, Marchio Badensis & Durlacensis, cujus anima requiescat in sanctissima Pace. Huic pius successor Placidus Abbas ejusdem Ecclesiæ, S. R. Imp. Princeps hoc monumentum fieri curavit. Stat sua cuique dies, breve & irreparabile tempus omnibus est vitæ.

CA-

CAPUT X.

FRIDERICUS MAGNUS.

A. 1677. - - - 1709.

§. I.

Marchiam bellicis oppidorum & vicorum incendiis, castrorum & agrorum vastationibus horridam, Friderici Magni repræsentat historia; plena calamitatum, plena terroris; omnium Domus Badensis Epocharum tristissima. Marchia plures per annos denudata incolis; Marchia in eremum conversa. Introitus.

Infantia & adolescentia Marchionis fuerunt tranquillæ & omnino felices. Natus est Uckermundæ in Pomerania A.1647.(a) quo belli Germanici tricennalis teda cepit extingui & per totos viginti quinque annos mansit extincta. Unde in profunda pace crevit & adolevit Fridericus Magnus; a patre pacis artibus innutritus & altus, quibus per totam dein vitam deditus fuit, ab indole bellica omnino alienus. Initia Marchionis.

Linguarum exterarum cognitione imbutus, ab A. 1664. per quinquennium præcipua Europæ Regna, Galliam, Italiam,

(a) Die 23. Sept.

FRID. M.

Belgium, Angliam Germaniamque peragravit, ita tamen, ut per temporum intervalla ad lares ſuos reverteretur. In Aula præſertim Gallica multis exceptus fuit honoribus. Septentrionalem Germaniam A. 1669. adiens, Huſumum, Sleſvicenſis Ducatus oppidum, ſe recepit, ubi Maria Eliſabetha, Friderici III. Holſatiæ Ducis vidua, tum degebat cum filia, Auguſta Maria, viginti annorum Principe, egregiis virtutibus prædita, quam Fridericus Magnus, interventu Ludovici VI. Haſſiæ Landgravii, anno ſequente ſibi conjugem delegit.

§. II.

Bellum Batav.

Bellum Batavicum anni 1672. in Germaniam pedetentim cum prorepere cœpiſſet, Fridericus VI. cum omni ſua Aula ſe Baſileam recepit A. 1674. Filius cum patre ſeſqui anni ſpatio ibi verſatus eſt exul.

Ludovicus XIV. anno præcedente cum in Alſatiam veniſſet, Fridericus VI. Marchio Croneckium a conſiliis intimis ad eum miſit Briſacum, ipſe Regem aditurus Philippiburgi, quo eum venturum eſſe fama ferebat. Sed mutato itinere Rex cum per Lotharingiam in Regnum rediret, Fridericus noſter, juſſu patris, Lunevillam ſecutus eſt Regem, omnibus ab eo benignitatis teſtimoniis exceptus. Rex litteris, die 7. Sept. ad patrem ſcriptis, inſignes filii Principis dotes plurimum extulit.

A. 1676. mutata belli fortuna, domum rediit juvenis Marchio; domeſticis vacans negotiis, bellica dum tractat pa-

ter. Obſidioni tamen Philippiburgi, a patre eodem anno ſuſceptæ, interfuit.

§. III.

Patri A. 1677. in hereditarias ditiones ſucceſſit; quas perpetua inter bella & calamitates viginti tres annos rexit; fatorum adverſitate, non interrupta, agitatus. Regiminis initio novam Aulæ ſuæ faciem induxit, creato Mareſchallo, qui omnia procuraret, quæ ad Aulam Principis ſpectant; ceremoniis præeſſet; exciperet exteros, eosque in Principis conſpectum adduceret. Sub jurisdictione ejus omnes Aulæ officiales conſtituti, ſolo ſtabuli Magiſtro excepto, cujus ſeparatum officium manſit. Novæ huic dignitati præfectus eſt Croneckius, qui a conſiliis intimis fuerat Marchioni. Cancellaria quoque novam tum formam accepit, ordinatis quinque Collegiis; *Conſilio* nempe, quod vocant *Secretius*, *Conſilio Aulico*, *Conſilio Eccleſiaſtico*, *Camera Quæſtoria & Collegio Deputatorum.* In Conſilium ſecretius duos recepit Viros nobiles, & unum litteratum, cui poſtea plures acceſſerunt. Regimen adit.

Eodem anno (1677.) Nobilitatis immediatæ Imperii Marchionem adierunt legati, petentes, ut intuitu Münzeshemii ad onera publica, ratam ſuam contribueret partem, quod ille conſtanter recuſavit. Geſta varia.

§. IV.

Feudorum Imperii inveſtituram ſolennem die 22. Auguſti a Leopoldo Cæſare accepit. In litteris feudalibus dimidia illa Inveſtitura Cæſ.

Comitatus Eberſteinenſis excipitur pars, quæ anno præcedente, inita cum Spirenſi Epiſcopo pactione, ad Wilhelmum, Lineæ Eduardinæ Marchionem, tranſierat. (b) Eadem pactione ſeptem Eberſteinenſes vici pro feudis Spirenſibus cum agniti fuiſſent, Fridericus noſter, ne id fraudi ſibi eſſet, litteris A. 1678. die 19. Jan. ad Electorem Trevir. & Spirenſem Epiſcopum datis, interceſſit. At brevi poſt eodem anno Ludovicus Wilhelmus, Wilhelmi Marchionis filius, conſenſit, ut Linea Durlacenſis ad ſimultaneam Inveſtituram dimidiæ illius Eberſteinenſis Comitatus partis, a Wilhelmo comparatæ, admitteretur; quod & intra ſexennium evenit, ut litteræ Leopoldi Imperatoris, A. 1684. die 7. Dec. utrique Marchioni conceſſæ, teſtantur. (c) Admiſſio hæc Durlacenſium ad ſola dein feuda cum reſtringererur, de feudi determinatione longa utramque inter lineam nata eſt controverſia; quæ multis tractatibus litibusque in Judicio Imperiali Aulico, hoc & ſuperiore ſeculo anſam ſubminiſtravit. Res inter Marchiones hodiernos noviſſimo ſucceſſionis pacto compoſita eſt. Eo pacto allodialia quævis bona, utrinque acquiſita, adeoque & Eberſteinenſia, cum feudis ad Bada-Badenſem Lineam A. 1676. translata, mutuæ ſucceſſionis capacia ſunt.

(b) Vide Tom. III. pag. 127.

(c) Inveſtitura A. 1753. a Franciſco Imp. renovata eſt. In litteris his inveſtituræ, ut & in litteris Leopoldi Imp. bannum foreſtale & bannum ſanguinis præſertim inter dimidiæ hujus feuda recenſentur.

Anni 1678. initio Rœtelæ, Brombaci & Hachbergæ Caſtra a Cæſareanis occupata & præſidio munita fuerunt. Galli die ſexto Februarii cum 1500. militibus Rœtelam obſidere voluerunt. At præſidio 300. militibus Cæſareanis aucto, redierunt Friburgum; triginta militibus Fridlingæ relictis, qui Caſtrum hoc, adhibitis ruſticis, ſolo æquarent.

§. V.

His temporibus Tractatus Pacis cum agerentur Neomagi, Fridericus noſter, miſſo ad Conventum illum legato, (*d*) petiit, ut propter damna bello accepta, ſpes in feudalia & allodialia Dynaſtiæ Geroldſeccianæ bona, extinctis Cronenburgicis, ipſi concederetur. Ordinum Imperii Legati, Ratisbonæ agentes, & Cæſar ipſe æquum cenſuerant, ut damnorum Marchionis ratio iniretur. (*e*) At poſtulata ejus improbarunt Angliæ Sueciæque legati, iniquum eſſe rati, Auſtriacæ Domui illud onus imponi. Ordines, Gallico bello afflictos, a Gallis indemnes eſſe præſtandos, Cæſarei contenderant legati. (*f*) Sed Pacis Neomagenſis decreto illata invicem damna oblivione ſepulta ſunt. (*g*) De executione Pacis

Pax Neomagenſis.

(*d*) Johannes Chriſtophorus Heilbronnerus eo miſſus eſt.

(*e*) LONDORP. Tom. XI. Lib. XI. pag. 472.

(*f*) Vid. *Projectum Pacis Cæſareo-Gallicum, a legatis Cæſareis mediatoribus exhibitum 6. Decembris 1678.* Art. 2. in *Actes & Memoires des negotiations de la paix de Nimmegue* Tom. III. pag. 250.

(*g*) Vid. *Art. I. Inſtr. Pacis in Actes & Memoires loco alleg.* pag. 404.

FRID. M.

cum susciperetur deliberatio, Fridlinga aliaque Castra & loca Durlaceusium, a Gallis detenta, restituendorum inserta sunt Indici. (h) Sed & in ipso executionis tractatu conventum est, ut Cæsareum ex Hachbergæ Castro abduceretur præsidium. (i)

§. VI.

Nova Marchiæ facies.

Neomagensis Pax Marchiæ utrique Badensi novam faciem induxit, sed aliam, quam Friderici nostri speraverat pater. Pater, Philippopoli Gallis erepta, Brisacum quoque in potestatem suam redigere decreverat, Gallos omnino repulsurus a Rheno, Castris suis & arcibus, quas ille reparaverat & omnibus rebus instruxerat, ut frueretur securus. Sed de Brisgovia & Ortenavia aliter disposuerant fata. Enimvero Nemetensium Philippopolin vix subegerat Fridericus, quum apud Brisgovios Galli subegerunt Friburgum, eamque una cum Brisaco, quam per totos jam quadraginta annos possederant, Neomagensi Pactione retinuerunt. Unde Gallica ditio ad Martianam usque silvam extensa & Marchicarum terrarum pars Gallicis terris vel vicina vel mixta. Excitatæ mox novæ munitiones ad Rhenum, Huninga & Fortalitium Ludovici. Illa haud procul Basilea, ipso pacis Neomagi compositæ anno; hoc septennio post in insula Rheni, e regione Stolhovæ, frena & compedes Rheno injecerunt. Argen-

(h) Vid. *Designatio a Gallia restituendorum, exhibita a DD. Legatis Cæsareis Domino Legato Gallico 12. Junii 1679. in Actes & Memoires loco alleg.* pag. 538.

(i) *Actes & Memoires* ibid. pag. 546.

toratum, biennio post conditam pacem, Galliæ Regno accessit. Kehla, propugnaculum præstans, ad dextram Rheni, in ipso Ortenaviæ aditu exstructa, omnem quoque provinciam hanc aperuit Galliæ. Dominantibus ita per Brisgoviam & Ortenaviam munitionibus Gallicis, Rœtelanæ, Sausenbergicæ, Badevillanæ & Hachbergicæ ditiones, quibus Dynastia Lahrensis tum quoque accensebatur, ut & superior ac inferior Marchiæ devenerunt limitrophæ Gallis. Ab eo tempore de finibus & finitimorum jure, de ripa, de insulis Rheni, de navigatione, de pontibus repetita hinc inde a Marchionibus gravamina. Primo quoque belli motu Marchicæ terræ ab exercitibus, vel Gallicis vel Germanicis, occupatæ. Marchiones ad exteros confugere coacti sunt. Tantam rerum conversionem terris Badensibus attulit Pax, Neomagi conclusa. Infelicior post eam Marchia, quam ante Pacem Westphalicam fuerat.

§. VII.

Adeo exhausta tum belli calamitatibus Marchia; ut ingravescente pedetentim ære alieno, Fridericus noster moratorium, quod vocant, Rescriptum a Cæsare A. 1680. petere cogeretur. Petitum hoc Collegia Electorale & Principum die 27. Nov. Cæsari commendarunt; ita quidem, ut ad octo vel decem annos illud concederetur Marchioni. (k) Rescript. morator.

(k) Londorp. *Acta publ.* Tom. XI. pag. 92. & 286.

Res monetar.

Hæc dum aguntur, de corrigendis rei monetariæ defectibus Ulmæ Ordines Sueviæ deliberarunt. Marchiones Badenses a Seculi XVI. temporibus nunc monetaria officina communi, nunc Stutgardiana sunt usi. Peculiarem denique fabricam Domus quum constituisset Badensis, injunctum est ei die 7. Maji A. 1681. Circuli Suevici decreto, ut duæ Marchicæ Lineæ communem monetæ officinam haberent, locumque, de quo inter eos convenisset, Principibus Circuli, jus convocandi habentibus, indicarent. (*l*) Post Decretum hoc Durlacenses, litteris ad Bada-Badenses scriptis die 6. Oct. proficuum esse judicarunt, ut exercitium monetandi inter Lineas alternet, quoties moritur Marchio, & ut Emmedingæ, ubi ædificia & instrumenta monetaria magnis nuper sumtibus Durlacensis noster ordinaverat, interim maneat officina, atque in ordine monetandi ab eodem Marchione initium fiat. Ludovicus autem Bada-Badensis, posthabito Circuli Decreto, convenientius esse duxit, utraque Linea peculiari ut officina utatur, at monetandi jus per singula decennia alternatim exerceat. Initium faciat ille, cui sors prærogativam tribuerit. Intervenientibus mox belli motibus, monetaria res omnis suspensa. Fabricam Badæ constitutam non novimus.

§. VIII.

Reuniones Gallicæ.

Gallicæ, quæ vocantur, Reuniones illo tempore magnos in Imperio motus concitaverant, in quibus de Pacis Westphalicæ

(*l*) Vide supra in Carolo II.

& Neomagensis interpretatione agebatur. Germanos inter & Gallos A. 1682. habitus est Francofurti Conventus, ad quem Fridericus noster suum quoque misit legatum; quem Brunsvico-Calenbergici legati sequi jussit consilia. Sed irritus fuit ille Francofurtensis Conventus. Res ad Comitia Imperii Ratisbonam remissa. (*m*)

Eodem tempore cum Wirtenbergico lites Veyhingæ compositæ atque inter alia commerciorum libertas utrinque concessa est.

Fridericus litteris, die 24. Apr. (1682.) ad Comitia datis, monuit, ut ratio haberetur promissi, quod de farciendis belli damnis, durante Pacis Neomagensis negotio, ei fecerant Ordines, a quibus ille petiit, Cæsarem denuo hac super re ut monerent. (*n*) Negotium minus prospere successit. Marchio mense Novembri anni ejusdem a Comitiis petiit, Marchica portio in Matricula Imperii tertia ut parte minueretur. Præter enim belli nuperi mala, perstiterat adhuc in Matricula Imperii vetus ille census, quem Marchiones persolverant Imperio, antequam Ernestus Fridericus quatuor illas Præfecturas, de quibus suo loco disserui, in Wirtenbergicam transtulit Domum. (*o*)Nec refragati sunt Imperii Ordines, sed anno sequente Cæsarem orarunt, ut Cir-

(*m*) Acta hujus Conventus exhibet Londorp. *Acta publ.* Tom. XI. pag. 353.
(*n*) Londorp. *loco alleg.* pag. 472.
(*o*) Idem *loco alleg.* pag. 505.

FRID. M.

culi Suevici Directoribus imperet, Circularis Marchionis census ut ea, qua petierat, ratione diminuatur. (*p*)

§. IX.

Gesta varia.

Immediata Imperii, quæ vocatur, Nobilitas magnis tum motibus aditum ad publica Comitia, & suffragium in iisdem petierat. Rem quovis modo impedire laboravit Fridericus noster, eumque in finem cum Wirtenbergico aliisque Principibus A. 1684. convenit Stutgardiæ. Res in ipso partu suppressa.

A. 1685. Calendis Octobribus ab Episcopo Basiliensi, Johanne Conrado, Brisgoica feuda sua Fridericus suscepit.

Anno sequente d. 20. Sept. Ratisbonam scripsit, Gallos, facto prope Huningam ponte, trajecisse Rhenum & in Germanica ripa Marchicaque ditione, contra Pacis Neomagensis ac Induciarum Ratisbonensium, nuper (1684.) conditarum, leges, firmando ponti, munimentum exstruxisse. (*q*)

A. 1687. die 2. Julii Fridericus noster cum Friderico Carolo, Wirtenbergici Ducatus Administratore, ratione partis Badensium in oppido Heimsheim, quam A. 1444. Jacobus Marchio a Diterico de Gemmingen coëmerat, transegit, eamque cum omnibus juribus, ad hanc partem spectantibus, in Wirtenbergicum Ducatum transtulit. Marchio Wirtenbergicas partes vici Dürrn, (*r*) decimas in Langenalb & Lehningen, una cum villa in

(*p*) *Ibid.* pag. 598.

(*q*) IDEM Tom. XII. pag. 618.

(*r*) Reliquam partem vici Dürrn Carolus Magnus Leutrum ab Ertingen A. 1730. Carolo Wilhelmo, Marchioni, vendidit.

Dürrenwetterspach, compensationis loco, accepit. Diuturna de Heimshemio lis ita tandem sepulta.

Eberfteinensem Comitatum a Ludovico Wilhelmo Marchione centum florenorum millibus A. 1688. Fridericus Magnus coëmit. Emtioni venditioni, die 30. Aug. peractæ, primarias inter conditiones pactum de retrovendendo adjectum est. Ludovicus Wilhelmus, præstatione onerum publicorum in se derivata, suffragium in Comitiis & Circuli Suevici Conventibus ut & Advocatiæ in Monasterium Albæ Dominarum & venandi jura per totum Comitatum sibi reservavit. In rebus ecclesiasticis nihil se mutaturum promisit Marchio; a reddendis rationibus immunis; omnes percepturus reditus; Gronsfeldicæ portionis, a Badensibus haud ita pridem coëmtæ, administratione penes Wolckensteinium Comitem, condominum, dum vivat, manente.

§. X.

Idem funestus ille Germaniæ annus est, (1688) quo Ludovicus XIV. formidabilem Gallorum exercitum, duce Delphino, misit ad Rhenum, ubi Philippopolis obsessa & capta. Bellum Gallicum.

Anno sequenti omnes terræ Badenses, Palatinæ, Wirtenbergicæ, Spirenses, Wormatienses, omnisque adeo superior ora Rhenensis flamma & ferro deleta, æquata est solo; urbibus in busta, agris in deserta conversis. Fridericus Magnus cum numerosa prole sua Basileam confugit, unde mense Martio tristissimæ fortis

nuncium ad Comitia Imperii misit. (s) Villaregius, Campi-Mareschallus mandata cum accepisset, ut Palatium Durlacense, quod Caroliburgum vocatur, cum oppido combureret, incendii avertendi causa ad Delphinum profectus est. Hic autem Durasium, Franciae Mareschallum, primarium exercitus Gallici ducem, adeundum esse dixit, qui hac super re acceperat Regis mandata. Sed Villaregius retulit repulsam & aliquoties retulit. Hic denique executionem rei commisit Melaco. Interea temporis Numophylacium & omnis rei antiquariae thesaurus cum Bibliotheca & Tabulario, translatus est Basileam.

Pforzhemio, Durlaco, Etlinga combustis, incendium Badam quoque, Rastadium, Steinbacum, Stollhovam, Kuppenhemium corripuit; Leopoldi Wilhelmi Marchionis vidua, Maria Francisca, ex Fürstenbergicis nata, quae sola aderat, ardentissimis precibus & missis ad Regem Ludovicum XIV. literis nequicquam renitente. Dies 24. Aug. D. Bartholomaeo sacer, Badam absumsit, illatis primo facibus Monialium S. Sepulcri Coenobio, inde Collegio Sodalitatis Jesu, dein Ecclesiae Collegiatae, toti oppido, denique & ipsi Marchionum Palatio, unde nominis gentisque origo. Ludovicus & Hermannus, Marchiones, nepos & pa-

(s) LONDORP. *Acta publ.* Tom. XIV. pag. 215. Fridericus Magnus Marchiae suae statum ipse depingit in Libello, quod Legato Suecico, Pacis Conciliatori A. 1697. die 20. Jul. exhibuit in *Actes & Memoires de la Paix de Rysuic* Tom. II. pag. 202.

truus, eo ipſo tempore virtutis ſuæ documenta in Hungaria contra Turcas ediderant. (*t*)

§. X I.

A. 1690. d. 16. Aug. Fridericus Magnus de damnis, bello acceptis, denuo ad Comitia Imperii ſcribens, petiit, ut immunitate ab oneribus publicis ad tempus ipſi conceſſa, res eo deducatur in futuro Pacis negotio, ut non omnes ei modo reſtituantur ditiones, ſed & indemnis præſtetur. (*u*) Geſta varia.

Triennio poſt die 4. Julii Fridericus Baſileæ gravi morbo decumbens, teſtamentum condidit, quo jus primogenituræ & ſucceſſionem linealem agnaticam, in Durlacenſi Linea pridem ſtabilitam, denuo firmavit, eamque ad ſuperiorem quoque Marchiam Bada-Badenſem extendit, Lineæ ſeniori extinctæ ubi ſucceſſerit junior. Præterea de alienatione terrarum, de matrimoniis Principum, de educatione liberorum, filiarumque elocatione, de appanagiis, aliisque de rebus deceſſorum ſuorum renovavit decreta. Annum decimum octavum completum, legitimam Principum, regimen adeuntium, ætatem conſtituit. Tutelam denique liberorum ſuorum conjugi & Carolo Guſtavo fratri commiſit, quibus Georgium Fridericum Brandeburgicum & Ludovicum Guilielmum Bada-Badenſem Marchionem ſubſtituit. Executor teſtamenti Carolus XI. Sueciæ Rex, a Marchione conſtitutus eſt.

(*t*) Idem *l. c.*

(*u*) Idem Tom. XVII. pag. 602.

A. 1696. die 14. Junii Fridericus a Wilhelmo Jacobo, Basilienfi Epifcopo, recens creato, Brifgoica Ecclefiæ Bafilienfis feuda fufcepit.

§. XII.

Tractatus Rifvic.

Inftitutus eft denique A. 1697. Risvicenfis Pacis tractatus, cui a Conciliis Aulicis Marchionis interfuit HENRICUS WILHELMUS MALERUS, qui promovendis Principis fui commodis, varios Legato Suecico, Pacis Conciliatori, Libellos exhibuit, (x) quibus non reftitutionem modo ablatorum, fed & ingentium damnorum compenfationem flagitavit. Inter reftituenda occurrit

1. Præfectura feu Parochia Kutzenhaufen, Hagenoam inter & Weiffenburgum fita, a Carolo Guftavo Sueciæ Rege A. 1656. Friderici Magni fratri, Carolo Guftavo, donata, fed Reunionum Gallicarum legi A. 1680. fubjecta, fifcoque regio bellicas inter turbas addicta. (y)

2. Rodt vicus infignis, infra Landaviam, quem Zillenhardii nobiles a Badenfibus in feudum mafculinum tenebant. Brifacenfis Reunionum Camera nihil in hunc vicum fibi juris vindicaverat. Badenfes, Zillenhardios inveftientes, jus collectandi, aliaque fuprematus fibi refervaverant jura, quæ ad præfentis usque belli initium tranquille exercuerunt.

(x) Extant in *Actes & Memoires des Negociations de la Paix de Ryswick* Tom. II. pag. 195. 201. 265. 268.

(y) Vide vitam Caroli Guftavi Marchionis.

3. Omnis ager, in Rheni insula & dextra ejus ripa, cui Huningensia superstructa sunt munimenta, a vicinorum ditione cippis distinctus, quem Marchici juris esse Galli agnoverant. Accedunt prædia in insulis & altera Rheni ripa, ad Marchionem ejusque subditos spectantia; a nemine unquam negata aut vocata in dubium. Hæc in eo, in quo ante bellum fuerant, statu relinqui cupit Marchio.

4. Pensio annua ob Castrum Landscron A. 1663. constituta. (z) Post Pacem Neomagensem Rex Galliæ pensionem hanc ultro restituerat Marchioni. Idem nunc a magnanimitate Regis expectans, e Catalogo restituendorum, cui ab initio pensionem inseruerat Legatus, expungi curavit. (a)

5. Feuda, nobilibus Alsatiæ a Marchione conferri solita, quæ in variis juribus & bonis, nullam cum suprematu affinitatem habentibus, consistunt. Feudorum istorum jura Marchionibus, tam Reunionum, quam belli tempore illibata permanserant; quæ ut & ei relinquantur in posterum, Marchio rogat.

6. Aedes, quas Argentinæ possederant Durlacenses, a Carolo II. Marchione A. 1562. coëmtæ, (b) sed a Præfecto Gallico post captam Urbem, invito Marchione, & expulso ejus domestico, occupatæ. Fridericus noster A. 1683. Civitati quidem vendi-

(z) Vide §. 11. Vitæ Friderici VI.

(a) Vide *Actes & Memoires* pag. 266.

(b) Carolus II. A. 1562. ædes has die 3. Febr. a Ludovico Wolfgango de Renchen, Cive Argent. aureis quater mille sexcentis & sexaginta coëmerat.

derat Domum. At idem restitutionem ejus vehementer nunc ursit.

Denique bello omnino subversus cum fuerit Marchionatus, imminuto ad quartam partem subditorum numero; reditus Principis distracti; instrumenta publica igne consumta; stativis, transitu militum, prædis & rapinis multiplicia data sint damna, quæ novem florenorum excedebant myriades; (c) æquum esse duxit Marchio, ut ejus rei ratio haberetur in Pacis negotio; Galliæ Regem interpellans, ut vel in totum vel ex parte ipsum indemnem præstaret. Legati quoque Cæsarei damna, Gallico bello illata, a Gallis esse sarcienda contenderant. (d)

§. XIII.

Pax Rysvic.

Sed omnium harum rerum oblivio decreta est Pace. (e) Abolitis Reunionibus extra Alsatiam, (f) omnium bonorum & jurium, quæ ante bellum habuerat, restitutio Marchioni concessa. (g) Speciatim munimenta e regione Huningæ in Marchica ditione exstructa, solo ac ædificiis Marchioni relictis, destructa sunt.

(c) Aestimationem damnorum, quam Suecico Legato, Conciliatori Pacis, Fridericus exhibuit vide in *Actes & Memoires* loco alleg. pag. 213.

(d) *Ibid.* pag. 31.

(e) Art. II. in *Actes & Memoires* Tom. IV. pag. 16.

(f) Art. IV. *ibidem* pag. 17.

(g) Art. IV. hæc verba leguntur: „ Gaudeat etiam Domus Marchica Badensis „ omni jure & beneficio Pacis hujus adeoque etiam Westphalicæ & Neo- „ magensis, inprimis vero Articulorum IV. & V. hujus Tractatus. „ Articuli hi de restitutione ex capite amnestiæ agunt.

ſunt. (h) Argentoratum in tractatibus pacis Galliæ cum addictum fuiſſet, de reſtitutione ædium Marchionis nulla facta eſt mentio.

In omni Marchia ſua ædes vix reperit Marchio, in quibus, bello finito, figeret ſedem. Pforzheimenſe, Durlacenſe, Mulbergenſe, Stafforticum, Emmedingenſe, Sulzburgenſe, Badevillanum, Rœtelenſe Caſtra perierant incendio. Baſilienſe Palatium in feſtivitate, quam Pacis Riſvicenſis cauſa inſtituit Marchio, cum omni ſupellectile & copia rerum fortuito quoque abſumtum eſt igne. Marchio, vix flammis ereptus, relicta Baſilea, in Grecingenſem ſe arcem prope Durlacum recepit; quæ ſola non ſubiit flammas.

§. XIV.

Arx hæc vico cognomini, quem Pfinza perluit, adjacens, Arx Grecing. diu neglecta, a Friderico Magno reſtaurata eſt. Colli, molliter edito, impoſita, ſuper quem mons vicinus (i) dominatur. Antiquum hoc Domus Badenſis patrimonium jam A. 1274. Rudolphus Marchio inhabitavit, qui in Godeſavienſe Monaſterium libe-

(h) Art. XXIII. hæc habet: „ Curabit Rex Chriſtianiſſimus ſuis impenſis ſolo „ æquari munimenta e regione Huningæ in dextra ripa & in inſula „ Rheni exſtructa, fundo cum ædificiis Domui Badenſi reddendo: pons „ quoque illic Rheno ſuperſtructus deſtruatur. „

(i) *Der Thurnberg.* Grezinga hæc Marchica non confundenda eſt cum Wirtenbergica Ducali.

FRID. M.

ralis, Chartam ei tum dedit, quæ ſcripta eſt *in Caſtro Grechingen.* (*k*)

A. 1275. Rudolphus I. Romanorum Rex, Rudolphi Marchionis hoſtis, hoc Caſtrum confregit. Neglectum per aliquot ſecula Chriſtophorus Marchio A. 1514. reſtauravit; quod æra ſupra portam ſiniſtræ turris, lapidi inciſa, docet. Carolus II. Marchio, reſtaurator Caſtrorum, Grecingæ Caſtrum A. 1576. reſtituit.

Sub Marchione noſtro ſplendidius evaſit; promovente Conjuge ejus Auguſta Maria. Hæc de receſſu ſuo, maritus ante illam ſi decederet, ſollicita, poſt Pacem Neomagenſem A. 1681. ſuis ſumtibus reſtauravit hanc arcem, atque ita diſpoſuit, uſibus ejus ut videretur aptiſſima. Finis ſtructuræ impoſitus A. 1699. Nova conditrix voluit a nomine ſuo ut Caſtrum Auguſtæ, *Auguſtenburg* appellaretur. Juniorum Scriptorum, ut & incolarum, recepta opinio eſt, Caſtrum, a Rudolpho I. Cæſare deſtructum, in monte, ubi turris eſt, extitiſſe. Turris, quæ in monte comparet, ſpeculatoria fuit; a Caſtro pendens; ſimilis ſpeculæ, quæ a veteribus quoque Marchionibus Pforzhemii ſupra montem exſtructa, hodieque comparet; cujus generis multas Alſatia & omnis olim Germania vidit.

(*k*) Apud GAMANSIUM *Mſ.* pag. 189. vid. Tom. II. *Hiſt. Bad.* pag. 6. Chartæ huic ſubſcripſit Miles, *Eberhardus de Grecingen.*

§. XV.

Fridericus poſt diuturnum exilium, in patriam redux, ſuis civiumque opibus reſtaurandis totus incubuit. Durlacum & Pforzhemium oppida reſtituit; Durlacenſibus in afflictæ fortunæ ſolatium immunitates plurimas conceſſit; Mulbergæ, a patre inſtauratæ, privilegia confirmavit, adauxit; priſtinum ubique ordinem ac diſciplinam reduxit. Durlacenſe Gymnaſium magnis ab eo reſtitutum eſt ſumtibus variæque doctrinæ ac linguarum doctoribus denuo inſtructum. Reſtauratio Marchiæ.

Caroloburgenſe Palatium, ubi a Caroli II. temporibus Durlacenſes habitaverant Marchiones, A. 1698. reædificare Fridericus magnamque in molem erigere aggreſſus eſt, ſed in ipſo operis conatu cum novum ob Hiſpaniæ Regni ſucceſſionem bellum oriretur, interruptum & ſuſpenſum eſt opus; quarta vix parte perfectum; habitabile tamen, cui Marchiones ſucceſſores nihil novi adjecerunt.

§. XVI.

Proteſtantes A. 1685. e Gallia pulſi, quum magno numero in Helvetiam confugiſſent, neque tantam multitudinem caperet Regio, multi in vicinis Germaniæ Principum terris ſedem quæſiverunt. Guilielmus III. Angliæ Rex, humaniſſimis A. 1698. litteris, & anno ſequente Fœderati Belgii Ordines Fridericum noſtrum Marchionem literis quoque ſollicitarunt, ut expulſis præberet re- Coloniæ Gallicæ.

FRID. M.

fugium. Exules ab A. 1699. benigne recepit Marchio; iisque publicum religionis suæ exercitium, templa & scholas aliasque libertates concessit. Plures exulum Durlaci, Pforzhemii, Mulbergæ, Grabæ, Stafforti, Steinæ, Aurbaci, Mutschelbachii suas sedes fixerunt. Dein & tractum inter Grabam & Blanckenloch, ut & steriles campos in Neureuthano Præfecturæ Mulbergicæ agro, ipsis excolendos tradidit; unde Gallicæ coloniæ apud Bada-Durlacenses exortæ, quæ ad nostra usque tempora durant. Gallicus prope Grabam vicus nomen Fridericianæ Vallis (*Friedrichsthal*) a Marchione nostro accepit. Illi vero, Novales qui excoluerunt, campos (*Neureuth*) in vico hujus nominis primum habitarunt, dein, ob dissidia cum incolis exorta, novum quoque in vicinia vicum exstruxerunt, qui, ut a Germanico ejus nominis vico distingueretur, Novalia Gallica (*Welschneureuth*) vocatus est. Duabus his Coloniis Fridericus peculiari Diplomate A. 1699. insignia privilegia contulit. (*l*) Præter libertatem religionis; immunitatem ab oneribus publicis in decennium, & quod inprimis memorandum, a servitute juris Germanici, in Badensium ditionibus consueta, exemtionem perpetuam illis indulsit; qua postrema tamen exemtione non gaudere debent, qui extra duas has colonias aliis in vicis consederint; nisi, qui annuum florenum in signum libertatis Marchioni dependerint.

(*l*) Diploma hoc 10. Dec. 1699. Caroliburgi datum proprie Friderici Vallem

§. XVII.

A. 1700. d. 30. Jan. Leopoldus Imp. Friderico Magno totique Lineæ Durlacenſi ſpem ſuccedendi in feudo Munimenti *Kehl*, ad dextram Rheni ripam prope Argentoratum ſito, Bada-Badenſis ſi linea extingueretur, conceſſit. (*m*) Munim. Kehl.

Gliſcebant inter hæc lites de nono Electoratu, quibus implicitus quoque Marchio, ſolenne illud Principum fœdus, cui Ratisbonæ jam A. 1693. acceſſerat, in Conventibus Goslariæ & Norimbergæ A. 1700. habitis, conſenſu ſuo firmavit. (*n*) Goslariæ Herbipolitanus, Monaſterienſis, Conſtantienſis, Fuldenſis, Gothanus, Brunſvico-Guelpherbytanus, Haſſo-Caſſellanus, Anhaltinus & Badenſes Lineæ utriusque legati, ad dignitatem Ordinis Principum conſervandam, varia inter ſe pacta inierunt. Placuit in ſuſcipienda inveſtitura Cæſarea, mittendis excipiendisque eorum legatis, exæquandos eſſe per omnia Electoribus Principes. Eorum legatis decernendos eſſe honores, Electoralibus pares. Ut *Sereniſſimi* axioma Principibus æque ac Electoribus tribuitur, ita & *Excellentiæ* utrorumque legatis æquo jure tribuendum. Actum præterea de modo excipiendi Cæſarum, Regum, Electorum, ipſo- Lites de nono Electoratu.

ejusque incolas reſpicit, ſed Fridericus peculiaribus litteris, eodem anno datis, illud ad Welſchneureuthanam quoque coloniam extendit.

(*m*) Tom. III. pag. 225. ſeq.

(*n*) De omni hac lite fuſe egimus ſupra Tom. III. pag. 228.

rum Principum ceterorumque Ordinum legatos, qui ad Principum Aulas mittuntur. De his aliisque ejusdem argumenti rebus amplissima præcepta scripto consignata sunt. Cœptum Goslariæ opus, paulo post Norimbergæ, quo translatus fuerat Principum Conventus, perfectum. Placita hæc a plerisque Principibus sensim in usum deducta sunt. (*o*)

§. XVIII.

Bellum Hispan.

A. 1701. controversia de Hispanica successione in bellum cruentum totius fere Europæ erupit, quo crebris Gallorum incursionibus patuit Marchia. Post Fridlingense anni sequentis prœlium omnem Rœtelensem Dynastiam deprædati sunt hostes. Hachbergensis quoque Marchia & Dynastia Badevillana occasione Brisacensis & Friburgensis obsidii omnino vastatæ. Fridericus A. 1702. Basileæ quæsivit asylum, ubi Aulam, nuper combustam, reædificari curaverat. (*p*) Totum triennium Basileæ tum substitit Marchio; nonnisi A. 1705. reversus in patriam.

Fridericus noster cum Ludovico Badensi, agnato suo, a tenera ætate amicitiam coluit, quæ successu temporis aucta, effecit, ut de

(*o*) Darmstadiensis Landgravius A. 1724. Carolum Wilhelmum Marchionem hortatus est litteris, ut ex præscripto Goslariensis & Norimbergensis Recessuum aliorumque Principum exemplo easdem cum Electoribus cemonias admitteret. A. 1725. de adornando jure ceremoniali perpetuo in Comitiis deliberatum est.

(*p*) Antiquitus Hachbergæ Marchiones habitaverant Basileæ. A. 1409. Rudolfus domum habuerat in platea, cui nomen a specula est.

restituenda inter utramque lineam concordia & unione perpetua renovanda, A. 1706. duos hos inter Principes haberentur tractatus. Unionis formula in has leges concepta. Amicitia perpetua inter utrumque Marchionem eorumque successores obtineat, & mutua contra hostes defensio. Tutela legitima utramque inter lineam obser vetur, neque tutorem legitimum testamento a tutela excludere, sed alios tantum ei addere, liceat tutores. Unius lineæ masculis extinctis, secundum pacta antiqua & Pacis Westphalicæ leges, linea superstes succedat. Successio hæc ad nova quoque singularum linearum adquisita pertineat. Terrarum alienatio prohibita. Filia Princeps unica, quæ una linea extincta superfuerit, thaleros quinquagies mille; duarum filiarum singulæ tricies mille, plures si fuerint, vicena millia thalerorum accipiant singulæ. Clenodia & bona mobilia iisdem relinquantur. Religio in pristino statu permaneat. Sed pragmaticæ hujus in Badensi Domo Sanctionis perfectionem interveniens anno sequente Ludovici Badensis obitus impedivit. Complementum ejus filio juniori, qui nunc regnat, levi cum immutatione, servatum.

§. XIX.

Stolhoviense vallum A. 1707. cum perrupisset Villarsius, primum Gallorum impetum, non absque insigni fortunarum suarum dispendio, inferior experta est Marchia. Fridericus noster denuo Basileam aufugiens, eodem tamen anno in Marchiam rediit. Gesta reliqua.

Comitatus Novi Caſtri in Helvetia, Mariæ, Longuevillanorum poſtremæ, obitu eodem tempore quum vacaſſet, inter alios competitores quoque comparuit Marchio, qui præter cognationem cum Longuevillanis, antiqua pacta, de ſuccedendi jure inter Hachbergenſes, Longuevillanorum majores & Badenſes Marchiones inita, pro ſe allegavit. Cæſar Bernatibus Friderici noſtri cauſam commendavit, ſed irrito conatu. Comitatus ille, ut conſtat, ad Brandeburgicam Domum pervenit.

Anno ſequente Eberſteinenſem Comitatum, quem ante decennium Marchio noſter ſub reluendi conditione coëmerat, Bada-Badenſibus agnatis, Ludovici Wilhelmi filiis, accepta centies mille florenorum ſorte, reſtituit. Eidem immunitatis a tributis Imperii; compenſandorum, quæ bello acceperat, damnorum, ſpes facta eſt Comitiali decreto.

Gertrudenbergæ apud Batavos A. 1709. cum ageretur de pace, Fridericus ſua quoque poſtulata Legatis exhibuit. Conventus inter ipſa primordia ſua abruptus, ac continuatum eſt bellum, cujus finem Marchioni noſtro videre non licuit.

§. XX.

Obitus & Character.

Eodem enim Pacis tentatæ anno die XXVI. Julii, ſexageſimum ſecundum ætatis annum agens Fridericus Magnus ſingulari cum conſtantia deceſſit; Pforzhemii in crypta majorum ſepultus. Princeps vere bonus & probus; quem tamen in illa tempora ſervaverat

verat cœlum, quibus terribiliora nullum ævum vidit Badense. Memoriam ejus apud posteros durabilem reddiderunt lenitas ejus & amor in cives; quorum commodis, quantum per temporum iniquitatem licebat, sollicitus prospexit. Palustria prope Durlacum loca ut redderet sicca, Fossam construxit, merito quam *Fridericianam* appelles, qua derivatis in Albam, & cum ea in Rhenum, stagnantibus aquis, loca siccavit, regionemque, minus fertilem, reddidit graminum & herbarum feracem. Literas amavit Princeps literatus; Mathematicis præsertim studiis delectatus. Tres ille priores Marchici juris partes, quæ processum civilem & causas matrimoniales pertractant, sub incudem revocatas, pluribus locis emendari jussit. Interveniente tamen bello propositum illud caruit successu (*q*) A Rege Daniæ Elephantini Ordinis ornatus est torque. (*r*)

(*q*) Friderici Gottliebii L. Baronis de Loewenstern *Commentatio* Praeside Ferdinando Christophoro Harpprechto Tubingæ A. 1691. defensa atque Friderico nostro Marchioni adscripta sub Rubro: *Juris communis & provincialis Marchico-Badensis Differentiæ principes in materia contractuum successionis ex testamento & ab intestato, ut & in criminalibus, sive ad Juris Marchico-Badensis Partem* IV. V. VI. VII. Tres priores partes omisit Loewensternius, quod Friderici eas emendandi conatus, ardente tum bello, fuerat interruptus.

(*r*) Factum id occasione matrimonii, quod cum Holsatica Principe contraxit Fridericus.

§. XXI.

Sponsalia prima.

Ducturus erat in matrimonium Carolam Elisabetham, Caroli Ludovici, Electoris Palatini, filiam; quæ dein Aurelianensium Duci Philippo fratri Ludovici XIV. nupsit. Sponsalia jam fuerant contracta. Sed ad Electorem futurum socerum, magno cum comitatu, Sobernhemium quum proficisceretur Fridericus, in milites Palatinos, qui ob turbas de Wildfangiatu hinc inde tum vagabantur, incidit; qui Marchicos equites, quos Lotharingos putaverant, male tractarunt. Marchio, apud socerum ea de re conquestus, Electorem facinus suorum excusare intelligens, negotium de matrimonio abrupit.

Matrimon. cum Holsat. Principe.

Interjectis aliquot annis Fridericus animum adplicuit ad Augustam Mariam, Friderici Ducis Holsatiæ filiam, A. 1649. Gottorpii natam, cum qua Husumi in Slesvicensi Ducatu, ubi Maria Elisabetha, sponsæ mater, sedem habebat, A. 1669. mense Decembri, sponsalia præsens contraxit. (s) Nuptiæ varias ob causas in annum sequentem dilatæ. Fridericus A. 1670. Husumum redux, die 15. Maji matrimonium inivit. Christianus Albertus, Holsatiæ Dux, sponsæ frater, festivitati interfuit. Brevi post Marchio conjugem solenni ceremonia ad Caroloburgense suum Palatium deduxit, (t) atque cum ea per triginta sex annos felici

(s) *Diarium Europ.* Part. XXI. pag. 200.

(t) Occasio hinc nata PHILIPPO JACOBO SPENERO, ut librum conscri-

FRID. M.

matrimonio vixit. Utramque inter fortunam Uxor marito semper comes adhæsit; cui superstes vitam produxit ad A. 1728. quo octogenaria fere senex Augustæburgi apoplexia periit.

§. XXII.

Numerosam Marchioni undecim liberorum sobolem dedit, quorum sex in tenera ætate defuncti sunt. Liberi.

1. Fridericus Magnus, natus die 13. Jan. 1672. proximo die 24. Febr. decessit Lausannæ; in Cathedralis Ecclesiæ Basiliensis crypta sub Choro depositus.
2. Friderica Augusta, nata die 21. Maji 1673. anno sequente die 25. Julii extincta.
3. Christina Sophia, nata die 17. Dec. 1674. denata die 22. Jan. 1676.
4. Claudia Magdalena Elisabetha, nata 15. Nov. 1675. die 18. April. 1676. fato functa.
5. Catharina, nata die 10. Oct. 1677. Johanni Friderico Leininga-Hartenburgico Comiti A. 1701. die 19. Junii nupsit; A. 1746. die 11. Aug. defuncta.
6. *Carolus Wilhelmus*, patri in Marchia Durlacensi successit.

beret, cui Tit. *Herstammung beyder Hæuser Baden und Holstein*, impressum Francofurti A. 1672. fol. cura Meriani, qui Imagines Principum utriusque familiæ & festivitatis nuptiarum, quæ Durlaci celebratæ, æri impressas adjecit.

FRID. M.

7. Johanna Elisabetha, nata A. 1680. die 3. Oct. Eberhardo Ludovico Wirtenbergico Duci A. 1697. die 16. Maji nupta, A. 1757. die 2. Jul. e vivis excessit Kirchhemii, haud procul a veteri Teccæ Castro, in Wirtenbergico Ducatu; ubi vidua vixerat.

8. Albertina Friderica, nata die 3. Julii 1682. Christiano Augusto Duci Holsatiæ lineæ Gottorpiensis, Lubecensi Episcopo die 2. Sept. 1704. matrimonio juncta, A. 1755. die 22. Dec. mortua Hamburgi; Princeps fortunata, cui filium Adolphum Fridericum Regem Sueciæ, & ex filia neptem Catharinam, futuri Russiæ Imperatoris uxorem, nunc Imperatricem, videre contigit.

9. Christophorus, de quo separatim agemus.

10. Carola Sophia, nata 1. Martii 1686. vix triennio transacto, die 3. Oct. 1689. decessit.

11. Maria Anna, nata die 3. Julii 1688. denata die 8. Martii 1689.

CAPUT XI.

CAROLUS GUSTAVUS

Friderici Magni Frater.

§. I.

Carolus Gustavus Friderici VI. filius junior, natus d. 27. Sept. 1648. nomen suum ab avunculo Carolo Gustavo, dein Sueciae Rege, accepit. Artibus ille & disciplinis, quae Principem decent, imbutus, una cum fratre Friderico Magno Marchione per Belgium, Germaniam, Angliam, Galliam atque Italiam fecit itinera. Initia ejus.

Exorto dein Belgico bello, Suevicae Legionis Chiliarcha creatus, exercitum Imperii, cui pater summo cum imperio praeerat, secutus est, magnisque se objiciens periculis, in obsidione Philippiburgi primum in praesidiarios impetum fecit. (a)

(a) Vita Friderici VI. §. 17.

CAROL. GVSTAV. Præfect. Kuzenhusan.

Kuzenhusanam Præfecturam, in inferiore sitam Alsatia, jam A. 1656. a Carolo Gustavo, Sueciæ Rege dono acceperat. A. 1680. die 22. Martii Senatus Alsatiæ supremus, sedens Brisaci, eum vocavit, ut ratione hujus Præfecturæ possessionis suæ titulum ederet ac supremum Regis agnosceret dominium. (*b*) Exhibuit ille tabulas donationis Sueciæ Regis, quæ tamen non impediverunt, quo minus Præfectus & incolæ Kutzenhusani paulo post Weissenburgi homagium Regi præstare cogerentur. Denique in bello Gallico, quod paullo post enatum, Præfectura hæc fisco regio addicta est; Carolus Gustavus contra Gallos pro Imperio quod tulerat arma.(*c*) At Pace Risvicensi Kuzenhusana Præfectura, salvo supremo Regis imperio, Marchioni restituta.

§. II.

Gesta militar.

Inter hæc Carolus Gustavus Suecicæ se addixerat militiæ, primarii vigilum Præfecti (*d*) munere ei delato. Sed apud Suecos omnia tranquilla dum essent, A. 1684. Circuli Suevici copias in Hungariam Cæsari contra Turcas adduxit atque in oppugnatione Vivarini A. 1685. strenue fortiterque pugnavit. (*e*)

(*b*) *Recueil des Arrets de la Chambre de Metz & de Brisac* pag. 252.

(*c*) Vide *Actes & Memoires des Negotiations de la Paix de Ryswic* Tom. II. pag. 268.

(*d*) General-Wachtmeister.

(*e*) WAGNER in *Historia Leopoldi* Tom. I. pag. 654.

Eodem anno die 27. Nov. literis, Vindobonæ ad Comitia Imperii datis, petiit, ut ingreandis proxime exercitus Germanici Ducibus ratio fui haberetur, Præfecti Vigilum fibi dignitate collata, quam eo certius fperare fibi liceat, quod in bello Hungarico nuper non fine laude rem gefferit. (*f*)

Nec diu poft ad altiorem militiæ gradum afcendit, fupremus tormentorum Præfectus (g) Circuli Suevici creatus, cujus quatuor Legiones A. 1688. contra Turcas in Hungariam, rebusque ibi feliciter geftis, in Germaniam reduxit menfe Nov. Circuli nomine ad eum tum fcriptæ funt litteræ, ut breviffimo, quo poterit, tutiffimoque itinere Sueviam peteret, hibernaque fua ad Danubium poneret, copiasque omnes retineret conjunctas. (*h*)

A. 1694. cum Ludovicus Badenfis Rhenum tranfire decreviffet, hoftes ut redderet fecuros, Carolum Guftavum cum parte copiarum ad Schreckam confidere juffit, ut ibi tranfiturus crederetur. Stratagemate hoc decepti funt hoftes. Ludovicus tribus leucis fupra Schreckam libere Rhenum tranfivit. (*i*)

(*f*) LONDORP. *Act. publ.* Tom. XII. pag. 472.

(g) General-Feldzeugmeifter.

(*h*) LONDORP. *Acta publ.* Tom. XIV. pag. 280.

(*i*) QUINCY *Hiftoire militaire de Louis le Grand* Tom. III. pag. 39. & *Theatrum Europ.* Tom. XIV. pag. 599.

A. 1700. in Sueciam iter fufcepit, ut a corona Suecica debitorum folutionem urgeret, fed parum profecit. (*k*)

§. III.

Obitus. Uxor & liberi.

Obiit Carolus Guftavus A. 1703. die 24. Octobris; Princeps, extra vitia pofitus; bonitatem mentis, lenitatem morum, cum fratre habens communes. Conftans inter eos concordia. In gratiam eos inter fe unquam rediiffe non reperimus. In rebus militaribus dignum fe profapia, ex qua natus eft, ab ineunte ætate præftitit; in Aula Cæfarea gratia pollens.

Uxorem habuit Annam Sophiam, Antonii Ulrici, Ducis Brunfvico-Guelpherbytani filiam, A. 1659. die 29. Octobris natam, quam A. 1677. fibi matrimonio junxit. Ex ea fequentes liberi prodierunt.

Chriftina Juliana, nata die 12. Sept. 1678. Johanni Wilhelmo Duci Saxoniæ Ifenacenfi nupfit A. 1697. defuncta die 10. Julii 1707.

Carolus, natus 30. Martii, denatus 30. Aug. 1680.

Fri-

(*k*) Vid. Vita Frid. VI. §. 10.

Fridericus Rudolfus, natus die 13. Maji 1681. anno ſequente die 18. Maji vita exceſſit.

Carolus Antonius, natus die 29. Jan. 1683. novennis puer die 31. Maji A. 1692. extinctus eſt.

§. IV.

Hereditas ejus.

Carolus Guſtavus moriens filiam, Chriſtinam Julianam, ſcripſit heredem; unde inter Johannem Wilhelmum, Iſenacenſem, maritum ejus, & Fridericum Magnum, Marchionem, difficultates prognatæ. Quum Iſenacenſi nuberet Chriſtina, ſecundum ſtatuta Domus, renunciavit juribus, ſi quæ habuerat. A. 1704. die 3. Martii transactio Pforzhemii inita eſt, qua Marchio, in amicitiæ pignus inter utramque Domum, fratris hereditatem, ſpeciatim mobilia Francoſurti depoſita, jus in 40. millia florenorum, a Suecis debita & Carolo Guſtavo a matre prælegata, aliaque nomina & actiones, eidem Marchioni competentes, Chriſtinæ Julianæ ejusque conjugi transſcripſit; Alſaticam Kuzenhuſæ præfecturam, a Carolo Guſtavo, Sueciæ Rege, Chriſtinæ Magdalenæ, ſorori, Friderici VI. conjugi, ipſique Carolo Guſtavo donatam, eidem Chriſtinæ Julianæ & Iſenacenſi relinquens. Alienationis caſus ſi aliquando eveniret, reluendi jus ſibi Marchio ſervavit. (*l*) Ex ap-

(*l*) Alienatio, vivo adhuc Friderico Magno, facta. Præfectura venditione in

CAROL. GVSTAV.

panagio patris filiæ quæ solvenda supererant, Marchio certis & statutis temporibus se soluturum promisit.

Hanoicam Domum transivit; Badensibus reluendi jure non usis. Johannes Fridericus, Leininga-Hartenburgicus Comes, A. 1715. a Carolo Wilhelmo literis petiit, ut reluendi jus in ipsum transcriberet. Facultatem præscriptione sublatam esse, Marchio respondit.

Carol. Wilh.

CAPUT XII.

CAROLUS WILHELMUS.

A. 1709 - - 1738.

§. I.

Carolum Wilhelmum fingens alma rerum mater Natura, dubia fuiſſe videtur, Herculem an Amorem formaret. Formavit utrumque. In eo ornando Veneres & Gratiæ fuerunt Naturæ miniſtræ. Poſt atrox belli ſeptennalis Europæi incendium, pace Neomagi terra marique concluſa, Carolus Wilhelmus lucem aſpexit Caroloburgi, die 28. Januarii A. 1679. vera Pacis propago. Erectam & vividam indolem mirati ſunt doctores, qui ſcientias & artes inſtillabant ephebo. Ortus ejus.

Adoleſcens Lauſannam & Genevam miſſus eſt A. 1690. quum Palatia, Arces, Caſtella, urbes, oppida, vici & villæ Marchionatus Badenſis, bellico nuper incendio flagrantes, adhuc fumaſſent. Elegantioribus ibi literis incubuit ſtrenue; ut juvenis privatus. Ex Helvetia redux, A. 1692. profectus eſt Trajectum ad Rhenum; politicis & Juris publici diſciplinis, Principi regenti futuro præſertim neceſſariis, operam daturus. Tantus ardor fuit Studia literar.

Principis ephebi, ut ab ore Profeſſorum aſſiduus hæreret auditor, ipſeque ſententias & præcepta eorum avidus ſuo calamo exciperet; domum reportaturus theſauros, quos ſuo tempore in Marchiæ ſuæ ſinum effunderet. Scripta hæc hodieque in ſcriniis Aulæ ſervantur.

§. II.

Itinera Anglic.

Trajecto in Angliam vicinam mari, A. 1693. bis iter ſuſcepit. Primum cum Gemmingio, ſuo Ephoro, ſolus, ubi Regiam Aulam, Magnates, Viros illuſtres & doctos omnis generis, Urbes, Emporia, Portus, Academias adiit, nihil viſu dignum omittens; menſe Junio redux Trajectum.

Fine anni Ludovicus Bada-Badenſis quum in Angliam tranſiret; de belli ad Rhenum, contra Gallos gerendi, ſumma deliberaturus cum Rege, juvenis Marchio agnatum comitatus eſt; tanti Herois veſtigia in ipſo quoque ſecuturus itinere. Helvœtſluſii duo Marchiones quum conſcenderent navem, exorta fuit tempeſtas, tranſitum quæ prohibitura videbatur. At neceſſario transeundum. Liberis tum carebat Ludovicus Wilhelmus. Carolus Wilhelmus ſedecimo ætatis anno, cum unico fratre, unica ſpes fuerat Domus. Gloria & ſpes tantæ proſapiæ credita tum ventis & fluctibus maris. Julii Cæſaris exemplo Heros Badenſis navarchum excitare tum poterat, Ludovicum vehis & Ludovici fortunam. Ad Withaliam appulit navis undecimo Januarii. Amicitiæ teſtimonia, honores, quibus a Rege & ab omni ejus Aula exce-

ptus eſt Ludovicus Wilhelmus, in ejus vita expoſui. (a) Rediit ad Batavos die 14. Martii 1694.

Primum iter in Angliam Principi noſtro fuit utile; alterum fuit glorioſum. Agnatus & comes itineris tanti Herois ſpem Anglis injecit Principis, non Domui tantum ſuæ, ſed & univerſæ Germaniæ futuri ornamento.

§. III.

Ex Britannia redux agnatum in caſtra ſequi decrevit. Tirocin. militiæ. Interfuit tum quoque bello patruus, Carolus Guſtavus, in Circulo Suevico tormentorum Præfectus. Tantis ſub præſidibus tirocinia militiæ A. 1694. fecit Carolus Wilhelmus; a Muſis ad Bellonam progreſſus; in cujus ſchola ille tam celeriter ac in altera profecerat.

Vix reverſus e caſtris, ante finem anni, Italiam petiit; Iter Ital. admiranda veteris & junioris ævi monumenta viſurus. Ad infimam usque penetravit Italiam; peregrinator curioſus; in reditu Caſaliæ urbis obſidioni interfuit. Florentia terræ motu quaſſata, domus, quam Princeps noſter inhabitaverat, concidit, quum ex ea vix pedem promoviſſet.

Denique aliud majoris momenti iter per præcipuas Germaniæ ſeptentrionalis Regiones Daniæque Regnum Carolus Wilhelmus A. 1696. medios inter belli tumultus ſuſcepit; profecturus in Iter Suecicum.

Yy 3

(a) Tom. III. pag. 213.

Sueciam, ut ibi Regem & Regiam matrem, materteram ſuam, inviſeret, quæ ſui ex ſorore nepotis fortunæ & gloriæ generoſe invigilaverat. Appulit ibi Martio menſe.

§. IV.

Spes matrim. Suecici.

Hedwigis Eleonora, Caroli Guſtavi, Regis Sueciæ, vidua, ex Holſatiæ Ducum familia prodiens, Hedwigi Sophiæ, primogenitæ Caroli XI. Regis filiæ, nepti ſuæ, Carolum Wilhelmum deſtinaverat maritum. Rex & omnis Regia Aula florentiſſimum ſeptendecim annorum adoleſcentem omnibus amicitiæ teſtimoniis excipiebant. Matrimonio hoc Regia Suecica Domus cum Marchica Badenſi perpetuo ſanguinis vinculo jungenda videbatur. At res caruit ſucceſſu. Princeps maritandus, non ſatis cautus, & liberius vivens, diſplicuit Suecis, ubi ſeveriores illo tempore mores regnabant.

Enimvero monitore & conſilio egens juvenis Princeps, comites habuerat, experientia rerum deſtitutos & conſilii inopes, in quibus præſidium ille nullum invenit, ſibi ſoli relictus. Amiſſa matrimonii ſpe, poſt ſeptem ibi menſium moram, Holmia profectus eſt.

Res, ut geri debuerat, ſi geſta fuiſſet, Regium in Domo Badenſi jam diadema ſplenderet. Bipontino-Palatinis apud Suecos extinctis, virtute matrimonii hujus ſucceſſiſſent Badenſes; Haſſo-Caſſellanis & Ducibus Holſatiæ excluſis, qui jus ſuum a Caroli XI. filiabus deducunt, quarum ſenior Hedwigis Sophia,

Carolo Wilhelmo deſtinata, dein nupſit Friderico IV. Hoſatiæ Duci, unde Holſatici juris in Suecicam coronam origo. (*b*)

§. V.

Quam Suecia Carolo Wilhelmo recuſaverat conjugem, ei obtulit Wirtenberga; reciproco utriusque Domus matrimonio læta; quæ Principem Virginem Durlacenſi Domui dedit, ut ex eadem Principem pro Wirtenbergica acciperet Domo. Ceremonia duplex A. 1697. peracta; tempore, quo Pace Riſvicenſi reddita fuit Germaniæ quies; inſecuta Caroli II. Regis Hiſpaniæ morte de novo turbanda. Matrim. Wirtenb.

Enimvero novi ſeculi ortus novæ quoque tempeſtatis bellicæ epocha fuit, quæ tredecim per annos per Europam detonuit; cujus prima fulmina plerumque ad Rhenum & in Marchia vibrantur. Fida hæc Rheni & Germaniæ cuſtos; novennalibus belli præcedentis furoribus agitata, nondum reſpiraverat, quum novum in ea belli reſurgeret theatrum; in quo Carolus Wilhelmus omnium judicio ſtrenuus comparuit athleta; magno agnati ſui, Ludovici Badenſis, animatus exemplo. Bellum de ſucceſſ. Hiſpan.

(*b*) Domus Durlacenſis, extincto Carolo XII. Sueciæ Rege, jus in Sueciæ Regnum alio ex fonte derivavit GOTTFRIDUS RUHLMANNUS, Conſiliarius Schwarzburgicus, qui ſcripto, A. 1722. typis vulgato, oſtendere ſtuduit, in Regium Sueciæ ſolium Carolo Wilhelmo Badenſi potius, quam Carolo Friderico, Holſatiæ Duci, & Guſtavo Samueli Bipontino jus competere, gradu proprior quod eſſet. Jus Badenſe autem a Chriſtina Magdalena Bipontina, Caroli IX. Regis nepte, Friderici Magni matre, Caroli Wilhelmi Marchionis avia, deducit.

CAROL. WILHEL.

Conscribendus ad defensionem miles, parandæ legiones, constituendi militares Præfecti. Sueviæ Ordines, quibus virtus Marchionis juvenis nota, Tribuni militum summique vigiliarum Præfecti munus ei contulerunt unanimes.

§. VI.

Obsidio Landav.

A. 1702. bellum a Cæsare & Imperio declaratum est Gallis. Landaviæ obsidio a Ludovico Badensi, belli duce, suscepta; in qua singularem egregiæ fortitudinis sibi laudem Marchio noster comparavit. Hostis die 14. Aug. ex urbe erumpens, ex vallis, quæ circumdabant urbem, jam ejecerat Cæsareos. Carolus Wilhelmus, revocatis in pugnam militibus, tanta vi repulit hostes, festinato ut cursu repeterent urbem. Marchio fortiter dimicans, grave vulnus in femore accepit, ex quo diu decubuit. (c) Josephus, Romanorum Rex, literis ad Carolum datis, magnam ei fortitudinis laudem adscribit.

Prœlium ad Fridling.

Restitutus a vulnere, ad copias, quæ tuendæ Brisgoviæ ad Fridlingam substiterant, eodem anno se contulit. Galli, cum valido exercitu Rhenum ad Huningam transgressi, tanta vi Cæsareos, viribus inferiores, adorti sunt, ut equitatu primo impetu pul-

(c) MARTINIERIUS in *Historia Ludovici XIV.* Principem nostrum in oppugnanda urbis obsessæ fossa una cum Comite Suessionense & Comite Kœnigseggii periisse perscripsit. Eadem habet QUINCY *Hist. militaire de Louis le Grand* Tom. III. pag. 589. ROUSSET *Histoire militaire du Prince Eugene* Tom. II. pag. 62. & ipse AUCTOR *Theatri Europæi* Tom. XI. pag. 1151.

pulſo interfectoque Furſtenbergio Comite, copiarum duce', acies inclinaret ad fugam; quæ Caroli noſtri virtute reſtituta eſt. Ille cum Wilhelmo Friderico, Onolsbacenſi Principe, ordines turbatos refecit, magno ardore pugnam inſtauravit, dubiamque fere reddidit victoriam Gallis; (*d*) ſed magna virtute pugnans, grave vulnus accepit.

Fortitudine Caroli Sueviæ Ordines moti, ſummum copiarum Circuli Legatum (*e*) eum eodem anno renunciarunt.

§. VII.

A. 1703. Kehlenſe propugnaculum expugnatum a Gallis; in mediam penetraturis Germaniam; niſi Princeps noſter cum Ludovico Wilhelmo, agnato ſuo, exercitus ductore, vallo a Nigræ ſilvæ ſaltibus per Buhlam ad Stolhovam & ad Rhenum usque conſtructo, impetus hoſtium & incurſiones retardaſſet. Denique cum Stirumio Comite, Campi Mareſchallo, qui ad Dänubium caſtra habebat, Princeps noſter ſuas copias junxit. Vallum Stolhov.

Galli, vallo Stolhovienſi neglecto, per Kinzingæ vallem in Sueviam penetraverant; Stirumium vigeſimo Septembris ex improviſo aggreſſi. Diſſipatus fuerat equitatus Cæſareus; impedimenta direpta. At Carolus Wilhemus cum Principe Anhaltino Deſſaviæ copias pedeſtres ingenio ſuo & arte militari, mediis ex hoſtibus, levi detrimento accepto, recepit.

(*d*) Conferatur Tom. III. pag. 240.

(*e*) General-Feldmarſchall-Lieutenant.

CAROL. WILHEL.

Rebus tam gloriose gestis, promeruit juvenis heros, ut Leopoldus Imperator die 20. Nov. supremum exercitus sui eum constituerit Legatum. (*f*)

Prœlium ad Spirbach.

Tallardus, Gallici exercitus dux, eodem tempore Landaviam obsedit. Landgravius Hassiæ & Nassoviæ Comes ad liberandam urbem copias adduxerunt e Belgio; Marchionem nostrum invitantes, ut expeditioni huic accederet socius. Accessit, & cum parte copiarum prope Manhemium substitit; Rhenum transire non ausus, donec de sententia Ludovici Badensis, ad quem summa rerum spectabat, per nuntios certior fieret. Inter hæc Tallardus gravi ad Spirbacum prœlio Germanicum exercitum oppressit. Marchio, reductis copiis, in sequenti hieme Stolhoviani valli curam & custodiam habuit.

§. VIII.

Prœlium ad Hochstad.

Ineunte A. 1704. Tallardus ad Huningam superaverat Rhenum, novas Bavaro ut adduceret copias. Carolus Wilhelmus Eugenii Principis, qui Tallardum observaturus ad Danubium accesserat, secutus est castra, atque inter equitum Præfectos celeberrimæ ad Hochstadium pugnæ die 13. Aug. magna cum laude interfuit. (*g*) In dextro enim cornu collocatus, Gallorum aciem, opportunitate loci superiorem, quarto impetu fregit & tanta ipse

(*f*) General-Feldmarschall-Lieutenant.

(*g*) Adi Tom. III. pag. 258.

CAROL. WILHEL.

pugnavit audacia, ut fignum militare, manu fua detractum fignifero, ad fuos pertulerit.

Marchio tormentor. Præfect.

Poft Hochftadienfe prœlium altera Landaviæ a Cæfareanis fufcepta eft obfidio. Carolus Wilhelmus die 20. Sept. hoftes ex ea identidem erumpentes, in urbem rejecit, eaque capta, durante hieme, ad Stolhoviani valli cuftodiam rediit. A. 1705. Suevici Ordines eum tormentorum Præfectum renunciarunt fupremum.

Vallum Lauterb. propugnat.

Maxima inde Cæfarei exercitus pars fub Wirtenbergæ Duce Treviros petiit, ut junctis cum Marlborughio armis, ad Mofellam transferretur belli theatrum. Marchioni noftro & Thungio, Campi Marefchallo, Rhenenfis fuperior tractus cum Lauterburgico vallo commiffus eft, ut modica utrumque manu defenderent. Villarfius, Julio ineunte, cum jufto exercitu aggreffus eft vallum; fed re infecta in Alfatiam fe recipere coactus eft. Paulo poft Cæfarei in Alfatiam irruptionem fecerunt. Marchio commeatuum curam fufcepit.

§. IX.

Gefta reliqua.

At A. 1706. ipfe cum Thungio copias in Alfatiam duxit; a Germania ut averteret Gallos. Ob paucitatem fuorum prœlio tamen decertare non aufus, intra munitiones fe continuit. Thungius, a Ludovico Badenfi Raftadium, ubi ægrotabat, evocatus, Carolo Wilhelmo foli tradidit militare imperium; quod feliciter geffit; omnes Villarfii eludens conatus. Sed poft Thungii redi-

tum Duces Cæſarei, quod appropinquaverat hiems, relictis Alſatiæ caſtris, cum exercitu Rhenum tranſierunt.

Ludovici Badenſis obitus A. 1707. Germaniam vehementer afflixerat. Galli duabus ex partibus vallum, Rhenum inter & Silvam Nigram, perrumpere ſtuduerunt. Villarſius fine Maji cum triginta millium armatorum exercitu illam ejus partem, quæ oppidum Buhlam tangebat, aggredi conſtituit. Tantis viribus impar Carolus Wilhelmus, quum duo tantum peditum millia & ſexcentos fere equites ſub ſignis haberet, Wirtenbergæ Ducis imploravit auxilium; qui alteram valli partem, verſus Rhenum prope Stolhovam quinque millibus armatis defenderat. Sed alia via tranſierant hoſtes. (*h*) Marchio vigeſimo tertio Maji quarta vigilia, militibus paucis in vallo relictis, ipſe cum maxima equitatus parte diſceſſit, equitibus imperans, ut ad primum hoſtium impetum, reliquis peditibus poſt terga receptis, ſequerentur. Ita incolumis cum omnibus copiis Carolus Wilhelmus Pforzhemium evaſit, ubi ceteris ſe ducibus, qui a vallo quoque diſceſſerant, conjunxit. Inde brevi poſt cum duabus cohortibus miſſus eſt Ulmam; urbem conſilio & manu Præfectus ut regeret. Paulo ante Cæſar, literis die 12. Maji datis, ſupremi rei tormentariæ Præfecti ei munus commiſerat.

A. 1708. Bellum molliter geſtum eſt. Vallum ad Etlingam conſtructum, cujus defenſionem Marchio ſuſcepit. Anno ſequenti pater ejus deceſſit.

(*h*) Conf. Tom. III. pag. 270.

§. X.

Tum vero a bellicis octo annorum curis ad terrarum suarum regimen, quod felicibus auspiciis adiit, conversus est belli dux; eo feliciore cum conversione rerum, quod Germanicus ad Rhenum exercitus necessariarum rerum copia plerumque carebat; qua de re Ludovicus Wilhelmus, ut in Vita ejus edocui, toties fuerat conquestus. Regimen adit.

Carolus VI. A. 1711. electus est Cæsar. Post electionem ex Hispania in Germaniam transeunti, Oenipontem usque obviam Marchio processit, indeque Venetias iter instituens, sequenti demum anno rediit domum.

A. 1712. Suevicam, cui præerat huc usque, Ordinum Legionem, fratri suo Christophoro tradidit.

Apud Helvetios atrox hoc tempore civile flagraverat bellum, ab Abbate S. Galli excitatum; qui Toggenburgensium motuum auctor fuit atque promotor. Carolus Wilhelmus vicinus & amicus Helvetiæ, omnem operam dedit, ut bellum, magno animorum ardore gestum, componeretur. Pacifica sua ut interponeret consilia, Cæsar ipse, Palatinus Elector, Wirzburgensis Episcopus & Wirtenbergæ Dux, Marchionem suis litteris hortati sunt.

Inter hæc Galli, composita cum Anglis & Batavis Ultrajectina pace, quum in Germaniam belli molem converterent, Marchicæ terræ ab exercitibus utrimque multa mala perpessæ sunt,

CAROL. WILHEL. quæ ſuis conſiliis ſuaque autoritate Princeps, quantum in ipſo erat, correxit.

§. XI.

Prælim. Pacis Raſtad. Pacificationi, inter Gallos atque Imperium Raſtadii celebratæ, interſuit, ſuis ipſe rebus intentus. At Badam Ergoviæ, ubi pax conſummata, ſuos miſit Legatos.

In omni hujus belli decurſu non modo Ludovici Badenſis, agnati ſui, ſed & Eugenii, herois illius Sabaudi, amicitia uſus eſt familiari.

Literæ Eugenii Princip. Primæ quum emicuiſſent pacis ſcintillæ, Sabaudus, Raſtadii verſatus, die 5. Januarii A. 1714. literas dedit ad Carolum Wilhelmum, quibus ei ſignificat, Galliæ Regem pronum eſſe ad pacem ineundam cum Cæſare, & quidem conditionibus minus duris, quam fuerant Ultrajectinæ. Primum hac ſuper re nuntium ab Aulæ Electoralis Palatinæ Adminiſtris ſe accepiſſe, eumque in finem cum Villarſio, Franciæ Mareſchallo, nuper die 26. Decembris A. 1713. Raſtadii inſtituiſſe colloquium. Addit, ſpe tamen ſe fuiſſe deceptum; Gallos enim Landaviam & Fortalitium Ludovici velle retinere, nec reddere Friburgum, niſi eis Briſacum & Kehla, aut Philippiburgum reddantur, vel certe munimentis priventur. Bavariæ & Coloniæ Electorum reſtitutionem, cum reparatione damnorum, ante omnia peti. Conditiones has rejeciſſe ſe ſcribit Sabaudus, & Raſtadio paraſſe diſceſſum; at a Villarſio ſe fuiſſe retentum, qui Regis ſui expectarat reſponſa. Rediit

Verfaliis nuntius. De reftitutione Electorum Rex nihil remifit. Remifit reparationem damnorum; Fortalitium Ludovicianum atque Landaviam fe non redditurum profeffus. Sed & de limite Alfatiæ actum. Rhenus & Queicha Germaniam inter Galliamque termini petebantur. Regium axioma poftulatum pro Bavaro. Sabaudus auguratus eft, recurrendum ad arma. Hæc epiftolæ fumma, quam ad Marchionem perfcripfit. Conjectura tamen Sabaudum fefellit. Ad maturitatem pervenerunt Raftadii Præliminaria pacis.

§. XII.

Marchio ad Imperatorem, ad Comitia Auguftana, ad Eugenium Sabaudum, & ad Villarfium, Raftadii hærentes, die 11. Maji 1714. literas perfcripfit, in quibus mala, quæ fuperiore & noftro hoc feculo Marchia Badenfis perpeffa eft, graviter depingit, petitque, gravaminum fuorum ut habeatur ratio. Eugenius & Villarfius humaniffimis formulis Marchioni refponderunt uterque; in ipfo futuræ pacis negotio optima quæque polliciti. *Marchionis petita.*

Pax denique Badæ Helvetiæ quum eodem anno conftitueretur, compofitoribus pacis per legatum quatuor petita fua obtulit Marchio. *Pax Badenfis.*

Petiit primo, ut jurium fuorum in Geroldseccianæ Dynaftiæ allodia tandem ratio habeatur.

Secundo, ut Civitas Neoburgi ad Rhenum, bello everfa & Badenfibus circumdata terris, ab Auftriaca domo tradatur Badenfi; ob damna bellorum fine fine accepta.

CAROL. WILHEL.

Tertio, ut eadem Domus eandem ob caufam ab oneribus Imperii & Circuli liberetur ad tempus.

Quarto ut ad fimultaneam inveftituram bonorum, de quibus ab aliquo tempore inveftiti fuerunt Marchiones Bada-Badenfes, admittatur quoque Durlacenfis Domus. (i)

Reftituta pace, redditæ quidem funt Marchioni a Gallis infulæ Rheni; Huningæ munimentis vicinæ; (k) damnorum autem, quæ paffus eft immenfa, nulla habita ratio.

§. XIII.

Fœdus contra Nobilit.

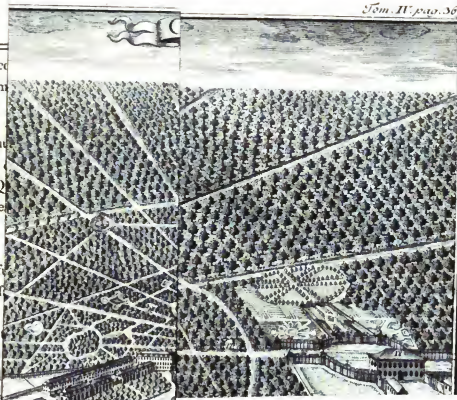
Maulbronnenfe illud Principum contra Nobiles, Cæfari fine medio fubjectos, olim initum fœdus, A. 1713. die 11. Febr. inter Principes renovatum eft. Firmarunt illud Johannes Wilhelmus, Palatinus Elector; Johannes Philippus, Herbipolitanus Epifcopus; Georgius Wilhelmus, Baruthinus, Wilhelmus Fridericus, Onolzbacenfis, Marchiones, Eberhardus Ludovicus Wirtenbergæ Dux, & Erneftus Ludovicus, Darmftadienfis Landgravius. Carolus Wilhelmus nofter, a Landgravio invitatus, fœderi acceffit. At Cæfar non probavit hoc fœdus.

Bellum Turcicum.

A. 1715. Turcicum in Hungariæ finibus bellum, felici cum fucceffu, a Cæfare geftum eft. Bis mille militum Legionem ei A. 1716. Marchio in auxilium mifit; ufum ejus ad decennium Cæfari relinquens; qui fupremi caftrorum Marefchalli dignitate eum con-

(i) *Electa Juris publ.* Tom. VI. pag. 693. feq.

(k) Vid. *Inftrum. Pacis Badenfis* Art. VIII.

condec

petuum

la, qu

quiete

xit. Q

origine

tio.

patre f

impenf

torum

vitam

bis mil

proftra

xyftos

ingeni

imitat

hortul

hortos

rum

CAROL. WILHEL.

& longiſſima via publica permeat, Civitatem in duas diſſecans partes; quarum exterior foſſa provinciali terminatur. Viam hanc duæ Eccleſiæ, Gymnaſium, & Curia Civitatis verſus boream aſpiciunt.

Aulam cum oppido a parte orientis equilia & hippodromium; a parte occidentis xyſti & phytothecæ plures, arborum fruticumque rariorum per hiemem cuſtodes, connectunt.

Templum Civitatis A. 1717. Concordiæ dedicatum eſt Calendis Novembris. Reformati ſuam quoque condiderunt Eccleſiam; ſuam Romano-Catholici. Nec recuſata Synagoga Judæis.

A. 1718. Conſilium Aulicum, Tribunal Juſtitiæ, Camera Redituum, Expenſarum, Computorum, Conſiſtorium, Fiſcus, Durlaco Carlsruham translati ſunt. Gymnaſium nonniſi A. 1724. translatum.

Privilegia Civitati quæ conceſſit magnanimus Princeps, omnium Religionum Protector, facile effecerunt, numerus civium ut ſubito creſceret. Carlosruha, lignea tum licet ac ſimplex, ex improviſo e terra ſine faſtu exſurgens, concinnitate & novitate formæ, omnium exterorum allexit oculos. (*m*) Ligna ſucceſſor convertit in lapides.

§. X V I.

Equeſter *Fidelitatis* Ordo, cujus origines cum Carlosruha communes ſunt; duo Inſignia habet, quorum alterum pendet ab

Ordo Fidelit.

(*m*) MALSCHIUS in libro, cui Titulus: *Noctes vacivæ* ſeu Miſcella curioſa A. 1728. Carolsruhæ edita, 8vo has deſcripſit origines.

Equitum collo; alterum finiftro togæ lateri affutum. Crux aurea operis encaufti, in octangularem cufpidata formam, prius Infigne eft; cui vox *Fidelitatis* fuperfcripta. Litera C. duplex, altera alteri implicata, *Caroli* conditoris nomen Equitibus femper in memoriam revocat. Fafcia, cui appenfa crux aurantii coloris, cum argenteo limbo ad pectus usque defcendit. Crux, togæ affuta, argentei coloris, grandior ftella extans & undatim ftriata. Inter quatuor ftellæ radios repetita eft quoque litera C. duplex, ut in cruce appenfa.

Mediocris primitus fuerat horum Equitum numerus, qui hodie ad LXV. excrevit. Ordinis Præfes eft Marchio Durlacenfis Regens; a cujus arbitrio numerus Equitum pendet. Omnes Principes Domus Badenfis nafcuntur hujus Ordinis Equites. Amicitia, temperantia, fides, commendantur Equitibus. Hi autem, ante receptionem, quatuor nobilitatis majorum fuorum gradus a parte patris & matris probare tenentur. Carolus Wilhelmus, novi Ordinis conditor, ipfe fuit Ordinis S. Huberti Eques, quem a Johanne Wilhelmo Electore acceperat.

Inftituta hæc fplendori Domus & Aulæ fuæ Marchio nofter dicavit. Tranfimus ad aliud, moribus corruptorum civium corrigendis & miferiæ humanæ fublevandæ dicatum.

§. XVII.

Orphanotroph. Pforz.

A. 1716. optimus Princeps orphanis, pauperibus & hominibus infirmis alendis; facinorofis, prodigis, dementibus, coër-

cendis; pueris atque puellis erudiendis, amplissimas Pforzhemii ædes construxit; intra biennium absolutas. Inaugurationem Calendis Maji 1718. factam, Carolus Wilhelmus sua præsentia illustravit.

Egregium hoc institutum reditibus a Marchione instructum est. Inter alia Collegiatæ D. Georgii Pforzheimensis, ut & omnium xenodochiorum, quæ in Marchia fuerant, eidem instituto attributi sunt reditus.

Transactio cum Abb. S. Blasii.

A. 1718. Carolus Wilhelmus cum Augustino, Abbate & Conventu S. Blasii varias difficultates composuit. Jura in vico *Ried*, a Marchionibus hucusque exercita, Abbatiæ reliquit; ita tamen, ut Protestantibus ibi sacrorum libertas, sibi jus circa sacra servaret. (*n*) Decimæ in Sallneck, Tüllicke, Demberg, Oberhaüssem; decimæ novales in Wittnau & Vogelbach; Curiæ dominicales in Hachbergæ, Rœtelæ, Badevillæ Dynastiis, antea abolitæ, ut & decimæ plures aliaque hinc inde jura, pactione hac San Blasianis concessa.

Novæ dein lites sub eodem Marchione quum fuissent exortæ, A. 1733. alia inita est Conventio, qua Carolus Wilhelmus nonnulla denuo jura reliquit Abbati, qui vicissim juri collaturæ in Hügelsheim renunciavit.

(*n*) Conventio hæc immutata est nova transactione A. 1751, de qua suo loco.

CAROL. WILHEL.

§. XVIII.

Lis fuper Dynaft. Lahr.

Difputatio cum Naffovio-Saræpontana Domo fuper Lahrana Dynaftia A. 1719. recruduit. Ad perficiendum negotium Miffi ut conftituerentur a Cæfare Naffovii petierunt, per quos in poffeffionem Lahræ immitterentur; diuturna poffeffione & perceptione redituum, Badenfibus fortem pecuniæ reftitutam effe caufati. Judicium Aulicum die 6. Julii rem ad Cameram Imperii, quæ feculo fuperiore eam examinaverat, remifit, atque Refcripto d. 22. Maji 1720. Carolo Wilhelmo Marchioni injunxit, ne ufuras, fententia declaratoria A. 1670. qua moratorium ad caufam Lahrenfem extenfum eft, abolitas, rationibus inferret, atque in ejus rei fidem rationes, a Miffis Cæfareis adornatas, intra bimeftre tempus Judicio Aulico exhiberet. Refcripto huic non paruit Marchio. Judicium Aulicum A. 1721. d. 27. Jan. Electori Palatino & Haffo-Caffellano Landgravio rei executionem commifit. Camera Imperii d. 11. Junii ejusdem anni mandatum inhibitorium Marchioni conceffit, quo vetuit, ne rationum traditio & immiffio Naffoviorum in Lahræ poffeffionem in Judicio Aulico urgeretur ulterius.

At A. 1725. Cæfaris fententia Naffoviis Lahram addixit. (o) Ipfo autem executionis fententiæ tempore, inter Durlacenfes &

(o) Edita a Durlacenfibus funt varia fcripta.

1) Actenmæffiger Bericht in Sachen Baden-Durlach contra Naffau-Saarbrücken die Herrfchafft Lahr betreffend.

2) Hœchftgemüffigte Vorftellung derer Hochfürftl. Baaden-Durlachifchen Gerechtfamen wider das Fürftl. und Græfl. Haufs Naffau die Herrfchafft Lahr betreffend.

CAROL. WILHEL.

Naſſovios A. 1727. ita transactum eſt, ut hi Lahrenſi Dynaſtia, quam Durlacenſes per ſexaginta ſex annos poſſederant, recepta contenti, fructus, a Durlacenſibus perceptos, cum creditis & augmentis compenſarent.

§. XIX.

Senior Brunſvicenſium Linea in Nono Electoratu ſtabiliendo præterita, Carolo VI. Imp. per conjugem Eliſabetham affinitate juncta, A. 1719. magnopere laboravit, ut extincta Hanoverana Linea, in Nonum Electoratum ſuccedendi ſpes illi decerneretur. Extenſio IX. Elector. quæſita.

Speciatim Ludovicus Rudolphus, Blanckenburgicus, (*p*) Cæſaris ſocer, in ſenatum Principum ſe admitti poſtulavit. Cæſar per legatos rem in Comitiis & in ſingulorum Principum Aulis propoſuit. Suffrag. Blanckenb.

Carolus Wilhelmus, cui Brunſvicenſes fratres, Auguſtus Wilhelmus & Ludovicus Rudolphus, ut & Georgius Magnæ Britanniæ Rex, per literas, eodem anno ſcriptas, cauſam hanc eni-

3) Summariſche Vorſtellung, was in Sachen Baden-Durlach contra Naſſau-Saarbrucken puncto declarationis moratorii vor einem hochpreislichen Reichs-Hofrath vorgegangen.

4) Kurtze Gegenbeleuchtung, Einiger vor wenig Zeit erſchienenen und ohngefehr zugeſchickt gekommenen Naſſauiſchen Impreſſorum den Streit ſuper moratorio zwiſchen Baaden-Durlach und Naſſau-Saarbrücken betreffend.

(*p*) Blanckenburgum A. 1708. ex Comitatu in Principatum fuerat converſum. Intuitu novi hujus Principatus locum & ſuffragium in Principum Collegio flagitavit Ludovicus Rudolphus.

xe commendaverant, desiderio eorum & Cæsaris voluntati se non defuturum ostendit. In Comitiis tamen plures per annos res fuit protracta.

Landgravior. literæ. Uterque Landgravius Hassiæ literis A. 1727. ad Marchionem datis, rem periculi plenam esse judicarunt. Hac enim spe ad nonum Electoratum, novam Principum Ordini parari injuriam. Blanckenburgense suffragium reliquis Brunsvicensium si innectatur suffragiis, Principum alternantium ordini atque dignitati id fore periculosum.

Responsio March. Respondit Badensis, rem impediri non posse. Consultum tamen judicavit, intuitu noni Electoratus, ad Guelpherbytanam quoque Lineam extendendi, ut Principes certis sibi conditionibus prospiciant. Dandum aliquid dignitati Cæsaris & affinitati, qua ille Ludovico Rudolpho conjunctus. In eandem sententiam Carolus Wilhelmus ad Legatum suum in Comitiis fine hujus anni scripsit.

§. XX.

Turbæ Basil. Episcop. Circa id tempus Basiliensis Episcopatus magnis motibus concussus est sub Conrado Episcopo. Ordines provinciales subditique graves contra eum proferebant querelas, quæ bellum intestinum minabantur. Cæsar subditos, ad officium ut redirent, frequentibus mandatis hortatus est. Missus ab eo Austriaci Regiminis Friburgensis Cancellarius; in subditorum conatus ut præsens inqui-

inquireret. Carolus Wilhelmus, ad Episcopi Spirensis instantiam, suum quoque misit Legatum, qui anno 1732. & sequente componendis turbis operam navaret Brondruti. Sed irritus labor. Incolarum furor per octennium sæviit; Gallicis copiis atque supplicio auctorum rebellionis denique repressus.

Solemnia nuptiarum Augustæ Mariæ, Ludovici Bada-Badensis filiæ, cum Aurelianensium Duce A. 1724. die 18. Junii celebrata sunt Rastadii. Carolus Wilhelmus festivitati interfuit; novum Domus Badensis cum Borbonia vinculum agnato suo sibique gratulatus.

A. 1726. Castrum & vicus Bauschlott perpetuo vinculo conjuncti sunt Marchiæ. Landenbergensis Familia illud quondam possederat, ex qua Johannes Christophorus Castrum & vicum cum juribus & bonis annexis A. 1604. Georgio Friderico Marchioni vendidit. Marchio in Erhardum Rammingium A. 1609. illud transtulit; a cujus successoribus denique Carolus Wilhelmus illud redemit. Bauschlott.

§. XXI.

A. 1729. mense Dec. Judicium Rotvilense Aulicum subditos aliquot Marchionis e vico Schellbronn proscribere ausum est; lite exemptionis fori coram Tribunali Aulico Imperii adhuc pendente. Rotvilenses Vasallo Marchionis, Baroni de Gemmingen, ut & incolis vici per literas minaces prohibuerunt, ne proscriptis Judic. Rotvil.

CAROL. WILHEL.

victum receptumque præberent. Querela ad Marchionem delata. Hic adiit Cæsarem & ab eo mandatum contra Judicium Rotvilense petiit atque impetravit.

Comitat. Moerching.

A. 1730. familiæ ercifcundæ ultimi Moerchingæ in Lotharingia Comitis Johannis X. sine mascula prole A. 1688. defuncti, causa, diu agitata in tribunalibus Lotharingicis, Nanceiano & Consilio Status tandem decisa est. Magdalena Wilhelmina, conjux Marchionis, cum fratre, Wirtenbergico Duce, commune jus in partem Comitatus Moerchingæ sibi competere rata, in coheredum numero comparuit; at cecidit causa.

Castrum Carlshausen.

Castrum Carlshausen cum parte vici Dürrn Carolus Magnus Leutrum ab Ertingen, Domus Badensis Vasallus, A. 1730. die 31. Maji quadraginta mille florenis vendidit Marchioni, qui Corpus Equestre in exercitio juris collectandi, prouti illud hucusque exercuit, se non turbaturum promisit.

§. XXII.

Jus in successf. Juliac.

Mascula Bipontii Ducum stirpe A. 1731. cum Gustavo Samuele extincta, jus aliquod in partem successionis Juliacensis Carolo Wilhelmo accrescere visum est. Christina Magdalena, Friderici VI. Marchionis conjux, Caroli Wilhelmi avia, neptis fuerat Magdalenæ, tertio genitæ Guilielmi Juliacensis Ducis filiæ, quæ Johanni Palatino Bipontino in matrimonium collocato, una cum tribus fororibus in Juliacenses ditiones, tanquam feuda successio-

nis promiscuæ, post Johannis Guilielmi fratris obitum A. 1609. jus sibi vindicavit. (q) Christina Magdalena, Friderico VI. nubens, in casum deficientium stirpis Bipontinæ masculorum, sua in Juliacensem successionem jura sibi diserte servaverat. (r) Carolus Fridericus, Holsatiæ Dux, filius Hedwigis Sophiæ Suecicæ, sororis Caroli XII. Regis, ex eadem Bipontina gente prognatæ, in quartam partem successionis Juliacensis, ad Lineam Bipontinam spectantem, post obitum Gustavi Samuelis, Bipontinorum postremi, jus quoque suum allegavit, & scriptis defendit. Durlacenses tum tempus esse rati sunt, quo & ipsi in successionem hanc sua

(q) Prodiit A. 1654. Vera ac perspicua demonstratio causæ Juliacensis successionis, cujus instrumentum Pacis Art. IV. §. ult. dirimendi gtatia meminit, unicum ac solum decidendi principium esse privilegium Carolinum A. 1546. inque eo intentionem Domus Palatino - Ducalis optimo maximo jure fundatam. sol. Pufendorf. de *rebus Friderici Wilhelmi* Lib. IX. §. 76. tradit, Palatinum Neoburgicum cum Friderico Ludovico Palatino circa tertiam ejus partem actionis Bipontinæ transegisse, cum reliquarum duarum tertiarum una ad Fridericum Palatinum, altera Regem Sueciæ ejusque *patruum atque amitas spectaret.* Regem Sueciæ Carolum XI. hic intelligit Pufendorfius, cujus patruus erat Adolphus Johannes, pater Gustavi Samuelis, Bipontini Ducis; amitæ erant Christina Magdalena, Friderici VI. Marchionis conjux, Maria Euphrosyna, uxor Magni Gabrielis Comitis de la Gardie & Eleonora Catharina, uxor Friderici Landgravii Hasso-Eschwegensis.

(r) Vid. §. 23. Vitæ Friderici VI. Marchionis.

producerent jura. Carolus Wilhelmus enim non Gustavo Samueli tantum, Bipontinorum Ducum postremo, sed & Magdalenæ Juliacensi, Wilhelmi filiæ, Johanni Bipontino nuptæ, gradu propior erat, Carolo Friderico Holsatiæ Duce. Ulrica Eleonora, Sueciæ Regina, ex eadem Bipontina stirpe progrediens, eodem plane, quo Carolus Wilhelmus Marchio cognationis gradu Gustavo Samueli & Magdalenæ Juliacensi fuerat conjuncta. Unde illa ægre tulit, inter Candidatos Juliacensis successionis comparuisse quoque Holsatiæ Ducem. A parte Badensium nihil memorabile hac in re gestum.

§. XXIII.

Exules Protest.

Protestantes Helvetiæ Cantones A. 1731. literis a Marchione petierunt, ut Protestantibus e Pragelasii aliisque Pedemontii vallibus, numero 800. a Rege Sardiniæ propter religionem expulsis, miseramque in Helvetia vitam trahentibus, in Marchia permitteret sedem. Carolus Wilhelmus, Gallicas exulum colonias, a patre in Marchiam susceptas, causatus & vastatam bello provinciam, tot hominibus alendis non sufficere providens, petitum denegavit.

Exercit. juris monet.

A. 1732. Ludovicus Georgius, Bada-Badensis, exercitium juris monetandi in sexennium Carolo Wilhelmo reliquit; qui eodem anno officinam suam Carolsruhæ & A. 1734. Durlaci exer-

Carol. Wilhel.

cuit. (s) Post hæc de communi utriusque Lineæ officina instituenda deliberatum, sed res non perfecta. A. 1761. placuit, ut monetarii, a Durlacensi Marchione constituti, in utriusque Marchionis fidem adigerentur. Probator monetæ (Müntzwaradein) Durlacensis in Conventu probationis trium Circulorum, Franconici, Bavarici, Suevici, Augustæ Vindelicorum eodem anno habito, utriusque Marchionis nomine comparuit & præeunte examine artis suæ testimonium accepit.

Vicus Herting.

A. 1733. Rothbergenses Nobiles, post longas cum Marchionibus lites, vicum Hertingen in Brisgovia, quem in feudum tenuerant, Carolo Wilhelmo, Marchioni pro 20000. florenis vendiderunt. Eadem pactione mutuis juribus actionibusque utrimque renunciatum est. Emtione hac dominium utile cum dominio directo Marchio conjunxit.

§. XXIV.

Bellum Polon.

A. 1733. exortum est ad Rhenum bellum, propter electionem Stanislai & Augusti III. ad Regium Poloniæ solium. Mar-

(s) Principes vicini potentiores Palatinus & Wirtenbergicus, monetandi arbitrium ut sibi solis vindicarent, Badensem monetam deprimere studuerunt. Res ipsa nunquam in dubium vocata, quippe Principum antiquo jure, Cæsarum privilegiis & Circuli conventionibus innixa. Interim Badensis moneta, pro temporis ratione, nunc rarior, nunc frequentior cusa apparuit.

CAROL. WILHEL.

chicæ terræ Gallicis inundatæ copiis. Carolus Wilhelmus evitandis furoribus belli, Basileam se contulit, & soluta quotannis Galliæ, durante bello, certa tributi summa, a terris suis multa mala avertit. In bello hoc Marchio noster supremus copiarum Circuli Suevici Campi-Mareschallus creatus est. Post biennium reduces vidit delicias pacis.

Directorium Circuli Suev.

Eberhardi Ludovici, Wirtenbergæ Ducis, morte A. 1733. Suevici Directorium Circuli, ob conservandam religionis paritatem, sibi deberi, Carolus Wilhelmus contendit. Ulrico Duce expulso, ab A. 1532. usque 1537. idem jus exercuerat Domus Badensis. Responsum est; Directorium non personæ, sed Principatui inhærere. Agnatum successorem, ob sacra mutata, non arcendum esse a prærogativa & juribus, constanter possessis. Alexander, novus Wirtenbergæ Dux, Romano-Catholicæ religioni addictus, pollicitus est, Evangelico Corpori se adstiturum constanter & nonnisi Evangelicos Legatos ad Circulum missurum; id quod, vivente adhuc Eberhardo, per Literas, die 28. Febr. A. 1733. datas, promiserat.

Vicus Crenzach.

A. 1735. die 2. Maji Marchio noster vicum Crenzach, prope Basileam, a Friderico de Bærenfels, qui a Durlacensi domo eum in feudum tenuerat, pro 32. mille & 500. florenis coëmit. (t)

(t) Supererat pars Austriacæ Domus in vico Crenzach admodum exigua, quam denique Carolus Fridericus A. 1741. ab Austriaca quoque Domo acquisivit.

Dimacharum Circuli Suevici Legio A. 1737. Marchionis nostri concredita est imperio.

Causa Suecica.] Eodem anno debitorum Coronae Suecicae (u) res agitata. Junxcrant se Badensibus Isenacenses & praesertim Carola Christina, Hassiae Landgravia, ex Isenacensi Domo prognata, quae cum Regina Sueciae, cui amicitiae vinculo erat conjuncta, literis egit, & ut negotium sub examen revocaretur, obtinuit, sed nihil decisum.

§. XXV.

Obitus Marchionis. Annus 1738. vitae Caroli Wilhelmi fuit postremus. Mense Junio superioris anni apoplexia tactus, utcunque restitutus est; mente tamen semper & animo valens. Expedivit negotia; praefuit rebus; aëre libero semper gavisus. Die 11. Maji cubitum iturus, Aulicis suis laetus valedixit; optime se valere professus. At noctu apoplexia prostratus, morti succubuit; eam nondum expectans. Sepultus est sub altari Carolsruhensis Ecclesiae, quam ipse exstruxit.

Testament. Testamentum jam A. 1736. die 6. Januarii conscripsit, quo Carolum Fridericum, nepotem suum, juxta leges Domus, renunciavit heredem. Viduae Marchioni, novi Principis Aviae, ut & Carolo Augusto, Christophori, qui defuncti Marchionis frater fuerat, filiorum natu maximo, commendavit successoris tutelam,

(u) Vide Vitam Frid. VI. §. 9. & 10.

ita quidem, ut Sanctioris Senatus consiliarios eis adjungeret. Bada-Badensis Marchio & Hasso-Darmstadiensis Landgravius instituti sunt executores testamenti.

§. XXVI.

Character.

Princeps fuit indolis amœnæ, vividi ingenii, comis, blandus; nemini non primo statim intuitu amabilis. Magnis rebus gerendis idoneus. Magnitudinis animi & fortitudinis bellicæ non rara prostant exempla. Res omnes suas ipse vidit, examinavit, tractavit, emendavit, correxit. Præfectis & subditis, infimis ut summis, liber ad eum aditus. Querimoniis singulorum cujuscunque ordinis audiendis certos dies impendit; non raro usque ad solis occasum.

Justitiæ amans.

Justitiæ tantus amor, ut ipse tribunalia frequenter inviseret, sententiisque ferendis interesset. Quod si res dubia, suis ipse sumtibus Juris Consultorum & Academiarum consilia expetiit. Civibus, quos belli calamitas afflixerat, ex ærario suo subvenit, quod parsimonia Principis, magnas inter expensas, non interrupto Aulæ nitore, nunquam fuit exhaustum.

Majorum suorum debita maxima ex parte, imo fere omnia exsolvit; paratæ pecuniæ thesaurum relinquens. Res majoribus ejus incognita.

Amicitiam vicinorum Principum omnibus humanitatis officiis devinxit. Lites, cum eis exortas, amica compositione, etiam

Carol. Wilhel.

etiam cum jurium ſuorum diſpendio, quandoque diremit. Staniſlai, Poloniæ Regis, amore & amicitia præ aliis floruit.

§. XXVII.

Hortorum ſtudioſus.

Hortorum culturæ præ omnibus ſtudiis deditus fuit. Frutices, plantas & flores a remotiſſimis terris, abundantiæ amans, magnis impenſis comparavit; res has non tumultuarie aut obiter, ſed ſecundum rigidas Botanices regulas exacte pertractans, & magnæ molis voluminibus ordiné claſſium deſcribens. Chemiæ ſtudium non pertinax, ſed tranſitorium fuit, quale Principem, naturæ indagatorem, decebat.

Literæ.

Litteras, quas a teneris didicerat, per omne vitæ tempus dilexit; ſententiam ſuam latino idiomate identidem in ſubſcriptionibus declarans; optimis libris variarum artium & ſcientiarum legendis ut & colloquiis hominum, in ſua arte peritorum, quotidie delectatus.

In omni ſuo vitæ commercio facilis. Spectaculorum, deliciarum, elegantiæ amans; nec ab Orientalium Gynæceis alienus, quæ ille Chriſtianos inter Principes in Palatium ſuum introduxerat primus; nec imitatorem invenit. Unus ergo in tam amabili Principe fere reprehenditur a venere nævus, quem Gallicæ Hiſtoriæ ſcriptor, Grammondus, in Henrico IV. excuſare vi-

CAROL. WILHEL.

sus est; populos ea labe raro opprimi censens; quod, qui amat, vix potest sævire. (x)

§. XXVIII.

Uxor & liberi.

Caroli Wilhelmi uxor fuit Magdalena Wilhelmina, Wilhelmi Ludovici, Wirtenbergæ Ducis, filia, Eberhardi soror. Nata A. 1677. die 7. Septemb. nupta die 27. Junii 1697. mortua die 30. Oct. 1742. Durlaci, ubi vidua vixit; Pforzhemii sepulta; Princeps pia, in adversitatibus constans; trium liberorum mater; mortuo marito tutrix nepotum, quos illa, duobus filiis superstes, educavit Durlaci.

Carolus Magnus.

Carolus Magnus, Caroli Wilhelmi filius senior, natus die 21. Jan. 1701. atque Lausannæ, ubi studiorum caussa cum fratre versabatur, die 12. Jan. A. 1712. mortuus. Corpus, Basileam translatum, in Summi Templi crypta sub Choro quiescit; amabilis ephebus; de quo optima quæque sibi promiserant Parentes & Marchia.

§. XXIX.

Frider. Princeps heredit.

FRIDERICUS, Caroli Wilhelmi filius junior, hanc lucem aspexit A. 1703. die 7. Oct. Stutgardiæ; quo mater belli metu ad fratrem confugerat. Singularem curam habuit pater, doctrina

(x) GRAMMONDUS *Histor. Gall.* Lib. I. pag. 9.

Carol. Wilhel.

& literis liberaliter a puero ut institueretur Fridericus. Optimos ei Præceptores adjunxit, atque octavo ætatis anno cum fratre Carolo, & Friderico, Comite Leiningensi, consobrino, eum misit Lausannam; Friderico Emichone Joanne Barone Uxkullio comite, Ephoro prudente. (y)

Carolus post duos menses quum decessisset Lausannæ, successionis jura in Fridericum transmisit. Hic biennio post (1714. die 29. Sept.) relicta Lausanna, Genevam petiit atque Lugdunum; ubi a Villaregio, Franciæ Mareschallo, honorifice exceptus, reliqua Gallia peragrata, versus finem anni 1715. Ludovicum XV. Regem puerum invisit Lutetiæ. Inde per Nancejum, Metas, Argentoratum ad penates reversus. Redux elegantioribus literis & artibus, præcipue mathematicis, se tradidit.

§. XXX.

A. 1718. patre auctore, novum in Galliam instituit iter; Iter Gall. Friderico Leiningensi iterum comite assumpto. Lutetiam delatus, præstantissimis artium Magistris erudiendum se tradidit; in Aula Regia sæpe versatus, cum Ludovico XV. familiaritate quadam conjunctus. Ducissam quoque Aurelianensem viduam, ex Pala-

(y) Hic adhuc in vivis est Præses Regiminis, venerandus senex, octogenario major.

CAROL. WILHEL. tina domo ortam filiumque ejus, Francici Regni eo tempore Rectorem, Philippum, Aurelianensium Ducem, crebro invisit; ab omnibus amice exceptus; qui præstantiam ingenii in eximio hoc Principe magis, quam sanguinis vinculum, se diligere fassi sunt.

Iter Belg. A. 1720. mense Aprili, relicta Gallia, in Belgium abiit, præcipuisque Belgii Austriaci urbibus perlustratis, die 16. Maji Hagam Comitum appulit. Vicinas ibi civitates, Lugdunum, Delphos, Amstelodamum adiit; tempus ita distribuens, ut mane incumberet literis, scriptoque consignaret ea, quæ in exterarum gentium moribus notatu digna ipsi videbantur.

Angl. Anno sequenti die X. Maji, conscensa Slusis nave, contendit in Angliam; sæva in transitu tempestate jactatus. Londini Georgium I. Regem, omnemque regiam familiam salutavit. Præcipuos Angliæ Portus, Urbes, Academias, Arces spectator quum adiisset, die quinto Julii ejusdem anni regia navi, post octo dierum navigationem, Roterodamum reversus; Ultrajectum invisens, per Westphaliam contendit Cassellas, ubi humanissimo Caroli Landgravii hospitio exceptus & ægre dimissus, Hanoviæ Comitem, Landgravium Darmstadiensem, Electorem Palatinum, Carolum Philippum, invisit; qui A. 1723. eum S. Huberti torque ornavit. Itinere triennali finito in Marchiam rediit.

§. XXXI.

Ab hoc tempore Carolus pater, publicis negotiis ut assuefaceret filium, omnia cum eo communicavit consilia; at separatam rem domesticam eum voluit habere. Publicis vacat negotiis.

A. 1724. Fridericus a Circulo Suevico Legionem obtinuit. Quadriennio post ab eodem Circulo constitutus est Vigiliarum Præfectus.

Sed antequam novum erumperet bellum, in quo bellicas sibi laudes pararet Fridericus, viginti novem annorum juvenis, lethali morbo correptus, ante patrem decessit die 26. Martii A. 1732. per aliquot annos minus prospera valetudine usus. Sedati & tranquilli animi Princeps; expers vitiorum, qui comitate & lenitate sua omnium sibi conciliaverat amorem. Obitus ejus.

Vigesimum quartum ætatis annum ingressus, A. 1727. 3tio Julii duxerat Annam Carolam Amaliam, Johannis Wilhelmi Frisonis, Principis Nassovio - Arausionensis filiam, quæ marito superstes, in Caroloburgensi palatio vivit Durlaci; corpore sana; animo ægra. Ex hac duos filios procreavit Fridericus. Uxor & liberi.

I. CAROLUM FRIDERICUM, natum A. 1728. die 22. Novemb. qui Carolo Wilhelmo, avo suo, in Marchia successit & in ea nunc regnat.

II. WILHELMUM LUDOVICUM, natum die 14. Jan. A. 1732. qui A. 1747. Cohortem Batavicam Chiliarcha obtinuit. A. 1753. Arnhemii urbis Gubernator; anno ſequente vigiliarum Præfectus omnium pedeſtrium Reipublicæ copiarum creatus eſt. (z) Princeps, qui Arauſiorum & Badenſium heroum ſanguinem jungens, Fœderati totius Belgii oculos in ſe convertit.

Unica Caroli Wilhelmi filia fuit Auguſta Magdalena, nata die 13. Nov. A. 1706. mortua Baſileæ die 25. Aug. A. 1709. in Summo Templo ibidem ſepulta, multis lacrymis Parentum compoſita.

(z) *General-Major.*

CHRISTOPH.

CAPUT XIII.

CHRISTOPHORUS

CAROLI WILHELMI FRATER.

§. 1.

Natus A. 1684. die 9. Octobris, vigesimo secundo ætatis anno Lausannam, & anno post Genevam a patre missus est, literis ut ingenium excoleret. Helvetia inde & utroque Belgio peragratis, Lutetiam se contulit. Biennio ibi transacto, A. 1702. reversus est domum. Natales & gesta.

Eodem anno ad exercitum Batavorum in Brabantiam profectus, Centurionum ordini adscriptus est atque Leodii obsidioni interfuit; sequenti hieme nunc Ultrajecti, nunc Hagæ Comitum versatus.

A. 1704. præcipuas Germaniæ Principum Aulas obivit. Batavicum ad exercitum reversus, sub finem anni domum rediit, exercitui Cæsareo actor ut interesset. In exercitu hoc, A. 1705. ad Treviros collecto, supremi Militiæ Adjutoris (*a*) munere functus est; ipse ab agnato suo, Ludovico Badensi, sublimia artis

(*a*) *General-Adjutant.*

CHRISTOPH. militaris addiſcens. A. 1708. Chiliarchæ honos a Joſepho Impetore delatus eſt Chriſtophoro. Suevicam cohortem fratris, Sueviæ Ordinum conſenſu, A. 1712. obtinuit.

A. 1719. ſupremus vigiliarum Præfectus Circuli Suevici creatus eſt; paulo ante ab Electore Palatino Ordini S. Huberti adſcriptus.

§. II.

Obitus. Uxor & liberi.

A. 1723. die 2. Maji ætatis anno XXXIX. deceſſit; Princeps vita dignus longiore. Matrimonium A. 1711. die 5. Dec. iniverat cum Maria Chriſtina Felicitate, Johannis Caroli Auguſti, Leiningenſis Comitis, filia, A. 1692. d. 29. Dec. nata, quæ quadriennio poſt obitum mariti, Johanni Wilhelmo, Iſenacenſium Duci, nupſit, A. 1734. d. 3. Junii defuncta.

Ex ea Chriſtophorus tres filios, hodieque ſuperſtites, ſuſcepit, quos ordine nativitatis expono.

§. III.

CAROLVS AVGVSTVS.

I. CAROLUS AUGUSTUS JOHANNES REINHARDUS.

Hic die 14. Nov. A. 1712. lucem adſpexit. In Aula Caroli Wilhelmi, patrui, ab ineunte ætate optimis moribus ac inſtitutis formatus, Johanne Reinhardo Gemmingio, duce & ephoro, una cum fratribus A. 1727. Lauſannam miſſus eſt; ubi per quadriennium

nium

nium literis operam navavit. In Marchiam redux A. 1731. Palatinam aliasque Aulas invisit. Matrem, Ducis Isenacensis viduam, invisurus, eodem anno Altstadium iter suscepit, a Rege Sueciæ Cassellis honorifice exceptus. Altstadio ad Batavos profectus est, ubi in Ultrajectina Academia literis strenue incubuit. Hagam Comitum delatus, totius Europæ Procerum ibi legatos invenit; quorum plures sibi devincire studuit. CHRISTOPH.

Chiliarchæ (*b*) dignitatem A. 1733. ei detulerunt Sueviæ Ordines. Palatinus Elector inter Ordinis S. Huberti Equites eum quoque illo tempore recepit. Exorto inter Galliam & Imperium bello, Carolus Augustus A. 1733. a patruo Circuli Suevici cohortem accepit. Ordines Sueviæ eodem anno summum vigiliarum Præfectum eum renunciarunt. Dignitate hac ornatus, sub Eugenio, Principe Sabaudo, & Carolo Alexandro, Wirtenbergæ Duce tribus expeditionibus annorum 1733. 1734. & 1735. interfuit. Postremo hoc Carolus VI. Cæsar ad supremi vigiliarum Præfecti gradum eum quoque extulit. (*c*)

§. IV.

Finito inter hæc bello, in Aula patrui aliquamdiu versatus, ad expeditionem Turcicam profecturus, A. 1738. mortuo patruo, Caroli Friderici, ætate minoris, adiit tutelam, eamque TUTOR CAROLI FRID.

(*b*) Oberster.

(*c*) General-Feldwachtmeister.

CHRISTOPH.

per octennium inter perpetuas fere belli turbas magna cum laude, conjunctim cum Marchione vidua, gessit.

Dignitates militares.

A. 1742. summi quoque vigiliarum Praefecti dignitas a Carolo VII. Imp. Principi nostro collata.

A. 1743. Sueviae Ordines eum Campi Mareschallum Generalem Locumtenentem crearunt; quam dignitatem post aliquot annos ab Imperatore quoque Francisco & ab Imperatrice, Regina Hungariae, obtinuit.

A. 1750. decreto Comitiorum Imperii, quod Caesar. d. 25. Apr. confirmavit, Campi Mareschallus Generalis Locumtenens Imperii, una cum Augusto Georgio Bada-Badensi, agnato, designatus est.

A. 1753. post Maximiliani, Principis Hasso-Cassellani obitum Campi-Mareschalli Generalis Imperii dignitas in Ludovicum Brunsvicensem, qui Praefecturam tormentorum hucusque gesserat, fuit collata. Tum vero Carolus Augustus noster supremi tormentorum Praefecti munus ambivit, illudque decreto Comitiorum Imperii, a Caesare d. 11. Mart. 1754. confirmato, una cum Georgio Wilhelmo Darmstadiensi Principe, obtinuit.

A. 1757. in exercitu Imperii, quem Princeps Saxoniae Hildburgusanus & Fridericus Palatino-Bipontinus contra Borussiae Regem ducebant, tormentorum Praefecti munere functus est Carolus Augustus.

CHRISTOPH.

A. 1759. die 14. Dec. ab Ordinibus Sueviæ summus quoque tormentorum constitutus est Præfectus.

A. 1760. die 17. Martii, trium Collegiorum decreto, a Cæsare firmato, Campi Mareschalli Generalis Imperii gradus ei fuit delatus; gloriam suam aucturo, si quando redeundum ad arma.

§. V.

CAROL. WILHEL. EVGEN.

II. CAROLVS WILHELMVS EVGENIVS, natus die 13. Nov. 1713. in addiscendis litteris & conficiendis itineribus Fratri natu majori adhæsit comes. Ad bellica studia conversus, a Ludovico Georgio Bada-Badensi A. 1734. in cohorte Cæsarea Badensi manipulum obtinuit, eodemque anno Philippiburgi obsidioni & Italicæ Cæsareanorum expeditioni interfuit.

A. 1735. in Italia militaris, Pyrobolariorum Centurio (*d*) in eadem Badensi cohorte creatus est.

A. 1737. In Hungaria adversus Turcas bello usque ad ejus finem militavit.

Sardin. Regi militat.

A. 1741. Cæsareæ valedicens militiæ, Germanicorum militum conscripsit cohortem, quam anno sequente Sardiniæ Regi, Mariæ Theresiæ Reginæ partes suscipienti, in Italiam ea lege adduxit, ut perpetuis temporibus Princeps Badensis ejus cohortis Præfecturam haberet. In prœlio ad Cuneum (*Coni*) Pedemontii

(*d*) Grenadier-Hauptmann.

CHRISTOPH. A. 1744. Hiſpanos inter atque Sabaudos commiſſo, ſtrenue rem geſſit. Sardiniæ Rex, virtutem ejus remuneraturus, ad altiores militiæ gradus eum pedetentim promovit. A. 1745. creatus eſt Cohortium Ductor. (e)

A. 1746. ſummi vigilum Præfecti; A. 1749. ſupremi exercitus pedeſtris Legati (f) dignitate condecoratus, qua ad hunc usque diem fruitur; Aulæ Sabaudicæ gratia florens.

§. VI.

CHRISTOPH. III. CHRISTOPHORVS, in lucem editus A. 1717. die 5. Jun. itinerum, quæ fratres inſtituerunt, ſocius A. 1733. Altſtadium ad Duciſſam Iſenacenſem matrem cum veniſſet, Dux Iſenacenſis copiarum ſuarum Centuriam ei dedit, in cohorte, quam pro Imperatore conſcripſerat. Iſenacenſes hæ copiæ præſidium tenuerant Briſaci, quum Cæſar eas eodem anno Mantuam tranſtulit in hiberna. Eædem copiæ A. 1735. ex Italia in Hungariam cum mitterentur, viſum eſt patruo Marchioni, melius eſſe, ut ad Rhenum militaret Chriſtophorus. Commendavit eum Wirtenbergæ Duci, qui Adjutoris Generalis gradum ei eodem contulit anno.

A. 1736. die 9. Junii Wirtenbergicæ cohortis Cæſareæ Sub-Chiliarcha creatus eſt.

(e) Brigadier.

(f) Lieutenant-Général d'Infanterie.

A. 1738. in Hungariam profectus, bello contra Turcas voluntarius interfuit miles; in prœlio ad Corniam in brachio vulneratus. Sub-Chiliarcha dein cohortis Cæfareæ pedeftris Moltkianæ conftitutus, A. 1739. in prœlio ad Krozkam, in Serviæ regno, fortiter rem geffit; vulnere in imo ventre accepto. Poft prœlium Alba Græca a Turcis obfeffa & infecuta mox pace iisdem relicta eft.

§. VII.

A. 1741. Chriftophorus Moltkianæ cohortis factus eft Chiliarcha, & anno fequente in prœlio ad Czaslaviam, in quo Auftriaci a Boruffis proftrati, fortiter pugnavit. In obfidione Pragæ, a Gallis defenfæ, ab Auftriacis oppugnatæ, Chriftophori quoque Principis eminuit virtus. Bellum Auftriac.

A. 1744. fupremus vigiliarum Præfectus a Regina Hungariæ nominatus, ad exercitum, quem Carolus Lotharingus ad Rhenum ducebat, fe contulit. Rheno trajecto, peculiare agmen in Alfatia duxit; pugnæ ad Pfaffenhovium interfuit. Paulo poft in Silefiam, ubi bellum cum Boruffiæ Rege recruduit, translatus, in pugna ad Strigaviam A. 1745. ducis & militis executus eft munia. Paulo poft Belgicæ Auftriacorum contra Gallos expeditioni fe junxit atque A. 1746. in gravi ad Raucoufium prœlio & anno fequente in prœlio ad Laffeldam, prope Tungros, fortitudinis fuæ fpecimina edidit.

Christoph.

A. 1753. cohortem Cæfaream, cui Maximilianus, Haffo-Caffellanus, eo anno defunctus, præerat, Imperatrix Maria Therefia Principi noftro tradidit; qui anno fequente Campi Marefchallus Generalis Locumtenens ab eadem creatus eft.

Bellum Boruff.

In nupero bello inter Auftriacam Domum & Boruffiæ Regem A. 1756. prœlio ad Lobofitium Bohemiæ, & anno fequente prœlio ad Pragam & obfidioni ejusdem urbis ftrenuus interfuit actor.

A. 1758. ad Hochkircham Lufatiæ particeps fuit victoriæ, quam reportaverat Auftria.

Eodem anno fupremi tormentorum Præfecti munus ab Imperatrice illi delatum.

A. 1759. Auftriacorum agmini, quod exercitui Imperii conjunctum eft, fummo cum imperio præfuit.

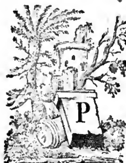
A. 1761. d. 13. Maji decreto Comitiorum Germaniæ fupremi quoque tormentorum Præfecti dignitate ornatus; Aulæ Cæfareæ carus. In Coronatione Jofephi II. ad Cæfaris menfam functus eft Diribitoris officio.

Triga hæc Fratrum mira inter fe vivit concordia. Rerum geftarum memoriam recolunt pace; ad Martis theatrum olim alacriores ut redeant; nunquam non memores, ex alto Badenfium fe fanguine prognatos.

CAPUT XIV.

CAROLUS FRIDERICUS

AB ANNO 1738.

§. I.

Principis vivi vitam perſcribere, arduum & difficile opus eſt. Nihil amori, nihil obſequio dare, humanæ mentis fere indolem excedit. In ambiguitate hac tutior via, res geſtas ſimplici delineare ſtilo; judicium de rebus geſtis relinquere Lectori, aſſentationis ſuſpicionem ut ſcriptor evitet, qui inter adulationem & ſcribendi licentiam media via incedere ſtudet. CAROLI FRIDERICI Regimen, in quo ratio, non affectus, dominatur, expoſiturus, hanc viam ingrediar; veritatis & brevitatis ubique ſtudioſus. Introitus.

Carolo Wilhelmo CAROLUS FRIDERICUS, A. 1728. die 22. Nov. Carolsruhæ natus, nepos avo, decennis fucceffit. Tutela ejus & cura regiminis, ob invaletudinem matris, teftamento decefforis, paternæ commendata eft aviæ, Magdalenæ Guilielminæ, quæ vidua in Caroloburgi apud Durlacenfes palatio Marchionem una cum fratre educavit follicite; ephoro & præceptoribus idoneis, cum quibus curas educationis divideret, inftructa.

Carolus Auguftus, Caroli Wilhelmi Marchionis ex fratre Chriftophoro nepos, cum avia partitus eft onus tutelæ. (a) Avia A. 1742. extincta, Carolum Wilhelmum Eugenium, fratrem, tutelæ focium accepit. Prima Tutorum cura fuit, ut antiquum illud vinculum, quo variæ Badenfium ditiones Domui Palatinæ adftringebantur, abolerent. Res, A. 1740. cœpta tractari, a Marchione noftro regimen adeunte, perfecta; ut fuo loco docemus.

Majoris

(a) Magdalenæ Guilielminæ & Carolo Augufto adjunctum Confilii intimioris Collegium, cujus præcipua membra Fridericus Emico Joannes Baro de Uxküll & Reinhardus Baro de Gemmingen; ille Regiminis, hic Cameræ Præfides, hodieque viventes. Chriftianus Dietericus Stadelmann, Joannes Chriftophorus Cellarius, Joannes Henricus Wielandt, Joannes Burcardus Boch, Joannes Juftus Ludecken & Fridericus Theobaldus Sahler mortui.

Majoris momenti fuerunt tractatus, quos iidem Tutores cum Maria Theresia, Caroli VI. Imp. filia, Austriacarum ditionum herede, instituerunt. A longo jam tempore Austriacos inter atque Badenses de Sausenbergæ, Rœtelæ & Badevillæ Dynastiis, duraverant lites; quod suprematum in eas sibi vindicabant Austriaci. Controversia A. 1741. finita die 29. Junii pactione, quæ mense sequenti subscriptione firmata. Summa ducentorum triginta millium florenorum persoluta Mariæ Theresiæ, quæ omnibus juribus suis renuncians, Dynastias illas una cum Schopshemio oppido pro liberis Imperii allodiis agnovit. Eadem transactione, Austriaca pars vici Crenzach, prope Basileam; cum omni supremo dominio ad Marchionem transivit; servato Austriacis innoxio transitu & jure recipiendi hanc partem, Badensis Domus masculi & feminæ si quando defecerint.

§. II.

Studium litterar.

Marchio per quinquennium educatus Durlaci, A. 1743. ampliandis bonarum literarum studiis, exemplo patris & avi transivit Lausannam; ubi celebrium illius Academiæ Virorum, Crousazii præsertim atque Bochati, societate & doctrina excitatus; in scientiis, artibus ac usitatioribus Europæ linguis addiscendis, peregit biennium; majore cum emolumento præcipuas Europæ partes ut peregrinator inviseret.

Peregrinationis initium A. 1745. ab Aula Francica fecit. Ibi primarium Regii sanguinis Principem, Aureliani Ducem, Domui Badensi affinitate conjunctum, ut & alios Aulæ Proceres invenit amicos. Post plurium mensium moram, a Rege & Regia Aula omnibus amicitiæ testimoniis cumulatus, A. 1746. discessit Lutetia. Apud Batavos aviam maternam, Mariam Ludovicam, ejusque filium, Wilhelmum Carolum Henricum Frisonem, avunculum suum, invisit; novum Fœderati Belgii illo tempore sidus; quem omnium septem Provinciarum Gubernatorem nuper elegerant populi; quod ante eum Arausionis Principum obtigerat nulli. Batavicum iter Marchio anno sequenti (1747.) repetiit, atque ex Batavia transnavigavit in Angliam.

Itinera hæc, magno cum fructu peracta, erectum Principis nostri genium ita perfecerunt, ut ante justam ætatem par videretur, qui Marchiæ suæ gubernacula tractaret.

§. III.

Regimen adit.

Tempus, quod legitimæ ætati deerat, publico Diplomate A. 1746. Cæsar supplevit. Vigesimo secundo Novembris Marchiæ suæ sceptra CAROLUS FRIDERICUS magnis & felicibus capessivit auspiciis. Imperialium feudorum investitura tamen non nisi post quatuor insecuta est annos. Franciscus Cæsar A. 1750. die 14. Augusti contulit eam Marchionis legato.

In literis feudalibus Badæ & Hachbergæ Marchionatus ambo, Comitatus Eberſteinenſis dimidia pars, ut & Dynaſtiæ Malberg & Uſenberg diſtinctim memorantur. A. 1756. die 3. Auguſti acceſſit quoque inveſtitura alterius dimidiæ partis Eberſteinii Comitatus, quam Cronsfeldii & Wolckenſteinii olim poſſederant.

§. IV.

Marchiæ ſtatus.

Interregna Principum, ætate minorum, non raro ſolent eſſe incommodis & variis caſibus obnoxia. Contrarium expertus eſt Marchio adoleſcens. Feliciorem tutelam nunquam Marchia vidit. Incolæ oblivisci tum cœperunt malorum, ſuperioribus quæ perpeſſi ſunt bellis. Tutores œconomicarum rerum non modo periti, ſed & parſimoniæ ſtudioſi, cumularunt theſauros; debita pauca, quæ extinguenda fuerant, ſolverunt; Eccleſias & alia ædificia publica vel repararunt, vel a fundamentis exſtruxerunt; pontes & vias publicas, exemplo antea inaudito, & Romano quidem more, ſtraverunt; muniverunt; variis inſtitutis ornarunt Marchiam; feliciſſimi regiminis inſequentis præludia.

Poſt tot gravia bella, poſt tot diſſidia & lites, quas cum potentibus vicinis majores perpeſſi ſunt, CAROLUS FRIDERICUS Marchiam a debitis; a præcipuis litibus; ab Auſtriacæ Domus ligio liberam accepit, ejusque regimen adiit expeditus, tranquillus & fere omnino pacatus; quod nulli ante eum

CAROL. FRIDER.

contigerat Marchioni. Nihil ergo fupererat, quam ut ipfe felix fuæ quoque Marchiæ Ordines inftitutis & legibus novis redderet feliciores.

Legislatoris eft, exterorum populorum noffe mores, illosque infpicere propius, ut ex omnibus feligat, quæ patriis inftitutis fuperaddat, vel tollat abufus. Finem hunc ut affequeretur Marchio nofter, nonnulla itinera, quæ fecerat ephebus, repetiit juvenis; terras jam vifas doctioribus ut reviferet oculis; nondum vifas follicitus & curiofus ut examinaret fcrutator.

§. V.

Nova Marchionis itinera.

Ab Italia initium faciendum effe ratus eft; qua rerum mirabilium feracior nulla in orbe tellus, feu vetera feu recentia fpectes. Iter hoc anno 1750. fuo ipfe confilio fufcepit; atque in eo, quidquid fuperior, media atque infima Italia monftrant, vidit, examinavit, perluftravit, peregrinator attentus; non ea modo, quæ Politicus fagax, fed & quæ Phyficus, quæ Mathematicus, quæ Hiftoricus obfervare folet, oculo indagatore contemplatus.

Ab Italis redux haud difficulter perfpexit, ex Italico itinere majorem fe percepiffe utilitatem, quam ex Britannico, quod ante quadriennium fufceperat. Britanniæ itaque dotes & indolem cogniturus intimius; quæ neglexerat, fuppleturus, ad transmarinas illas partes alterum iter inftituit. In divitem illam Infulam appulfus Marchio, inter Sodales Societatis Scientiarum Londi-

nenſis receptus eſt. Placuit ei indoles nationis ſimplex & libera; veritates reconditas indagandi mens conſtans & firma. Placuit ei lingua, quam non minus ac Gallicam deamat; non ignarus Italicæ, quam Italiam peragrans didicerat.

Ab exteris redux & multifaria rerum cognitione refertus, theſauros per itinera collectos, in Marchiæ ſuæ ſinum effundere cœpit.

§. VI.

Lites cum viciniis componit.

Sed ante omnia difficultates, quæ ſupererant, cum vicinis componendæ. Germanicæ Reipublicæ Ordinum ab antiquis temporibus ea conditio fuit, ut ob diverſos potentiæ gradus, ob diverſas regiminis formas, multiplices leges, & juniore ævo ob religionis diſſidia, perpetuis inter ſe litibus colliderentur, non modo vicini, ſed & remoti; quarum litium materiæ indies novæ oriuntur, multiplicantur; ita ut ſumma Imperii tribunalia illis decidendis haudquaquam ſufficiant. Intellexit hos morbos CAROLUS FRIDERICUS, qui rebus cum Auſtriaca Domo pacatis, cum aliis quoque Statibus, Marchiæ contiguis, veteres & novas lites ita componere decrevit æquiſſimus Princeps, conditio ut ſi pateretur humana, omnes evulſiſſet radicitus, atque adeo terras ſuas ſine labe & maculis, ſine ambagibus litium, ſine tribunalium ſtrepitu transmiſiſſet ad poſteros. Præ omnibus emendanda fuerant peccata majorum & perficiendæ Conventiones, ſub tutela jam cœptæ.

CAROL. FRIDER.

§. VII.

Cum Domo Palatina.

Carolus I. Marchio, in bello Palatino captus, ut libertatem redimeret, plura Marchionatus fui loca Friderico I. Electori A. 1462. vinculo feudali adftrinxit, uti fupra oftendi. (*b*) Trecentos per annos non inventus eft Marchio, qui grave hoc, reluibile quod fuerat, relueret onus. CAROLUS FRIDERICUS quarto regiminis fufcepti anno (1750.) opus, a tutoribus cœptum, cum Carolo Theodoro Electore perfecit. (*c*) Pforzheimium, cum reliquis terris, (*d*) ab hoc onere liberatum, priftino reftitutum eft ftatui. Sexagies mille floreni Palatino perfoluti funt; nexus omnis feudalis dimiffus. Transactionem agnati utriusque Domus firmarunt.

Sed & aliæ inter Electores Palatinos & Marchiones Bada-Durlacenfes de finibus regundis, de dominio Rheni ejusque limitibus coërcendis; de auro Rhenenfi, de jure pifcandi controverfiæ, (*e*) A. 1750. die 14. Maji transactione folenni compofitæ fuerunt. Conventiones, A. 1720. & A. 1740. his fuper rebus initæ, renovatæ. Imo & lites, de Conventionum interpretatione identidem natæ, a Marchione fublatæ funt.

(*b*) Tom. II. pag. 177. feq.

(*c*) Die 14. Maji.

(*d*) Caftrum nempe & vicus Graben, Caftrum & vicus Stein.

(*e*) Ueber die Wœrther, Gold-Salmen und Vogel-Grund.

§. VIII.

Terminavit & litem, quæ ſuper Beſighemii, Mundelshemii, Altenſteigæ & Liebenzellæ Præfecturas, ab Erneſto Friderico Wirtenbergicis venditas, (*f*) quatuor ſub Marchionibus in Camera Imperiali non potuit terminari. Carolus Eugenius, Wirtenbergæ Dux, omnia quæ ſibi vindicabat jura in dimidiam partem Comitatus Eberſteinenſis, (*g*) Wirtenbergæ Ducibus quondam oblatam, ſed a Spirenſibus vel Bada-Badenſibus poſſeſſam, ut & jura in vicum Neuenburg, a Spirenſi Eccleſia poſt mortem Caſimiri, ultimi Eberſteinenſis Comitis, occupatum, una cum Quæſtura Caſtrenſi (*h*) Gernſpaci, CAROLO FRIDERICO reliquit. Addita paratæ pecuniæ centies trigeſies mille florenorum ſumma. His conditionibus memoratæ quatuor Præfecturæ in Ducis Wirtenbergæ poteſtate manſerunt. Compoſitio die 29. Nov. A. 1753. facta. Cum Wirtenbergica.

(*f*) Vide Erneſtum Fridericum pag. 213.

(*g*) Caſimiri, ultimi Eberſteinenſium Comitis, vidua, filiæ poſthumæ Albertinæ Sophiæ Eſther nomine, omnia filiæ hujus jura in allodia Eberſteinenſia & feuda, a Comitibus Eberſteinenſibus pendentia, Wirtenbergicæ Domui in feudum obtulerat. Wirtenbergæ Dux A. 1667. primam inveſtituram contulit Albertinæ Sophiæ, quæ ſæpius dein repetita, donec Alb. Sophia ſine maſcula prole defuncta, feuda hæc Wirtenbergico Ducatui aperta fuerunt.

(*h*) Burgvogtey.

§. IX.

Cum Abbatia S. Blasii.

San Blasiana Benedictinae Familiae Abbatia, in silva Martiana, axiomate Principis & cultu literarum florens, multas quae decimas in Marchia possidet, cum Carolo Wilhelmo A. 1718. iniverat pactum, quod statutis Domus Badensis contrarium esse, CAROLUS FRIDERICUS existimavit. Itaque cum Meinardo Abbate A. 1751. die 2. Januarii nova inita est pactio, qua vicus *Ried* Nigrae silvae cum omnibus ejus juribus Marchioni ejusque heredibus in perpetuum relictus est. Pacta annorum 1718. & 1733. in plerisque firmata. Novae huic pactioni stabiliendae placuit, ut ejus confirmatio peteretur a Caesare, qui literis die 3. Maji A. 1752. datis, conventionem ratam esse jussit.* Marchiones agnati jam anno praecedente eam quoque firmaverant; quorum literas Confirmationi suae inseruit Caesar. Difficultates, ob executionem praecedentis pacti exortae, A. 1754. die 15. Aug. penitus sublatae sunt. Restituta Marchionem inter & Blasianam Abbatiam firma concordia.

Cum Abbatia Schutter.

Anno sequente cum Schutterano quoque Offonis in Ortenavia Monasterio, & quadriennio post cum Cisterciensi Tennebacensium Coenobio, varias super difficultates, veteres & novas, tam amice transactum, ut omnes hi Coenobitae in transigendo Marchionem non adversarium, sed amicum experti sint.

Idem

Carol. Frider.

Idem de Basiliensis Ecclesiæ Cathedralis dicendum est Capitulo, quod inita cum Marchione nostro A. 1756. Conventione Basileæ, rem sibi cum æquissimo Principe esse grata mente intellexit.

§. X.

Cum Civitate Basiliensi.

Sausenbergici sanguinis Marchiones Badenses, Rœtelæ & Badevillæ Dynastiis, Sausenbergæ adjectis, cum libera olim Imperii, dein Helvetici fœderis, Rauracorum Civitate Basilea firmo amicitiæ vinculo conjuncti fuerunt. Sausenbergicis extinctis, Durlacensis Lineæ conditor Ernestus, amicitiæ fœdus continuavit, quod filius ejus, Carolus II. ad Protestantium sacra publice transgressus, adauxit. Marchiones, incolatu illius urbis fruentes, in ea domum possederant, quæ A. 1698. cum fuisset exusta, Fridericus Magnus construxit Palatium, a successoribus ejus continuatum; in quo pretiosa Gentis tempore belli; Tabularia & veteres Chartæ pacis quoque tempore, servantur, postquam Caroloburgense apud Durlacenses Palatium Gallico seculi superioris bello combustum. Urbs asyla Marchionum, in qua sævis belli tempestatibus illi semper vixerunt securi, sacris suis in suo Palatio usi. Hæc ex vicinis Marchionatus locis & vicis multa ad victum necessaria accipit, unde reciproca ementium & vendentium utilitas; quæ necessario in Principis quoque utilitatem redundat.

CAROL. FRIDER.

Vicinitas longo temporis tractu gravamina peperit; de viis, de limitibus, fluminibus, pontibus, de vectigalibus, de decimis & mensura decimarum , de jure patronatus varioque ejus exercitio; ut & de oneribus ejus, & quæ alia hujus, generis sunt. Gravamina hæc in amico congressu, examini placido ut subjicerentur, Basileæ inter partes conventum. Res omnis A. 1756. Julio mense tractata, brevissimo tempore composita; quod nunquam non evenire solet, ubi utrimque bona fide proceditur.

§. XI.

Cum Comit. Neuperg.

Nec minus æquum ac generosum litium terminatorem Suevica Equestris Neupergiorum, nunc Comitum, familia CAROLUM FRIDERICUM experta est. Pecuniarium hæc inter alia feudum, a Badensibus pendens, ab antiquo possedit, sed, ob neglectam aliquandiu investituram, feloniæ accusata, post disceptationes diuturnas ad Aulicum Cæsaris Judicium A. 1752. detulit litem. Res ad Curiæ Pares remissa ; sed anno sequenti ita composita, ut extingueretur pecuniarium feudum. Vicorum autem feudalium, Adelshoven prope Eppingam, & Klingenberg prope Heilbronnam, suspenderetur nexus, quamdiu Neupergii subsisterent masculi; his vero extinctis, tamquam feuda aperta reverterentur ad Marchionatum. Bœnigheimensis Curia ex feudo in Neupergense allodium conversa.

Carol. Frider.

Eodem anno Stolbergæ & Isenburgo - Budingæ Comites ab Imperatore Carolo VII. in Principum Imperii ordinem cooptati fuerunt. Domus antiquæ de tuenda dignitate sua sollicitæ; timentes, ne novæ confunderentur cum suis, frequentia inter se communicarunt consilia. Res in Comitiis tractata. Conventum est denique A. 1745. ut Principibus novis axioma concederetur *Sereni*; (i) si ipsi in literis ad Principes antiquos *Serenissimi* (k) formula uterentur. Decretum hoc consensu Marchionis firmatum. (l)

§. XII.

Conventio cum Wirtenb. de prærog.

Wirtenbergæ Duces ab illis temporibus, quibus ad Ducalem dignitatem evecti sunt, præ Badensibus Marchionibus sibi prærogativam tribuerunt. In Conventionibus, inter utramque Domum initis, ad medium usque seculi superioris, Badensium Marchionum nomen, nomini Ducum non semel postpositum occurrit. (m) Eberhardi Barbati, qui ex Comite Wirtenbergæ Dux creatus est primus, in Imperio auctoritas & Christophori Marchionis in eum propensio originem dederunt prærogativæ, quæ

(i) *Durchlauchtig* vel *Durchlauchtig Hochgebohren.*

(k) *Durchlauchtigst.*

(l) A. 1747. die 16. Januarii.

(m) Maximilianus I. Imperator in diplomate, quo Conventionem inter utramque domum de Advocatia in Herrenalb A. 1497. confirmat, Wirtenbergico Badensem præponit.

CAROL. FRIDER.

ob Principatus ſeptem ſeculorum antiquitatem debebatur Badenſibus. Hi de juribus ſuis tandem magis edocti, cum Wirtenbergæ Ducibus de ordinis prærogativa diſputare cœperunt. Conventus hac ſuper re non ſemel inſtituti, non ſemel abrupti. Propoſita alternatio, qualis inter quinque Principes, in Comitiis Imperii alternantes, obſervatur. A. 1747. decretum eſt denique, ut in Inſtrumentis pactionum, quæ Wirtenbergici Durlacenſibus tradent, Marchio; in illis, quæ Durlacenſes Wirtenbergicis tradituri ſunt, Wirtenbergæ Dux præponeretur. Alternandi hæc ratio primum adhibita fuit in Conventione, quam de libertate ratium in Wirma, Nagolda, Enzia, Neccaro, ambo inter ſe Principes eodem anno die 11. Aprilis in Wildbadenſibus Thermis iniverunt.

§. XIII.

Senioratus.

Duas inter Lineas Badenſes in Comitiis Imperii & Conventibus Circuli Suevici Senioratus Lineæ non proëdriam conſtituit, ſed Senioratus Regiminis; ita decernente Weſtphalicæ Pacis ſtatuto. (n) Friderico Magno Durlacenſi A. 1709. e vivis ſublato, Senioratus Regiminis & proëdria a Durlacenſibus ad Bada-Badenſes pervenit, atque ultra ſemiſeculum apud eos permanſit. Ludovicus Georgius, linea & regimine ſenior, quum A. 1761. deceſſiſſet, ſedendi in Comitiis & ſuffragandi prioritas ad CARO-

(n) Art. IV. §. 26.

Carol. Frider.

LUM FRIDERICUM, ut Badensium in regimine seniorem, pervenit.

Nominatio Assessoris Cameræ.

Assessoris Cameræ Imperialis, a Circulo Suevico præsentati, locus quum vacat, Directorium Circuli Directori Principum Scamni rem denuntiat, qui cum Ordinibus ejusdem Religionis rem communicat, sive Catholicus, sive Evangelicus constituendus Assessor. Convenitur de uno pluribusve nominandis. Nominatos Director Scamni Principum Directori Circuli denuntiat, ut eos nomine Circuli Cameræ Imperiali præsentet. Juris publici Germaniæ stylo loquor. Durlacensis hodie solus est in Principum Protestantium Scamno Director. Unde ei soli quoque Assessorem proprio & reliquorum Statuum nomine nominandi jus competere contendit. Ab hoc ordine procedendi in Comitiis Circularibus A. 1740. Wirtenbergicus quum recessisset, reclamavit Badensis, sui juris assertor. (o) A. 1746. majorum suorum jure gavisus Marchio, Candidatum, in Assessorem Cameræ promovendum, nominavit Ioh. Wilh. L. B. de Riedesel, qui hodie Assessoris munere fungitur, nomine tamen & loco Electoris Palatini, cujus Præsentationem, more præsentatis Circulorum solenni, cum Badensi commutavit.

(o) Vide Lunig *Bibliotheca Deductionum* Tom. I. voce *Cammergericht* ubi scripta, huc pertinentia, recensentur.

§. XIV.

Nova acquisita.

Tranquillitate, quantum potis erat, cum vicinis restituta, de Marchia sua, terris augenda, sollicitus quoque fuit providus Princeps.

Infra Landaviam, Vogesum inter & Rhenum, vicus insignis est *Rhod*, oppido similis, qui post Comites Bitenses (Bitsch) extinctos, ad Wirtenbergicam Domum, & ab hac A. 1603. ad Badensem transivit. (*p*) Vicum hunc Fridericus V. Jo. Dieterico a Zyllenhard, Equiti, A. 1635. in feudum masculinum concessit; reservato sibi cum Suprematu, collectandi jure & provocatione ad suum tribunal. Liberalitatem majorum Marchio noster correxit, atque a Zyllenhardiis, pro septuagies septies mille florenis, redimens feudum, A. 1752. dominium utile cum directo conjunxit.

Munzesheim.

Eadem expertus est fata Munzeshemii vicus; Ebersteinensis Comitatus allodium. Albertus Hofwarth, ex Kirchemia valle Eques, A. 1326. a Friderico Marchione eum, ut feudum masculinum, accepit. Joannes Philippus Hofwarthus a Kircheim A. 1675. extinctus est, suae Gentis postremus. Vicum Fridericus VI. Marchio, Friderico & Bernhardo, filiis naturalibus, & Friderico extincto, Bernhardo soli ejusque posteris A. 1678. in feudum masculinum tradidit. Unde Munzeshemiorum Familia. (*q*) At filius Bernhardi, Fridericus Augustus A. 1761. accepta pecuniae

(*p*) Adi supra pag. 113. in Ernesto Friderico.

(*q*) Vide supra Cap. VII. §. 26.

summa, consensu filiorum, CAROLO FRIDERICO nostro restituit feudum. CAROL. FRIDER.

Sed & Gondelshemii vicus est, Menzingiorum Nobilium allodium vetus. Et hunc vicum, una cum villis Bonartshausen & Erdbeerhof Marchio noster A. 1761. pro insigni pecuniæ summa, pignoris titulo, comparavit. Gondelsheim.

§. XV.

Lœrracum, vicus major, (r) cum Castro olim, unde familia nobilis nomen ducebat, (s) in Visanæ vallis aditu situs, ubi Rœtelæ & Sausenbergæ Dynastiarum Præfecti atque Cancellariæ, ut & Capituli Rœtelani (t) sedes est ab eo tempore, quo Rœtelanum Castrum bellico igne deletum. Rupertus Cæsar jam A. 1403. jus Nundinarum huic loco concessit, quod Fridericus IV. Imp. A. 1452. Romæ firmavit. CAROLUS FRIDERICUS A. 1756. ex vico Civitatem constituit. Immutata brevi est tota indoles loci, curante Gustavo Magno, Barone Walbronnio, Dynastiæ Præfecto. Instituta varia & fabricæ faciunt, ut vicini & incolæ, Lœrracum in Lœrraco jam quærant. (u) Lœrracum oppidum.

(r) Lœrracho cum Ecclesia in Literis institutionis Sant Albanensis Cœnobii Basileæ A. 1083. memoratur. URSTISII *Epitome Hist. Basil.* pag. 123.

(s) Hugo de Lœrrach A. 1350. Ottonis Marchionis iram in se provocavit. A. 1357. idem Marchio Castrum in Lœrrach emit ab Ursula de Baden. Aliud Castrum vetus *Lœrrach* erat in Buchsgovia Helvetiæ. URSTISII *Chron. Basil.* Lib. I. Cap. XVI. pag. 52.

(t) Rœtelanum Capitulum Rudolphus Marchio A. 1428. instituit.

(u) Nummi occasione hac a Lœrracensibus cusi sunt.

CAROL. FRIDER.

Emmedingam Marchionatus Hachbergici caput, cui Jura Civitatis Jacobus A. 1590. concesserat, Marchio noster A. 1757. adauxit suburbio, ab illa parte, ubi vicus est Emmedinga inferior. Privilegiis invitati sunt, qui suburbium augerent, ornarent.

§. XVI.

Palatium novum Carlsruh.

Sed jam ordo rerum requirit, ut a Marchicis Præfecturis ad ipsum Principis accedamus Palatium. Quanta ibi omnibus in partibus occurrit commutatio rerum. CAROLUS FRIDERICUS, Marchiæ regimen adiens, novi Palatii, quod inhabitaret, exstruendi impositam sibi esse necessitatem intellexit. Distulit opus; aliquandiu incertus; Caroloburgense, a Proavo inchoatum Durlaci Palatium, num ipse perficeret, an temporarium, ab Avo Carolsruhæ constructum, reconstrueret funditus. Utramque in partem deliberatum est diu. Carolsruha denique vicit. Silvæ, tot itineribus perviæ, viridariorum amœnitas, opportunitas novos hortos plantandi, tota indoles tractus, collibus nec nimis vicini, nec ab illis nimis remoti; aliæque rationes induxerunt Marchionem, ut Carolsruham præferret; perituram, si Marchio illam deseruisset. Sed novum erat exstruendum Palatium. Destructo itaque ædificio priore, fundamentis ejus superstruxit novum, quod hodie contuemur.

Palatium non magnæ molis, non amplum, sed concinnum, nitidum & elegans; in quo splendor cum parsimonia, decor cum

CAROL. FRIDER.

dignitate conjunctus; qualem decebat esse Principis Aulam, quæ virtuti, honori, Palladi, Musisque dicata. Hanc aulæa & peristromata, marmora omnis generis, ex ipsius Marchiæ sinu & visceribus effossa, exornant; quæ ille primus omnium aperuit atque effodi jussit; orientalium æmula.

§. XVII.

Carolsruham Carolus Wilhelmus sibi exstruxit, CAROLUS FRIDERICUS eam reddit æternam. Immunitatem triginta annorum, quam oppidanis concesserat avus, ad decem novos continuavit nepos; singularia beneficia ex ærario suo indulsit iis, qui lapidea ligneis substituunt, secundum præscriptam a Principe formam. (x) Carolsruhæ oppidum.

Vicina Carolsruhæ est Godesavia; Benedictinæ olim Regulæ Cœnobium; quod ex Bernhardi Marchionis voto Gregorius XII. in Carthusiam A. 1406. conversurus erat, si annuos quadringentorum florenorum reditus novos prioribus additurus fuisset Marchio, (y) qui non implevit conditionem. Abbatia hæc A. 1525. bello rusticano direpta, incensa. Carolus II. ædificium novum Godesavia exstructa.

(x) Baugnade auf Modelmæsige Hæuser.

(y) Gregorii XII. Literæ ad Moguntinum Archiepiscopum, hac super re datæ, in Bada-Durlacensi Tabulario supersunt.

CAROL. FRIDER.

ibi in ſuos uſus A. 1553. conſtruxit; quod filius ejus Erneſtus Fridericus ampliavit. Palatiolum A. 1689. bellicis flammis conſumtum, reſtauravit Carolus Wilhelmus. A. 1735. iterum incendio non bellico, ſed fortuito, everſum, CAROLUS FRIDERICUS noviter exſtructum, variis œconomicis rebus, ibidem inſtitutis, amplificat.

§. XVIII.

Agricultura.

Agriculturæ, omnibusque partibus ejus ita proſpicit optimus Princeps, ut loca paluſtria ſiccare, ſicca humectare, arida ad fertilitatem adaptare, fertilia fertiliora reddere quovis modo laboret. (z)

Magnæ ei curæ eſt plantatio arborum, ad elegantiam & utilitatem hortorum, viarum, imo & ad incrementa ſilvarum. Quantum fuerat in ſaltibus vacuum, quod jam frondibus viret.

Fabricæ.

Nutriendis bombycibus moros magno numero plantavit; unde ſeta frequens jam prodit. Inſtitutæ hinc Durlaci fabricæ ſetarum, uti Pforzhemii ſunt fabricæ pannorum. Induſtria Principis excitat induſtriam civium, quin & allicit exteros. Vigent in Marchia fabricæ ferri, bractearum, filorum ferreorum, cultrorum, acuum, coriorum, candelarum cerearum, vaſorum, quæ porcellanæ ſunt æmula, papyri, xylinarum omnis generis telarum, earum præſertim, quæ Perſicæ appellantur.

(z) Variæ hac ſuper re diverſis temporibus editæ conſtitutiones.

Carol. Frider.

Pforzhemii & Schopfhemii linteæ & goſſypinæ telæ apricatione dealbantur. Plures fabricæ, licet in infantia ſint, benefica tamen Principis cura, indies augentur & creſcunt; qui non ſuæ tantum Marchiæ, ſed & exterorum velificaturus commercio, vectigalia terræ & fluminum ad dimidium reduxit.

§. XIX.

Ex rupibus & viſceribus Marchiæ, ab aliquo tempore, marmora omnis generis effodiuntur; quin & Achates & Jaſpis. Ad indagationem eorum præmiis allecti ſunt cives. (*a*) Marmora in Marchia reperta.

Rœtelanæ Dynaſtiæ vicus Velmlinga oſtentat marmor, quo via publica ſternitur. Candidum eſt, in ſubflavum vergens; arbuſculas, frutices, muſcos, ad vivum effingens. Color figurarum inter cæſium & nigrum, venis flaveſcentibus interfectus, vias & flumina refert. Marmor hoc Florentino, quod rudera urbium, ſaxa & cautes repræſentat, præferendum.

Sauſenbergicus Tannenkirchæ vicus aptiſſimum conficiendis columnis marmor producit; cujus color flavus, gilvus, albicans; roſeis hinc inde maculis interſperſus. (*b*)

(*a*) Literis die 3. Aprilis A. 1754. publice datis.

(*b*) Marmora hæc deſcripſit Perill. Jo. Jac. Reinhardus, Conſilii Sanctioris Bada-Durl. membrum; Vir aliis pluribus ſcriptis editis clarus, in libro, cui Tit. *Vermiſchte Schrifften* Part. IV. pag. 441.

§. XX.

Lapides generosi.

Reperiuntur & rupes lapidum generosiorum feraces. Prope Wœssingam in Præfectura Steinensi saxum entroehis, conchis & cornubus Ammonis refertum se obtulit. Prope Eichstettam Hachbergicæ Marchiæ inventæ sunt Jaspides, quæ lemniscos sericumque repræsentant. Præcipuus in Denzlingæ finibus est syenites, candidi, atri & rubri coloris, maculis marcasitarum decorus. Occurrunt & lapides, carchedoniis, amethystis & syenitibus mixti; imo & præstans apud Effringam Rœtelanam Dendritis.

Teniæ, carbones bituminosi, quin & gagates, hinc inde effodiuntur, rubro, violaceo, albo, coloribus præditi. Sunt, qui, onychum instar, circulis signati, sardios inter numerandi sunt lapides, quibus ad ignem eliciendum uti solent agrestes.

Mitto aurum, ex Rheno quod prodit, argentum & varia æris genera, ex metallifodinis Sulzbergicis quæ quotidie prodeunt.

Societas Oeconom.

Promovendis harum rerum progressibus, sollicitus Princeps *Oeconomicam Societatem* instituit, quæ ipso præsente & præside, deliberat, quid fontibus, aquis, fluminibus, agris, frugibus, pratis, pascuis, nemoribus, silvis, hortis, viis, fabricis, metallifodinis, domibus, vicis, oppidis, civibusque expediat. Societatis hujus leges die 8. Febr. A. 1765. in lucem emissæ.

Carol. Frider.

§. XXI.

Oeconomicis his rationibus CAROLUS FRIDERICUS junxit Politiam, quæ populis normam vivendi, ut bonum civem, in ſuo quemque ſtatu, decet, præſcribit. In hac parte plus præſtitit ſolus, quam omnes ejus præſtitere majores; ſive eccleſias & ſcholas, ſive tribunalia, ſive ſingulas civitates, oppida, ſocietates, tribus, vicos, foreſtalium rerum, viarum publicarum, viduarum, pupillorum, pauperum & indigentium, fortuito caſu infelicium, curam intuearis Nulla Marchiæ pars eſt, quam ille non legibus novis & inſtitutis animavit. Leges has in unum ſi redigas corpus, concinnus inde oritur Politiæ Codex, aliis Principatibus qui inſerviat normæ. Politia.

Principium ab ipſa Aulæ ſuæ emendatione ducendum eſſe ratus eſt. Adminiſtris, Conſiliariis, officialibus, ſatellitibus regula bene vivendi præſcribitur brevis. Publicata eſt hæc Ordinatio A. 1750. & probata ab exteris. (c)

§. XXII.

Eccleſiis & ſcholis non una lege proſpexit Marchio, ita quidem, ut A. 1749. & A. 1754. ſalaria parochorum & ludimoderatorum ex ærario ſuo non parum adauxerit. Agenda Eccleſiaſtica nova A. 1750. correcta & auctiora imprimi curavit. Ec- Eccleſiis & ſcholis proſpicit.

(c) Recudi eam fecit Moserus in Libro, cujus Rubrum eſt *Hofrecht*.

CAROL. FRIDER.

clesiarum visitationibus, singulis annis instituendis, eodem fere tempore legem & modum præscripsit. Quinquennio post Parochorum etiam Synodos annuas ordinavit; in quibus de rebus, ad ecclesiarum curam & disciplinam spectantibus, tractandum; de theologicis disputandum sit rebus. Prima Synodo in Diœcesibus peracta; generalem, quæ vocatur, Synodalem Constitutionem, promulgavit, qua Superattendentibus, parochis, scholarum magistris, officii, disciplinæ & vitæ, quæ ipsos deceat, norma præscripta est. (d) Quæ singulis annis monenda, supplenda, corrigenda sunt, singularibus Principis rescriptis expediuntur.

Gymnasium Carolsruh.

Carolsruhense Gymnasium novis reditibus dotavit, novis legibus & doctoribus auxit. In omnibus Marchiæ suæ oppidis & vicis juventus ut studiose instituatur & erudiatur A. 1755. prospexit.

Vitæ subditorum consulens, obstetriciæ artis magistros, qui obstetrices doceant, dirigant, imo ipsis parturientibus succurrant, constituit. Juvenes, addiscendæ huic arti intentos, stipendiis & beneficiis sublevat. Chirurgiæ cultores in patria discendi ne carerent occasione, corporis humani structuram publice Carolsruhæ jussit doceri. Prodiit hunc in finem Ordinatio die 6. Aug. anno 1763.

(d) *General-Synodalverordnung* d. d. 25. Maji 1756.

Orphanotrophium atque ergaſtulum, a Carolo Wilhelmo inſtitutum Pforzhemii, CAROLUS FRIDERICUS A. 1752. emendavit, ſtatutis novis, ædificiis & reditibus auxit. Ergaſtulum loco, a reliquis ædibus ſeparato, conſtruxit. (*e*) Alendis pauperibus Carolsruhæ & Durlaci oppidorum annuos ex ærario ſuo reditus A. 1748. aſſignavit. Eleemoſynas totius Marchiæ peculiari Conſtitutione A. 1761. ordinavit. Viduabus Officialium defunctorum proſpecturus A. 1758. fiſcum conſtituit, unde certi reditus annui iisdem penderentur. Similem fiſcum pro viduabus ludimagiſtrorum A. 1760. erexit. Utrumque reditibus ex ærario ſuo inſtruxit. Servos, glebæ addictos, libertatis participes reddidit, cum primum officio, ſive eccleſiaſtico, ſive civili fuerint admoti. (*f*) Officiales omnes eorumque viduas atque heredes, ex provincia migrantes, a jure detractus liberavit. (*g*)

A. 1756. ſuperflua abrogavit feſta; opificum & agricolarum ut conſuleret quæſtui. Baptiſmalibus, nuptialibus, funebribus (*h*) ceremoniis, aliisque feſtivitatibus præſcriptus eſt modus; ita quidem ut cum parſimonia celebrentur. Sepultura in Eccle-

(*e*) Scriptus hac de re liber, cui Tit. *Umſtændliche Nachricht von dem Wayſenhauſe, wie auch Toll- und Kranckenhauſe zu Pforzheim, ingleichem von dem Zucht- und Arbeitshauſe daſelbſt.* Carlsruhe 1759.

(*f*) A. 1762.

(*g*) A. 1751.

(*h*) Duæ hac ſuper re editæ Conſtitutiones A. 1754. & 1755.

CAROL. FRIDER.

fiis edicto anni 1753. prohibita. Omnis per Marchiam abolitus eft luxus & fublata luxuria.

§. XXIII.

Proceffus tribunalium.

Longus & tortuofus Tribunalium proceffus in fubhaftationibus, (i) in caufis civilibus (k) atque criminalibus, (l) in compendium redactus eft; temerariis & malitiofis litigatoribus erepta refugia. Sublatus juramentorum abufus; impediendis perjuriis atque mendaciis certæ leges conftitutæ. (m) Perhorrefcentiæ, quod vocant, juramentum abolitum eft peculiari Edicto. (n) Ufurariis ac fœneratoribus, Judæis præfertim, qui variis artibus ad paupertatem rufticos redigunt, injecta funt frena. (o) Furta, ftupra & adulteria feverioribus pœnis coërcita. (p)

Sed & præ aliis commendabilis eft incendiorum Ordinatio A. 1758. d. 25. Sept. promulgata. (q) Incolarum Marchiæ Domus igne

(i) Prodiit hac fuper re Conftitutio A. 1752. die 26. Febr.

(k) Proceffus civilis ordinatus Conftitutione A. 1752. die 20. Sept.

(l) Proceffum Criminalem correxit Conftitutio A. 1753. die 10. Febr.

(m) A. 1762. die 9. Octobris.

(n) A. 1757. die 10 Sept.

(o) Conftitutio A. 1747. die 23. Jan.

(p) Plurimas Ordinationes collectas vide *in denen Carlsruher Wochenblættern* ab A. 1757 - 1766.

(q) *Brandaffecurationsordnung.*

igne aliove modo ſi perit, omnes incolæ ad reædificationem ejus concurrunt. (*qq*) Imo & de præcavendis extinguendisque incendiis A. 1763. Conſtitutio prodiit.

Viæ publicæ.

Publicas vias, non ære ſubditorum, ſed ſuis ſumptibus ſternere, munire, Marchio noſter omnium Germaniæ Procerum viſus eſt primus. Opus, durante tutela cœptum, continuavit, ampliavit, regimen cum vix adiiſſet, atque A. 1747. & ſequenti novis Ordinationibus editis firmavit. Inutiles autem cum ſint viæ publicæ, niſi ſecuritate muniantur, conſtituit cuſtodes, qui vitæ vagæ aſſuetos errones prehendunt; quos ergaſtulis includit; ſumptibus ex ipſo quoque ærario ſuo ſuppeditatis. (*r*)

§. XXIV.

Pactum familiæ.

Præcipua enarro. Sunt enim & alia, quæ quotidie ordinat, & in poſterum ordinaturus eſt Badenſium

(*qq*) Damnorum, quæ ſingulis annis incendio facta ſunt, Decembri menſe initur ratio. Summa pro ratione pretii ædificiorum, quod quisque cenſu, in hunc finem inſtituto, profeſſus eſt, inter cives totius provinciæ diſtribuitur. Civibus, quid reſarciendum, quid conferendum, publice ſignificatur. Reſarciuntur damna, ea tamen lege, vt ſtatim reædificentur domus, incendio quæ perierunt.

(*r*) Conſtitutio hac ſuper re facta die 25. Sept. A. 1756.

noſtri ſeculi Solon; præſentibus & futuris indeſinenter proſpiciens.

Legislationi, quam expoſuimus, coronidem imponit mutuæ Linearum Badenſium in Marchionatibus ſucceſſionis Pragmatica Sanctio; CAROLO FRIDERICO Auctore, GEORGIO AUGUSTO Promotore, nuper conſtituta; (s) dignum ſuis conditoribus opus; perpetuæ magnitudinis & gloriæ Domus firmamen; politicos majorum errores emendans; qui, uti terras acquirere & comparare noverant, ita comparata conſervare & in unum corpus indiviſum conſtringere ſi voluiſſent, quantis opibus auctior ante plura jam ſecula floruiſſet Sereniſſima Domus; non impari cum potentioribus gradu æſtimanda. Complementum hoc politicæ prudentiæ CAROLO FRIDERICO fata ſervarunt; qui ea, quæ Rudolphi, Bernhardi, Chriſtophori, Marchiæ totius poſſeſſores, præſtare debuerant, tandem præſtitit primus.

Primus ille quoque a Gallia obtinuit, ut cives Marchici per univerſum hoc regnum non haberentur Albini, ſed ſuc-

(s) Vide Tom. III. pag. 303. Legati munus in graviſſimo hoc negotio obiit Auguſtus Joannes de Hahn, Vicepræſidis in conſilio regiminis & eccleſiaſtico munere conſpicuus.

cessionis essent capaces; quod & Gallis in terris suis concessit Marchio. (t)

§. XXV.

Elogium Principis.

Gesta hæc secundum ordinem temporum dum simpliciter expono, legislatorem depingo, qui omnia rimatur, nihil inobservatum relinquit. Sed ita leges fert, ut & ipse leges, quas a natura & a majoribus accepit, religiose observet.

Virtutibus his parsimonia & moderatio præsident; tot aliarum matres virtutum. Animus hinc Principis a vexationibus subditorum; a novorum tributorum exactionibus, & ab ære alieno contrahendo, alienus; raro inter Magnates exemplo. Parsimonia, nihil detrahens Aulæ splendori. Splendor luxuria destitutus & luxu. Sine avaritia parcus, sine profusione liberalis. Liberalis in pauperes, populares & exteros. Exteras religiones non persequitur, non odit, sed protegit, ut suam; suæ sine hypocrysi cultor.

(t) Pactio inter Ludovicum XV. & CAROLUM FRIDERICUM inita die 20. Novembris A. 1765. Argentorati. Instrumentum Regis, datum 8. mensis Decembris die, elegantissima Bulla firmatum.

§. XXVI.

Splendor Literarum & artium.

Litteris & artibus novus in dies ſplendor, ad poſteros duraturus, ſub Marchione noſtro accedit. Non cives modo, ſed & exteri omnes, qui Aulam ejus inviſunt, aperte hoc prædicant. Literati cujuscunque nationis & ordinis in ea excipiuntur benigne, læti in ea morantur, & ab ea inviti diſcedunt; diſcedentes omni humanitatis genere cumulantur; redeundi ſibi veniam expetunt & obtinent.

Expertus hoc eſt Illuſtris CASSINIUS A. 1763. ex Gallia in Germaniam miſſus, Lineam Argentorato ut duceret Vindobonam, Marchicas quæ permeat terras. Geographiæ Germanici Imperii perficiendæ inſtitutum hoc inſerviturum intellexit Marchio, ſuisque ſumtibus opus in terris generoſe promovit, atque continuando Geographiæ ſolidioris ſtudio inſtrumenta ex Gallia juſſit afferri. Linea meridionali in ſuo Palatio ducta, progreſſibus futuris ipſe præludit. Singularem Principis noſtri in ſe humanitatem ore & ſcripto per Literatum orbem gratus prædicat CASSINIUS, doctrinæ & virtutum ejus præco ſincerus. (u)

(u) CASSINI in Relatione Itineris ſui Germanici A. 1763. Gallice ſcripta Part. I. pag. 23. & Part. II. pag. 51. Titulus Libri eſt: *Relation de deux*

Carol. Frider.

§. XXVII.

Publica Graphices & Diagraphices Schola A. 1764. juventuti aperta; qui primus eſt omnium artium gradus. Hæc eſt illa linea, ſingulis diebus quam magnus ille duxit Apelles. Alia.

Bibliothecam Aulicam, quam a majoribus mediocrem acceperat, CAROLUS FRIDERICUS quotidie amplificat, ornat, libris omnium ſcientiarum & artium adauget, diverſas ejus partes in unum corpus juncturus. Aditus ad Bibliothecam hanc omnibus diebus nemini non patet.

Nummophylacium, quod Fridericus VI. dives reliquit, ſupplere atque præſtantius reddere, quin & medii ac junioris ævi nummis augere ſatagit.

Publicæ hæ ſunt Principis, quem deſcribimus, virtutes. Domeſticas & privatas ſi ſpectes, quas ille, maritus & pater, quo- Virtutes domeſticæ.

Voyages faits en Allemagne par ordre du Roy par Mr. de Caſſini de Thury. Paris 1763.

CAROL. FRIDER.

tidie exercet, quam felix ejus cum Conjuge animorum conjunctio; quam amabilis in Principum filiorum educatione concordia; quos præcepto non magis, quam exemplo ipse suo, quin & ipsa quandoque institutione sua, regit & dirigit; sollicitus & benignus pater; si necesse est, gravis; ipse pietatis in Præceptorem quondam suum vix visum exemplar.

§. XXVIII.

Conjux.

In blando Marchionis nostri consortio vivit CAROLINA LUDOVICA, Hassiaca, Ludovici VIII. Darmstadiensis Landgravii filia, nata A. 1723. die 11. Julii, nupta die 28. Jan. A. 1751. Heroica Conjux; Mariti comes virtutum; comes itinerum, in qua, ut in Elisabetha illa Britannica, (x) Scriptores, quæ mirentur, inveniunt; quæ vituperent, quærunt. Marchica Rhea, partu suo centum jam complexa nepotes; similem sibi & marito sobolem gignit & educat. Marchica Pallas, quæ, vegetabilis regni admiranda dum scrutatur Maritus, ex minerali & animali regnis cumulat thesauros; pictura (y) & scalpro Apellis & Pyrgotelis æmula; omnium artium & scientiarum cultrix, amica, patrona. (z)

(x) ORLEANS *hist. des revolutions d'Angleterre* Lib. VIII. pag. 176.

(y) Hafniensis pictorum Academia A. 1763. eam sociam recepit.

(z) Insigne Astronomicum duorum voluminum opus, Lutetiæ A. 1764. in

Carol. Frider.

Prodierunt ex thoro hoc

1. Carolus Ludovicus, natus die 14. Februarii A. 1755. Liberi.

2. Fridericus, die 29. Augusti, A. 1756. editus in lucem.

3. Ludovicus Wilhelmus Augustus, qui die 9. Febr. A. 1763. orbem aspexit.

Quartus filius A. 1764. die 29. Julii periit in partu, Pforzhemii sepultus.

Augusta hæc soboles, spes & expectatio Marchiæ, Bernhardos, Carolos, Ernestos, Fridericos, Ludovicos Badensibus populis sistet redivivos, atque felicitatem patriæ, patre regnante stabilitam, ad seros propagabit nepotes. Soboles, cara cœlo & duratura in ævum.

---

quarta forma impressum, Lalandius auctor Serenissimæ Marchioni adscripsit; doctrinam ejus in artibus & scientiis celebrans; quod & ante eum fecerat Cassinius in *Relatione Itineris* A. 1763. quam supra allegavimus.

CAROL. FRIDER.

Annus MDCCLXVI. Badenſem hanc Hiſtoriam terminat. Præterita futurorum ſpeculum quum eſſe ſoleant, gratulandum eſt Badenſibus populis, tali quod ſub Principe vivant, novum Marchiæ qui conditurus eſt ſeculum; quod a memori & grata poſteritate appellabitur Aurea Badenſium Aetas.

NUMIS-

NUMISMATA BADENSIA ERNESTINAE LINEAE

Weis ...

ERNESTVS.

I

NIT SCHIMPF
MIT ERNST

M.D.XXXIII.

II

MARGARETHA
ERNESTI FILIA.

I

II

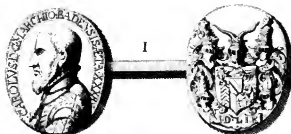

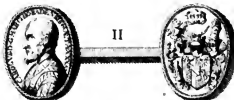

CAROLVS II.

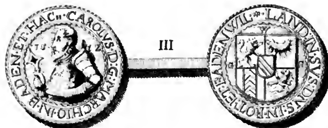
I

II

III

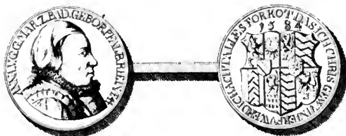

IV

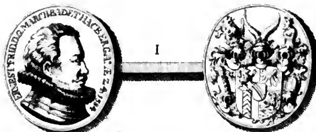

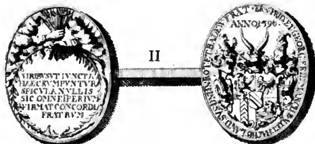

ANNA
CAROLI II. VXOR.

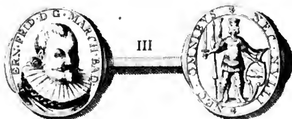

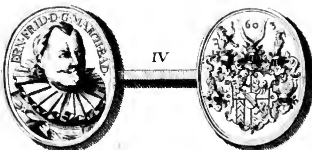
ERNESTVS FRIDERICVS.

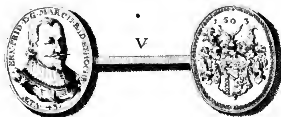

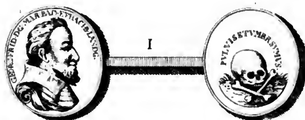
ERNESTVS FRIDERICVS.

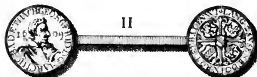

GEORGIVS FRIDERICVS.

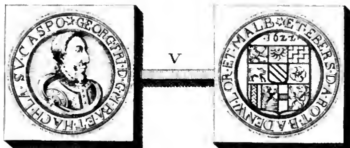

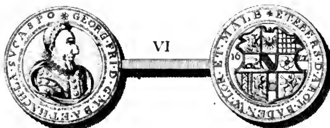

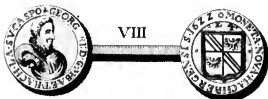
GEORGIVS FRIDERICVS.

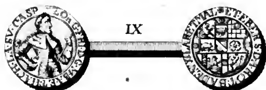

GEORGIVS FRIDERICVS.

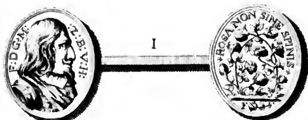

VII

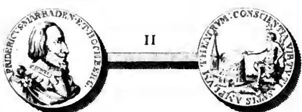

VIII

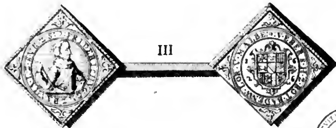

IX

X

FRIDERICVS V

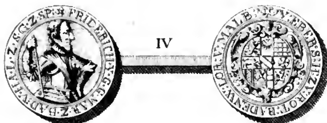

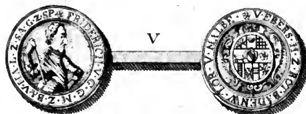

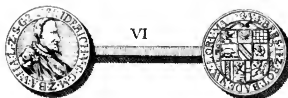

FRIDERICVS V

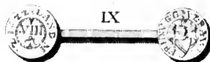

FRIDERICVS V.

VIII

IX

X

XI

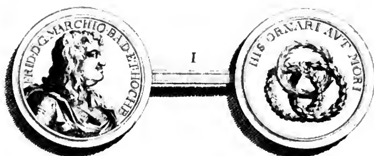

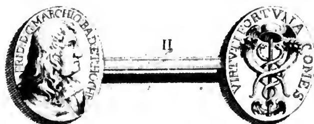
XII

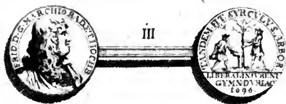

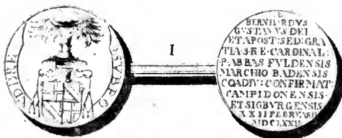
FRIDERICVS VI.

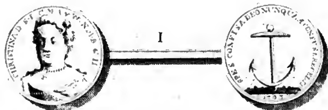

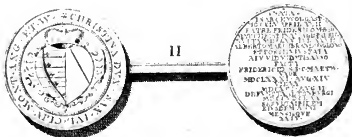
BERNHARDVS GVSTAVVS
CARDINALIS ABBAS FVLDENSIS.

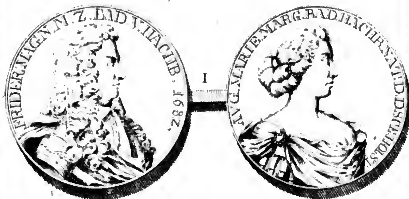

CHRISTINA
FRIDERICI VI. FILIA

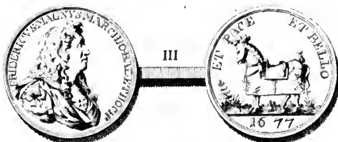
FRIDERICVS MAGNVS.

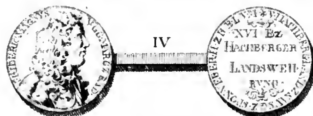

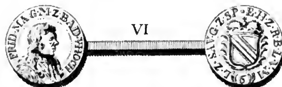

FRIDERICVS MAGNVS.

FRIDERICVS MAGNVS.

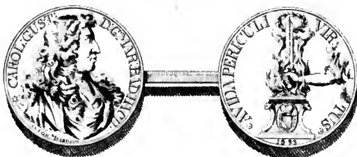

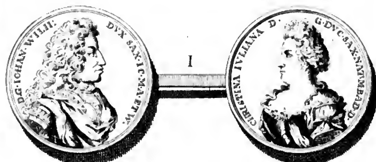
CAROLVS GVSTAVVS
FRIDERICI MAGNI FRATER.

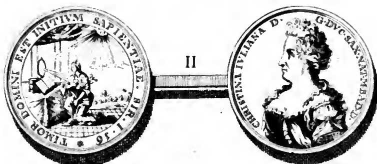

IOHANNA ELISABETHA
FRIDERICI MAGNI FILIA.

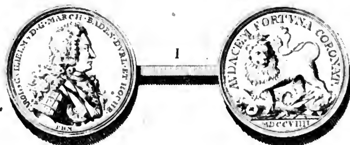
CHRISTINA IVLIANA
CAROLI GVSTAVI FILIA.

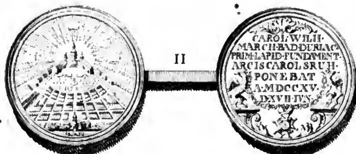

CAROLVS WILHELMVS.

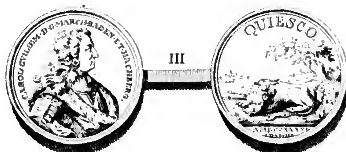

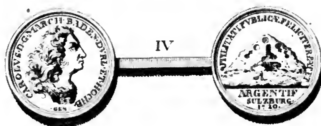

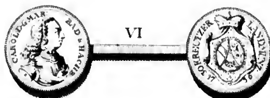
CAROLVS WILHELMVS.

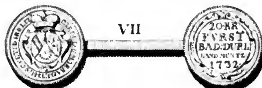

CAROLVS WILHELMVS.

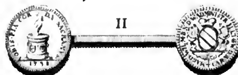

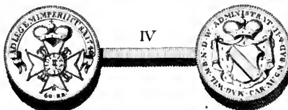

CAROLVS FRIDERICVS

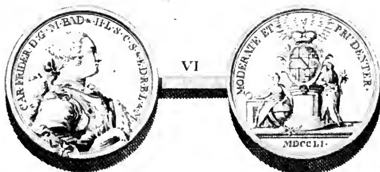

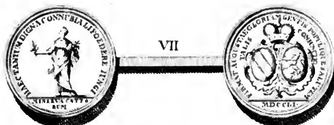
CAROLVS FRIDERICVS.

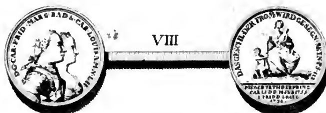

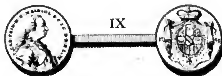

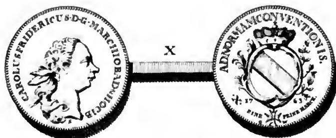
CAROLVS FRIDERICVS.

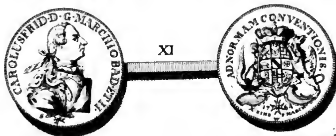

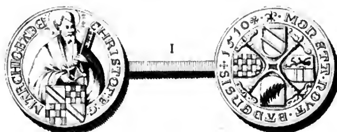
CAROLVS FRIDERICVS.

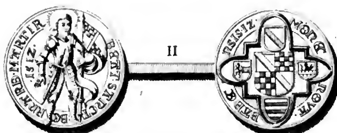

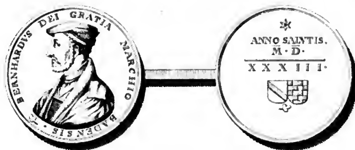
CHRISTOPHORVS I

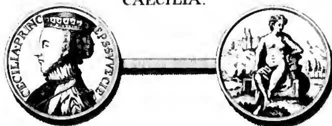
BERNHARDVS.

PHILIBERTVS.

CAECILIA.

PHILIPPVS II.

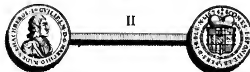

WILHELMVS.

I

II

FERDINANDVS MAXIMILIANVS.

LVDOVICVS WILHELMVS.

I

II

III

NUMISMATUM
BADA - DURLACENSIUM
EXPOSITIO.

Metallicam Erneſtiadum Badæ Marchionum ſeriem Cæſareo, (*a*) Suecico, Gothano, (*b*) Durlacenſi & Palmiano Carolsruhæ, Nummophylaciis debemus.

Heræana Marchionum Badenſium Tabula, æri inciſa, quæ nunquam in publicum prodiit, ſed cum aliis ejusdem Heræi fragmentis in Cæſarea gaza ſervatur, (*c*) nonnullos primi ordinis nummos nobis ſuggeſſit.

Durlacenſes a ſeculi fere XVI. temporibus officina monetaria uſi ſunt, unde frequentiores eorum, quam Bada-Badenſium nummi.

(*a*) Perilluſtris L. B. de Senckenberg, Conſiliarius Imp. Aulicus, Jurisprudentiæ publicæ decus, ex Cæſarea gaza ea, quæ damus, ſuppeditatavit.

(*b*) Perilluſtris Schlaegerus, Gothani theſauri Cuſtos, ſcriptis eruditis de re numiſmatica celebris, nobis transmiſit Gothana.

(*c*) Herrgottus in *Nummotheca Principum Auſtriæ* Parte I. Tomi II. *Monumentorum* in Præfat. §. 19. Heræi Tabularum fragmenta deſcribit.

FRONTISPICIUM TABULARUM.

In ſuperiore Frontiſpicii Nummorum Durlacenſium parte Zaringicum comparet ſigillum, equitem exprimens galeatum cum vexillo. Sigillum eſt Bertoldi IV. ab illo diverſum, quod in Numiſmatum Bada-Badenſium Frontiſpicio exhibui. Adhæret Chartæ A. 1181. quæ in Capituli Sancti Urſi ſcriniis Solodori ſervatur; ab Illuſtri Zurlaubio Franciæ Campi-Mareſchallo, cujus ſtudium inſerviendi Badenſium rebus heic publice laudandum, nuper ad me miſſum. Inſcriptio: BERHTOLDVS. DEI. GRA. DVX. ET RECTOR. BVRGVNDIE.

In inferiore Frontiſpicii parte ſigillum Bada-Durlacenſe majus poſuimus.

TABULA I.

ERNESTUS.

I.

Numiſma argenteum, elegans, formæ majoris, Erneſti, Bada-Durlacenſium ſatoris, pallio principis induti, repræſentans imaginem. Caput reticulo cinctum, quod crines involvit. Chriſtophorus, Erneſti pater & ejus frater Bernhardus in Chriſtophorianæ familiæ Tabula eadem forma comparent. (*d*) Aurea torques ex collo propendet ad pectus. Epigraphe:

(*d*) Tom. II. pag. 288.

V. G. G. ERNST. MARGRAVE. ZU. BADEN. UND HOCHBERG.

Dei Gratia Ernestus Marchio Badensis & Hochbergensis.

In aversa parte:

NIT SCHIMPF MIT ERNST.

Ernesto illudere noli.

Subjungitur Aera MDXXXIII. Occasionem nummi cudendi dedisse videtur discordia, in dividenda Philippi hereditate inter fratres exorta. Ernestus, de Consiliariis fratris non semel conquestus, constantem in omni hoc negotio animum ostendit. At eodem anno restituta inter fratres concordia, quam nummus Tabulæ IV. Bada-Badensium sistit.

II.

Nummus unilateralis, in quo Badensis baltheus & Spanheimenses tessellæ. Manus junctæ cor tenent, ex quo prodeunt rosæ. In infima nummi parte lithospermum conspicitur. In circulo, qui nummum ambit, Aera MDXXXIIII. comparet. Monumentum conjugalis inter Ernestum & Ursulam Rosenfeldiam concordiæ.

MARGARETHA

ERNESTI FILIA.

I.

Unilateralis argenteus, moduli majoris, nummus Margarethæ, Ernesti filiæ, quæ Wolfgango Oetingensi Comiti nupsit.

MARGARETH. MARGGRAVIN. ZV. BADEN. IRS. ALTERS XX.

Id eſt: *Margaretha Marchio Badenſis ætatis ſuæ XX.*

II.

Eadem Margaretha. In poſtica parmula Badenſis cum Spanheimenſibus teſſellis. DROLLINGERUS Margarethæ, Caroli I. Marchionis filiæ, Abbatiſſæ Lucidæ Vallis, A. 1496. defunctæ, attribuit nummum, (*e*) quod Durlacenſes ante Georgii Friderici ætatem, Spanheimenſibus teſſellis non fuerint uſi. Spanheimenſia; ante Georgium Fridericum, Inſignia non adhibuiſſe Marchiones, non equidem negaverim; at Principes feminas illis uſas eſſe, ejusdem Margarethæ apocha, Carolo fratri A. 1558. data, oſtendit; quæ Margarethæ refert ſigillum, in quo Oetingenſia cum Spanheimenſibus comparent. Eliſabetha, Margarethæ ſoror, Conrado Comiti Caſtellæ nupta, A. 1544. uſa eſt ſigillo, quod Spanheimenſia Caſtellenſibus jungit. Denique Margaretha ſæculari, non eccleſiaſtico, habitu decoratur. Literæ & ſcalprum artificis a ſeculi XV. ruditate abhorrent, & cum nummis Erneſti ac Caroli II. conveniunt.

(*e*) In Schedis.

TABULA II.
CAROLUS II.
I.

Aureus formæ oblongæ, nummus Caroli II. CAROLVS. D. G. MARCHIO. BADENSIS. ÆTAT.*tis* XXX. AN.*no*

In averſa ſcutum quadripartitum, in cujus prima parte in area argentea Leo ruber, aurea corona ornatus; Zaringica teſſera. In ſecunda eſt ala argentea, ſemicirculo aureo inſignita, in area cærulea; Uſenbergæ Dynaſtiam deſignans. Tertia ſiſtit in area coccinea trabem auream, cantheriis tribus nigris exaratam; Badevillanum deigma. In quarta eminet leo dimidius ruber, ex variis pellibus emergens; Rœtelanum Inſigne. Quatuor areis inſidet clypeus Badenſis. Quinque galeæ ſcutum cingunt. Tres ſuperiores coronatæ ſunt. Prima leonem exorientem rubeum, auro coronatum exhibet; Brisgoici Landgraviatus teſſera. Media, quæ proprie Badenſis eſt, arietina duo cornua, introrſus denticulata, ſuſtinet. Tertia hermam virilem oſtentat, cæruleo amictu ornatum, qui thorace alam argenteam Uſenbergicam gerit. Reliquarum galearum altera Badevillana, herma juvenili ornata, cujus veſti rubeæ in pectore palus aureus, cantheriis diſtinctus, inhæret. Poſtremæ denique galeæ tiara epiſcopalis inſidet; advocatiæ jura in monaſteria quædam deſignans. In ima nummi parte Aera MDLIX.

II.

Nummus argenteus formæ oblongæ, præcedenti ſimilis, ſed formæ paulo minoris; anno Caroli XXX. Aeræ Chriſtianæ 1559. cuſus.

III.

Uncialis Caroli II. thorace & manicis ferreis inſtructi, dextra haſtam geſtantis, ſiniſtram capulo gladii admoventis. Annus 1572. Inſcriptio: CAROLUS. D. G. MARCHIO. IN. BADEN. ET HACH.*berg.* In averſa ſcutum quadripartitum Bada-Durlacenſe, eo ordine, quem modo expoſuimus. Literæ G. W. G. ſcuto circumſcriptæ, indicant artificis nomen. Inſcriptio continuat titulum:

LAND. IN. SUS: DNS: IN. ROT: ET. BADENWIL. (*f*)

Landgravius in Sauſenberg, Dominus in Rœteln & Badenweiler.

IV.

Nummus argenteus, forma ſemiſſis, in quo aquila Imperii duplex cum corona & epigraphe:

MAX. II. IMP. AUG. P. F. DECR.

Maximiliani II. Imperatoris Auguſti, Pii, Felicis, Decreto: Averſa pars Durlacenſia deigmata, eodem modo, quo in præce-

(*f*) Uncialis hic æri inciſus eſt in libro, cui Tit. *Sammlung rarer und merkwürdiger Gold- und Silbermünzen* Leipzig 1751. pag. 55.

dentibus Caroli II. nummis, collocata, exhibet. CAROLUS. D. G. MARCH. BADE.

TABULA III.

ANNA

CAROLI II. UXOR.

Aureum numiſma, Annæ Palatinæ, Caroli II. conjugis viduæ, imaginem ſiſtens, capite vittato.

ANNA von Gottes Gnaden MARggræfin zu BADen GEBORne PFALZgrævin Bey RHEIN. Ætatis 44.

Anna Dei Gratia Marchio Badenſis, nata Comes Palatina Rheni Aetatis anno 44.

In poſtica parte Durlacenſia Inſignia, Palatinis juncta, cum lemmate:

ICH ACHT ALLES FOR KOT DAS ICH CHRIStum GEWinne vnd IN ihm ERFVnden WERDe.

Omnia vilipendo, ut lucrifaciam Chriſtum & in eo juſtificer.

Aera: 1584.

ERNESTUS FRIDERICUS.

I.

Nummus, formæ oblongæ. Ernesti Friderici caput. ERNEST. FRID. D. G. MARCH. BAD. ET HACHBERG. A°. *Ætatis* 24. 1584. In aversa parte Durlacensia Insignia eodem ordine, qui in prioribus Caroli II. nummis comparet. Ernestus Fridericus eo anno regimen adiit.

II.

Nummus concordiæ, inter Ernestum Fridericum & Georgium Fridericum; A. 1596. firmatæ. Marchia Hachbergæ, Jacobi morte vacans, Georgio Friderico soli certis tum conditionibus relicta est. Antica pars spicula repræsentat, quæ duæ manus, e nubibus prodeuntes, amplectuntur. Inscriptio: VIRIBUS UT JUNCTA HÆC RUMPUNTUR SPICULA NULLIS SIC OMNE IMPERIUM FIRMAT CONCORDIA FRATRUM. Postica habet Durlacensia Insignia, uti præcedens. Additus A. 1596. Inscriptio: ERN. FRID. ET GEORG. FRID. MARCH. BAD. ET HACHB. LAND. SVS. DNI. ROT. ET BADENW. FRATRES.

TABU-

TABULA IV.
ERNESTUS FRIDERICUS.
III.

Ernesti Friderici effigies. ERN. FRID. D.G. MARCH. BAD. In aversa comparet figura monstrosa. Duæ manus, in clypeo junctæ duorum fratrum, Ernesti Friderici & Georgii Friderici forte innuunt concordiam. Lemma: NEC. NVLLI NEC. OMNIBVS.

IV. V.

Nummi memoriales, formæ oblongæ, Ernesti Friderici A. 43. cusi. In utroque protome ejus: ERN. FRID. D. G. MARCH. BAD. In posteriore additur: ET HOCHB. ÆTA. 43. Durlacensia Insignia in aversa utriusque nummi parte comparent, cum Aera 1603.

TABULA V.
GEORGIUS FRIDERICUS.
I.

Imago Marchionis: GEORG. FRID. D. G. MAR. BAD. ET HACHB. LANDG. In postica ossium caput, duobus ossibus impositum: PVLVIS ET VMBRA SVMVS.

II.

Nummus argenteus, cum ejusdem Marchionis togati effigie: GEORG. FRID. D. G. MARCHIO BAD. ET HACH.

In altera parte crux, quatuor circumdata parmulis, quarum prima Zaringicum leonem, secunda alam Usenbergicam, tertia Badevillanam trabem, quarta leonem, e pellibus emergentem, Rœtelanum insigne, prodit. In medio crucis parmula præcipua cum Badensi baltheo. Inscriptio:

LAND. Z. SVSENB. DO. IN. ROT. ET BADENWI.
Landgravius in Susenberg, Dominus in Rœteln & Badenwiler.

III.

Nummus quadratus argenteus, in quo parmula cum tessera Badensi:

Georg Friderich Marggrav zu Baden.
Georgius Fridericus Marchio Badensis.

In postica globus Imperii, cruce distinctus, in quo numerus 84. Addita Aera: 1609.

IV.

Nummus argenteus, secundo hujus Tabulæ nummo similis, nisi quod A. 1610. cusus.

TABULA VI.
GEORGIUS FRIDERICUS.

V.

Nummus quadratus argenteus, formæ majoris, cum Georgii Friderici effigie:

GEORG. FRI. D. G. M. BA. ET HACH. LA. SV. C. A. SPO.

Georgius Fridericus Dei gratia Marchio Badensis & Hachbergensis Landgravius Sausenbergæ Comes a Sponheim.

In postica scutum, in tres regiones distinctum. Regionis superioris parmula prima leonem Brisgoicum, secunda alam Usenbergicam, tertia Spanheimenses tessellas exhibet. In medio scuti baltheus Badensis, quem ab uno latere aper, ab altero rosa, Ebersteinii symbola, stipant. Infima scuti regio quatuor laterculos continet, in quorum primo palus Badevillanus, cantheriis distinctus; secundo Rœtelanæ fasciæ, ex quibus eminet leo; tertio baltheus Lahrensis; denique leo Malbergensis. Supra scutum Aera: 1622. In ambitu tituli reliqui:

ET. EBERS. D. A. ROT. BADENW. LOR. ET MALB.

Et Eberstein, Dominus a Rœteln, Badenweiler, Lor & Malberg.

Georgius Fridericus primus fuit in ordine Ernestiadum, qui titulos & insignia Bada-Badensia in nummis sigillisque adhibuit; superioris Marchiæ possessor quod esset. Restituta Eduardinis hac Marchia, pactione Vindobonensi (g) A. 1627. conventum est, ut

(g) Tom. III. pag. 89.

utraque linea iisdem gentilitiis uteretur insignibus; quod ab hoc tempore constanter obtinuit.

V I.

Nummus uncialis argenteus, A. 1622. cusus, Georgii Friderici effigiem, titulos & insignia eadem, ut in præcedente nummo, formula exhibens.

TABULA VII.

GEORGIUS FRIDERICUS.

I.

Nummus argenteus, cum Georgii Friderici, loricati & baculum tenentis, effigie. Ad caput Marchionis annus 1627. In ambitu:

GEORG. FRID. D. G. M. BAD. ET. HAC. LA. SV. C. A. SP.

Georgius Fridericus Dei gratia Marchio Badensis & Hachbergensis Landgravius Susenbergæ Comes a Sponheim.

Pars aversa scutum Marchionis sistit, in tres regiones divisum, quas Tabula præcedente num. V. descripsimus. Inscriptio:

ET EBERS. D. A. ROT. BADENW. LAR ET MAL.

Et Eberstein, Dominus a Rœteln, Badenweiler, Lar & Malberg.

VIII.

Nummus argenteus, in quo Georgii Friderici loricati effigies cum inſcriptione, quam modo memoravimus. Averſa habet ſcutum quadripartitum, in quo duplex Badenſis baltheus & ala Uſenbergica duplex. Supra ſcutum numerus 24. totidem crucigeros indicat. Epigraphe: MONETA. NOVA. HACHBERGENSIS. 1622.

IX.

Nummus itidem argenteus, illi, quem num. VII. hujus Tabulæ deſcripſimus, ſimilis, niſi quod Aera in eo nulla comparet.

X.

Nummus bracteatus, minimi moduli, baltheum Badenſem in parmula ſiſtens. Literæ G. F. M. Z. B. *Georgium Fridericum Marchionem Badenſem* indicant.

TABULA VIII.

FRIDERICUS V.

I.

Numisma argenteum, formæ oblongæ, cum Friderici V togati effigie & literis:

F. D. G. M. Z. B. V. H.

Fridericus Dei Gratia Marchio Badenſis & Hachbergenſis.

In averſa parte roſaria cum emblemate: ROSA NON SINE SPINIS: variam ejus fortunam denotant.

II.

Nummus elegans, in quo Fridericus quoque togatus: FRIDERICUS. MAR. BADEN. ET. HOCHBERG.

In averſa extat figura feminæ, inter gladios & ſpicula tranquillæ. E longinquo amphitheatrum & templum. In ambitu:

CONSCIENTIA VIRTUTI SATIS AMPLUM THEATRUM.

Solatia hæc Principis in adverſa fortuna.

III.

Nummus quadratus argenteus, in quo Fridericus armatus cum baculo:

FRIDERICH V. G. G. M. Z. BA. V. HA. L. Z. SV. G. Z. S.
Fridericus Dei gratia Marchio Badenſis & Hachbergenſis, Landgravius Suſenbergæ, Comes Spanheimenſis.

In averſa ſcutum tripartitum, ſimile illi, quod Tabula VI. num. V. deſcripſimus. Ab utroque latere ſcuti Aera 1626. In ambitu tituli complementum:

V. EBERS. H. Z. ROT. BADENW. LOR. V. MALBE.
Et Eberſteinenſis, Dominus in Rœteln, Badenweiler, Lor & Malberg.

TABULA IX.

FRIDERICUS V.

IV. V. VI.

Tres nummi, fola fere magnitudine inter fe diverfi. Antica Friderici armati imaginem; poftica Badenfia omnia deigmata in fcuto tripartito refert atque titulos Marchionis.

VII.

Nummus argenteus, formæ minoris, A. 1626. cufus, in quo Fridericus armatus cum infignibus.

TABULA X.

FRIDERICUS V.

VIII.

Nummulus, ab una parte Badenfem baltheum; ab altera Alam Ufenbergicam in parmulis exhibens: MONETA NOVA HACHBERGENSIS 1622.

IX.

Nummus, ejusdem cum præcedente valoris, Badenfem fiftens baltheum, cum galea coronata, ex qua cornua prodeunt.

FRID. V. G. G. M. Z. BA. V. HA.

Fridericus Dei gratia Marchio Badenfis & Hachbergenfis.

In aversa numerus VIII. totidem obolos; verba:

LANDMVNZ. *Monetam provincialem* indicant. Addita Aera 1622.

X.

Nummus ab una parte Friderici imaginem; ab altera Badensem baltheum in parmula referens. Inscriptio titulos & Aeram 1623.

X I.

Nummus, Fridericum sistens togatum, cum Aera 1624. Scutum aversæ in tres regiones distinctum, quas exposuimus Tab. VI. num. V.

X I I.

Nummus minimi moduli. Parmula Badensis cum litteris:

F. M. Z. B.

Fridericus Marchio Badensis. Aera 1625.

TABULA XI.

FRIDERICUS VI.

I.

Friderici VI. effigies: FRID. D. G. MARCHIO. BAD. ET HOCHB. Postica symbolum ejus, tres coronas, inter se junctas; lauream vel triumphalem, querceam vel civicam, gramineam vel obsidionalem sistit. Epigraphe: HIS ORNARI AVT MORI.

II. Num-

II.

Numifma argenteum, formæ oblongæ, in quo protome Friderici. Averfa caduceum habet cum petafo alato. Cornua copiæ duo, decuffatim pofita. Lemma: VIRTVTI FORTVNA COMES.

III.

Nummus argenteus cum Friderici imagine. In poftica furculus, quem irrigat plantator. Lemma: TANDEM FIT SVRCVLVS ARBOR. In imo

LIBERAL. IN JVVENT. GYMN. DVRLAC.

Liberalitas in Juventutem Gymnafii Durlacenfis.

Additur Aera 1669. Fridericus nummum hunc adolefcentibus Gymnafii, præmium diligentiæ diftribuit.

TABULA XII.
BERNHARDUS GUSTAVUS
CARDINALIS ABBAS FULDENSIS.

I.

Nummus Guftavi Adolphi, qui frater fuerat Friderici VI. & mutata religione Bernhardi Guftavi nomen affumferat. Antica pars fine effigie eft, infcriptionem fequentem figlis exhibens: *Bernhardus Guftavus Dei & Apoftolicæ Sedis Gratia Sacræ Romanæ Ecclefiæ Cardinalis Princeps Abbas Fuldenfis Marchio*

Badenſis Coadjutor confirmatus Campidonenſis & Sigburgenſis XXII. *Februarii* MDCLXXII. In parte averſa comparet palma; cujus ſuperiori parti impoſitum eſt pondus. Ad arboris pedes ſunt Bernardi Guſtavi Inſignia, quibus ſupereminet Cardinalitius Galerus. Clypeus quadripartitus. In prima & quarta area argentea crux nigra, Fuldenſis Abbatiæ deigma. In ſecunda & tertia, quæ aurea eſt, baltheus ruber dexter; Badenſe inſigne. Inſcriptio: SVB PONDERE. Traditio eſt, palmas ſub oneribus magis vireſcere. Nummum habet SCHANNATUS. (*h*)

II.

Nummus priori ſimilis. Inſcriptio: *Bernhardus Guſtavus Abbas Fuldenſis, Marchio Badenſis & Hochbergenſis, Confirmatus Coadjutor Campidonenſis & Siegburgenſis Canonicus Colonienſis & Argentinenſis* MDCLXXII. Eodem, quo præcedens, anno cuſus. Cardinalitiæ dignitatis nulla heic mentio. In poſtica, quæ palmam & ſcutum, ut nummus præcedens, exhibet, Abbatialis infula & pileus Principum ſcuto impoſitus. Retro ſcutum ſunt pedum abbatiale & gladius, eccleſiaſticæ ac ſecularis jurisdictionis indices. (*i*) Unde nummus hic præcedenti eſt prior.

(*h*) *Hiſt. Fuldenſis* Tab. II. numiſm. n. XVII.

(*i*) Nummum hunc dedit quoque KOEHLERUS *Munzbeluſtigungen* Tom. I. pag. 225.

TABULA XIII.

CHRISTINA

FRIDERICI VI. FILIA.

I.

Caput Chriſtinæ, Friderico Duci Saxoniæ Gothano ſecundis nuptiis junctæ.

CHRISTINA. D. S. I. C. M. A. & W. N. M. B. & H.
Chriſtina Duciſſa Saxoniæ, Juliaci, Cliviæ, Montium, Angariæ & Weſtphaliæ nata Marchioniſſa Badenſis & Hachbergenſis.

In averſa parte anchora: SPES CONFISA DEO NUNQUAM CONFUSA RECEDIT. In imo Aera: 1703. Literæ C. W. indicant nomen artificis.

II.

Eadem Chriſtina. Pars antica refert ſcutum bipartitum, cui pileus Principum impoſitus. Prima area ſcuti trabes aureas & nigras transverſas cum ſerto viridi rutaceo exhibet; Saxonicum inſigne. Altera area, auro fulgens, coccineum baltheum Badenſem complectitur. Epigraphe; CHRISTINA. DUX. SAX. IVL. CLIV. MONT. ANG. ET. WESTPH.

Postica sequentem inscriptionem continet: *Nata in arce Wolgast MDCXLV. Aprilis XXII. Patre Friderico Marchione Bada-Durlacensi Matre Christina Magdalena, Palatina Rheni Nupta MDCLXV. Julii XXVII. Alberto Marchioni Brandeburgico Onoldino & post hujus fata XIV. Viduitatis anno facta Friderici Ducis Saxoniæ, Juliaci, Cliviæ, Montium, Angariæ & Westphaliæ Uxor* MDCLXXXI. *Aug.* XIV. *Vidua* MDCXCI. *Aug.* II. *defuncta Altenburgi* MDCCV. *Decembris* XX. *sepulta ibidem ejusdem anni mensisque* XXIV.

TABULA XIV.

FRIDERICUS MAGNUS.

I.

Nummus maximi moduli, A. 1682. cusus. Friderici Magni effigies. FRIDER. MAGN. M. Z. BAD. V. HACH. 1682. *Fridericus Magnus Marchio Badensis & Hachbergensis* 1682.

In postica est Augusta Maria, Friderici Magni Conjux. AVG. MARIE. MARG. BAD. HACHB. NAT. D. D. SC. E. HOLST.

Augusta Maria Marchionissa Badensis & Hachbergensis, nata Ducissa de Schlesvich & Holstein.

I I.

Friderici Magni effigies. In averſa equus concitatus, ephippio, phaleris criſtisque ornatus: QUO FAS ET GLORIA DUCUNT. Additur A. 1689.

TABULA XV.

FRIDERICUS MAGNUS.

I I I.

Ejusdem Marchionis imago. In poſtica equus phaleratus: ET PACE ET BELLO. Aera 1677.

I V.

Fridericus Magnus. In averſa: XVI. BZ. HACHBERGER. LANDSWEHRUNG. *XVI. Bajoci, Hachbergenſis valoris.*

Inſcriptio utriusque lateris FRIDERIC. MAGNVS. V. G. G. MARG. Z. BAD. V. HACHBERG. LAND. Z. SAUS. G. Z. SPON. V. EBER. H. Z. R. B. L. V. M.

Fridericus Magnus Dei Gratia Marchio Badenſis & Hachbergenſis, Landgravius Sauſenbergæ, Comes Sponheimenſis & Eberſteinenſis, Dominus Rœtelæ, Badevillæ, Lahræ & Malbergæ.

V.

Ejusdem Friderici imago & ſcutum, Badenſia deigmata tribus regionibus complectens, cum pileo. Inſcriptio utriusque lateris titulos Marchionis exprimit. Duodecim crucigerorum nummus.

V I.

Nummus ſuperioris dimidius.

TABULA XVI.

FRIDERICUS MAGNUS.

V I I.

Nummulus; tertia pars præcedentis. In antica velamentum, ubi galea Badenſis coronata, cornibus diſtincta. In poſtica tres parmulæ, ſe invicem tangentes. Prima Badenſem baltheum & Spanheimenſes teſſellas, decuſſatim poſitas; ſecunda alam Uſenbergicam; tertia leonem Brisgoicum ſiſtit.

V I I I.

Nummus duodecim crucigerorum, cujus antica & poſtica ſimilis eſt præcedenti.

I X.

Nummus novem crucigerorum. In antica eſt parmula, cum baltheo Badenſi. Inſcriptio:

FRID. MAG. V. G. G. MARG. Z. B. V. HACHB.

Fridericus Magnus Dei Gratia Marchio Badensis & Hachbergensis.

In postica est ala Usenbergica. Inscriptio hujus literis:

F. M. HACHB. LANDSWEHRVNG.

Fürstlich Marggræflich Hachbergische Landswehrung.

i. e. *Moneta Marchica valoris Hachbergici.*

X.

Nummus, ab una parte Friderici effigiem, ab altera parmulam Badensem exhibens.

X I.

Nummulus, in quo clypeus Badensis & inscriptio: II. PFENNING *Oboli duo.* In altera parte Usenbergica ala & verba:

H. LANDSWEHRVNG.

Moneta valoris Hachbergici.

TABULA XVII.

CAROLUS GUSTAVUS

FRIDERICI MAGNI FRATER.

Nummus argenteus elegans, in quo Caroli Gustavi imago.

CAROL. GUST. D. G. MAR. BAD. HACH.

Carolus Gustavus Dei Gratia Marchio Badensis & Hachbergensis.

In imo additur nomen artificis: ANTON MEIBVSCH. Postica focum habet & ignem, super quem pendet e nube manus, gladium tenens, cui supereminet laurea. Baltheus Badensis pileo Principis tectus. Aera 1683. In ambitu: AVIDA PERICVLI VIRTVS.

JOHANNA ELISABETHA

FRIDERICI MAGNI FILIA.

Nummus celebrandæ memoriæ nuptiarum Johannæ Elisabethæ cum Eberhardo Ludovico Duce Wirtenbergæ A. 1705. cusus. Capita conjugum Principum jugata in Antica comparent; cum inscriptione:

EBERH. LUD. ET IOH. ELISAB. D. G. DVCES WURTEMB. E. T.

Eberhardus Ludovicus & Johanna Elisabetha Dei Gratia Duces Wirtembergæ & Teccæ.

Mulleri artificis nomen ad latus conspicitur.

In postica Cupido, qui seposito arcu & pharetra lauream pileo innectit. E longinquo palatium & hortus. Epigraphe: COGIT IN UNVM.

TABULA XVIII.
CHRISTINA JULIANA
CAROLI GUSTAVI FILIA.

I.

Nummus, ab una parte Johannis Wilhelmi, Ducis Saxoniæ Ifenacenfis; ab altera Chriftinæ Julianæ, conjugis ejus, Caroli Guftavi Marchionis Filiæ, imagines exhibens.

D. G. JOHAN. WILH. DUX. SAX. I. C. M. A. ET W.

Dei Gratia Johannes Wilhelmus, Dux Saxoniæ, Juliaci, Cliviæ, Montium, Angariæ & Weftphaliæ.

CHRISTINA JVLIANA D. G. DUC. SAX. NAT. M. BAD. D.

Chriftina Juliana Dei Gratia Duciffa Saxoniæ nata Marchioniffa Bada-Durlacenfis.

Cufus eft nummus A. 1704. ætatis Johannis Wilhelmi 38.

II.

Nummus ejusdem Chriftinæ Julianæ. Antica effigiem ejus cum titulis, quos indicavimus, exhibet. Cufus eft eodem, quo præcedens, A. 1704. ætatis Chriftinæ 26.

Poftica feminam refert ad Deum preces fundentem:

TIMOR DOMINI EST INITIVM SAPIENTIAE. SIR. I. 16.

TABULA XIX.
CAROLUS WILHELMUS.

I.

Imago Caroli Wilhelmi: *Carolus Guilielmus Dei Gratia Marchio Badena-Durlacensis & Hochbergensis* Literæ P. H. M. Mulleri artificis indicant nomen. Aversa leonem coronatum & signa militaria refert: AVDACEM FORTVNA CORONAT. In imo æra: MDCCVIIII.

II.

Nummus Carolsruhæ conditæ memor. Ab una parte delineatio urbis & arcis; ab altera: *Carolus Wilhelmus Marchio Bada-Durlacensis primum lapidem fundamentalem arcis Carolsruhæ ponebat* A. MDCCXV. *die XVII. Junii.* Inferius duo gryphi aris insistunt, torquem tenentes, ex qua crux, Ordinis *Fidelitatis* insigne propendet.

TABULA XX.
CAROLUS WILHELMUS.

III.

Caroli Wilhelmi effigies & tituli. In aversa leo dormiens: QVIESCO. In imo MDCCXXXVI & nomen Genevensis artificis *I. Dassier.*

IV. Idem

I V.

Idem. In poſtica argentiſodina Sulzbergenſis cum epigraphe: VTILITATI DVRLACI FELICITER PATET. In imo: ARGENTIF. SULZBURG. 1720.

TABULA XXI.

CAROLUS WILHELMUS.

V.

Caroli Wilhelmi protome. In poſtica baltheus Badenſis in ſcuto, pileo Principis tecto, quod duo ſuſtinent gryphi. Scutum torques ambit, ex qua crux Ordinis Fidelitatis pendet. Annus nummi 1721.

V I.

Idem averſa ſcutum habet tripartitum, in quo Badenſis baltheus, ala Uſenbergica & leo Briſgoicus. Peripheria inſignibus Ordinis Fidelitatis condecorata. Subjungitur:

30. KREUTZER LANDMVNTZ.

XXX. Crucigeri Provincialis monetæ.

Annus nummi cuſi: 1736.

V I I.

Idem. In averſa:

20. KR. FVRST. BAD. DVRL. LAND-MVNTZ. 1732.

Viginti Crucigeri Provincialis Monetæ Bada - Durlacensis 1732.

VIII.

Idem cum verbis: PRO BONO PVBLICO. In aversa:

X. KREUTZER. 1732.

Decem Crucigeri 1732.

In ambitu:

FVRST. BADEN DVRLACH. LANDMVNTZ.

Moneta provincialis Bada - Durlacensis.

TABULA XXII.
CAROLUS FRIDERICUS.

I.

Parmula columnæ affixa, Badevillanum referens palum. Figura manum levans ad cœlum. OBSEQVIVM JVRARE PARATA. Aera: 1738. In postica scutum, a duobus gryphis sustentatum; a quo crux Ordinis Fidelitatis propendet. In ambitu: *Magdalena Wilhelmina, Marchio Badensis, nata Ducissa Wirtenbergiæ, Administratrix. Carolus Augustus Marchio Badensis & Hachbergensis Administrator.*

II.

Ara, parmulis Badensibus ornata, cum igne & epipraphe:

VOBIS. PIA. CORDA. SACRAMVS. In imo annus 1738. Postica præcedenti similis.

III.

Ara cum thuribulo & parmulæ duæ; altera Badensem baltheum, altera alam Usenbergicam referens. Epigraphe: PRO. VESTRA. VOTA. SALVTE. Aera 1738. Postica uti præcedens.

IV.

Florenus. Crux Ordinis *Fidelitatis* insigne. Epigraphe: AD LEGEM IMPERII CVSA. 1740. Infra crucem:

60. KR.

Sexaginta Crucigeri.

Postica habet parmulam, cum baltheo Badensi. Inscriptio nomina tutorum ad instar præcedentium exhibet.

TABULA XXIII.
CAROLUS FRIDERICUS.

V.

Ara cum igne & parmula Badensi: MONETA DVRLACENSIS LÆTA SACRIFICIA FERENS. In aversa duo cornua copiæ & sol: REDVCI SERENISSIMO PRINCIPI QVÆQVE FELICIA OPTANS. Nummus A. 1746. in memoriam Marchionis, a Gallico & Batavico itinere redeuntis, cusus.

V I.

CAROLI FRIDERICI effigies. In averſa ſcutum, baſi inſiſtens, pileo & torque Ordinis Fidelitatis ornatum, Badenſia deigmata. Duæ feminæ ad latus utrumque baſis. Altera globum terreſtrem & annulum ſive corollam; altera cornu copiæ tenet & libram: MODERATE ET PRVDENTER. In imo æra MDCCLI.

TABULA XXIV.

CAROLUS FRIDERICUS.

V I I.

Nummus CAROLI FRIDERICI & CAROLINAE LUDOVICAE conjugio dicatus. Femina ſtans dextra palmitem, ſiniſtra cornu copiæ tenet. Ad pedes feminæ: MINERVA CATTORVM. In ambitu: HAEC TANTVM DIGNA CONNUBIALI FOEDERE IUNGI.

In averſa duplex ſcutum, in quorum uno baltheus Badenſis; in altero Haſſiacus leo coronatus, tæniis transverſis argenteis & rubris diſtinctus. In ambitu: FIRMAT AVGVSTAE GLORIAM GENTIS POPVLIQVE SALVTEM TALIS CONIVNCTIO. Inferius æra: MDCCLI.

V I I I.

Nummus in memoriam nativitatis duorum filiorum CAROLI FRIDERICI cuſus. Capita jugata Parentum:

D. G. CAR. FRID. MARG. BAD. & CAR. LOVISA M. N. L. H.

Dei Gratia Carolus Fridericus Marggravius Badensis & Carola Louisa, Marchionissa, nata Landgravia Hassiæ.

In postica est femina sedens, duos tenens infantes, cum epigraphe:

DAS GESCHL. DER FROM. WIRD GESEGN. SEYN. PS. 112.

Prosapia piorum erit beata, Psalm. 112.

Inferius:

DIE GEBVRTH DER PRINZ. CAR. LVD. D. 14. FEB. 1755. V. FRID. D. 29. AVG. 1756.

Nativitas Principum Caroli Friderici die 14. Febr. 1755. *& Friderici die* 29. Aug. 1756.

TABULA XXV.

CAROLUS FRIDERICUS.

IX.

Marchionis effigies. In postica scutum, velamento pileoque conspicuum, quod Badenses tesseras tribus regionibus complectitur.

X.

Caput Marchionis. Averſa Badenſem baltheum offert. Epigraphe: AD NORMAM CONVENTIONIS. Infra ſcutum Aera: 1763.

X. EINE FEINE MARCK.

Decem hujus generis nummi Marcam puram conſiciunt.

X I.

Nummus ejusdem cum præcedente valoris; Marchionis effigiem referens. In poſtica Badenſis clypeus, ſingularum ditionum teſſeras continens; quem duo ſuſtinent gryphi. Inſcriptio uti præcedens.

SUPPLEMENTUM I.

CHRISTOPHORUS I.

I.

Effigies S. Petri, clavem tenentis. Ante eum parmula, baltheum Badenſem & Spanheimenſes teſſellas decuſſatim exhibens. CHRISTOF. D. G. MARCHIO BADE*nſis*. In averſa crux, cui intermixtæ quatuor parmulæ, quarum una duplicem baltheum Badenſem; altera Spanheimenſes teſſellas; tertia alam Uſenbergicam; quarta, in duas areas diviſa, Lahrenſem baltheum & Malbergenſem leonem repræſentat. Inſcriptio: MONETA NOVA BADENSIS.

II. S.

I I.

S. Bernhardi Martyris loricati & lanceam cum vexillo tenentis effigies. Ad latus Bernhardi annus nummi cusi 1512. Epigraphe BEAT. SANCT. BERNARD. MARTIR. In postica scutum majus, in quo Badense & Spanheimense insignia. Scutum quatuor ambiunt parmulae. Prima baltheum Badensem, sedunda leonem, e pellibus emergentem, Rœtelanum insigne; tertia, quae e regione est, fasciam Lahrensem & leonem Malbergensem; quarta tres fascias transversas, Dynastiae Rodemacheranae, a Christophoro acquisitae, deigma ostentat. Epigraphe: MONE*ta* NOVA BADENSIS.

SUPPLEMENTUM II.

B E R N H A R D U S.

Imago Bernhardi, cujus caput reticulo, crines involvente pileoque contectum: BERNHARDUS DEI GRATIA MARCHIO BADENSIS. In postica Badense & Spanheimense insignia. ANNO SALUTIS MDXXXIII.

P H I L I B E R T U S.

Unilateralis nummus Philiberti, filii Bernhardi:

PHILIPERT. MARGRAF ZV BADEN VND G. Z. SPONHEIM.

Philibertus Marchio Badensis & Comes Sponheimensis.

CAECILIA.

Nummus memorialis Cæciliæ, Sueciæ Principis; cusus antequam Christophoro, Bernhardi filio, nuberet. CECILIA PRINCEPS SUECIE. Latus hoc convenit nummo, qui inter Numismata Bernhardinæ Lineæ Tab. V. comparet. Aversa feminam repræsentat sedentem, tranquillam, manum amphoræ applicantem. Nummus hic in thesauro regio Holmiensi inter rariores servatur.

SUPPLEMENTUM III.

PHILIPPUS.

Nummulus sub Philippo, Philiberti filio, cusus. Badensem & Spanheimensem tesseras, decussatim positas, exhibet:

PHILIP. D. G. MARCH. BAD. C. SP.

Philippus Dei Gratia Marchio Badensis Comes Sponheimensis.

Numerus 87. annum nummi cusi 1587. designat. Postica dupli-

cem Imperii aquilam, & Imperii globum, ſuperaddita corona, repræſentat cum verbis: RUD. II. D. G. ROM. IMP. S. AUG. Numerus 2. globo impreſſus, duorum crucigerorum indicat valorem.

WILHELMUS.

I.

Unilateralis nummus formæ oblongæ, A. 1627. cuſus, Wilhelmi togati effigiem omnesque titulos continens.

II.

Wilhelmi togati effigies & tituli. Scutum averſæ, pileo conſpicuum aureique Velleris circumdatum torque, Badenſia omnia deigmata, in tres regiones diſtributa, comprehendit. Annus nummi cuſi 1674.

FERDINANDUS MAXIMILIANUS.

Unilateralis quoque nummus, Ferdinandi Maximiliani, filii Wilhelmi, ante patrem defuncti, cum epigraphe:

FERDIN. MAXIMIL. D. G. MARCH. BAD. ET HACH.

SUPPLEMENTUM IV.

LUDOVICUS WILHELMUS.

I.

Victoriæ ad Niſſam & ad Widdinum, quas Ludovicus Wilhelmus reportavit, cudendo huic nummo occaſionem dederunt. Leopoldus Imperator laureatus comparet in curru triumphali, manu tenens Victoriam alatam, quæ coronam lauream geſtat.

LEOPOLDVS M. P. F. A. P. P.

Leopoldus Magnus Pius Felix Auguſtus Pater Patriæ

Inferius: TRIVMPHATOR GENT. BARB.

Poſtica Ludovici Wilhelmi effigiem offert in tabula. Additur delineatio prœlii inter Turcas & Chriſtianos. Niſſa & Widdinum urbes e longinquo comparent. In imo: TVRCAE ANNO VNO TER DEVICTI. 1689.

II.

Victoria ad Salankemen. Fortuna gubernaculum tenens, ad aram conſiſtit, capiti militis, Romano more veſtiti, palmamque tenentis, lauream imponit. Aquila in globo. Epigraphe:

QUOD INSTAT EXPEDIET VICTOR. Inferius: VICTORIA LEOPOLDO ET IOSEPHO TRIVMPH. F. F. P. P. AA. VIRTVTE LVD. WILH. M. BADENS. DE TVRCIS PARTA. In margine: AVSTRIAE EXCELLENS IN ORIENTE VICTORIA. Altera nummi pars tabulam oſtentat, Turcicis ſpoliis inſignem. Victoria globo inſiſtens palmamque geſtans, tabulæ ſequentia verba inſcribit: SPES ET VIRES HOSTIVM FRACTAE 1691. Turca vinctus catenis cum camelo tauroque. Epigraphe: CAESIS TVRCAR. XXV. MILLIB. CASTRIS CVM TORMENT. BELL. CLVIII. DIREPTIS. Inferius: AD SALENKAMEN D. XIX. AVGVSTI AVGVSTIS NOSTRIS VERE AVGVSTI.

III.

Nummus ejusdem victoriæ ad Salankemen teſtis. Ludovici effigies cum epigraphe:

LVDOVICVS PRINCEPS BADENSIS C. M. G. L.

Ludovicus Princeps Badenſis, Cæſareæ Majeſtatis Generalis Locumtenens.

In poſtica miles armatus, hoſtium ſpoliis ad Danubii ripam inſiſtens; dextra caput Turcæ; ſiniſtra vexillum clypeumque ge-

ſtans. In vexillo litera L. cui impoſita corona, Ludovici nomen indicat. Clypeus cum labaro. E longinquo agmina militum; Salankemen atque Waradinum. In ambitu: TVRCARVM AD ZEMLIN STRAGES ANNO SALVTIS MDCLXXXXI.

FINIS TOMI QUARTI ET HISTORIÆ BADENSIS.

SEQUUNTUR

DOCUMENTA.

